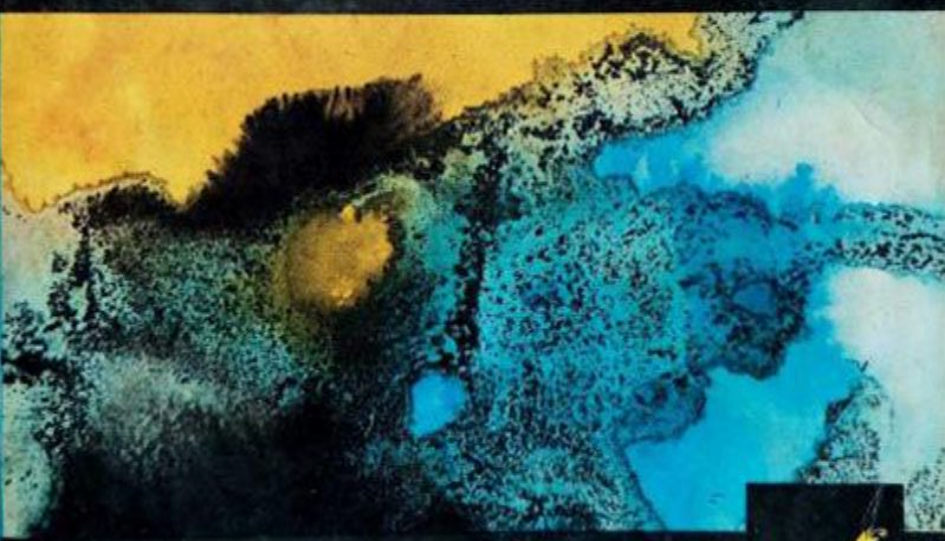
8. Baskı

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN

Mustafa Müftüoğlu

birinci cilt

Çile Yayınları

MUSTAFA MÜFTÜOĞLU

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN!..

BİRİNCİ CİLD

(Onuncu Baskı)

Çile YAYINLARI

Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı No. 14
Tel. 522 99 94
34490 Bâyezid - İstanbul

ÖNSÖZ

Günlük yazılarımda pek sık kullandığım «Yalan söyleyen tarih» *tâbiri dolayısıyle okuyucularımdan mektuplar alıyor, konferanslarımda suallere muhatab oluyorum.* Soruyorlar: «Tarih yalan söyler mi?..»

Haklı bir sual!.. Elbette, mevcut tarih usulüne göre, bu şerefli ilmin yalan söylememesi gerekir!.. Ancak, bizde nice zamandan beri, bâzı tarihçilerce (!) usule - metoda, maalesef itibar edilmemiş ve bir takım uydurma vesikalar, dostça medih veya düşmanca kin ifade eden lâflarla güya tarih yazılmış, böylesine bir tarih de, elbet yalan söyleye-gelmiştir!..

Esefle kaydetmek mecburiyetindeyiz ki, bugün tarih adına yazılanların —pek azı hariç— cümlesinin gerçek tarihle alâkası yoktur!..

Bu, gerçek tarihle alâkası olmayan neşriyat, tarihi, günlük politikanın oyuncağı haline getirip, ikbâl sahiblerinin arzuları istikametinde yazıp söylemeyi âdet edinen sözde tarihçilerce yapılmış ve ortaya atılan o yalan lâflar, yıllar boyu, mektep sıralarından gazete ve mecmua sütunlarına kadar her yerde o kadar çok tekrarlanmıştır ki, bugün o yalan lâfların gürültüsünden gerçek tarihin sesi duyulmaz olmuştur!..

Bu korkunç hak ve hakikat kalpazanlığı karşısında biz, şu kitabımızla bâzı tarihî olaylara ışık tutarak yalan söyleyen tarihi utandırmaya çalıştık. Devam edegelen lâf ü güzaf gürültüsü arasında gerçek tarihin sesini duyurabilirsek, vazife yapmış insanların bahtiyarlığına kavuşacağız.

14 Temmuz 1975
Kandilli/İstanbul

Mustafa MÜFTÜOĞLU

İ'LÂ-Yİ KELİMETULLAH UĞRUNA!..

1230 yılında Erzincan civarında geçen meşhur **«Yassıçemen Savaşı»**ndan sonra Selçukî hükümdarı Birinci Alâaddin Keykubâd'ın izniyle Ankara yakınlarındaki Karacadağ havalisine gelen ve bilâhare Söğüt kışlağı ile Domaniç yaylağına **«Uç Beyi»** olarak yerleştirilen Ertuğrul Gazi'nin küçük âşireti, Oğuzların Kayı boyuna mensuptur. Şairin: **«Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten»** diye andığı bu küçük Kayı aşireti, muhteşem İmparatorluğumuza beşik olan Söğüt ve Domaniç havalisine geldiğinde âzamî dört yüz çadırdan ibaretti. Bu dört yüz çadırlık küçük aşiret, 1235 yılı civarında Söğüt ve Domaniç havalisine yerleşmiş ve ihtiyar aşîret reisi muhterem Ertuğrul Gazi'nin 1281'de vefatı üzerine Kayılar'ın başına, oğlu Osman Gazi geçmiştir.

Yirmi üç yaşında Kayı aşîreti başına «Bey» olan Osman Gazi, Oğuz Han'ın kırk altıncı batında torunudur. 9 Mayıs 1258 Perşembe günü Söğüt'de doğmuştur. Annesi, Hayme-Ana (Haymana)dır. Lâkabı «Fahreddin» olan Osman Gazi'yi bâzı kaynaklar «Kara Osman Bey», «Osman - Şâh Bey» diye anmaktadırlar. Kayı aşiretinin mühim simalarından Ömer Bey'in kızı Mal-Hatun ve Şeyh Edebâli Hazretlerinin kızı Bâlâ-Hatun ile evli olan Osman Gazi'nin evlâdlarından Orhan Gazi, babasından sonra hükümdar olmuştur.

Muhteşem İmparatorluğumuza adını veren Osman Gazi, Kayı aşireti başına geçtiğinde, babası Ertuğrul Gazi'nin gazâ arkadaşları olan Abdurrahman, Akça-Koca, Konur Alp, Turgud Alp, Hasan Alp, Saltuk Alp, Kara Mürsel, Kara Tekin, Samsa Çavuş ve Şeyh Mahmud gibi kahramanlarla birlikte çalışmış ve kısa bir zamanda bütün Rum tekfurlarını dize getirerek, birer birer Beyliğine bağlamıştır. 1300 yılı civarında İznik Gölü'nün güney sahillerine dayanıp Bizans'ı tehdide başlayan Osman Gazi'nin bu sür'atle büyüyen fütûhatını durdurmak üzere, 18 Temmuz 1302 Salı günü, İzmit'in güneydoğusunda Bizanslıların «Baphaeon» dedikleri Koyunhisar mevkiinde beş bin kişilik Bizans Ordusu, Osmanlılarla çarpışmış ve fütûhat yıllarının bu mühim meydan savaşını Osman Gazi kazanmıştır.

Osman Gazi'nin siyasî ve askerî dehası başlı başına bir kitap mevzuudur. Devlet kurucusu bu büyük kumandan, emrindeki mükemmel istihbarat teşkilâtı vasıtasıyle civardaki Rum tekfurlarının bütün faaliyetlerinden günü gününe haberdar olmuştur. Tüccar kılığına giren Türk yiğitlerinin Rum kaleleri arasında mekik dokuduğu o devirde Koyunhisar Savaşı hazırlıklarını en ince teferruatına kadar öğrenen Osman Gazi, 18 Temmuz 1302 Salı günü sabaha karşı Koyunhisar'a varmış ve Bizans İmparatoru İkinci Andronikos Paleologos'un Hassa kumandanı Musalon emrindeki düşmanı orada bulmuştur.

Koyunhisar Meydan Muharebesi, o gün geç vakte kadar devam etmiş ve Osman Gazi'nin yeğenlerinden Aydoğdu Bey'in şehîd düştüğü bu mühim savaşta, Bizanslılar, başta mağrur kumandanları Musalon olmak üzere selâmeti firarda bulmuşlardır.

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, fütûhat yıllarının mühim savaşlarından olan bu Koyunhisar Meydan Muharebesi'nden sonra, Köprühisar fethedilmiş, Dinbaz zaferiyle Kestel, Kefe ve Ulubat kaleleri ele geçmiş, İmralı Adası zaptedilerek Osmanoğulları Marmara Denizi'ne dayanmış, bilâhare Bursa muhasarası başlamış ve böylece muhteşem İmparatorluğumuzun kuruluşuna, Fransız âlimi Grenard: **«Bu yeni İmparatorluğun kuruluşu, beşer tarihinin en hayrete değer ve en büyük vâkalarından biridir»**, demiştir.

Nedir bu, devamlı küffâr üzerine hücumla şehâdet ve gazâ peşinde koşanların gayesi?.. Bu insanlar basit bir mücadele ve yeni yeni topraklara sahip olabilme peşinde midirler?

Hayır!..

Ecdâdımız İslâmiyeti, karşılarındaki ordulara mağlûp olarak zorla ihtida' şeklinde kabul etmemiş, bilâkis muzaffer ve kuvvetli oldukları bir devirde Allah'ın lûtfu ve kendi arzularıyla Müslüman olmuşlardır. Bu bir gerçektir ve bütün tarihçiler bu gerçek üzerinde ittifak etmişlerdir.

İslâmiyetin Türkler arasında yayılması sür'atle inkişaf etmiş, yetişen ilim adamlarıyla mutasavvıflar kitleleri mânen yükseltmiş ve Türk İ'LÂ-Yİ KELİMETULLAH UĞRUNA devamlı küffâr üzerine hücumla şehâdet ve gazâ peşinde koşmuştur!..

Ne diyordu, Osman Gazi vasiyyetinde oğlu Orhan Gazi'ye: **«Bizim mesleğimiz Allah yolu ve maksadımız Allah'ın dinini yaymaktır. Yoksa kuru savga ve cihangirlik dâvâsı değildir!»**

——— «★» ———

RUMELİ FÜTÛHATINDAN BİR SAYFA

Ecdâdımızın Rumeli fütûhatı Süleyman Paşa ile başlar. Süleyman Paşa, Orhan Gazi'nin büyük oğlu ve Birinci Murad (Murad Hudâvendiğar)ın ağabeyidir.

Tarihimize **«Rumeli Fâtihi»** ünvanıyle geçen Süleyman Paşa, 1354'de Gelibolu'yu fethederek burada oturmaya başlamış ve Rumeli fütûhatına büyük ehemmiyet veren babası Orhan Gazi, başta küçük oğlu Murad Bey olmak üzere Hacı İlbey, Lala Şahin Paşa, Evranos Gazi, Ece Yakup Bey gibi devrin mühim kumandanlarını hep Süleyman Paşa emrine vermiştir.

Ecdâdımızın bu şekilde Rumeli'ye geçişi, yalnız Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de mühim olaylarındandır. Her ne kadar Süleyman Paşa'dan evvel birçok defalar Rumeli'ye geçilmişse de, bunlar hep muvakkat olmuş ve esas Rumeli fütûhatı Süleyman Paşa'nın Gelibolu'yu fethi ile başlamıştır.

Şairin:

«Kerâmet gösterip halka suya seccade salmışsın
Yakasın Rumeli'nin dest-i takvâ ile almışsın.»

diyerek tebcil ettiği Süleyman Paşa, Gelibolu'yu üs edindikten sonra, Bolayır, Şarköy, Malkara ve Keşan'ı fethetmiş, kardeşi Murad Bey Çorlu'yu almış, Tekirdağ'ın ele geçmesinden sonra ise, 1357'de Lüleburgaz zabt olunarak Edirne'ye giden bütün yollar kontrolümüz altına alınmıştır.

Bu fütûhat yanısıra muhacereti de teşvik eden Süleyman Paşa, ele geçen Rumeli topraklarına Anadolu-Türkü'nün göçünü kolaylaştırmış ve **«Rumeli Fâtihi»**, 1359 yılında vefât ettiğinde, Gelibolu yarımadası Türklerle meskûn bir hâle gelmiştir.

Süleyman Paşa, atıyle beraber düşmek suretiyle kırk üç yaşında vefat etmiş ve fethettiği Bolayır'daki türbesine gömülmüştür. Namık Kemal de, Süleyman Paşa'nın yanında yatmaktadır. Her iki kabir, Sultan İkinci Abdülhamid Hân tarafından yaptırılmıştır.

Süleyman Paşa'nın vefatını müteâkip, Rumeli fütûhatına kardeşi Murad Bey (Birinci Murad - Murad Hudâvendigâr) devam etmiş ve Edirne, 1362 yılı Temmuzunda, Orhan Gazi'nin vefatından altı ay sonra, Sultan Murad tarafından fetholunmuştur.

Devam eden bu büyük fütûhat ve fetholunan topraklara yerleştirilen Türkler'in durumu, bütün Hıristiyan âlemini ayağa kaldırmış ve böylece Haçlı Seferleri yeniden başlamıştır.

1364 yılında Papa'nın teşvikiyle bir araya gelen Macaristan, Sırbistan, Bosna, Eflâk devletleri, Macar Kralı Birinci Layoş'un idaresinde o devrin ilk haçlı ordusu olarak Edirne civarındaki Sırp-Sındığı nahiyesine kadar gelmişler ve altmış iki yüz bin kadar olduğu rivayet edilen askerlerine güvenerek Edirne'yi alıp Gelibolu'ya inmeyi hayal ettikleri bir sırada, Hacı İlbey'in on bin akıncı ile yaptığı gece baskını sonunda imhâ edilivermişlerdir!..

Hacı İlbey, Anadolu'da bulunan Birinci Murad'ın gelmesini beklemeden, son derece cür'etkâr bir hareketle, bir gece yarısı emrindeki on bin akıncının başında düşman ordugâhını basmış ve Haçlı ordusunu tamamen kılıçtan geçirmiştir. Kılıç artıklarının Meriç'te boğulduğu bu müdhiş baskında, Haçlı Ordusu Başkumandanı ve Macar Kralı Birinci Layoş, mucize kabilinden kurtulabilmiş ve soluğu memleketinde alır almaz da, şükrâne olarak bir kilise yaptırıp, bütün kıymetli eşyasını bu kiliseye bağışlamıştır!..

Sırp-Sındığı zaferinden yedi yıl sonra, 26 Eylül 1371 Cuma günü kazandığımız Çirmen zaferi, Hıristiyan âleminin tertiplediği İkinci Haçlı Seferi'dir. Ekseriyetini Sırpların teşkil eylediği bu ordu, Sırbistan Kralı Vukaşin idaresinde Edirne üzerine yürümüş ve Meriç boyundaki Çirmen mevkiinde yine müdhiş bir mağlûbiyete uğrayan Sırp Kralı Vukaşin kaçarken öldürülmüş, kardeşi Veliahd-Prens Uyliyeşa ile Eflâk Prensi Voyko ise suda boğulmuşlardır!..

Çirmen'de kazanılan zafer, Makedonya kapılarını Türk fütûhatına açmış ve Türk akıncıları bir taraftan Adriyatik sahillerini alt-üst ederken; diğer taraftan Yunanistan'a inip, yarımadayı bir baştan bir başa tarayıvermişlerdir!..

Gerek Sırp-Sındığı, gerek Çirmen zaferleri Avrupalıyı perişan etmiş ve Rumeli'deki Türk fütûhatını durdurabilmek için giriştikleri her hareket, muazzam Haçlı kuvvetlerinin imhâsına vesile olmuştur!..

Birinci Kosova (1389), Niğbolu (1396), Varna (1444), İkinci Kosova (1448) zaferleri ecdâdımızın Balkanlar ve Orta-Avrupa hâkimiyyetini sağlayacak ve tarihimiz, daha nice zaferlerle süslenecektir.

—«★»—

Millî kültürümüzün unutulmuş mühim bir simâsı:

SULTAN İKİNCİ MURAD

İkinci Murad, Çelebi Sultan Mehmed'in büyük oğludur. Anası, Dulgadır hükümdarlarından Süfi Bey'in kızı Emine Hatun'dur.

Osmanoğulları'nın altıncısı olarak on sekiz yaşında Bursa'da taht'da çıkan ve cem'an yirmi dokuz yıl saltanat süren İkinci Murad'ın bu saltanatı iki devreye ayrılır. İlk saltanatı yirmi üç; ikinci saltanatı ise, altı yıl devam etmiş ve onun bu iki saltanatı arasında, oğlu İkinci Mehmed (Fâtih Sultan Mehmed Hân) bir yıl kadar Devlet-i Aliyye başında kalmıştır.

Varna ve İkinci Kosova savaşlarının muzaffer Başkumandanı İkinci Murad, İstanbul'u altıncı defa kuşatmış, Belgrad'ın muhasarası, Venediklilere karşı Gelibolu zaferi, Yanya'nın fet-

hi, Mora Despotluğunun haraca bağlanması gibi mühim başarıları yanısıra, Anadolu'da Menteşe ve Teke Beyliklerinin işgâli, Candaroğlu İsfendiyar Bey'in itaat altına alınması, Germiyan ülkesinin Osmanlı Devletine iltihakı ve Karaman hükümdarı İbrahim Bey'in tenkili hep İkinci Murad devrinde başarılmıştır. Bu çeşit daha nice zaferlerin kahramanı olan Sultan Murad Gazi, savaş meydanlarındaki başarısını, büyük devlet adamı olarak diğer sahalarda da gösterebilmiş bahtiyarlardandır.

Bu arada bilhassa kaydedelim ki, İkinci Murad, millî kültür hareketine önayak olan en büyük şahsiyetlerden biridir!.. Mühim Türkçe eserlerin çoğu, onun zaman-ı saltanatında yazılmıştır: Yazıcıoğlu Ali Efendi'nin Oğuz an'anelerini ihtiva eden **«Tevârih-i Âli Selçuk»**u, Molla Ârif Efendi'nin on birinci asırdaki Anadolu fethiyle alâkalı **«Dânişmendnâme»**si, Şeyhî'nin **«Husrev-u Şirin»**i ve Mercimek Ahmed'in **«Kâbusnâme»**si gibi Türkçenin tarihi bakımından pek mühim eserlerle dinî edebiyatımızın şaheserlerinden olan Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin meşhur **«Muhammediyye»**si hep İkinci Murad'ın teşvik ve himâyesiyle onun devrinde yazılmıştır.

Osmanlı nesebinin ilk defa olarak Kayı-Han nesline bağlanması ve Osmanlı madenî paralarına Oğuz Türkleri'nin Kayı boyuna aid damganın vurulması da, Sultan Murad Gazi'nin eseridir. Osmanlı şehzâdelerine daha sonraki yıllarda **«Oğuz»**, **«Korkud»** gibi isimler verilmesi İkinci Murad'ın açtığı bu çığırın neticesidir!..

Osmanlı pâdişahları içinde İslâmî bir siyaset tâkibine başlayan ilk pâdişah da, İkinci Murad'dır. İkinci Murad, ilk defa Hicaz'a **«Sürre»** göndererek o ülke halkını Osmanlılara ısındırmak gayesini gütmüştür!..

Sultan Murad Gazi, bütün bu meziyetleri yanısıra, nice imar eserlerinin de sahibidir: Bugün **«Uzunköprü»** diye anılan Ergene kasabası İkinci Murad tarafından kurulmuştur. İnşası on altı yıl süren, bin üç yüz doksan iki metre uzunluğundaki meşhur **Ergene Köprüsü**'nü yaptıran Sultan İkinci Murad, Tunca, Meriç, Arda ve Ergene sularının köprü bulunmayan kısımlarına vakıf kayıklar tahsis ederek halkın karşıdan karşıya bedava geçmesini de sağlamıştır.

İkinci Murad'ın, Bursa, Edirne, İpsala ve Selânik'de yap-

tırdığı eserlerin pek çoğu bugün ayaktadır. Edirne'yi i'mar edip, Balkanların en büyük ve mühim şehri haline getiren Sultan Murad Gazi'nin bu şehirdeki dev eserleri: Meşhur **«Üç Şerefeli»** cami ile, **«Murâdiye»** ve **«Dârülhadis»** camileridir. Mustuklarından kışın sıcak su akan bu «Üç Şerefeli» camiin minareleri ise, birer şaheserdir.

İkinci Murad'ın Bursa'da yaptırdığı cami, medrese ve imaret **«Murâdiye»** diye anılan mahaldedir. Üstü açık olan kendi türbesi de oradadır. Uzun yıllar bakımsızlıktan harap olan Muradiye'deki Sultan Murad eserleriyle bilâhare o mahalle gömülen şehzâdelerin türbeleri son yıllarda onarılmışsa da, türbelerin içini süsleyen ve her biri paha biçilmez kıymet taşıyan çini-

Bursa'da Muradiye Camii

ler maalesef yer yer dökülmüş ve sakatlanmıştır!.. Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın talihsiz şehzâdesi Cem Sultan ve Kanuni'nin yiğit evlâdı Şehzâde Mustafa'nın türbeleri de Murâdiye'dedir.

Millî kültürümüzün unutulmuş mühim simâsı Sultan Murad Gazi'nin vasiyyetnâmesi, onun şahsiyetini pek güzel ortaya koyar... Okuyalım bu vasiyyetnâmeyi:

«— **Öldüğüm zaman beni Bursa'ya, camiin yakınındaki oğlum Alâaddin'in üç dört arşın yanına gömünüz. Mezarımın üstüne büyük hükümdarlar için yapılan muhteşem türbelerden birini yaptırmayınız. Vücudumu doğrudan doğruya toprağa gömünüz ki, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetine işaret olan yağmur, üstüme yağsın. Mezarımın etrafına dört duvar yapınız ve hâfızların oturmaları için, kenarına mahaller koyunuz. Etrafıma, evlâd ve akrabamdan kimseyi gömmeyiniz. Eğer Bursa'da ölmezsem, na'şımı oraya naklediniz. Bu nakil bir Perşembe günü olsun ki, defnim Cuma günü cereyan edebilsin.**»

İkinci Murad'ın vefatını müteâkip taht'da çıkan oğlu İkinci Mehmed (Fâtih Sultan Mehmed Hân), babasının ruhu için fakir fukaraya pek çok ikramda bulunmuş ve cenazeyi, İshak Paşa ile Edirne'den Bursa'ya göndererek babasının vasiyyetini yerine getirmiştir.

Vefatında (1451), kırk yedi - kırk sekiz yaşlarında olan İkinci Murad, Bursa'ya defnedilen son Osmanlı pâdişahıdır.

——— «★» ———

AYASOFYA CAMİİ'NDE KILINAN İLK CUMA NAMAZI

Bizans'ı fethederek Hadîs-i Şerîf'in sırrına mazhar olan Fâtih Sultan Mehmed Hân, fetih günü Topkapı'dan şehre girip doğruca Ayasofya'ya gelmiş ve dünya tarihinin en büyük şahsiyyeti Yüce Fâtih'in o gün verdiği bir emirle Hırsitiyan âleminin ünlü kilisesi Ayasofya, camie tahvil olunmuştur.

Osmanlı tarihinde, fethedilen ülkelerdeki kiliselerin camie tahvili eski bir an'anedir. Fütûhat yıllarında bu an'aneye daima riayet olunmuş ve «hilâl»in «haç»a galibiyetinin timsalî mahiyetindeki bu an'aneye göre: Feth olunan kalenin burçlarına

bayrak dikilip, sûrların üstünden ezan sesleri yükselirken; şehrin en büyük kilisesi de camie tahvil edilmiş ve pâdişahlar ilk Cuma namazını bu camilerde kılmışlardır. Şair Bâkî, meşhur *Kanuni mersiyesinde*:

«Aldun hezâr bütkedeyi mescid eyledün
Nâkuus yerlerinde okuttun ezanları»

mısralarıyle bu eski zafer an'anesini, en güzel şekliyle Edebiyat Tarihimize mal etmiştir.

Fâtih Sultan Mehmed Hân, kılıcı ile fethettığı Bizans'da ilk cuma namazını, işte bu eski an'aneye uyarak camie tahvil ettiği Ayasofya'da 1 Haziran 1453 günü kılmıştır.

Bizans mimarisinin şâheseri sayılan Ayasofya, İmparator Justinien devrinde, Milâdın 532 senesinden 537 tarihine kadar beş senede inşâ olunup, o yılın 25 Aralık günü Noel münasebetiyle açılmış ve Feth-i Mübîn'e kadar, dokuz yüz on beş sene, beş ay, beş gün kilise olarak kullanılıp, fethi müteâkip camie tahvil olunmuştur.

Ayasofya'nın şimdiki yerinde bulunan ve aynı ismi taşıyan küçük kilise 532 yılında yanmış ve İmparator Justinien, aynı mahalle bugünkü Ayasofya'yı yaptırmıştır. İki Anadolulu mimar nezaretinde yapılan bu ünlü kilise inşaatında en güzel mermerler kullanılmış ve diğer vilâyetlerdeki âbidelerin en kıymetli parçaları hep Ayasofya'ya taşınmıştır. Ancak, otuz bir metre kutrunda ve yerden elli metre yükseklikte bulunan meşhur orta kubbesi, Justinien devrinde yıkılmış, bilâhare yeniden inşâ olunmuştur.

Feth-i Mübîn'i müteâkip şehre girip doğruca Ayasofya'ya giden Fâtih Sultan Mehmed Hân, Bizans'ın bu meşhur kilisasini pek harab bulmuş ve Yüce Fâtih'in emriyle camie tahvil olunan kilise, yine Fâtih'in emriyle tamir edilmiştir. Güney-doğusuna konulan iki payanda ile takviyye olunan camie bir tuğla minare ve medrese ilâve edilmiş, bilâhare İkinci Bâyezid, bu medreseleri genişleterek bir minare daha yaptırmıştır. Sonraki yıllarda, Ayasofya, Mimar Sinan tarafından bâzı ilâvelerle takviye olunmuş ve camiin diğer iki minaresi, mimarîmizin dev sîması Koca Sinan tarafından yapılmıştır.

Camiin içindeki dört mermer mahfil, Üçüncü Murad zama-

Papa Altıncı Paul'un Ayasofya'da duâ ettiğinin resmidir!..

nında inşâ olunmuş, sonraları Ayasofya'ya bütün pâdişahların katkısı olmuş, böylece Ayasofya, Müslüman - Türk'ün emek ve hassasiyetiyle zamanımıza kadar gelebilmiştir.

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, Bizans mimarîsinin şâheseri sayılan Ayasofya'yı, Feth-i Mübin'den sonra yapılan Türk mimarisinin şâheserleri çok geride bırakmış ve Hıristiyan âleminin ünlü kilisesi, mimarîmiz şâheserleri yanında sönük kalmıştır. Bu bir gerçektir ve yabancı sanat adamları dahi, bu gerçeği itirafa mecbur olmuşlardır!..

İçinde nice tarihî olaylar cereyan eden ve 1 Şubat 1935

tarihinden beri «müze» olarak ziyarete açık bulunan Ayasofya'nın, günümüze kadar gelen hikâyesi ayrı bir tedkik mevzuudur. Şu kadarını kaydedelim ki, Feth-i Mübîn'i müteâkip Fâtih'in emriyle Ayasofya'daki tasvirler, heykeller, putlar kaldırılıp gece gündüz çalışılarak üç gün içinde, «kilise», «cami» haline getirilmiş ve İstanbul'da ilk cuma namazı Ayasofya'da kılınmıştır. O gün, hutbe, fethin mânevi lideri Akşemseddin Hazretleri tarafından okunmuş ve cuma namazı da, yine bu zat tarafından kıldırılmıştır. Kılıçla fethedilen Bizans'da zafer alâmeti olarak «cami» haline getirilen Ayasofya, beş asra yakın ibâdete açık tutulduktan sonra «müze» olmuş ve gariptir, son yıllarda Papa Altıncı Paul'un İstanbul'u ziyaretinden on beş gün evvel, bu «müze»de namaz kılan bir genç takibata uğramıştır! Uğramıştır amma, bu takibattan hemen iki hafta sonra İstanbul'a gelen Papa Altıncı Paul, yanında devrin Hariciye Vekili İhsan Sabri Çağlayangil olduğu halde Ayasofya'yı ziyaret etmiş ve o günlerdeki gazete haberlerine göre, Papa, Hariciye Vekilinden nezaketen müsaade istemiş, sonra Vekilin cevabını beklemeden hemen diz çöküp, şeytani gözlerini kubbeye dikerek İhsan Sabri Çağlayangil'in şaşkın bakışları arasında duâ edivermiştir!..

—— «★» ——

FÂTİH SULTAN MEHMED HÂN'IN VEFATI VE KİLİSELERDE YAPILAN «ŞÜKÜR ÂYİNİ»!..

Fâtih Sultan Mehmed Hân, 29/30 Mart 1432 Cumartesi/Pazar gecesi Edirne'deki Eski-Saray'da doğmuş ve on dokuz yaşının içinde Osmanoğulları'nın yedincisi olarak 18 Şubat 1451 Perşembe günü, babası İkinci Murad'ın vefatı üzerine ikinci defa taht'da çıkıp, otuz sene, iki ay, on dört günlük bir saltanattan sonra, kırk dokuz yaşında vefat etmiştir.

Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, tarih, Türk düşmanlığının çeşitli tezahürleriyle doludur ve bunlardan biri de:

Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın, Venediklîler tarafından zehirletilerek öldürülmesidir!..

Bizans'ı fethederek ehl-i salîbin son kal'asını yıkıp Hadîs-i Şerifin sırrına mazhar olan Fâtih Sultan Mehmed Hân'ı yok edebilmek için Venediklilerin tertiplediği on dört suikasd bir netice vermemiş, nihayet on beşinci ve sonuncu su'i-kasdle Büyük Turk Hâkanı, bir yahudiye zehirlettirilip öldürülmüştür!..

Maestro Jacapo adlı Venedikli bir yahudi, sözde Müslüman olarak «Yakup» adını almış, bilâhare «paşa» ünvanını da kazanarak «Yakup Paşa» olan bu dönme, Fâtih'in hususi hekimliğine kadar yükselebilmiştir!!! Venediklilerin, bu dönme hekimle yaptığı anlaşmaya göre, şayet Yakup Paşa (!!!), pâdişahı zehirleyip öldürebilirse, kendisine iki yüz elli bin duka altını verilecek ve hem kendisi, hem de neslinden gelecek bütün ahfâdı Venedik vatandaşı hukukuna sahip olacak, ayrıca her çeşit vergi ve mükellefiyetten muaf tutulacakdır!..

Fâtih Sultan Mehmed Hân, 27 Nisan 1481 Cuma günü, yeni bir sefer hazırlığını tamamlayıp üç yüz bin kişilik ordusu başında İstanbul'dan Üsküdar'a geçmiş ve işte o gün, Yakup Paşa (!!!) adlı o yahudi dönmesi hekim, Fâtih'i zehirlemeye başlamış, sonra da gûya tedavi kasdiyle zehirin miktarını tedricen artırmıştır!.. Fâtih, bu zehirlenme neticesi, Âşık Paşa-zâde'nin kaydettiğine göre: «ciğerleri parçalanarak ve kan kusarak» Üsküdar'la Gebze arasındaki Hünkâr-Çayırı (Maltepe) mevkiinde 3 Mayıs 1481 Perşembe günü vefat etmiş, Pâdişaha su'i-kasd yapıldığı hemen duyulduğundan, o, Yakup Paşa adlı yahudi dönmesi, beklediği milyonlara ve imtiyazlara kavuşamadan oracıkta asker tarafından parça parça edilivermiştir!.. «Ilâ cehenneme zümerâ»...

Büyük Türk Hâkanı'nın bu şekilde vefatı haberi Avrupa'ya ulaştığında, her tarafta toplar atılarak şenlikler yapılmış ve Papa'nın emriyle bütün Avrupa kiliselerinde üç gün, üç gece çanlar çalınarak «şükür âyinleri» tertip edilmiştir!!!

Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın cenazesi, oğlu İkinci Bâyezid, İstanbul'a gelinceye kadar on dokuz gün bekletilmiş ve 22 Mayıs Salı günü, büyük merasimle kaldırılıp kendi adını taşıyan camiin avlusuna defnedilmiştir. Fâtih'in cenaze namazını, «Şeyh Vefa» adıyle ma'ruf büyük velî ve âlim **Şeyh Muslihiddin Mus-**

tafa Efendi kıldırmış ve tobutun altına ilk girenler, oğlu Bâyezid ile devrin ünlü vezirleri olmuştur.

Fâtih Sultan Mehmed Hân'ı, şehâdetinin yıldönümünde şükran ve minnet hislerimizle anıp rahmet dilerken; okuyalım, Abdülhak Hâmid merhumun **«Merkad-i Fâtih-i Ziyaret»**ini:

Her kûşesinde dehrin nam-ı beka-nisârın
Şayestedir denilse âlem senin mezârın.
Kaldın cihanda bir ân, her ânın oldu bir devr
Mülk-i ezeldi güya tahtında hem-civârın.
Mâzi, o perde-i gayb, ükşâde-i huzurun
Âti, o rah-ı muzlim, amade-i güzârın.
Herdem sana açıktır ebvâb-ı arş-ı rahmet,
Türbendir en azimi fethettiğin diyârın!
Gösterdiğin meâli ehramdır müselsel,
Kühsarlar umumen bâlin-i ihtizarın.
İster idin ki olsun düşmanla yâr yekdil,
Devrân idi rakibin, Allah idi nigârın.

—— «★» ——

CEM SULTAN'IN ÖLÜMÜNDEKİ ESRARI..

Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın küçük oğlu olan Cem Sultan, ağabeyi İkinci Bâyezid'den on iki yaş küçüktür. 22 Aralık 1459 Cumartesi günü Edirne'de doğmuştur. Annesi, Çiçek Hatun'dur.

Babasının ânî vefatı sırasında Konya Valisi olan ve kendisine gönderilen habercinin yolda Bâyezid taraftarlarınca öldürülmesi dolayısıyle ağabeyinin taht'da çıkışından ancak bir hafta sonra Bursa'ya gelebilen Cem Sultan, Bursa'da kendisini Pâdişah ilân etmiş ve adına hutbe okunup, sikke kesilmiştir.

İki kardeş arasındaki saltanat dâvâsı böylece başlamış ve yıllar boyu devam eden bu mücadele, Devlet-i Aliyye'de maddî, mânevî büyük kayıblarına yol açıp, düşmanlarımızın işine yaratmıştır!..

«Sultan Bâyezid Hân-ı Sânî» ünvanıyle taht'da çıkan ve **«Bâyezid-i Velî»** olarak anılan İkinci Bâyezid'le Cem Sultan arasındaki taht kavgası, evvelâ Bursa Yenişehir'inde başlamış ve bu savaşı kaybeden Cem Sultan, Konya'ya dönerek âilesi efradıyle hazinesini alıp Suriye üzerinden Kahire'ye gitmiştir.

O yıl hacc farizasını yerine getirerek Osmanoğulları içinde tek «hacı» olan, ertesi yıl tekrar Anadolu'ya gelip saltanat dâvâsına devam eden ve bu kerre de mücadeleyi kaybedip dönüşünde Rodos Şövalyeleri eline düşen, bilâhare bir esir gibi Fransa ve İtalya'ya götürülen Cem Sultan, on iki sene, dört ay, yirmi dokuz gün Hıristiyan memleketlerinde çok acı bir gurbet hayatı geçirmiştir!..

On üç seneye yaklaşan bu acı gurbet hayatının ilk otuz dört günü Rodos'da; sonra, altı sene, üç ay, yirmi altı günü Fransa'da; son beş sene, on bir ay, yirmi günü de İtalya'da geçmiştir.

Cem Sultan'la ağabeyi İkinci Bâyezid arasındaki mücadele yalnız savaş meydanlarında kalmamış, edebiyatımıza da mal olmuştur:

«Sen pister-i gülde yatasun şevk ile handân
Ben kül döşenem külhan-ı mihnetde sebep ne?»

diyen Cem Sultan'a, İkinci Bâyezid'in verdiği şu cevap meşhurdur:

«Cün rûz-i ezel kısmet olunmuş bize devlet
Takdîre rızâ vermiyesün böyle sebeb ne?
Haccü'l Harameynüm diyüben da'vi kılursun
Bu saltanat-ı dünyeviye bunca taleb ne?..»

Muhtelif kaynakların tesbitine göre, Cem Sultan'ın ölüm sebebi, zehirdir. Fâtih'in bahtsız şehzâdesi zehirletilmek suretiyle öldürülmüştür!.. Papa Altıncı Alessendro Borgia tarafından zehirletilen Cem Sultan'ın vefatındaki karanlık nokta, bu olcakca cinayette İkinci Bâyezid'in parmağı bulunup, bulunmadığıdır!..

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Cem Sultan'ın Hıristiyan memleketlerinde kalması, devlete pek pahalıya mal olmuş. İkinci Bâyezid, kardeşi için evvelâ Rodos Şövalyelerine, bilâhare Papalara tam altı yüz bin duka altını ödemiş ve Avrupa devletleri Cem Sultan'ı ele geçirip hazinemizi soymak için birbirleriyle yarışa girmiş, hattâ bir ara, aynı gaye ile bu yarışa Mısır Sultanı dahi iştirâk etmiştir!..

Bu soygunculuk yanısıra, bahtsız Şehzâdeyi kendi politikalarına âlet etmek isteyenler de bulunmuş, Devlet-i Aliyye tehdid edilmiştir!.. Bu durumda, İkinci Bâyezid'in bir gaaileyi

def'etmek için, kardeşini zehirlettiği bâzı kaynaklarca iddia edilmekte ise de, bu husus henüz karanlıktır. Ve bir vesika ele geçinceye dek İkinci Bâyezid'i suçlamak yersizdir.

Cem Sultan'ın zehirlendiği muhakkaktır amo, kimin arzusu üzerine zehirletildiği meçhuldür. Osmanlı menbalarında, Cem Sultan'ın zehirli bir ustura ile traş edilmek suretiyle zehirlendiği kaydedilmiş, Batılı kaynaklar ise, kullandığı şekere beyaz bir toz karıştırıldığını iddia etmişlerdir.

Vefatından evvel kısa bir hastalık devresi geçiren Cem Sultan'ı Fransa Kralı sık sık ziyaret etmiş ve bu ziyaretlerinin birinde:

«— Beyim, hâtırın hoş tut, gayret eyle. Şimdiden sonra sen âzâdsun, kendini mahbus ve esir tasavvur etme» deyince, Cem Sultan bir çocuk gibi sevinip maiyyetindekilere:

«— Elhamdülillâh... Âzad ve halâs sözü kulağımıza girdi» demiştir!..

Son günlerde: **«Yâ Rab! Eğer bu kâfirler beni bahane edip ehl-i İslâm üstüne hurûc etmek kasdın ederlerse, beni o günlere eriştirme, cânumu kabzeyle!»** diye duâ eden Cem Sultan'ın bir de vasiyyeti vardır. Aynen nakledelim:

«— Elbette, elbette benüm mevtüm haberin intişar idesüz. Mebâdâ ki, küffar benim adıma Müslümanlar üzerine hurûc eyliye! Benden sonra karındaşum Hüdavendigâr Sultan Bâyezid Hazretlerüne varasuz, diyesüz ki, beni reddetmesün, ne vech ile olursa olsun benim tâbûtumu kâfir memleketinde komasun! Ehl-i İslâm memleketüne çıkarsun ve cemî borçlarumu edâ eylesün ve benüm anamı ve kızımı ve sâir teallükatumu ve benüm üstümde hidmette sâbıkası olan huddâmumu ortarmayup hallü hâlüne göre riâyet eyliye!»

Cem Sultan'ın cenazesini maiyyet erkânından Celâl ve Sinan Beyler yıkayıp kendi kavuk ve türbentleriyle kefenlemişler, altı yedi kişilik bir cemaatle de cenaze namazını kılmışlardır.

Talihsiz şehzâdenin na'şı, Fransa Kralı'nın emriyle tahnit edilip, kurşun bir tabutla Napoli Sarayı bahçesine defnedilmiş ve acı haber İstanbul'a ulaştığında, İkinci Bâyezid'in emriyle her tarafta «gaaib» cenaze namazı kılınmış, fakir fukaraya bol sadaka dağıtılmış, halk teessüründen dükkânlarını kapamışdır.

Cem Sultan'ın tabutu dahi Avrupa devletleri arasında pazarlık mevzuu olmuş ve bahtsız Şehzâde'nin cenazesi, vefatından ancak dört yıl sonra yurda getirilebilmiştir!..

24/25 Şubat 1495 Salı/Çarşamba gecesi otuz altı yaşının içinde vefat eden Cem Sultan'ın türbesi, Bursa'da Murâdiye semtindedir.

——«★»——

«ELHAMDÜLİLLÂH! İŞTE ŞİMDİ MISIR FETHEDİLDİ!..»

Türk tarihinin en büyük kahramanlarından biri olan Yavuz Sultan Selim Hân, 1516 yılının 5 Haziran günü, İstanbul'dan Üsküdar'a hareketle Mısır seferine çıkmış ve Yavuz'un 24 Ağustos'da kazandığı meşhur Merc-i Dâbık savaşında Mısır Sultanı Kansu-Gavri telef olmuştur.

O yıllarda seksen - seksen beş yaşlarında olan ihtiyar Mısır Sultanı'nın ölümü hakkında çeşitli rivayetler vardır: Zehir içmek suretiyle intihar ettiği, harb meydanından kaçarken maiyyetinden biri tarafından öldürüldüğü, savaş sırasında atından düşüp hayvanların ayakları altında ezildiği, bu rivayetler arasındadır.

Kansu-Gavri'nin ölümünü müteâkip, kardeşinin oğlu Tumanbay, Mısır'a sultan olmuş ve 22 Ocak 1517 Perşembe günü cereyan eden Ridâniyye Meydan Muharebesinde, Yavuz Sultan Selim Hân'ın karşısına bu Tumanbay çıkmıştır. Çıkmıştır ama, Çaldıran'ın ve Merc-i Dâbık'ın muzaffer başkumandanı Yavuz, Ridâniyye Meydan Muharebesini de kazanmış ve Tumanbay o meşhur savaştan ancak kaçarak kurtulabilmiştir!..

Ridâniyye Meydan Muharebesinden hemen iki gün sonra, her evi âdeta bir istihkâm haline getirilen Kahire işgâl olunmuş ve bu işgâlin ertesi günü Kansu-Gavri'nin oğlu Mehmed, Türk ordugâhına gelerek Yavuz'a itâat ve inkıyadını arzetmiştir.

Kahire'nin işgâline rağmen, Yavuz Sultan Selim Hân bu şehirde oturmayıp ordugâhını Kahire'nin Kuzey-Batısındaki Vastâniyye'ye kurdurmuş ve firari Mısır Sultanı Tumanbay, bundan istifade ile işgâlden üç gün sonra, on iki bin kişilik

bir kuvvetle Kahire'yi istirdâd edivermiştir!.. Şehirdeki Türk muhafızların cümlesini kılıçtan geçiren Tumanbay, şehre tamamiyle hâkim olup, gerekli müdafaa tedbirlerini almış ve Yavuz, bu vak'adan sonra Vezir-i-a'zam Yunus Paşa'yı Kahire'nin istirdâdına me'mur etmiştir.

Kahire'nin ikinci defa işgâli, iki günluk bir sokak savaşından sonra, üçüncü gün ancak mümkün olabilmiş ve bu sokak savaşında Kahire topraklarının her karışı Türk kanıyle sulanmıştır!.. Tumanbay'ın askerlerine şehir halkı da iltihak etmiş, sokaklara toplar tâbiye edilmiş, evlerin pencere ve damlarından Türk askeri üzerine kaynar su ve neft dökülmüş, kadınlarla çocuklar dahi müdafaaya katılmış ve Tumanbay'ın bu mukavemeti pek şiddetli olmuşsa da, Mısır Sultan'ı Türk taarruzu karşısında selâmeti yine firarda bulmuştur!..

Kahire'nin böyle çetin bir savaşla ikinci defa işgâlinden on beş gün sonra, Yavuz Sultan Selim Hân, muhteşem bir merasimle şehre girip Mukattam dağındaki «Kasr-ı Yûsuf»a inmiş ve böylece Mısır Sultanı da olar. Yavuz adına altın sikke basılıp, hutbede adı «Hâdimü'l-Haremeyni'ş Şerîfeyn» ünvaniyle anılmıştır.

Bu arada firari Tumanbay, gönderdiği Kadı Abdüsselâm adlı elçi ile Yavuz'dan aman dilemiş, bilâhare aynı elçi ikinci defa gelerek sulh müzakeresi için murahhas gönderilmesini istemiş ve 6 Mart'da Türk murahhasları beş yüz muhafızla Tumanbay'a gönderilmişse de Tumanbay affedilmez bir hatâ ile bu murahhas ve muhafızların hepsini kılıçtan geçirmiştir!..

İşte bu cirkin tecavüzü müteâkip, Yavuz Sultan Selim Hân, Vezir-i-a'zam Yunus Paşa'yı kırk bin askerle Kahire'nin muhafazasına bırakıp, bizzat Tumanbay üzerine yürümüş ve o sırada Nil deltasına doğru çekilen firari Tumanbay, Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa tarafından takip edilmiştir.

Yavuz'un, Nil'in Batı tarafındaki «Ummü'd-Dinâr» menziline ulaşmasından sonra, birkaç koldan birden takip olunan Tumanbay, nihayet 30 Mart 1517 Pazar günü yakalanmış ve bu haber pâdişaha ulaştığı ân, Yavuz:

«— Elhamdülillâh! İşte şimdi Mısır fethedildi!..» diyerek memnuniyetini izhar etmiştir.

Firari Tumanbay'ın yakalanması hakkında iki rivayet var-

dır: Bir rivayete göre Tumanbay, Hasan - İbnü - Mer'î adında bir Arap şeyhine iltica etmiş ve sâbık Mısır Sultanı bu şeyh tarafından yakalattırılmıştır. İkinci rivayet ise, Tumanbay'ın Nil nehrini yüzerek geçerken yakalandığıdır. Bu rivayetlere rağmen, bilinen gerçek: Tumanbay'ı yakalayan Türk takipçilerin kendisine hürmette kusur etmedikleri, bir mendille ellerini bağlayıp ata bindirmek suretiyle ordugâha getirdikleridir!..

Tumanbay, yakalandığının ertesi günü, «Ümmü'd-Dînâr» karargâhında Yavuz'un huzuruna çıkarılmış ve bu münasebetle parlak bir merasim tertip edilmiştir. Bu tarihî kabul merasimi ile alâkalı bütün kaynaklar, Yavuz Sultan Selim Hân'ın, mağlûb Tumanbay'a iyi muamele ettiğinden, mülâkatı müteâkip Yeniçeri Ağası'nın çadırına misafir edilen eski Mısır Sultanı'na Yavuz'un emriyle hürmet ve riâyet gösterildiğinden, ancak Mısır halkının Tumanbay lehindeki nümayişlerinden kuşkulanan Yavuz'un bu endişe ile Tumanbay'ı idâm ettirdiğinden ittifakla bahsetmektedirler...

«EMÂNÂT-İ MÜBÂREKE»NİN YAVUZ SULTAN SELİM HÂN'A TESLİM EDİLMESİ

«Merc-i Dâbık» ve **«Ridâniyye»** meydan muharebelerinin muzaffer başkumandanı Yavuz Sultan Selim Hân, 1517 yılının 15 Şubat Pazar günü muhteşem bir merasimle Kahire'ye girmiş ve Türk tarihinin en büyük kahramanlarından biri olan Yavuz, bu tarihten itibaren Osmanlı saltanatıyle İslâm hilâfetini birleştirip **«Emirü'l-Mü'minin»** ünvanını almıştır. Hilâfetin bu şekilde Osmanoğullarına intikalinden son halife Abdülmecid Efendi'nin yurt dışına çıkarıldığı 3 Mart 1924 tarihine kadar, Osmanlı hânedânı tam dört yüz yedi yıl, bir gün Hilâfet makamında kalmış ve bu müddet zarfında geçen yirmi sekiz Osmanlı pâdişahı hep «Emirü'l-Mü'minin» ünvanıyle anılmış, son halife Abdülmecid Efendi'ye ise, yalnız halife olması dolayısıyle «Halife-i Müslimin» denilmiştir.

Yavuz Sultan Selim Hân'a **«Emânât-ı Mübâreke»**nin teslîmi, Pâdişahın İskenderiye'deki Donanma-yı Hümâyûnu teftiş

edip, Kahire'ye dönmesinden hemen sonradır. O sırada Hicaz emâreti başında bulunan ve Mısır sultanlarına tâbi olup, Osmanlı menbalarında **«Mekke Şerifi»** diye anılan Şerif Berekât, oğlu Ebû Numeyy'i Kahire'ye göndererek İmparatorluğumuza kendiliğinden iltihak teşebbüsünde bulunmuştur.

Ebû Numeyy, **«Haremeyn»**in, yâni Mekke ve Medine'nin anahtarlarıyla babasının tebrik ve itâat arizasını «Emânât-ı Mübâreke» ile beraber Kahire'ye getirip merasimle karşılanmış ve 6 Temmuz 1517 Pazartesi günü, Yavuz Sultan Selim Hân tarafından kabul edilmiştir. Ebû Numeyy, o gün Yavuz'un huzurunda eli öpüp pek çok teveccühe mazhar olmuş ve Şerif Berekât'ı makamında ibka eden Yavuz Sultan Selim Hân'ın **«Hâdimu'l-Haremeyn»** ünvanı o gün tam mânâsıyle gerçekleşmiştir.

Bugün İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen **«Emânât-ı Mübâreke»**den hangilerinin Mekke Şerifi tarafından gönderildiği kat'iyyetle bilinmemektedir. **«Hırka-i Şerif»**in Kahire'den alındığı, **«Sancağı Şerif»**in ise, Kanunî devrinde Mısır'dan getirildiği hakkında bâzı rivayetler vardır.

Topkapı Sarayı'nın «Hırka-ı Şerif Dairesi»nde bulunan ve herhalde çoğu Ebû Numeyy tarafından Yavuz'a teslim edilen «Emânât-ı Mübâreke»den bâzıları şunlardır: «Dendân-ı Saâdet», «Kadem-i Şerif», «Na'leyn-i Saâdet», «Seyf-i Saâdet», «Asây-ı Saâdet», «Kavs-i Saâdet», «Seccâde-i Saâdet», «Gasl-i Nebevî Suyu», «Miftâh-ı Beyt-i Muazzam», «Kamîs-i Fahrün-Nisâ», «Kamîs-i Seyyidü'ş-Şühedâ», «Süyûf-i Cihâr-Yâr», «Kelâm-ı Kadîm bâhattı-Osman» ve «Kelâm-ı Kadîm bahatt-ı Alî»...

«Emânât-ı Mübâreke»nin Yavuz Sultan Selim Hân'a teslimine böyle kısaca temastan sonra, şair Yahya Kemal Bey'in, ilk defa 14 Şubat 1921 tarihinde «İleri» gazetesinde yayınlanan meşhur makalesinden «Hırka-i Saâdet Dairesi» ile alâkalı kısmı da okuyalım:

«Bâzı yerler vardır ki «rûh eser» derler. Topkapı Sarayında bir gün geçiren insan, bu sözün kuvvetini derinden derine duyar. Son iki buçuk senenin üzüntülü günlerinden birkaçını Topkapı Sarayının odalarında, sofalarında, bahçelerinde geçirdim. Her ziyaretimde ruhum bu saraydan soğuk bir demir, kızgın bir ateşten nasıl çıkarsa öyle çıktı» diyen Yahya Kemal Bey merhum devamla şunları yazıyor:

«Revan Köşkü'nde gezerken kulağıma derinden bir Kur'an sesi geldi. Birdenbire İslâm mimârisini tam mânâsiyle gördüm. Çünkü İslâm mimârisinin içine bir rûh gibi muhakkak rahle başında bir Kur'an sesi lâzım. O ses olmadığı zaman bu mimârî kuru bir şekilde görünüyor. Bu fikrimi rehberim Lütfü Bey'e söyledim. Ve Kur'an sesinin nereden geldiğini sordum. «Hırka-i Saâdet Dairesi»nden dedi. Yavaş yavaş sesin geldiği pencereye yaklaştım. Baktım, yeşil, yemyeşil, ruhânî yeşil bir daire, pencereye arkasını çevirmiş bir hâfız, öteki âleme dalmış bir rûhun istirahatıyla okuyor; diğer bir hâfız da gözlerini yummuş, bir köşede tesbihini çekerek bekliyor.

Rehberim Lütfü Bey'e sordum: «Hırka-i Saâdet'de ne zamanlar bu hatim indirilir?» Lütfü Bey gülümseyerek kulağıma dedi ki: «Her gün! Her saat! Dört yüz seneden beri geceli gündüzlü bilâfasıla.»

Hayretten gözlerim kapanmış dinliyordum. Lütfü Bey biraz malûmat verdi: «Yavuz Sultan Selim, hilâfetin alâmâtı olan Hırka-i Şerif, Sened-i Şerif ve diğer Emânât-ı Mübâreke'yi Mısır'dan İstanbul'a hatimler indirterek getirmiş, İstanbul'a vardığı gece, saray'da yüksek bir yere yerleştirilmiş. Mimarbaşı ve ustalar, asıl tevdi olunacak makamı hariî hariî inşâ ederlerken, sefer yorgunluğuna bakmaksızın sabaha kadar ayakta beklemiş. O gece, geceli gündüzlü Kur'an okunması için bir vazife tertip ederek kırkıncısı bizzat kendi olmak üzere kırk hâfız tayin eylemiş. İşte o günden bu âna kadar bu dairede bir saniye tevakkuf etmeksizin Kur'an okunuyor. Bu hâfızlar el'an kırk kişidir. Daima ikişeri nöbetleşe vazifelerini ifâ ederler. Bugün de, bu iki hâfızın nöbeti» dedi.

Bu gece, bu saat, ben burada bu satırları yazarken Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Kur'an okunuyor! Siz bu saat benim şu satırlarımı okurken Hırka-i Saâdet Dairesi'nde Kur'an okunuyor! Tam dört yüz seneden beri de, böyle fasılasız okunmus.

O günden beri bu düşünce bir saat rakkası gibi hâfızamda sallanıyor. Hilâfet makarrı (merkezi) olan İstanbul'da böyle bir makamın yanında dört asırdır susmamış bir Kur'an sesi olduğunu bilmezdim. Nice Türk'ler, hattâ nice İstanbullular da bilmezler.»

——— «★» ———

ÖLÜMÜNE HEM KILICIN, HEM DE KALEMİN AĞLADIĞI BÜYÜK ADAM!..

Osmanoğullarının dokuzuncusu olarak 24 Nisan 1512 Cumartesi günü kırk iki yaşında taht'da çıkan Yavuz Sultan Selim Hân, sekiz sene, dört ay, yirmi sekiz günlük bir saltanattan sonra 21/22 Eylül 1520 Cuma/Cumartesi gecesi elli yaşında vefat etmiştir.

Saltanatı boyunca, İ'lâ-yı Kelimetullah uğruna devamlı gazâ peşinde koşan Yavuz, 1520 yılının 18 Temmuz günü Macaristan Seferi için İstanbul'dan Edirne'ye hareket ederken hasta idi. Meşhur nedimi Hasan Can'ın rivayetine göre, hareketinden bir kaç gün evvel omuzları arasında bir acı hisseden Yavuz, Hasan Can'a:

«— Sırtımda bir şey durur, aceb diken mi girmiş ola?» diyerek ıstırabını söylemiş ve Pâdişahı muayene eden Hasan Can, Yavuz'un iki omuzu arasında, derinliğine işlemekte olan hafifçe kızarmış bir çıban başı görmüştür.

«— Efendimiz, sırtınızda henüz ham olan bir çıban var, bunu zedelemek caiz değildir. Bir münasip merhem koymak gerek. Emir buyurunuz, cerrahlara haber vereyim» diyen Hasan Can'a, Yavuz'un verdiği:

«— Biz, çelebi değiliz ki, bir çıban için cerrahlara müracaat edelim» cevabı meşhurdur!..

Böylece çıbana müdahale edilmemiş ve bir gün, Yavuz Sultan Selim Hân hamama girerek olgunlaşmayan o çıbanı iyice sıktırmak suretiyle zedelemiş, bu hâdiseden sonra da ıstırabı birdenbire artmıştır. Bilâhare olayı nedîmine anlatan ve:

«— Hasan Can, sözünle amel etmedük amma, kendümüzü telef ettik!» diyen Yavuz, müdhiş ıstırabına rağmen Macaristan Seferine çıkmaktan da geri durmamıştır!..

Yavuz Sultan Selim Hân, hareketinden bir müddet evvel, vezir-i-a'zamı büyük devlet adamı Pîrî Mehmed Paşa'yı Edirne'ye göndermiş ve kendisi de, hasta olmasına rağmen, hiç kimseyi dinlemeyerek ata binip, ordusu başında İstanbul'dan Edirne'ye hareket etmiştir!..

Yolda ıstırabı gittikçe artan Yavuz, Çorlu'nun Muradlı nahiyesine bağlı Sırt Köyü yakınlarında iyice hastalanmış ve burada ordugâh kurarak iki aya yakın bir zaman kalınmıştır.

Yavuz Sultan Selim Hân'ın hastalığı boyunca, yanından hiç ayrılmayan meşhur nedimi Hasan Can, pâdişahın rahatsızlığının seyrini, oğlu Hâce-i Sultanî Şeyhülislâm Sadeddin Efendi'ye aynen anlatmış ve Hoca Sadeddin Efendi, **«Selim-Nâme»sine** Hasan Can'ın anlattıklarını teferruatıyla yazmıştır.

Bu yazılanlara göre, Yavuz Sultan Selim Hân, hastalığının gün be gün artması üzerine, son vezir-i-a'zamı muhterem Pîrî Mehmed Paşa'yı Edirne'den Sırt Köyü'ne çağırtmış ve Vezir-i a'zamına:

«— Cümlenizden ziyadesiyle ikdam beklerim. Asker evlâdlarım hastalığımdan kat'iyyen haberdar olmamalıdır. Burada konaklayışımızın, Anadolu canibinden gelecek askere intizar için olduğu söylensin. Yarından tezi yok, tevzii manasıb ve terfil meratib yapılmasını irade ederim. Asker evlâdlarıma ihsân dağıtılsın, âsâr-ı sürûr gösterilmesi için Yeniçeri teşvik edilsin. Düşmanlarımız yatağa düştüğümüze zinhar muttali olmasın. Gayri şimdilik söyleyecek sözüm yok» diyerek son emrini vermiş ve bu vak'adan hemen birkaç gün sonra vefat etmiştir.

Hasan Can'ın anlattıklarına göre, o gece hastalığı artan Yavuz'la nedimi arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

— Bu ne haldir Hasan Can?

— Sultanum, Cenâb-ı Hakk'a teveccüh idûp Allah ile olacak zamandur!

— Bizi bunca zamandan berü kimin ile bilür idün? Cenâb-ı Hakk'a teveccühümüzde kusur mu fehm ittün?

— Hâşâ ki, bir zaman zikr-i Rahmân'dan gafûl müşahede itmüş olam. Lâkin bu zaman, gayri ezmâna benzemedüğü cihetden ihtiyaten cesaret eyledüm!..

Yavuz Sultan Selim Hân, bu sırada Hasan Can'a:

«— Sûre-i Yâsini tilâvet eyle», demiş ve Hasan Can'la beraber Sûrei Yâsin'i kendisi de okumuştur. Yâsin-i Şerîfi ikinci kere okumaya başlayan Hasan Can, tam «Selâm» âyet-i kerîmesine geldiği zaman, Yavuz Sultan Selim Hân, emaneti teslim edip gözlerini yummuştur.

«ES-SELÂM» ism-i şerîfi «Esmâ'ül-Hüsnâ»dandır. Yavuz Sultan Selim Hân'ın vefatı incelenirken bu, «ES-SELÂM» ism-i şerîfi de tedkik olunmalıdır.

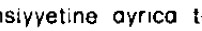
Osmanlı tarihinde vefatı gizlenen: Çelebi Mehmed, İkinci Murad ve Fâtih'den sonra Yavuz Sultan Selim Hân dördüncü

YAVUZ SULTAN SELİM HÂN

olmuş ve oğlu Süleyman (Kanunî), Manisa'dan İstanbul'a gelinceye kadar geçen dokuz gün içinde Yavuz'un vefatından kimse haberdar olmamış, devlet işleri, Vezir-i-a'zam Pîrî Mehmed Paşa tarafından idare olunmuştur.

Ölümüne hem kılıcın, hem de kalemin ağladığı Yavuz Sultan Selim Hân'ın şahsiyyetine ayrıca temas edeceğiz...

YAVUZ SULTAN SELİM HÂN VE BİR GERÇEK

Ölümüne hem kılıcın, hem de kalemin ağladığı Yavuz Sultan Selim Hân, Türk tarihinin en büyük kahramanlarından biridir. Eski Osmanlı menbalarında: **«Selim Hân-ı Evvel»** ve **«Selim-i Kadim»** şeklinde de anılan Yavuz, devletin varlığı ve bekasını tehdid eden çeşitli cereyanları olanca dehşetiyle görüp, babasına isyânla işbaşına gelmiş ve kısa süren saltanatı, bir bakıma pek kanlı olmuştur!..

Yavuz Sultan Selim Hân, bu kanlı icraatı dolayısıyle bâzı Batı kaynaklarınca **«kan dökücü»** olarak kabul edilmişse de, Yavuz, keyf için adam öldüren bir **«Neron»** değildir!.. Türk'ün şerefli evlâdı Yavuz, devletin içinde bulunduğu o günkü şartları bütün çıplaklığıyle görmüş, görebilmiş ve «devlet»le «millet»i kurtarmak için en isabetli yolu seçip, haklı olarak kan dökmüş, hattâ en yakınlarını dahi fedâdan çekinmemiştir!..

Kıymetli müdekkik merhum Ismail Hâmi Dânişmend, «Kronoloji»sinde Yavuz'un bu durumuna temasla gerçeği ne güzel ortaya koymuştur... Diyor ki, İsmail Hami Bey:

«Şurası muhakkaktır ki, Yavuz'un yavuzluğu birçok kana mal olmuş, fakat içerde dökülen kanların boşa gitmediği, dışarıda istihsal edilen büyük neticelerle sâbit olmuştur. Bu neticelerin en başında, Şarkî Anadolu'nun zaptiyle Anadolu Türk birliğinin temini gelir. Yavuz'un bu büyük eseri, anayurdumuzun ebedî birliğini kat'î surette temin etmiştir. Birinci Selim'in en büyük eser ve Türk milletine en hayırlı hizmeti işte budur.

Tam dört asır Türk hâkimiyyetinde kalan diğer fütûhâtının ehemmiyeti de, yalnız o zamanki Osmanlı İmparatorluğunu bir mislinden fazla genişletmiş olmasından ibaret değildir. Mısır,

Hicaz, Filistin ve Suriye'ye hâkim olan ve hattâ Kilikya'yı bile nüfuzu altına alan Kölemen İmparatorluğunun ortadan kaldırılması, asırlarca Anadolu'nun cenup ve cenubuşarkiden emniyetini temin etmiş ve bir taraftan da Irak'ın fetihine yol açmıştır. Çaldıran zaferinin neticesi de, Şarki-Anadolu ile Şimali Irak'ın zaptından ibaret kalmış değildir. Yeniçerilerin küstahlıklarından dolayı Safevî İmparatorluğu büsbütün ortadan kaldırılamamışsa da, o zaman siyasî bir kuvvet mahiyetini almış olan Şiilik, bir darbede İran hududuna sokulmuş ve artık genişleme kabiliyeti kırılmıştır.

Türkiye'nin varlığı bakımından tarihî birer zaruret hükmünü alan bu muazzam işlerin şiddetsiz teminine ve meselâ daha babalarının zamanında saltanat dâvâsına kalkışmış şehzâdelerin tatlılıkla itaât altına alınmasına, İran yahut Arabistan seferlerine mâni olmak için Yeniçerileri isyâna sevkeden veyahut düşmanlarla gizli muhaberelere girişen birtakım hâin vezirlerin sadakatını mülâyemetle te'mine veyahut ecnebilerle elbirliği eden Şiileri nasihatla yola getirmeye imkân mı olabilir?

Milletlerin hayatında büyük işler çok defa kanla te'min edilmiş, ideal peşinde koşan büyük adamlar umumiyetle kan dökmüşlerdir. Muhterem Yavuz Sultan Selim, işte bunların en mühimlerinden biridir. Herhalde İkinci Bâyezid'in acziden doğan anarşi devrine nihayet vermek için Yavuz şiddetinde bir tip, tarihî bir zaruret demektir.

Yavuz'la Yeniçeri Ocağı arasında mütemadî bir gerginlik vardır. Çaldıran seferinden itibaren Yeniçeriler, Yavuz'un ileri hareketlerine hemen daima engel olmak istemişler ve bâzan da olmuşlardır. Meselâ, İran seferinin devam etmemesine ve hattâ Mısır'dan bir ân evvel avdet edilmesinde en mühim âmil bunların mukavemet ve muhalefetidir. Tabii böyle hem kendi ordusu, hem düşman ordularıyle mücadele etmek ve hem kendi vüzerâsı, hem düşman adamlarıyle uğraşmak mecburiyetinde kalan bir ideal adamı için şiddet en büyük meziyyet, mülâyemet en büyük kusurdur.»

Gerçek budur! Bu gerçek göz önüne alınmalı ve Yavuz Sultan Selim Hân'ın icraatındaki «şiddet» mevzuunda bilâhare hükme varılmalıdır!..

Yavuz'un tâkip ettiği politika hakkında ise, Yılmaz Öztuna

«Türkiye Tarihi»nde: «Yavuz'un, bir on yıl daha yaşayıp İran'ı fethettiği farzedilecek olursa, Türklük'ün istikbalinin kökünden değişeceği, sonraki asırlarda geçen hâdiseler göz önüne alınınca, tezahür eder. Çünkü Türkiye, doğuya doğru genişleyince, İngiltere'nin Hindistan'a ve Rusya'nın Türkistan'a on dokuzuncu asırdaki müdahaleleri pek çok zorlaşacak ve şüphesiz mahalli kalacaktı. Ancak, Tuna'yı tutabilmek için Tuna ötesinde geniş bir hinterlanda sahip olmak isteği ve Charles-Quint'in zuhuru ile Avrupa'yı tek elde toplamaya çalışması karşısında Türkiye'nin kendini tehdid altında hissetmesi, Osmanlı Türklerini geniş ölçüde Orta Avrupa'ya sürükleyen tarihî âmiller olmuştur» diyor.

Yavuz Sultan Selim Hân, sık sık temas etmek mecburiyetini duyduğumuz hâin vezirlerin saltanatını, Pîrî Mehmed Paşa gibi muhterem bir zatı Vezâret-i-uzmâ makamına getirerek yıkan adamdır. Yavuz devrinin muktedir devlet adamı Pîrî Mehmed Paşa, Yavuz Sultan Selim Hân'ın şahsiyyetiyle birlikte incelenmeli ve yalan söyleyen tarihin adını anmaktan korktuğu Yavuz'un son vezir-i-a'zamı, tarihdeki muhteşem mevkiine oturtularak Pîrî Mehmed Paşa, evlâdlarımıza tanıtılmalıdır!..

—— « ★ » ——

Yalan söyleyen tarihin nisyâna terkettiği dev bir şahsiyyet:

PÎRÎ MEHMED PAŞA...

Büyük devlet adamı, muhterem insan Pîrî Mehmed Paşa'yı şehâdetinin yıldönümünde bir daha rahmetle anacağız.

Osmanlı tarihinin en büyük vezirlerinden olan ve nice siyasî başarıları yanısıra, askerî dehası, ilmî, fazileti, şefkat ve merhametiyle temayüz eden Pîrî Mehmed Paşa, yalan söyleyen tarihin nisyâna terkettiği büyüklerdendir!.. Yalan söyleyen tarih, nice cüceleri bilinmeyen büyüklükleri dolayısiyle devleştirirken; Pîrî Mehmed Paşa gibi dev bir şahsiyyeti nisyâna terketmekten utanmamış ve dolayısıyle Pîrî Mehmed Paşa tanınmamış, tanıtılmamıştır!..

Mekteblerimizde, evlâdlarımıza okutulan tarih kitaplarında, mel'anetleriyle devleti batıran nice hâin vezirler «büyük adam» olarak ele alınıp pek yükseklere uçurulmuştur da, Yavuz Sultan Selim Hân'ın o hâin vezirler hâkimiyyetini yıkmak için işbaşına getirdiği Pîrî Mehmed Paşa gibi muktedir bir vezir-i-a'zam unutulmuştur!..

Gerçek tarihin bangır bangır haykırdığı hakikatlara kulak vererek büyük devlet adamı Pîrî Mehmed Paşa'yı mutlaka tanımak ve evlâdlarımıza da tanıtmak mecburiyetindeyiz!.. Zira, Pîrî Mehmed Paşa, impatorluğumuzun öylesine nazik bir devresinde işbaşına gelmiş ve yine bu büyük vezirin işbaşından uzaklaştırılması öylesine nazik bir durum meydana getirmiştir ki, bu mühim olay Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası denilse, yeridir!..

Fâtih Sultan Mehmed Hân devrinde Vezir-i-a'zam Çandarlı Halil Paşa'nın azl' ve idâmını müteâkip Devlet-i Aliyye başına çöreklenen hâin vezirler gürûhunun hâkimiyyeti, Pîrî Mehmed Paşa'nın vezâret-i-uzmâ makamına getirilmesiyle kırılmış, bilâhare Kanunî devrinde Pîrî Mehmed Paşa'nın tekaüde sevkiyle yine o hüviyyetleri ma'lûm vezirler hâkimiyyeti başlayarak, bu tarihten sonra pek az istisnasiyle memleketin sahib-i aslisi olan Müslüman - Türk iş başına gelememiştir!..

Kimdir, bu kıymetli şahsiyyetiyle devletin varlığı ve bekası dâvâsında böylesine mühim bir mevkii olan Pîrî Mehmed Paşa?..

Pîrî Mehmet Paşa aslen Karamanlı (Karamani) olup, onbeşinci asrın meşhur ulemâsından Cemaleddin-i Akserayî'nin soyundandır. Yavuz Sultan Selim Hân'ın saltanatı boyunca Meşihat makamını işgal eden Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi'nin yeğeni olan Pîrî Mehmed Paşa, Rumeli Defterdarı iken Yavuz'un Çaldıran seferine katılmış ve Çaldıran zaferinden bir gün evvel toplanan Dîvanda isabetli görüşleriyle temayüz etmiştir.

Hüviyetleri ma'lûm olan hâin vezirler gürûhunun mel'anetlerini olanca dehşetiyle gören ve bu gürûha karşı gerçek bir memleket evlâdını Vezâret-i-uzmâ makamına getirmek isteyen Yavuz Sultan Selim Hân, Çaldıran'dan sonra Defterdarı Pîrî

Mehmed Çelebi'yi Üçüncü vezirlik makamına getirmiş, Mısır seferine çıkarken İstanbul muhafazasına onu me'mur eyleyip payitahtı bu muhterem zata emanet etmiş ve nihayet Mısır seferinden dönüşünde Şam'a dâvet ettiği Pîrî Mehmd Paşa'yı Vezâret-i-uzmâ makamına getirerek hâin vezirler hâkimiyyetini yıkmağa muvaffak olmuştur!..

Vezir-i-a'zam olmadan evvel, henüz Üçüncü vezirliği esnasında Haliç Tersânesi'nı genişletip meydana getirdiği donanma ile Avrupa devletlerini sindiren ve böylece Mısır seferinin emniyetini temin edip o muhteşem zaferleri hazırlayan zat: Pîrî Mehmed Paşa'dır. Türk tarihinin en büyük kahramanlarından biri olan Yavuz Sultan Selîm Hân, Pîrî Mehmed Paşa'nın bu mühim hizmetini görüp takdir ettiği kadar, o hüviyetleri ma'lûm vezirler gürûhunun Çaldıran'dan evvel ve sonraki mel'anetlerini, bu arada şahsî menfaatleri uğruna askeri nasıl tahrik ettiklerini ve yine Mısır seferi boyunca aynı oyunun ne derece başarıyla oynandığını da bilmektedir! Ve işte bunun için, büyük işlerin adamı olan Yavuz Sultan Selîm Hân, cüce'lere kat'î bir darbe vurarak o hâin vezirleri iş başından uzaklaştırmış, tasarladığı büyük işler için büyük devlet adamı Pîrî Mehmed Paşa'yı devletin en yüksek mevkiine, Vezâret-i-uzmâ makamına getirmiştir!..

25 Ocak 1518 Pazartesi günü Vezir-i a'zam olan Pîrî Mehmed Paşa, aynı yılın 19 Mayıs günü Şimalî Irak seferine me'mur edilmiş ve böylece, İran'ı haritadan silerek Türkistan'a ulaşmak azim ve kararında olan Yavuz, bu büyük işi, büyük devlet adamı eliyle gerçekleştirme yoluna gitmiştir!..

Yavuz Sultan Selim Hân'ın son Vezir-i-a'zamı olan Pîrî Mehmed Paşa, ölümüne hem kılıcın, hem de kalemin ağladığı Yavuz'un vefatını müteakip, Kanunî'nin de ilk Vezir-i-a'zamı olmuş ve yine Kanunî tarafından tekaüde sevkedilmesine kadar fasılasız beş sene, beş ay, dört gün iş başında kalmıştır.

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Osmanlı tarihinin en büyük vezirlerinden olan Pîrî Mehmed Paşa, öylesine vakar, haysiyet ve şahsiyyet sahibi idi ki, Avrupalının «Muhteşem» diye andığı Kanunî Sultan Süleyman gibi bir pâdişah dahi onun karşısında ezilmiş, büzülmüş ve sürdüğü saltanatın zevkini tadamamıştır!.. Bu mevzuda «Peçevî» der ki:

«Gaayet âkılu dânâ, sâhibi fazl u zekâ ve müdebbir-i-kâr âzmâ pîr-i vakuur idi. Hattâ arza girdikçe Saâdetlû Pdişah kendünden hicab çeker ve ziyade tevkîr u ihtiram ederdi.»

«Müneccim-başı» ise, aynı mevzua temasla:

«Müşarünileyh bir ilim ve fâzıl ve vakuur pir olup aslında pederleri vaktinde Vezir-i-a'zam bulunmağla Şehriyâr Hazretleri andan hicâb idüp istedikleri gibi kullanamazlardı. Kendüleri genç pâdişah olup umûr-ı saltanatda istiklâl-u-istibdâd hevesinde idiler.»

Yavuz Sultan Selim Hân'ın, hüviyetleri ma'lûm o hâin vezirler saltanatını yıkmak üzere işbaşına getirdiği Pîrî Mehmed Paşa, yukarıda görüldüğü gibi, kıymetli şahsiyyetiyle Vezâret-i-uzmâ makamını doldurmuş ve bu müdebbir zat, gerek Yavuz, gerek Kanunî devirlerinde böylesine temayüz ederken; pusuda bekleyen o hâin vezirlerin mel'aneti de elbet durmamıştır!..

O devirde şu «Makbûi» ünvanlı Pargalı serseri, Kanunî'nin ayaklarını yıkadığı suyu içecek derecede köpekleşmiş ve o Rum mu, Hırvat mı, İtalyan mı, ne idüğü belirsiz serseri, bulunduğu Hasoda-başılık, yâni, saray hizmetinde dalkavukluğun zirvesine çıkarak Kanunî'ye hulûl edebilmesini becermiştir!..

Kanunî, saltanatının ilk yıllarında, karşısında ezilip büzüldüğü ve pâdişahlık tadını duyamadığı Pîrî Mehmed Paşa'yı, işte bu, ayaklarını yıkadığı suyu içen Pargalı serseri uğruna fedâ etmiş ve babasının, hâin vezirler saltanatına karşı Vezâret-i-uzmâ makamına getirdiği büyük devlet âdamı Pîrî Mehmed Paşa'yı âdeta İstifaya zorlamak suretiyle 1523 yılının 27 Haziran Cumartesi günü işbaşından uzaklaştırıp, dev'etin en mühim makamını tekrar o hüviyetleri ma'lûm hâin vezirler eline teslim edivermiştir!..

Gerçek budur!.. Ve bütün muteber kaynakların kaydettiğine göre, Kanunî, haysiyyet sahibi bir vezir-i-a'zamı nefsî arzuları uğruna tekaüde sevkederek o ne idüğü belirsiz **«Makbûl»** ünvanlı serseriyi işbaşına getirmiştir!..

«Hayrullah Efendi»nin yazdığına göre, Pîrî Mehmed Paşa'nın tekaüde sevkedilmesinden sonra Kanunî:

«— Piri Paşa'yı Sedâretden azlitmeyince pâdişahlıkda olan istiklâl lezzetini bulamadım. Zira, her ne zaman Pîrî Paşa huzura girse ben kendümü her şeyde cesaretsiz ve umûr-ı icrâ-

İyyede mütereddid görür idim», demiş, Pirî Mehmed Paşa'yı bu gaye uğruna işbaşından uzaklaştıran Kanuni, bu müdebbir Vezir-i-a'zamdan boşalan mühim mevkie, ayaklarını yıkadığı suyu içen ne idüğü belirsizi getirmekte mahzur görmemiştir!..

Pirî Mehmed Paşa'nın Vezâret-i-uzmâ makamından uzaklaştırılmasındaki gerçek sebeb budur!.. Ve bu mevzuda eski mutebar kaynaklarda daha pek çok kayıt vardır. Bunları birer birer nakletmeye sayfalarımız maalesef müsait değil... Bu itibarla şu kadarını kaydedelim ki, Pirî Mehmed Paşa'nın işbaşından uzaklaştırılmasıyla Kanuni vesâyet altından kurtulmuş, fakat Devlet-i Aliyye buhranlar içine yuvarlanmıştır!.. Devrin ihtişamı ve devam eden fütûhat dolayısiyle bu feci buhran Kanuni devrinde görülmemiş, fakat mikrobun vücudda yaptığı tedrici zarar misâli, daha sonraki yıllarda bu feci buhran olanca dehşetiyle İmparatorluğumuz bünyesini harab etmiştir!..

Pirî Mehmed Paşa'nın, beş yıl, beş ay, dört gün devam eden sadâretinin ilk iki yıl, sekiz ay, yirmi yedi günü Yavuz Sultan Selim Hân devrinde, bakıyye iki sene, sekiz ay, yirmi yedi günü de Kanuni devrindedir. Yılda iki yüz bin akça ile tekaüde sevkedilen Pirî Mehmed Paşa, işbaşından uzaklaştırılmasından sonra Silivri'deki çiftliğine çekilmiştir.

Kanuni'nın Rodos seferi dönüşünden beş ay sonra tekaûde sevkedilen Pirî Mehmed Paşa, o tarihde elli altı - elli yedi yaşlarında idi. Hayatının olgun bir çağında, devletin kendisinden daha pek çok hizmetler bekliyeceği bir devirde, vakar, haysiyet ve şahsiyyetiyle doldurduğu Vezâret-i-uzmâ makamından uzaklaştırılan bu büyük devlet adamı, çekildiği çiftliğinde münzevi bir hayat geçirmiş, ancak dâvet vukuunda İstanbul'a inmiş, bu arada bir kaç defa da, İstanbul Muhafızlığında bulunmuştur.

Pirî Mehmed Paşa'nın şehâdeti, «Makbûl» diye anılan Pargalı serserinin sadâretinin dokuzuncu yılında vuku bulmuştur. Hâin vezirler gürûhunun bu yaman serserisi, kendine rakib gördüğü Pirî Mehmed Paşa'nın mevcudiyetine tahammül edememiş ve Pirî Mehmed Paşa'nın oğlu Edirne Kadısı Mehmed'i iğfalle, Osmanlı tarihinin o dev şahsiyyetini zehirletip ortadan kaldırıvermiştir!!!.. (13 Kasım 1532)

Macun hokkasına zehir konulmak suretiyle şehid edilen Pirî Mehmed Paşa'nın kaatili, Rum mu, Hırvat mı, İtalyan mı, ne

olduğu bilinmeyen o «Makbûl» ünvanlı İbrahim Paşa ile, bu alçağın iğfaline kapılan, oğlu Edirne Kadısı Mehmed'dir!.. Ve bu baba katili evlâd, bilâhare yanarak gebermiş, diğer katil Makbûl İbrahim Paşa ise, nice mel'anetlerinden sonra Topkapı Sarayında boğularak mukadder âkıbetini bulmuştur!..

Bütün meziyetleri yanısıra kuvvetli bir divan şairi olan ve «Remzî» mahlasını kullanan Pîrî Mehmed Paşa'nın kabri Silivri'dedir.

Pîrî Mehmed Paşa'nın şan ve şerefle dolu hayatına sık sık temas edecek ve bu, yalan söyleyen tarihin nisyâna terkettiği büyük devlet adamını her yönü ile tanıtmağa çalışacağız.

Pîrî Mehmed Paşa'yı şehâdetinin yıldönümünde şükran, minnet ve rahmetle anarken, bu muhterem zatın bir kaç fâtiha ile yâdına vesile olabilirsem kendimi bahtiyar sayacağım.

——«★»——

«KIZIL ELMA» NERESİDİR?..

Kanuni Sultan Süleyman'ın Yedinci Sefer-i Hümâyûnu tarihimize «Pulya Seferi» adıyle geçmiş ve Kanuni, Napoli Kralığını fethedip Roma'ya girerek «KIZIL ELMA»yı ele geçirmek gayesiyle 1537 yılının 17 Mayıs günü ordusu başında İstanbul'dan ayrılmıştır.

Nedir bu, Osmanlıların ilk devirlerinden beri söylenegelen Kızıl - Elma?..

Türk tarihini derin bir vukufla inceleyen kıymetli müdekkik merhum İsmail Hâmi Danişmend, «Türkiyat Bahisleri» başlığı altında yayınladığı bir seri makalede Kızıl - Elma mevzuunda diyor ki:

«Eski Türkler, Osmanlı İmparatorluğunu üç kıtanın birleştiği çevrede kurmadan evvel millî vicdanlarında kurmuşlar ve bütün siyasî ve askerî hamlelerinde işte o büyük ülkünün gidildikçe uzaklaşan hududuna doğru atılmışlardır. Anavatanı her tarafından genişleten mânevi bir harita çizilmiş gibidir. Gönüllere giren bu vicdanî haritanın muhtelif istikametlerdeki büyük merkezlerine hep «Kızıl - Alma» veya «Kızıl Elma» ismi ve-

rilmiştir. Anadolu'nun etrafında uzak, yakın bir çok Kızıl - Elmalar vardır. Eski Türk efsanelerine dayanan bu güzel timsâl, ordunun gideceği hedefleri gösterir. Yorulmak bilmeyen eski Türk hamleleri işte bu Kızıl - Elmalara doğru atıldıkça, asırlara göğüs vererek muazzam bir İmparatorluk kurulmuş ve her hamlede genişlemiştir.

Bu mânevî timsâli maddîleştirerek izah etmekte kolaylık gören Osmanlı müellifleri «altın top», «altın elma», «altın hokka», ve «kürre-i lâ'l/yakut top» gibi elma şeklinde bir takım kızıl kürelerden bahsetmişler ve eski Türklerin «Kızıl - Elma» adını taktıkları şehirlerin hepsinde, ya bir saray damının veyahut bir kilise kubbesinin işte böyle bir parlak topla göz kamaştırdığına ait bir takım tafsilâta bile girişmişlerdir!.. Meselâ Âli Çelebi «Künhü'l-Ahbâr»ının henüz basılmamış kısmında Roma şehrine «Kızıl - Elma» denilmesini izah için vaktiyle Nüşirevân'ın hazinesinde bulunan bir yâkut kadeh içindeki «Kürre-i Lâl'»in bir papaz tarafından aşırılıp Vatikan'daki Saint - Pierre kilisesinin tavanına asılmış olduğuna dair bir hikâye anlatır.

Kızıl - Elma isminin Asya'dan sonra Avrupa tarafında daha nerelere teşmil edilmiş olduğu ayrıca tedkik edilecek mühim bir mes'eledir.

Herhalde, Osmanlı İmparatorluğunu kurup genişletenlerin millî ideal sınırları siyasi haritalarından çok geniştir. Çünkü Viyana, Roma ve Kolonya gibi Kızıl - Elmalar hiç bir zaman ülkâ haritasından devlet haritasına intikal edememiştir. Bununla beraber, bu uzak Kızıl - Elmalara karşı duyulan alâkanın ve bunları ele geçirmek için yapılan büyük hamlelerin imparatorluğu genişletmekdeki büyük te'sirleri de kolay inkâr edilebilecek şeylerden değildir.

Genç Osman'ın Lehistan seferinde bile bu eski Türk ülkûsünün başlıca âmil olduğu muasır vesikalara istinaden yazılmış mühim bir eserle sabittir. Birinci Ahmed, Birinci Mustafa ve İkinci Osman devirlerinde İstanbul'da bulunmuş üç Fransız elçisinin evrakına dayanan Madame de Gomez'in 1734'de iki cild olarak çıkan «Histoire d'Osman» ismindeki eserine göre, «Genç Osman» denilen dâhi çocuğun Lehistan seferi, Baltık denizine çıkmak, orada donanma kurup hem Akdeniz'den, hem Baltık denizinden Avrupa'yı abluka altına alarak İtalya üzerinden kıtanın ortalarına doğru yürümek imkânlarını te'min için

açılmıştır!.. Herhalde bu heybetli proje, «Sultan-ı âlem»in yer yuvarlağına hâlâ bir Kızıl - Elma nazarıyla baktığını gösterir.»

Ömer Seyfeddin merhum da, o meşhur hikâyelerinden birinde, Kızıl - Elma fikrini pek güzel işlemiştir. Ve Ömer Seyfeddin'e göre Kızıl - Elma: **«Ne Hind, ne Sind, ne Çin, ne Maçin, ne Viyana, ne de Roma'dır. Kızıl - Elma, pâdişahın gitmek istediği Hakk'ın onu göndereceği yerdir!..»**

«Kızıl - Elma» ile alâkalı bu kısa bilgiden sonra hemen ilâve edelim ki, Kanunî Sultan Süleyman'ın «Pulya Seferi» altı ay, altı gün sürmüş ve bu sefer sonunda Adalar Denizi'ndeki Venedik hâkimiyyetine son verilirken, güney İtalya'da Pulya havalisi tahrib olunmuş, bu arada irili ufaklı bir çok da ada zaptedilip Naxos Dukalığı tabiiyyet altına alınmış, Otranto ikinci defa fetholunmuş, Korfu'ya asker çıkarılarak âsiler tepelenmiş ve böylece Yedinci Sefer-i Hümâyûn Kızıl - Elma'sına (gayesine) ulaşmıştır.

«Kızıl - Elma»nın unutulması ise, İsmail Hâmi Bey'in yukarıda adı geçen yazı serisinde şöyle anlatılmaktadır:

«Eski Türk nesillerinin bir gün mutlaka varılacağından bahsettikleri Kızıl - Elma, Osmanlı inhitâtının başlarında artık unutulmaya başlamasından itibaren çürümeye yüz tutmuştur. Bilhassa azamet devrinde elde edilen Kızıl - Elmaların inhitât devrinde birer birer elden çıkması, millî ideal sınırlarını nihayet devlet hududu ile birleştirmiş ve işte o iki hudud birleştiği anda Kızıl - Elma büsbütün çürüyüp gitmiştir!..»

MALTA'NIN FETHİ VE TURGUT REİS'İN ŞEHÂDETİ

1565 yılının 1 Nisan günü, Barbaros'un Beşiktaş'daki türbesini top atışıyla selâmlayıp İstanbul'dan ayrılan Donanma-yı Hümâyûn, Kapdânı Deryâ Piyâle Paşa kumandasında Malta'nın fethine gidiyordu.

Yüz otuz baştarda ve kadırga, on bir kalyon, üç karamürsel ve elli nakliye gemisinden müteşekkil donanma-yı hümâyûn'daki nakliye gemilerine erzaktan gayrı, yüz yetmiş beş muhasara topu ile bol miktarda mühimmat yüklenmişti. Gemilerde,

forsalardan başka on üç bin levendle on altı bin kara askeri de bulunuyordu. Bu, dört bin beş yüzü Yeniçeri; üç bin beş yüzü Rumeli sipahisi, sekiz bini de Anadolu sipahisinden ibaret olan on altı bin kara askerine, ihtiyar vezir Mustafa Paşa kumanda edecekti.

Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa ile Vezir Mustafa Paşa'yı hareketlerinden evvel huzuruna kabul eden devrin pâdişahı Kanunî Sultan Süleyman, her iki paşaya gerekli talimatı vermiş ve sözlerinin sonunda:

«— **Zinhar Turgutça Paşa'nın reyine muhalefet etmeyin. Tecrübesi sizden ziyadedir. Cezirenin ahvalini sizden iyi bilir**» demişti.

Turgut Paşa, o yıllarda Trablusgarb Beylerbeyi idi... Donanma-yı Hümâyûna o, Trablusgarb'dan; Barbaros-zâde Hasan Paşa Cezayir'den; Uluç Ali Reis ise, skenderiye'den katılacaklardı.

19 Mayıs günü Donanma-yı Hümâyûn Malta'ya varmış ve ihtiyar vezir Mustafa Paşa, bir hırs-ı pîrî ile Malta fâtihliğini Turgut Paşa'ya kaptırmamak için hemen o gün adaya üç bin asker çıkarmıştır!.. Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa'nın:

«— **Turgut Paşa geldikten sonra bir maslahat görelim**», şeklindeki ikazına:

«— **Kale fethi, denizde adam soymaya benzemez!**» yolunda küstahça bir cevap veren Mustafa Paşa yine o gün ikinci bir hatâ ile Malta kalesi yerine sahildeki Sant-Elmo kalesini muhasaraya başlamıştır!..

Sant-Elmo muhasarasının üçüncü günü, Donanma-yı Hümâyûn'a altı kadırga ve mühimmat dolu dört nakliye gemisiyle dokuz yüz asker başında Uluç Ali Reis katılmış, 2 Haziran'da da Turgut Paşa gelmiştir. Yirmi üç harb gemisi ve iki bin yüz bahriye ocağı (deniz piyadesi) ile gelen Turgut Paşa'nın Donanma-yı Hümâyûna katılması askerin mâneviyyatını ne derece arttırmışsa, esas kale dururken ikinci derecede bir müstahkem mevki olan Sant-Elmo'nun muhasarasına başlanması da Turgut Paşa'yı o derece üzmüştür!..

Bir harb meclisi toplayıp girişilen askerî harekâtı sert bir dille tenkid eden Turgut Paşa, mevcut duruma göre, Sant-Elmo'nun muhasarasına devamdan gayri çare olmadığını görüp, emrivakii kabul ederek kumandayı bizzat üzerine almıştır.

3 Haziran günü, limana hâkim tepeleri tutan ve liman mevkiinin batısına yerleştirdiği üç bataryo ile Sant-Elmo istihkâmlarını cehennemî bir ateş altına alan Turgut Paşa, bu ve bundan sonraki taarruzlarında şövalyeleri bir hayli sıkıştırmışsa da, Malta'nın esas kalesinden devamlı takviye alabilen düşman, feragatle döğüşen Türk levendlerinin akınlarına karşı koymayı becerebilmiştir.

Turgut Paşa, Sant-Elmo'ya yaptığı taarruzların altıncısında şehid düşmüştür: 17 Haziran Pazar günü, gün doğarken beş bin yiğidin başında Sant-Elmo'ya hücum eden Trablusgarb Beylerbeyi Turgut Paşa, o gün üç saat devam eden büyük taarruzda kalenin bir çok burçlarını zapta muvaffak olmuş, sûrlara çıkan asker, Maltalılara ağır zayiat verdirmiştir.

Turgut Paşa, işte bu 17 Haziran günkü büyük taarruzda başına bir şarapnel parçası isabet ederek yaralanmıştır. **«Başına top serpintisi dokunup, ağzından, burnundan, kulaklarından kan revân olduktan sonra»** çadırına alınan ve biraz sonra, başta Kapdânı Deryâ Piyâle Paşa olmak üzere diğer denizcilerce ziyaret edilen Turgut Paşa, bir rivayete göre, hemen ertesi günü; başka bir rivayete göre ise, iki veya dört gün sonra vefat etmiştir.

Kuvvetli bir rivayete göre Sant-Elmo kalesi, Turgut Paşa'nın şehâdetinden evvel fetholunmuş ve yatağında dalgın bir halde yatan Turgut Paşa, yıllarca omuz omuza döğüştüğü yiğitlerin zafer avazelerini, burçlardan yükselen ezan seslerini duyarak gözlerini kapamıştır.

1485 yılında doğan ve seksen yaşında şehid olan Turgut Paşa, dünyanın en büyük amiralleriden biridir. Akdeniz'i bir Türk gölü haline getiren Koca Barbaros onun için: **«Turgudumu dünyalara değişmem!..»**, **«Turgud benden ilerüdür!»** demiş, İngiliz tarihçisi Stanley Lane-Pool ise: **«Turgut amirallikte, Barboros ayarında idi ve Doria'dan üstündü»** hükmü ile gerçeğe temas etmesini bilmiştir.

Turgut Paşa'nın cenaze namazı Sant-Elmo kalesinin fethinden sonra Malta ordugâhında kılınmış ve naşı, fethettiği Trablusgarb'a naklolunmuştur. El'an, dost Libyalılarca bir ziyaret mahalli olarak muhafaza edilen türbesi pek muhteşemdir.

Malta'da Turgut Paşa'nın şehid düştüğü mahal, bugün hâlâ **«Turgut Burnu»** adıyle anılmakta ve Avrupalının **«Dragut»** diye

telâffuz ettiği Turgut Paşa adına cildlerle eser yayınlanmaktadır.

Türk denizcilik tarihinin «Büyük Adam»ı Turgut Paşa'ya rahmet, minnet ve tâzim...

——«★»——

SOKULLU MEHMED PAŞA KİMDİR?!..

Sokullu Mehmed Paşa, tarihimizdeki «devşirilmiş cüce»lerden biridir. Bu «cüce»ye verilen «Sokullu» ünvanı, «Sokoloviç»in tahrif edilmiş şekli olup; «Sokol», Bosna vilâyetine bağlı bir kasabanın adı ve Mehmed Paşa'nın memleketidir.

Babasına «Sokolowitch» denilen Mehmed Paşa, 1506 yılında doğmuş ve meşhur «Nişancı Tarihi» müellifi Ramazan-zâde Mehmed Çelebi'nin devşirme memurluğu zamanında âile ocağından alınıp, evvelâ Edirne Sarayına getirilerek «Mehmed» adıyle ihtida' ettirilmiş, bilâhare İstanbul'a gönderilmiştir.

«Küçük Odalar» ile «İç-Hazîne»de pek çabuk temayüz eden Sokullu, bir müddet Silâhdarlık ve Kapıcılar Kethüdası gibi vazifelerde bulunmuş, bilâhare Deryâ Kapdânlığı ile Saray hizmetinden hükûmet hizmetine geçip, o zamanın tâbiriyle «Taşra çıkmış»tır.

Zekî, kurnaz ve pek haris olan Sokullu, silâhdar iken başta ana-babası olmak üzere, kardeşlerini ve bütün akrabasını İstanbul'a getirerek bunları muhtelif yerlere yerleştirmesini bilmiş ve İstanbul'a gelip ihtida' ederek adlarını değiştiren bu hısım akraba grubundan bir «Sokullu-zâdeler»(!) türeyivermiştir!..

Kapdânı Deryâlıktan Rumeli Beylerbeyliğine geçen ve Nahcuvan seferini müteâkip vezir olan Sokullu, Şehzâde Selim (Sarı Selim)in kızı, yânî, Kanunî'nin torunu Esmâ-Han Sultan'la evlenip saraya dâmâd olmasını da bilmiş ve Semiz-Ali Paşa'nın ölümünden sonra, 28 Haziran 1565 tarihinde Vezâret-i-uzmâ makamına getirilmiştir!..

Bu tarihten katline kadar, tam on dört sene, üç ay, on beş gün o makamda kalan Sokullu, Kanunî'nin son, İkinci Selim'in tek, Üçüncü Murad'ın ise ilk Sadrâzamı olmuştur. Bu kadar

uzun müddet işbaşında kalan Sokullu, yalan söyleyen tarihin dilinde «büyük adam»dır(!) ve bu üç pâdişah devrindeki mühim bâzı icraatın da güya kahramanıdır!!!

Gerçek odur ki, Sokullu Mehmed Paşa, Osmanlı Vezir-i-a'zamları arasında boyunun uzunluğu ile tanınmış, hattâ bu sebeble kendisine «Tavil/Uzun Mehmed Paşa» denilmiştir. İşte, Sokullu'nun «büyük»lükle, bu, boyunun uzunluğundan gayri hiç bir alâkası yoktur!.. Muhteşem İmparatorluğumuzun azamet devrinde işbaşında bulunmuş ve o devrin ihtişamı bu «cüce»yi, «dev» yapıvermiştir!..

Sokullu, hiçbir zaman ne büyük bir kumandan olabilmiştir, ne de diplomat!.. Kapdân-ı Deryâ olmuş, denizde bir başarı kazanamamış; Rumeli Beylerbeyi olmuş, karada bir zafer kazanamamış; nihayet Vezir-i-a'zam olmuş, devlet hizmetinde bir muvaffakiyeti görülmemiştir!..

İddia edildiği gibi, Kıbrıs'ın fethi Sokullu'nun zaferi değildir. Sokullu Mehmed Paşa, Kanunî'nin son seferi olan Sziget-var'dan sonra hiçbir sefere çıkmamış, İstanbul'a postu serip keyfine bakan Sokullu, Kıbrıs Seferine muhalefet ettiği gibi, sırf Lala Mustafa Paşa'yı çekememesi yüzünden Kafkas seferine de karşı çıkmış, o devirde Barbaros'un talebesi nice büyük denizciler varken, donanmayı kara askerlerinin eline verip meşhur İnebahtı bozgununa sebeb olmuştur!.. O acı İnebahtı bozgununun mes'ulü, adı «büyük»e çıkan bu Sokullu'dur!..

Don ve Volga nehirleri arasında bir kanal açıp Karadeniz'le Hazar Denizi'nin birleştirilmesi fikri de —bugün hâlâ yazılıp söylendiği gibi— Sokullu'ya aid değildir!.. Tarihî vesikalar incelenirse görülür ki, bu kanal açma fikri, tâ Kanunî devrinde tasarlanmıştır. Arşiv, bu tasarıyla ilgili muhabere evrakıyla doludur!.. Sokullu Mehmed Paşa, Karadeniz'le Hazar Denizi'nin birleştirilmesini tasarlayıp tatbik mevkiine koyan adam değil, aksine böylesine mühim bir işi, maliyeden yetişme ikinci sınıf bir devlet adamına vermek suretiyle baltalayan adamdır!.. Ve bu mühim kanal meselesinde Sokullu'nun takındığı tavır, kaçırdığı büyük tarihî fırsat, yalan söyleyen tarihin göklere çıkardığı bu sözde «büyük adam»ın mahkûmiyetine kâfidir!..

Kanunî'nin ölümünden sonra türlü oyunlarla Yeniçeri Ocağı'nı ele geçirmesini bilen Sokullu, karısının Saraydaki kadınlar partisine mensup olmasından da yararlanarak zaman za-

man pâdişahlara dahi tahakküm edebilecek derecede yaman bir diktator olmuştur!..

Hammer'e göre: Sokullu, ecnebî devletlerle akdolunan ticaret muâhedelerinde rüşvet almak suretiyle memleket menfaatlerini bir tarafa fırlatıp atıvermiş ve böylece muazzam bir servet sahibi olmuştur!.. Nitekim ölümünde bıraktığı servet, tarihi vesikalara göre, milyarların üstündedir!..

Kendisine rakip olabilecek kimseleri çeşitli oyunlarla İstanbul'dan uzaklaştırmakla da şöhret bulan Sokullu Mehmed Paşa hakkında yalan söyleyen tarihin tekrarından utanmadığı lâflara —evet lâflara— kulaklarımızı tıkayıp, gerçek tarihin sesini dinleyelim... Duyacağımız ses: «Devleştirilmiş bir Cüce»nin kapkara icraatından başka bir şey değildir!..

—— «★» ——

ÂDİNİN BAYAĞISI BİR TERTİP VE SOKULLU MEHMED PAŞA!..

Yazımıza başlık yaptığımız «âdinin bayağısı tertip», Yeniçerilerin ayaklanarak yeni Pâdişah İkinci Selim (Sarı Selim)in yolunu kesip, İkinci defa cülûs bahşişi istemeleridir!..

Bozulmaya yüz tutan Yeniçeri Ocağı'nın içyüzü ile Sokullu'nun şahsiyyetini tesbit bakımından pek mânidar olan bu olay şöyle cereyan etmiştir:

Kanuni Sultan Süleyman'ın Szigetvar kalesi önlerinde vefatı üzerine, o tarihte Kütahya Valisi olan Şehzâde Selim gizlice taht'da dâvet olunmuş ve 30 Eylül 1566 Pazartesi günü İstanbul'a gelen Şehzâde Selim, başta devrin ünlü Şeyhülislâmı Ebussuûd Efendi olmak üzere, payitaht muhafızı İskender Paşa ile Szigetvar seferine katılmayıp İstanbul'da kalan ordu ve devlet erkânı tarafından karşılanarak kendisine o gün biat edilmiştir.

İki gün İstanbul'da kalan, bu müddet zarfında Hazîneyi açtırmaya lüzum görmeden kızkardeşi Mihrimah Sultan'dan elli bin duka altını alıp cülûs bahşişi ve sadaka olarak dağıtan, ecdâdının kabirlerini ziyaretten sonra 3 Ekim günü payitahttan

hareketle on beş günde Belgrad'a varan İkinci Selim, burada orduyu beklemiştir.

Yeni Pâdişahın Belgrad'a muvasalatı haber alınınca ordu Szigetvar'dan ayrılmış ve kırk sekiz gündenberi gizlenen Kanunî'nin ölümü, bu yolculuk esnasında askere duyurulmuştur.

Bilindiği gibi, o devirde Vezâret-i-uzmâ makamında Sokullu Mehmed Paşa bulunmaktadır!. Kanunî'nin son yıllarında vezir-i a'zam olan bu sözde büyük adam, sürdüregeldiği hâkimiyyetini yeni pâdişah devrinde de devam ettirebilmek gayesiyle İkinci Selim'in saltanatının bu ilk günlerinde bâzı tertiplere girişmiş, bu meyanda Sirem sahrasındaki ordugâhta taht kurulup cülûs merasimi yapılmasını istemişse de bu teklifi, İkinci Selim tarafından, İstanbul'da cülûs merasimi yapıldığı gerekçesiyle reddedilmiştir!..

Sokullu'nun bu teklifi, cülûs merasiminden ziyade, Yeniçerilere verilecek «cülûs bahşişi» ile alâkalıdır!.. Yeni pâdişah üzerinde nüfuz te'sisi peşinde koşan Sokullu, bu hareketiyle Yeniçeri Ocağı'nı kazanacak ve sonra da, kazandığı Yeniçeri Ocağı vasıtasıyla İkinci Selim'i avucu içine alacaktır!.. Nitekim Sokullu, İkinci Selim tarafından kabul olunmayan bu teklifine rağmen, Yeniçerileri kazanabilmek için bâzı tertiblere başvurmuş ve «cülûs bahşişi» bahanesiyle tahrik olunan Yeniçeriler, Belgrad'da yüz binin üzerinde bir cemaatle kılınan Kanunî'nin cenaze namazından hemen sonra Otağına giden İkinci Selim'in arkasından:

«— Biz seni avlıyacak zamanı bilürüz» diyerek pâdişahı tehdid etmişlerdir!..

Hâyâsızlık bununla bitmemiş, ordu beş gün Belgrad'da kalmış ve bu müddet içinde Yeniçeriler, pâdişahın maiyyetinde gelen Anadolu askerine tecavüze başlayıp:

«— Bre ur Urumluya!» nârası çarşı - pazarda sık sık işitilmiştir!.. Yeniçeri Ocağı'nın Anadolu askerine karşı giriştiği bu hâyâsızca tecavüzün neticesinden endişeye düşen İkinci Selim, Anadolu askerini Lala Hüseyin Paşa idaresinde İstanbul'a göndermeye mecbur olmuş, bu arada sefer esnasında Hazinede bulunan para da cülûs bahşişi olarak dağıtılmıştır!..

Bu olay, Sokullu'nun zaferidir!.. Şahsî iktidarı uğruna Yeniçeri Ocağı'nı pâdişah aleyhine ayaklandırabilmiş ve —yu-

karıda görüldüğü gibi— Anadolu askeri İstanbul'a gönderildiğinden, İkinci Selim dayanacak maddî bir kuvvet bulamayıp Vezir-i-a'zam Sokullu'ya râm olmuştur!..

Dağıtılan cülûs bahşişi, Hazînedeki paranın o andaki yetersizliği dolayısıyle askerin tamamına verilememiş ve bâzı «orta»lar bahşış alamadığından Belgrad - İstanbul arası türlü huzursuzluklar içinde geçmiştir.

Bu huzursuzluk, İstanbul civarındaki Halkalı'ya gelindiğinde son haddini bulmuş ve İkinci Selim'in Halkalı Sarayı'nda geçirdiği gece, Yeniçeriler, ertesi günkü mel'anetlerini tertiplemişlerdir!..

İşte, «âdinin bayağısı» dediğimiz tertip, İkinci Selim'in, Halkalı Sarayı'ndan ayrılıp İstanbul'a geldiği gün cereyan etmiş, o gün, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi, İstanbul Muhafızı İskender Paşa ile diğer erkân ve ulemâ tarafından sûr dışında karşılanıp büyük merasimle İstanbul'a giren İkinci Selim'in Yeniçerilerce yolu kesilmiş ve Belgrad'da ikişer bin akça (otuz üçer altın) cülûs bahşişi alan Yeniçeriler biner akça daha istemişlerdir!..

İmparatorluğumuz tarihinde görülmiyen bu rezalet karşısında, İkinci Vezir Pertev Paşa ile Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa, Yeniçerilere nasihat etmek istemişlerse de, mızraklarla atlarından aşağı atılmışlardır!.. O gün daha bâzı devlet adamlarına tecavüz edilmiş ve Vezirler atlarından aşağı atılıp ayaklar altında ezilirken, bu taarruzdan masun kalan tek adam: Sokullu Mehmed Paşa olmuştur!..

O gün Pâdişahı Topkapı Sarayı'na sokmıyacak derecede küstahlaşan Yeniçeriler, bahşiş için nârâ atıp direnirlerken; bütün bu işlerin tertipçisi Sokullu, pâdişaha:

«— Hünkârum! Bunlar mübarek lisanı şerîfinüzden virgülerin işitmeyince müteselli olmazlar. İnâyet eylen, fitne def'olsun!» demiş. Sadrâzamın, istinadgâhı Yeniçeri Ocağı adına yaptığı bu teklife karşı, İkinci Selim'in sözü şu olmuştur:

«— İçlerinde Türkçe bilür var ise gelsün söyleşelüm!..»

Bilmem, tarihimizde Yeniçeri Ocağı hakkında bundan daha veciz bir söz söylenmiş midir?!..

Derler ki: Sokullu Mehmed Paşa o derece büyük(!) bir adamdır ki, bu büyüklüğü(!) ile İmparatorluğumuzda üç pâdişah devrinde sadrâzamlık yapmıştır!.. İşte, yalan söyleyen ta-

rihin büyüklüğünden bahsettiği ve tekrar ede ede maalesef bâzı kimselere kabul ettirdiği Sokullu'nun büyüklüğü böyle âdinin bayağısı tertiblerle elde olunmuş bir büyüklüktür!.. Nerede görülmüştür, bir pâdişaha iki defa cülûs merasimi yapıldığı ve Yeniçeri Ocağı'na iki defa cülûs bahşişi verildiği?!..

Bu rezalet, Sokullu'nun gayretiyle(!) İkinci Selim'in cülûsunda gerçekleşmiş ve pâdişaha rağmen saltanat sürmek, devlet içinde devlet misâli hâkimiyyetini yürütmek isteyen Sokullu'nun şahsi ihtirasları uğruna milyonlarca akça heba olmuş, bâhusus İmparatorluğumuzun o devrinde pâdişahın yolu kesilmek suretiyle, misli görülmemiş bir rezalet irtikâb olunmuştur!..

Sokullu Mehmed Paşa, Yeniçeri Ocağı'na dayanıp işte böyle tertiblerle makamını muhafaza etmiş ve «büyük adam» (!!!) oluvermiştir!..

Yalan söyleyen tarihe değil, gerçek tarihin sesine kulak vermesini bilelim ve lüpçülükle değil, okuyup araştırmak suretiyle gerçeğe hürmetkâr olalım!..

—— «★» ——

KIBRIS'IN FETHİNE DOĞRU...

Yalan söyleyen tarihin dilinde Sokullu Mehmed Paşa adlı «cüce»ye mal ediliveren Kıbrıs'ın fethi, Sultan İkinci Selim (Sarı Selim) devrinin en mühim olaylarından biridir.

Anadolu'nun tabiî bir parçası olan Kıbrıs, Milâdın yedinci asrında Hazret-i Osman'ın (R.A.) hilâfeti devrinde Müslüman Araplar tarafından Bizanslılar elinden alınıp haraca bağlanmış, bilâhare Abbâsî halifesi Harün-ür-Reşîd, adayı İslâm ülkesine iltihakla Müslüman idaresine girmesini temin etmiş ve bu harekete de, Bizanslıların haraç vermekten kaçınmaları sebeb olmuştur.

Böylece İslâm İmparatorluğunun bir eyâleti haline gelen Kıbrıs, iki asra yakın Müslümanlar elinde kalıp, Milâdın onuncu asrında Bizanslılarca geri alınmış ve o tarihten itibaren adaya muhtelif Hıristiyan devletler hâkim olmuşlardır.

1424 yılında Memlûklar tarafından zaptedilen ve yılda dört bin duka altını vergi ödeyerek Mısır'a tâbi olan Kıbrıs, on be-

şinci asrın sonlarında Venedik sömürgeleri arasına katılmış, böylece Kıbrıs'ın Memlûkler'e tâbi olması hukuken son bulmasına rağmen, yıllık vergi muntazaman ödenmiş, hattâ Yavuz Sultan Selim Hân'ın Mısır'ı fethini müteâkip, aynı vergi bu kerre de İstanbul'a gönderilmeye başlanmıştır.

Kıbrıs seferiyle ilgili meşhur fetvâ, devrin ünlü Şeyhülislâmı Ebussuûd Efendi tarafından verilmiş ve şu iki meşrû sebebe istinâd ettirilmiştir: 1) İslâmiyyetin ilk devirlerinde Müslüman Araplar bu adayı fethetmiş oldukları için İslâm âleminin başında onlara vâris olan Müslüman - Türklerin, Kıbrıs üzerinde tarihî hakları vardır. 2) Kıbrıs'a hâkim olan Venedikliler, deniz yollarının emniyetine ve Türk gemicilerine tecâvüzle aradaki sulhe riayetsizlik etmektedirler. Tabiî böyle bir vaziyette sefer açılması haklı ve meşrû olduğu için sulhün ihlâli mes'uliyyeti Türkiye'ye aid değildir.

Bâzı kaynaklara göre, İkinci Selim daha veliahd iken Kıbrıs seferini tasarlamış ve Mısır Defterdarının bindiği geminin Kıbrıs korsanları tarafından zaptedilmesi, seferi ta'cil etmiştir.

Batı kaynaklarında ise tuhaf bir iddia vardır ve bu iddiaya göre, Sultan İkinci Selim Hân'ı Kıbrıs seferine zorlayan «Yosef Nassi» adlı bir Yahudidir!.. Tarih kitaplarına değil de, romanlara yakışan bu gülünç iddiaya göre: Kanunî Sultan Süleyman devrinde İstanbul'a gelen ve çeşitli oyunlarla kısa zamanda Saraya hulûl edebilmesini beceren Salamon oğlu Yosef Nassi adlı serseri, bilhassa İkinci Selim'in saltanatı yıllarında «Nûrbanû Sultan»ın sayesinde pek çabuk temayüz etmiş, kendisine «Nakşa/Naksos» dukalığı verilmiş, ancak, «Yasef nam Yahudi» bu dukalığı bir vekille idare edip, İstanbul'da kalmış ve devlete her yıl kırk bin duka altını vergi ödemiştir.

İddiaya göre, banka açacak kadar zengin olan Yosef Nassi, güya İkinci Selim'in içki ibtilâsından istifade ile Kıbrıs şaraplarını pâdişaha pek methetmiş ve Sarhoş Selim(!) de, meşhur Kıbrıs şaraplarına sahip olabilmek için(!) adaya sefer açmış, hattâ pâdişah, bir gün sarhoşluğunda Yosef Nassi adlı o Yahudiye Kıbrıs Krallığını va'detmiş ve bu va'd üzerine, Salamon'un oğlu, evinin kapısına: «Kıbrıs Kralı Yosef Nassi» yazılı bir levha dahi asmış!.. Yosef'in arzusu, adayı Yahudi yurdu yapmakmış ve işte, o Yahudinin bu arzusunu bilen büyük dev-

let adamı(!!!) Sokullu Mehmed Paşa, Kıbrıs seferine bu yüzden muhalefet etmişmiş!..

Gerçek odur ki, İkinci Selim, Sokullu'nun bütün muhalefetine rağmen, Türk toprakları arasında Kıbrıs gibi bir Venedik gömürgesinin bulunmasına tahammül edemeyip adanın fethi üzerinde ısrarla durmuş ve pâdişahın bu kat'î kararı ile Donanma-yı Hümâyûn 15 Mayıs 1570 Pazartesi günü Kıbrıs seferine çıkmıştır.

Sefer açılmadan evvel Dîvân-ı Hümâyûn İkinci Tercümanı Mahmud Ağa ile pâdişah yâverlerinden Kubad Çavuş elçi olarak Venedik'e gönderilmiş, şikâyetler tebliğ edilerek Kıbrıs'ın Türkiye'ye terki istenmişse de, bu teklif, Venedik Senatosu tarafından reddedilmiş ve bu red kararını müteâkip Türk limanlarındaki Venedik gemilerine el konulduğu gibi, İstanbul'daki Venedik Kolonisi de tevkif edilerek Yedikule'ye hapsedilmiştir.

1570 yılının 1 Temmuz Cumartesi günü Limasol limanına demir atan Donanma-yı Hümâyûn, hemen ertesi günü karaya asker çıkarmış ve bir yıl, iki ay, on yedi gün devam eden Kıbrıs seferi, ileride temas edeceğimiz gibi, 1 Ağustos 1571 Çarşamba günü adanın fethiyle neticelenmiştir.

—— «★» ——

KIBRIS'IN FETHİ

[Şükran ve minnet hislerimizle tebcil ettiğ'miz şanlı ordumuzun Kıbrıs'daki yeni zaferi dolayısiyle...]

Devrin ünlü Şeyhülislâmı Ebussuûd Efendi'nin verdiği meşhur fetvâ ile açılan Kıbrıs Seferi serdârlığına Lala Mustafa Paşa; Donanma başkumandanlığına ise, Piyâle Paşa getirilmiş ve meselenin sulh yolu ile halli için gönderilen iki Türk elçisinin tekliflerinin Venedik Senatosunca reddedilmesi üzerine, Donanma-yı Hümâyûn 15 Mayıs 1570 Pazartesi günü İstanbul'dan hareketle, 1 Temmuz günü Limasol limanına demir atmış, hemen ertesi gün karaya asker çıkarılarak evvelâ Leftari kalesi teslim olmuş, üç gün sonra Larnaka (Tuzla) sahiline de asker çıkarılmış, 9 Temmuz Pazar günü Girne fethedilmiş, 23

Temmuz günü başlayıp kırk dokuz gün devam eden Lefkoşe muhasarası ise, 9 Eylül Cumartesi günü tamamlanarak Baf, Limasol, Larnaka kaleleri tamamen hâkimiyyetimiz altına girmiştir.

Lefkoşe'nin fethini müteâkip eski Türk an'anesine göre, fetih timsâli olarak Ayasofya kilisesi camie tahvil edilmiş ve 15 Eylül günü burada ilk Cuma namazı kılınarak Sultan İkinci Selim adına hutbe okunmuştur. Lefkoşe'nin fethi ile İmparatorluğumuza yeni bir eyâlet daha ilâve edilmiş ve Muzaffer Paşa ilk Kıbrıs Beylerbeyi olmuştur.

Böylece inkişaf eden Kıbrıs seferinde fethin ikmâli için yalnız Magosa kalesinin ele geçmesi kalmış ve adanın bu en müstahkem mevkiinin muhasarasına 18 Eylül Pazartesi günü başlanmıştır. Coğrafi vaziyeti dolayısıyle mukavemete pek elverişli olan ve alınamayacağı iddia edilen Magosa'nın muhasarası, bu tarihten itibaren 1 Ağustos 1571 Çarşamba gününe dek tam on ay, on üç gün sürmüşse de, bu müddetin ilk sekiz ayı kış mevsimiyle baharda yapılan hazırlıklar dolayısıyle hareketsiz geçmiş ve savaş harekâtı ancak iki buçuk ay kadar devam etmiştir.

Magosa muhasarasının başlamasıyle birlikte, kale kumandanı Bragadino, iaşe sıkıntısına uğramamak gayesiyle ahaliden sekiz bin kişiyi dışarıya çıkarmış ve ordumuz ezeli insaniyyet duygusu ile bu zavallıların adanın muhtelif yerlerine dağılmasına müsaade etmiş, Batı kaynaklarında sık sık iddia olunduğu gibi, barbarlık (!!!) yapıp öldürmemiştir!..

Lefkoşe'nin fethini müteâkip yapılan teslim teklifini reddeden Magosa'daki müdafiler, muhtelif tarihlerdeki altı umumî hücumdan sonra mukavemet imkânı kalmadığını görüp, 1 Ağustos 1571 Çarşamba günü kaleye beyaz bayrak çekerek canlarıyla mallarını kurtarmak peşine düşmüşlerdir.

Yapılan müzakere sonunda, ahaliden isteyenlerin, bu arada kumandanlara ait on beş binek atının Türk gemileriyle Girid'e götürülmesi kararlaştırılmış, bunlara mukabil, Kıbrıs korsanlarının Türk ticaret ve hacc gemilerinden almış oldukları Magosa'daki elli esir Türk'ün serbest bırakılması tarafımızdan talep edilip, Venediklilerce kabul olunmuştur.

Lala Mustafa Paşa kumandasındaki Orduy-ı Hümâyûn bu şartlara tamamıyle riayet edip, bütün mal ve servetleriyle Gi-

rid'e gidecek olanların Türk gemilerine yerleşmelerine yardımcı olmuş, tecavüz ve hakarette bulunmamıştır. Serdâr Lala Mustafa Paşa, mağlûbları Girid'e götürecek Türk gemilerinin selâmet'ni temin için kumandanlardan birini, bu gemilerin dönüşüne kadar rehine istemesi üzerine, Türk'ün değil, Haçlı âleminin barbarlığı olanca dehşetiyle meydana çıkmış ve Magosa'daki elli esir Türk'ün Venedikliler tarafından öldürüldüğü görülmüştür!..

Bu alçakça tecavüz üzerine, Lala Mustafa Paşa'nın emriyle kale kumandanlarından on kişi derhal idâm edilmiş, ma'sum Türk esirlerine vurulan kelepçe, kale Başkumandanı Bragadino'ya takılmış, esirlerimize revâ görülen işkence aynen başkumandana tatbik edilmiş ve kesik başı bütün Kıbrıs'da günlerce teşhir edildikten sonra İstanbul'a gönderilmiş, ayrıca adadan çıkıp gitmek üzere Türk gemilerine bindiri'enlerin cümlesi esir ittihaz edilerek bütün malları na el konulmuş ve yapılan kahbeliğe mukabil girişilen bu hareket, tabii bütün Haçlı âleminde Türk'ün barbarlığından(!!!) bahse vesile olmuş, Venediklilerin esir Türkler'i katletmeleri ise, medenî âlemin(!!!) icraatı sayılmıştır!.. İbret!..

Kıbrıs'ın fethi, 15 Mayıs 1570 tarihinden, 1 Ağustos 1571 Çarşamba gününe kadar bir sene, iki ay, on yedi gün sürmüş ve fethi müteâkip bir buçuk ay kadar Kıbrıs'da kalan Lala Mustafa Paşa bu yeni eyâleti teşkilâtlandırmıştır.

1572 yılından itibaren adaya Türk göcü başlamış, Karaman eyâletinden on binlerce yörük, Kıbrıs'a gitmiş ve adanın nüfusu kısa bir zamanda üç yüz altmış bine yükselivermiştir.

Kıbrıs'ın fethini böyle kısaca incelediğimiz bugün bilhassa kaydedelim ki, tarih tekerrür ediyor: Dün Kıbrıs korsan yatağı hâline getiren Venediklinin mel'anetlerine karşı hacc ve ticaret yollarının selâmetini te'min gayesiyle Kıbrıs'a çıkan Türk, bugün de, Yunanlının cinayetlerine son vermek, adadaki Müslüman Türk'ün haklarını korumak, sulh ve sükûnu hâkim kılmak üzere Kıbrıs'a ayak basmış ve şanlı ordu, bu vesileyle Türk'ün asaletini dünyanın gözleri önüne bir daha seriverm'ştir.

Cümle şühedâyı şükran, minnet ve rahmetle anıyor, Kıbrıs gaazilerimize sıhhat ve âfiyet niyaz ediyoruz.

«MEŞ'ALELER SAVAŞI» KAHRAMANI ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA'NIN VEFATI

Tarihimize «Meş'aleler Savaşı» diye geçen meşhur meydan muharebesinin kahramanı: Özdemiroğlu Osman Paşa'dır. Nisyâna terkedilmiş «gerçek kahraman»lardan biri olan Osman Paşa, 1526 yılında Kahire'de doğmuştur. Yemen ve Habeş fütûhatiyle şöhret bulan Özdemir Paşa'nın oğludur. Özdemir Paşa, Hadım Süleyman Paşa maiyyetinde temayüz edip, evvelâ Mısır, sonra Yemen'de muhtelif vazifelerde bulunmuş ve Yemen Beylerbeyliği sırasında San'a kalesini fethederek Yemen'i bir Osmanlı eyâleti haline getirmiştir. Yemen Beylerbeyliğinden İstanbul'a gelen, bilâhare Habeşistan'ı da fethederek Habeş Beylerbeyliğine tayin olunan Özdemir Paşa, 1561 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

İşte, bu kahramanın evlâdı olan Osman Paşa, babasının vefatından on bir yıl sonra, Basra Beylerbeyliğinden Diyarbekir Beylerbeyliğine getirilmiş ve senelerce Mısır, Yemen, Habeşistan, Irak gibi sıcak memleketlerde nice zaferler kazanan Özdemiroğlu, daha sonra Doğu Anadolu ve Kafkasya misâli soğuk iklimde de aynı başarıyı devam ettirerek Devlet-i Aliyye'ye unutulmaz hizmetler etmiştir.

Asîen Dağıstan Türklerinden olan ve on dört yaşında Devlet hizmetine girerek vefatına dek ömrü savaş meydanlarında geçen Özdemiroğlu, on altıncı asrın askeri deha sahibi kumandanı olarak tanınmış ve kazandığı parlak zaferlerle, her devirde rahmetle anılmağa hak kazanmıştır.

Özdemiroğlu Osman Paşa, babasının yerine Habeş Beylerbeyliğine tayin olunup yedi sene kadar bu vazifede kaldıktan sonra, bir ara Yemen'in elimizden çıkması üzerine San'a Beylerbeyliğine getirilip Yemen ve San'a vilâyetlerinin birleştirilmesini te'min etmiş, Yemen'in en mustahkem mevkilerinden biri olan Kahire kalesinin istirdâdında da büyük hizmeti görülmüştür.

Özdemiroğlu Osman Paşa, şu, adı «büyük»e çıkan Sokullu Mehmed Paşa adlı «cüce»nin hışmına uğrayanlardandır!.. Mısır Valisi Koca Sinan Paşa ile arası açılan ve bu sebeble İstanbul'a gönderilen Özdemiroğlu'nu, Vezir-i-a'zam Sokullu, İstanbul'a sokmamış ve maiyyetindeki askerle sûr dışında kalan

Osman Paşa, ancak Lala Mustafa Paşa'nın tavassutu ve şefaati sonunda İkinci Selim'in emriyle şehre girebilmiştir!..

Sokullu Mehmed Paşa denilen sözde büyük adamın Özdemiroğlu'na düşmanlığı yalnız bununla kalmamış, Devletin Vezâret-i-uzmâ makamına çöreklenen ve boyundan gayri «büyüklük»le hiçbir alâkası bulunmayan Sokullu, Özdemiroğlu gibi yiğit bir askerin Diyarbekir Beylerbeyliğine de tahammül edememiş ve çevirdiği nice dolaplardan sonra, Osman Paşa'yı Diyarbekir Beylerbeyliğinden azlettirip, o makama, kendi amcasının oğlu Derviş Paşa'yı getirivermiştir!..

Sadâreti boyunca bir taraftan Yeniçeri Ocağı'na, diğer taraftan Saraydaki kadınlar partisine dayanan Sokullu'nun o devirdeki hâkimiyyetinin derecesine bakınız ki, Özdemiroğlu gibi gerçek bir kahraman, azlini müteâkip, Sokullu denilen o sahte kahramanın şerrinden çekinip bir kahbeliğe kurban gitmemek için, İstanbul'a dönmemiş, Lala Mustafa Paşa'nın Şark Serdarlığına dek Diyarbekir civarındaki kışlaklarla yaylalarda eğlenmek mecburiyetinde kalmıştır!..

Lala Mustafa Paşa'nın 1578 yılındaki Şark Seferinde, Serdârın emrine girerek kendisine tevdi olunan harb idaresini büyük bir başarıyla yürütüp o senenin 9 Ağustos günü Çıldır Zaferi'ni kazanan, böylece Türk ordusuna Gürcistan yollarını açan Özdemiroğlu Osman Paşa, bu Çıldır Zaferi'nden hemen bir ay sonra 9 Eylül Salı günü kazandığı Koyun-geçidi zaferiyle de Şirvan yolunu açmış, aynı senenin 11 Kasım günü ise, üç gün üç gece devam eden birinci Şamahı savaşında, yine parlak bir zaferle askerî dehasını dost-düşman herkese kabul ettirmesini bilmiştir.

Tarihimize «Meş'aleler Savaşı» diye geçen ve Özdemiroğlu'nun zaferiyle neticelenen büyük meydan muharebesi, Şirvan ve Dağıstan ülkelerini birbirinden ayıran Samur ırmağı kenarındaki Kuba şehri civarında, Bilasa adı verilen ovada Safevîlerle aramızda cereyan etmiştir. Elli bin kişilik Safevî kuvvetlerine nisbeten hayli az olan ordumuza, o meydan muharebesinde Özdemiroğlu Osman Paşa kumanda etmiş ve dört gün devam eden bu meşhur savaşın ikinci gününün gecesinde, her iki ordu harb sahasını aydınlatmak için meş'aleler yakıp gece yarısına kadar savaşa devam ettiklerinden, bu büyük meydan muharebesine: **«Meş'aleler Savaşı»** denilmiştir.

Meş'aleler Savaşı sonunda Şirvan tekrar elimize geçmiş, Revân eyâleti Türk fethine açılmış, Şamahı tamamen alınmış ve Safeviler o savaşta, on bir bin ölü, üç bin esirle on binlerce yaralı vermişlerdir.

Özdemiroğlu Osman Paşa, «Meş'aleler Savaşı»nı müteakip İstanbul'a döndüğünde devrin pâdişahı Üçüncü Murad tarafından kabul edilmiş ve bütün muteber kaynakların ittifakla kaydettiklerine göre, o tarihe kadar hiç bir kumandan, hiç bir pâdişahtan, Özdemiroğlu'nun gördüğü fevkalâde yakın alâkayı görmemiştir!..

Özdemiroğlu'nu «Yalı Köşkü»nde kabul ederek, kazandığı zaferlerin tafsilâtını takdirle dinleyen Sultan Üçüncü Murad, o gün: **«Aferin Osman...», «Berhudar ol, berhudar ol Osman», «İki cihanda yüzün ak olsun, Allah senden râzı olsun. Dünyalar durdukça durasın»**, diye duâ etmiş, başındaki murassâ sorguçla, belindeki murassâ hançeri birer birer çıkarıp Özdemiroğlu'nun başına ve beline kendi eliyle takmış, dört saat Pâdişahın huzurunda kalan Osman Paşa'ya huzurdan çıktıktan sonra, donatılmış muhteşem bir atla, fevkalâde bir hil'at verilmiştir.

1584 yılının 28 Temmuz Cumartesi günü Vezâret-i-uzmâ makamına getirilen Özdemiroğlu, daha sonra Sadâret makamına ilâveten Şark Serdârlığına tayin edilip Orduy-ı Hümâyûn başında dördüncü defa Tebriz'e girmiş ve bu sefer esnasında başlayan hastalığı gün be gün artarak, ordunun Tebriz dönüşünde savaş meydanlarının kahramanı Özdemiroğlu tahtırevanla nakledilmiştir.

Tarih diyor ki: Tebriz'i fethederek Azerbaycan'ı Osmanlı ülkesine katıp «Kafkasya Fâtihi» ünvanına hak kazanan Özdemiroğlu Osman Paşa, İstanbul'a hareketinden evvel Tebriz Beylerbeyi Cafer Paşa emrine bıraktığı sekiz bin askerin maaşını kendi cebinden peşinen ödemiş ve bunun için on milyon akçayı orduya bağışlayarak, vefatında âilesine sadece oturduğu konağı bırakmıştır!.. Özdemiroğlu'nun orduya bağışladığı bu mühim servet, dedesiyle babasından kendisine kalan mirasla, Paşa'nın büyük fütûhatında elde ettiği ganimet tutarıdır ve Özdemiroğlu Osman Paşa, bu fedakârlığı, fethettiği Azerbaycan'ın elimizde kalmasını te'min için yapmıştır...

Asker muhafazasında tahtırevanla nakledilen ve Ordu Reîsül'Etıbbası Hikmet Çelebi tarafından tedavi edilen Özdemiroğlu, Orduy-ı Hümâyûnun Tebriz'den hareketinden bir gün son-

ra, konakladığı Acıcay civarında, 30 Ekim 1585 Çarşamba günü vefat etmiş ve vasiyyeti üzerine, Diyarbekir'de Kurşunlu Camii civarına defnedilmiştir.

Özdemiroğlu Osman Paşa'yı rahmet ve minnetle anıyoruz. Nur içinde yatsın.

★

MİSYONER KİMDİR, MİSYONERLİK NEDİR?..

On altıncı asrın sonları, yâni Sultan Üçüncü Murad Hân devri, Osmanlı İmparatorluğu hudutlarının en geniş olduğu bir devirdir. Üç kıt'a üzerine yayılan, çeşitli ve bol servetlerle kaplı topraklara sahip koskoca bir İmparatorluk... Ortalama bir hesapla, yirmi üç milyon kilometrekare arazi o devirde Müslüman Türk'ün elindedir!..

Bu devirde Avrupalı, Rönesans'ı yapmış ve bulduğu bâzı usuller ve vasıtalarla yeni yeni sanayileşmeğe başlamıştır. Avrupalıya hem işleyecek ham madde, hem de malını satacak pazar lâzımdır. Ve Hıristiyan âleminin bütün bu muhtaç oldukları ca, Müslüman - Türk'ün hâkimiyyeti altındadır.

O devre kadar kendini ancak müdafaa ile yetinen Avrupalı, hem yukarıdaki ihtiyaçlar saikiyle, hem de Rönesans'ın gururu ile taarruzî bir vaziyet almış ve gözlerini Türk'ün elinde bulunan topraklara dikmiştir. Ancak bu taarruz, savaş meydanlarında değildir!.. Çok sinsi ve şeytanca yapılan bir taarruzdur ve bu taarruzda kullanılan unsur, asker değil, misyonerlerdir!.. Avrupalı, misyonerler vasıtasiyle içimize hulûl etti ve Haçlı Seferleri ile, daha sonraki devirlerde, kılıçla yapamadığını, bu kerre misyonerler eliyle yaptı, böylece hem Türk'ün fütûhatını durdurdu, hem de iktisadî hegemonyasını kurdu!..

Misyoner kimdir ve misyonerlik nedir?.. Bu suale verilecek cevabın tafsilâtına girmeden evvel, hemen ehemmiyetle kaydedelim ki, bugün İslâm âleminde hâlâ korkunç bir faaliyet içinde olan bütün misyonerler, yalnız Hristiyan dininin telkin ve propagandasına me'mur değildirler!.. Tereddütsüz iddia edebiliriz ki, her misyoner, kimin, hangi devletin hesabına çalışıyorsa o devlet'in siyasî, iktisadî ve kültürel hâkimiyyetinin tahakkukuna me'mur ajandır, casusdur ve misyonerlerin cümlesi, istisnasız İslâm düşmanıdır!..

Misyonerlerin babası, **Mayorkalı Ramon de Lull** adlı bir İspanyol asilzâdesidir. Gerçi bu adamdan evvel, o devirde Avrupa'ya hâkim olan Fransisken ve Dominiken tarikatlarına mensub bâzı kimseler, Hıristiyanlığın neşri yolunda gayret göstermişlerse de bir netice elde edememişlerdir. Bu başarısızlığın doğurduğu yeis günlerinde (ki on üçüncü asır) Mayorkalı Lull meydana çıkarak Hıristiyanlığı Müslümanlar arasında yaymak için papaz olmaya karar vermiş ve satın aldığı bir Müslüman esirden dokuz yılda Arapça öğrenmiş, iki bin kadar büyüklü-küçüklü broşür yazmış ve bir ara Hıristiyanlık telkini için Tunus'a gitmişse de, kısa bir zamanda hudud harici edilmiştir.

Uzun yıllar muhtelif Avrupa şehirlerinde dolaşan bu, Mayorkalı Ramon de Lull, ikinci defa gittiği Tunus'da İslâmiyet aleyhinde konuşurken; halkın galeyanı neticesi katledilmiştir.

İşte, kuruculuğunu Mayorkalı Ramon de Lull'un yaptığı bu misyonerlikt eşkilâtının elemanları o günden bugüne, hususî bir eğitime tâbi tutulmakta ve ekseriya çocuk iken hizmete alınarak, yapacakları vazifeye göre yetiştirilmektedirler!.. Küçük yaşta ele alınan bu çocukların, bâzan, ileride vazife görecekleri memleketlere gönderilerek orada Elçilik kanaliyle o memleketin dilini öğrenip, örf ve âdetlerine göre tam bir yerli gibi yetiştirildikleri de olur!.. Bu şekilde İngilizler tarafından İstanbul'a gönderilen iki çocuktan birinin, mahalle mektebini bitirip Medreseden icâzet aldığı, Fransızcayı da öğrenip sarık cübbe ile Bab-ı âli Tercüme Kalemi'ne devam ettiği; diğerinin ise, Konya'ya giderek Bektaşîler arasına karıştığı ve günün birinde merasimle o tarikata intisab ettiği, birer gerçektir!..

Bâzan da, kendi memleketlerinden türlü vaad ve menfaat teminiyle alınan küçük yaştaki çocukların misyoner mekteplerine gönderilip hususî surette yetiştirildikleri, hattâ bâzılarına yüksek tahsil yaptırılıp bir kaç yabancı dil öğretildiği, bilâhare misyonerlik gayelerine hizmet etmek üzere memleketlerine gerig önderildikleri de vâkidir. Fransızlar tarafından Senegal'den bu şekilde alınıp yetiştirilen kendisi Hıristiyan, âilesinin diğer ferdleri Müslüman olan bir gencin Senegal'de Reisicumhurluk makamına kadar yükseldiği de, bir gerçektir!..

Bâzan da, «ağaç; sapı, kendi dallarından yapılan bir balta ile kesilir» sözü gereğince, bulundukları memlekette her sınıf-

tan çeşitli yerli ajanlar te'min ederler ve bu satılmışlar marifetiyle dâvâlarını yürütürler!..

Misyonerlerin çalışma programına, icabında zor kullanılarak da iş görebilmeleri için askerî eğitim ilâve edilmiştir. Misyonerlere tatbik olunan eğitim sistemi, siyasî bir kurulun kontrolü altındadır!..

Misyonerlerce gaye, vasıtayı meşrû kılar. Bu bakımdan her şekle girerler ve türlü kılık kıyafete bürünürler. Bâzan, hâzık bir doktor, bâzan, şefkat timsali bir hemşiredirler. Bâzan, dini uğruna dünya nimetlerini terketmiş muhterem bir rahib, bâzan da, ilim aşkiyle insanları irşad için yurdunu bırakıp gelmiş idealist bir muallimdirler. Bâzan, gençlerin boş vakitlerini değerlendirmek, açık havada yapacakları sportif hareketlerle sözde sağlam bir nesil yetiştirmek için kurulmuş bilmem hangi İzci Teşkilâtının elemanıdırlar. Bâzan da, memlekette revaç bulan yabancı dili pek cüz'î bir ücretle öğretmek için açtıkları Lisan Dershanesinin başındadırlar. Bâzan, falan kalkınma plânının tatbikatçısı olarak köydedirler; bâzan da, işçi haklarının müdafii olarak fabrikalardadırlar. Bâzan, bir kucak sakalla ve müstear adla şu veya bu sarayda müşavir-i has'dırlar; bâzan da elçi ve konsolosdurlar!.. Velhasıl, Hıristiyan âleminin menfaatleri nerede, neyi icab ettiriyorsa, misyoner orada vazifesi başındadır!..

Emperyalizm, yâni, bir milletin diğer bir milleti hâkimiyyeti altına alması ve bu, hâkimiyyeti altına aldığı milleti kendi menfaatleri yolunda sömürmesi hâli, hep misyonerlerin çalışmaları neticesidir!.. Afrika'da faaliyet gösteren bir İngiliz misyonerine, ihtiyar bir Afrikalının söylediği şu söz ne kadar mânidardır!.. İhtiyar Afrikalı, İngiliz misyonerine diyor ki:

«— Siz memleketimize geldiğiniz zaman, bizim toprağımız; sizin ise, mukaddes kitabınız vardı. Şimdi ise, bizim mukaddes kitabımız, sizin de toprağınız var!..»

Misyonerliğin esası işte budur, ötesi lâf-u güzâftır!..

***

Misyonerlerin, sadece Hıristiyan dininin telkin ve propagandasına me'mur olmadıklarını, hangi devletin hesabına çalışıyorlarsa, o devletin siyasî, iktisadî ve kültürel hâkimiyyetinin

tahakkukuna me'mur bir ajan, casus olduklarını ve misyonerlerin cümlesinin İslâm düşmanlığıyle çalıştıklarını baştarafta kaydetmiştik.

Misyoner faaliyetleri, işte bu yüzden tedkike şayandır!. Diğer yönü, yâni, Hıristiyanlık telkin ve propagandası mevzuunda peş n hükmümüzü hemen söyleyelim: Âl-i İmran süresi on dokuzuncu âyet-i kerîme: **«İNNEDDİNE INDALLAHİL İSLÂM / Allah indinde din, İslâm dinidir...»** Ve yüz bini mütecaviz Müslümana irad olunan meşhur Vedâ Haccı hutbesi: **«Mü'minler! Size bir emanet bırakıyorum ki, ona sıkı sarıld:kça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emanet, Allah Kitabı: Kur'andır.»**

Bu sarih âyet-i kerîme hükmünden ve Allah Resûlünün kat'i işaretlerinden sonra, Hıristiyanlık şudur, Müslümanlık budur münakaşası lüzumsuzdur. Bu münakaşa, geçmiş devirlerde asırlarca sürmüş ve İslâm ulemâsı yazdığı cild cild eserlerle Hıristiyan âleminin bütün iddialarını çürütmüştürl..

Misyonerler bu hakikati bilirler ve daima mugalâta yoluna başvurarak ilmî münakaşadan kaçınırlar. Bu münasebetle bir vak'a nakledelim: İngilizlerin Hindistan'ı işgâlini müteâkip daha rahat çalışma imkânına kavuşan misyonerler, orada yerli halkın diliyle yazdıkları kitap ve broşürlerle, konferanslarla Hıristiyanlık propagandasına başlamışlar, Hindistan'ı bir baştan bir başa istilâ ederek çalışmalarını sürdürmüşlerdir!..

Bu kesif faaliyet üzerine harekete geçen İslâm ulemâsı halkı aydınlatmağa çalışmış ve **Halilü'r-Rahman bin Rahmetullah** adındaki zat, misyonerlerin başında bulunan papaz Pfander'i, halkın huzurunda yapılacak bir münazaraya dâvet etmiştir. 1853 yılında Ekberâbad şehrindeki bu münazarada şu beş mes'elenin görüşülmesi kararlaştırılmıştır: 1) Hıristiyanların kutsal kitaplarının muharref olup olmadığı (tahrif); 2) Hıristiyanların kutsal kitaplarının hükümden kaldırılıp, kaldırılmamış olması (Nash); 3) Hıristiyan inancına göre: Allah'ın hem bir, hem de Allah'ın oğlu oluşu (Teslis); 4)Kur'an-ı Kerîm'in Allah tarafından gönderilmiş hak kitap oluşu; 5) Efendimiz, Kurtarıcımız, Müjdecimiz, Peygamberimizin risaletinin hak oluşu.

Münazaraya, hem Halilü'r-Rahmân bin Rahmetullah, hem de papaz Pfander yardımcılarıyle beraber iştirâk etmişler ve

bu münazarayı ileri gelen Müslümanlar, İngiliz idarecileri ve halk takip etmiştir. Görüşülecek beş meselenin ancak ikisi münakaşa edilebilmiş, papaz, hezimeti kabul ederek yardımcılarıyle birlikte kaçmıştır!.. Halilu'r-Rahmân bin Rahmetullah, bilâhare bu münazarayı genişleterek **«İzhârü'l-Hak»** adıyle Arapça olarak iki cild hâlinde yayınlamış ve eser kısa bir zamanda bir çok dillere tercüme edilmiştir. Türkçe tercumesi de vardır. Kitabın birinci cildini Şair Nüzhet Efendi, ikinci cildini ce Ömer Fehmi Ankaravi dilimize çevirmişlerdir. Bu muhim eserin sadeleştirilmiş yeni baskısı hâlen piyasada mevcuttur. «İzhâru'l-Hak»kın İngilizceye tercümesi üzerine, «Times» gazetesi telâşa düşmüş, kitabın Batı'da yayılması halinde Hıristiyanlığın tutar tarafı kalmayacağı yolunda ikaz ve tehdidlerle dolu neşriyatta bulunmuştur ki, bu hâl pek mânidardır!..

Dünyaca ma'ruf «Times» gazetesinin bu telâşına, hassasiyetine ve neşriyatına nazar-ı dikkati çekerken bilinen bir hakikati tekrar edelim: Ma'lûm, Allah (C.C.) insanlara zaman zaman peygamberler göndermiş ve bu peygamberler, inzal buyurulan kitaplardaki hakkı, hakikati insanlara tebliğ etmişlerdir. Kur'an-ı Azimüş-şanda isimleri zikrolunan bu peygamberlere kitap ves uhuf (sahifeler) gönderilmiştir. Suhuf yüz'dür. Bu yüz suhufun on tanesi Hz. Âdem'e; ellisi Hz. Şit'e; otuzu Hz. İdris'e ve on tanesi de Hz. İbrahim'e nazil olmuştur. Dört kitaptan Tevrat, Hz. Mûsâ'ya; Zebûr, Hz. Dâvud'a; İncil, Hz. İsa ya; Kur'an-ı Âzimüşşan da Efendimiz'e gönderilmiştir.

Biz Müslümanlar, Âmentü'de: **«Ve kütübihî ve resûlihi»** derken; bütün bu kitaplara ve Hz. Âdem'den, Efendimiz, Kurtarıcımız ve Müjdecimize kadar gelen paygamberlerin hepsine inanır, iman ederiz. Kezâ, Bakara sûresi iki yüz seksen beşinci âyet-i kerimede: «... **Lâ nüferriku beyne ehadin min rüsulih»** hükmünce, Yahudi ve Hıristiyanların yaptıkları gibi, Allah'ın peygamberlerinden bâzısına îman edip, bâzısına îman etmemezlik yapmayız, hepsine îman ederiz.

Biz Müslumanlarca Hıristiyanlık, Hz. İsâ vasıtasiyle Beni İsrail kavmine gönderilmiş, ilâhi bir dindir. Hz. İsâ, Allah'ın seçkin bir kulu ve Hz. Meryem'in oğludur. Peygamberdir. İncil kendisine verilmiştir. Risaleti haktır. Ancak, Allah tarafından inzal buyurulan İncil, bugünkü İncil değildir. Muharreftir, tahrif edilmiştir ve nasıl Şeriat-ı İseviyye ile daha önceki şeriatler

nesh olundu, hükümden kalktı ise; şeriat-ı Muhammediye ile de, şeriatı İseviye mensuhtur, hükümsüzdür!..

Gerçek bu iken, biz Müslümanlar gönderilen bütün Kitaplara ve Peygamberlere inanmış, îman etmiş iken, nedir bu dünyanın dört tarafına dal budak salmış olan muazzam misyonerlik teşkilâtı? Nedir bu misyonerlerin vicdanlara musallat olarak giriştikleri propaganda? Kime, neyi ve hangi hakikatı öğretmek isterler? Nereden çıkar bu muazzam teşkilâtın milyonlarca lirayı bulan tahsisatı? Birer misyoner yuvası olan o mektepler, hastaneler, kütüphâneler vesair cemiyetler hangi gaye uğruna kurulmuştur?..

Hak din İslâmiyet bütün haşmet ve heybetiyle ortada iken, **«Âlemlere Mev'iza»** olan, bin üç yüz küsur senedir en ufak bir tahrife uğramayan, Allah tarafından hıfzolunan ve ilâ yevmilkıyam hıfzolunacak olan Kur'an-ı Azimüşşan elimizde iken, «Teslis»e ve tahrif edilmiş muharref kitaplara mı inanacağız?. Hayır!.. İnanmayacağımızı, inandıramıyacaklarını onlar da bilirler... Gayeleri: Hıristiyan dininin telkini değildir!.. Gaye: Din telkini perdesi ardında siyasîdir, iktisadîdir ve dâvâ, bütün Haçlı âleminin menfaatleriyle, bu menfaatlere karşı koyan İslâm'ın imhâsı dâvâsıdır!..

Misyonerler, bütün din sâliklerine.. Budistine, Brahmanına, Zerdüştüne, Putperestine, hepsine musallat olarak Hıristiyanlıktan gayri bütün dinleri yok etmek gayreti içinde görünürlerse de, çalışmalarında birinci hedef: Müslümanlardır. Bakınız, L. Brown ne diyor: **«İslâm, Avrupa emperyalizmine karşı yegâne duvardır.»**

Hıristiyan âleminin İslâm'a ve İslâm'ın büyük mücadele ve mücahede şerefini asırlarca elinde bulunduran Türk'e düşmanlığı işte bu noktada düğümlüdür!.. Meşhur Dandânakan zaferiyle bir hamlede kapalı kıtadan açık denizlere inerek Türk ve dünya tarihinin akışını değiştiren, muhteşem Malazgirt zaferi ile Haçlıları Anadolu'dan sürüp çıkaran, şaşkın ve perişan Hıristiyan âleminin kralı, keşişi, kontu, şövalyesi ve bir sürü serserisiyle tertiplediği Haçlı Seferlerinde ehl-i salîbin beş yüz binini Anadolu topraklarına gömen, İstanbul'un fethi ile Haçlı dünyasının son kal'asını yıkıp İ'lâ-yı Kelimetullah uğruna devamlı şehâdet ve gazâ peşinde koşan Müslüman - Türk'e bes-

lenen düşmanlığın derecesini bir misâlle tesbit edelim... İstiklâl Marşı şairimiz Mehmed Âkif Bey anlatıyor:

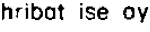
«— Umumi Harb'de Viyana'da idim. Bir gece Viyana kiliselerinin çanları çalmağa başladı. Otelin penceresinden baktım; Caddede her elde bir mum, herkes haykırıyordu!.. Kendi kendime «müttefikimiz Viyanalılar, galiba cephede bir muzafferiyet kazandılar», dedim. Sokağa fırladım, bir dükkâncıya:

«— Bir zafer haberi mi var?» dedim. Adam:

«— Zafer de söz mü, İngilizler, Müslümanlardan Kudüs'ü aldılar. İngiliz ordusu, Allenby'nin kumandasında Kudüs'e girdi. Mukaddes şehir HİLÂL'den kurtuldu HAÇ'a kavuştu!.. dedi.»

Hâle bakınız... Avusturyalılar, Birinci Cihan Harbi'nde bizim müttefikimiz. Bizimle beraber cephede omuz omuza İngilizlerle savaşan bu insanlar, İngilizler bizim elimizdeki Kudüs'e girdi diye bayram yapıyorlar!!!.

Haçlı âleminin Müslüman - Türk'e düşmanlığını tesbite bu olay kâfidir ve bizim bu mevzuda daha yazacaklarımız pek çoktur. Misyonerlerin muhteşem İmparatorluğumuz içindeki faaliyetleri, bu arada açtıkları mektep, hastane, kütüphâne ve saire ile yaptıkları korkunç tahribat ise ayrı bir tedkik mevzuudur...

HAÇOVA SAVAŞI KAHRAMANI HOCA SADEDDİN EFENDİ

Sultan Üçüncü Mehmed devrinin en mühim olaylarından biri olan «Haçova Meydan Muharebesi»nin gerçek kahramanı Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi'dir.

Yavuz Sultan Selim Hân'ın meşhur nedimi Hasan Can'ın oğlu olan Hoca Sadeddin Efendi, 1536 yılında İstanbul'da doğmuştur. Yavuz'un, Çaldıran Zaferi'ni müteâkip Tebriz'den İstanbul'a gönderdiği bin kadar ilim ve sanat adamı arasında, babası İsfahanlı müezzin Hâfız Mehmed Efendi ile İstanbul'a gelen Hasan Can burada yerleşmiş ve Hoca Sadeddin Efendi, bu muhacerretten yirmi iki yıl sonra İstanbul'da dünyaya gelmiştir.

Meşhur Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ile yine o devrin büyük âlimlerinden Karamanî Mehmed Efendi'den ders gören Hoca Sadeddin Efendi, İkinci Selim devrinde şöhrete erip Manisa Valisi Şehzâde Murad (Üçüncü Murad)a hoca tâyin edilmiş ve şehzâdenin cülûsundan sonra da, mevkiini muhafaza ederek **«Hâce/Hoca»** lâkabıyle şöhret bulmuştur.

Hoca Sadeddin Efendi, Üçüncü Murad'ın oğlu Üçüncü Mehmed'e de hocalık etmiş ve kazandığı **«Hâce-i Sultanî»** ünvanı yanı sıra Şeyhülislâm da olunca, bu iki vazifeyi nefsinde toplayanlara mahsus: **«Câmi'u'r-Riyâseteyn»** ünvanına hak kazanmıştır.

Hoca Sadeddin Efendi, **«Tâcü't-Tevârih»** adlı kıymetli eserin de sahibidir. Osman Gazi devrinden, Yavuz Sultan Selim Hân'ın vefatına kadar geçen tarihimize aid iki cildlik bu kıymetli eserin bâzı kısımları muhtelif dillere tercüme edilmiştir. Aynı zamanda kuvvetli bir hattat ve iyi bir şair olan Hoca Sadeddin Efendi, 1 Nisan 1598 Çarşamba günü Meşîhat makamına getirilmiş ve vefatına dek bu makamda kalmıştır.

Bütün bu meziyetleriyle beraber, Hoca Sadeddin Efenai, Haçova Meydan Savaşı'nın da gerçek kahramanıdır!..

Haçova Meydan Muharebesi, Üçüncü Mehmed'e **«Eğri Fâtih»** ünvanını kazandıran Eğri Zaferi'nden hemen iki hafta sonra, 25 Ekim 1596 Cuma günü başlamış, fakat savaşın bu ilk gününde bir netice alınamamıştır. İkinci gün, merkeze Sultan Üçüncü Mehmed kumanda etmiş, Sadrâzamla Hoca Sadeddin Efendi de, pâdişahın yanında bulunmuşlardır. Yeniçerilerle diğer Kapıkulu Ocaklarının da merkezde bulunduğu bu meydan muharebesinde; sağ kanada Anadolu Beylerbeyi Hasan Paşa; sol kanada ise Sokullu-zâde Hasan Paşa kumanda etmiştir. O yıllarda üçüncü vezir olan Cağaloğlu Sinan Paşa, Kırımlı atlılarla öncü olarak ilk saflarda yer almış; gerideki ağırlıkların muhafazası ise Müteferrik - Ağası Yunus Paşa'ya bırakılmıştır. Bu mühim meydan savaşında bizim kuvvetimiz, düşmana denk olarak yüz yirmi bin civarındadır.

Sancak-ı Şerîf'in merkezde dalgalandığı o günkü savaş, düşmanın taarruzu ile başlamış ve ilk anda müdhiş bir sarsıntı geçiren ordumuzun bu halinden istifade eden düşman; merkezden ilerleyip çadırları yağmalamaya başlamıştır. Ecdâdı gibi büyük bir kumandan olmayan ve ilk defa Eğri Seferi

ile savaşa katılan Sultan Üçüncü Mehmed, ordumuzun geçirdiği o sarsıntı üzerine hemen Otağına çekilmiş, Sadrâzam ise, merkez hattının arkasına canını zor atabilmiştir!..

Düşman ordusunun cephane sandıklarımız üzerinde hora tepmeye başladığı ve Sultan Üçüncü Mehmed'in ric'ate hazırlandığı bir sırada, Hoca Sadeddin Efendi meydana atılarak, o ana-baba ânında Pâdişahın atının gemine sarılmış ve:

«— **Pâdişahım, nereye gidersin? Nusret, sabır iledir ve cengin hâli budur. Evlâd-ı vatanı yüz üstü bırakır da nerelere gidersiz? Hâtır-ı şerifinizi hoşça tutun. Lâzım olan, yerinizde sâbit ve berkarar olmaktır. Billâh olmaz pâdişahım. Peygamberimizin mûcizeleriyle nusrat u zafer bizimdir!»** diyerek Üçüncü Mehmed'in ric'atine mâni olmuş, sonra arka saflara koşarak, ne kadar hademe, aşçı, deveci ve benzeri varsa cümlesini ayaklandırıp, bunların başına bizzat geçmiştir!..

Silâhtan mahrum olan bu insanların bâzısı eline bir kepçe geçirmiş, bâzısı balta ve kazık kapmış, bâzısı mutfaktaki şişleri alıp Hoca Sadeddin Efendi'nin kumandasında ileri atılmış, o esnada Orduy-ı Hümâyûn Vâizi Şeyh Hızır Efendi, yüz müridiyle bunlara katılıp, hepsi birden tekbir getirerek hücuma geçmişlerdir!..

Bu misli görülmemiş manzara karşısında şaşıran ve ric'ate başlayan ordumuz, Hoca Sadeddin Efendi'nin:

«— **Ne dursuz! Savlet eyleyecek zaman, bu zamandır. İbraz-ı şecaat edecek dem, bu demdir. Pâdişahımız ziyadesiyle ikdam bek'er!»** ikazı ile toplanmış, Şeyh Hızır Efendi müridlerinin okuduğu Kur'an-ı Kerîm'in cihad âyetleri askeri coşturmuş ve bir ânda ortalık **«Kâfir kaçtı!»** âvazeleriyle inlemeğe başlamıştır!..

Kepçe, şiş, balta, kazık, satır ve bıçakla başlayan o âni hücum, Haçova'nın kaderini tayin etmiş, misli görülmemiş bu savaş sonunda yirmi bin düşman süvarisi bataklıkta yok olurken, elli bin düşman askeri harb meydanında kalmış, bakiyyesi ise selâmeti firarda bulmuştur!..

Hoca Sadeddin Efendi'nin yerinde müdahalesi ve şâhâne jesti ile kazanılan Haçova Meydan Muharebesi'nde, hemen hepsi şehîd düşen Şeyh Hızır Efendi müridlerinin na'aşları bilâhare İstanbul'a nakledilerek büyük merasimle defnolunmuş,

savaşın ilk ânındaki sarsıntıda firara yeltenen Sadrâzam da, Haçova'dan sonra azledilmiştir.

Haçova Meydan Muharebesi'nin gerçek kahramanı Hoca Sadeddin Efendi, 1599 yılının 2/3 Ekim Cumartesi/Pazar, Mevlid Kandili (12 Rebiül-evvel) gecesi, tam altmış üç yaşında vefat etmiştir.

Mevlid Kandili dolayısıyle okunacak Mevlid-i Şerif için Ayasofya camiine gitmek üzere hazırlanan Hoca Sadeddin Efendi, abdest alırken bir fenalık geçirmiş, buna rağmen Camie gitmiş ve Mevlid-i Şerif'in sonlarına doğru Rahmet-i Rahman'a kavuşmuştur.

Cenazesi, âdeta bütün İstanbul halkının iştirâkiyle kaldırılmış ve Fâtih Camiinde kılınan cenaze namazını müteâkip Eyüb Sultan'da kendi yaptırdığı mescidle medresenin bahçesine defnedilmiştir.

Hoca Sadeddin Efendi'nin beş oğlundan biri babasından evvel ölmüş, diğerlerinden ikisi Kazaskerliğe kadar yükselmiş, Mehmed ve Esad adlarındaki iki oğlu da sırasıyla Şeyhülislâmlık yapmışlardır. Hoca Sadeddin Efendi'nin torunlarından üçü de, bilâhare Meşihat makamını işgal etmiş ve böylece, Yavuz Sultan Selim Hân'ın meşhur nedimi Hasan Can'ın sülâlesinden altı zat Şeyhülislâm olmuşlardır...

İmparatorluğumuzun nazik bir devresinde kıymetli şahsiyetiyle mühim işler gören büyük devlet adamı ve büyük âlim Hoca Sadeddin Efendi'yi rahmetle anıyoruz.

——— ✦ ———

«SULTANÜ'Ş-ŞUARÂ» BÂKİ'NİN VEFATI

Hammer'in dediği gibi: **«Adı, Türk edebiyatı durdukça duracak»** olan büyük şairimiz Bâkî, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı yıllarında —1527'de— İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı: Mahmud Abdülbâkî'dir. Fâtih Cami-i Şerifi müezzinlerinden fakir bir zatın oğlu olan ve daha çocuk yaşta saraç çıraklığına verilen Bâki, babasından habersiz medreseye devama başlamış ve o devrin meşhur ulemâsından Karamanî-zâde ile Kadızâde gibi zevattan ders almıştır.

Böyle kendi gayretiyle yetişip ilmiyye mesleğine intisâb eden genç Bâkî, muhtelif müderrisliklerle Halep, Mekke ve Medine gibi mühim merkezlerde Kadılık yapmış, bu arada iki yıl İstanbul Kadılığında, ikid efa Anadolu ve üç defa Rumeli Kazaskerliklerinde bulunmuş ve Kanunî devrinde temayüz ederek pâdişahın: **«Devrimde Bâki'nin yetişmesiyle fahrederim,»** iltifatına mazhar olmuştur.

Bâkî, Kanunî Sultan Süleyman Hân'ı on üçüncü ve sonuncu Sefer-i Hümâyûnu olan Szigetvar seferinde:

«Duâmız oldur ey Bâki hatâdan saklasın Bârî
Hudâvend-i cihan Sultân-ı âdil Şeh-Süleymân»

diye uğurlamış ve Kanunî'nin o sefer esnasında ölümü üzerine yazdığı meşhur mersiye ile edebiyatımıza bir şâheser kazandırmıştır.

Okuyalım bu meşhur mersiyeden bir kaç mısraı:

«Gün doğdu Şâh-ı âlem uyanmaz mı hâbdan
Kılmaz mı cilve hayme-i gerdûn tınâbdan
Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedi haber
Hâk-i cenâb-ı sudde-i devlet-meâbdan.
Şemşîr gibi rûy-i zemîne taraf taraf
Saldun demür kuşaklı cihan pehlevanları
Aldun hezar büt-kedeyi mescid eyledün
Nâkus yerinde okutdun ezonları.»

Kanunî Sultan Süleyman Hân'ın ölümünde otuz dokuz yaşında olan ve yazdığı bu meşhur mersiye ile pâdişahın vefatını edebiyat tarihimize mal eden Bâkî, bilâhare İkinci Selim (Sarı Selim), Üçüncü Murad ve Üçüncü Mehmed devirlerine de yetişmiş ve çok arzuladığı Meşihat makamına oturamadan 7 Nisan 1600 Cuma günü, yetmiş üç yaşında vefat etmiştir.

Bâki'nin cenaze namazını, Fâtih Camii'nde Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi kıldırmış ve namazı müteâkip büyük şairimizin:

«Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâki
Durup el bağlayalar karşına yârân sâf sâf»

beytini okuyan Sun'ullah Efendi, hazır bulunan cemaatin cümlesini ağlatmıştır.

Bâki'nin mezarı, Edirnekapı dışındaki kabristanda ve yol üzerindedir.

Muhterem Nihad Sami Banarlı, Bâkî ile alâkalı tedkikinde: **«Bâki, manzumelerinin iç ve dış musikisinde, on altıncı yüz yıl saltanatının ihtişamlı sesini aksettiren şairdir. Bu şiirlerin yapısında, vatan topraklarını Süleymaniye, Selimiye gibi anıtlarla süsleyen; orduları, Basra Körfezi'ni kucaklayıp, Viyana sınırlarında dövüşen; donanması, Akdeniz'i bir Türk gölü haline getiren; medreselerinde ilim, camilerinde iman yükselen büyük bir medeniyetin gür ve coşkun sesi vardır,»** diyor ve ilâve ediyor:

«Bâki, Osmanlı şiir diline olgun bir söyleyiş kazandırmıştır. Şiirlerini, doğru, ahenkli ve sağlam bir Osmanlı Türkçesiyle söylemiştir. Kelimeleri mısralarına her bakımdan ölçerek koymuş, aruz'u, imaleleri hissedilmeyecek kadar ustalıkla kullanmış, mısralarında söz güzelliği ile ses güzelliğini birleştirmiştir...

Divanı, imparatorluğun her yerinde defalarca yazılmış, ölümünden sonraki yüzyıllarda «Bâki Divanı» yazıp satmakla geçinen insanlar çok olmuştur.»

Büyük şairimizi rahmetle anarken; onun meşhur gazellerinden birini nakledelim:

«Fermân-ı aşka cân iledir inkıyâdımız
Hükm-i kazâya zerre kadar yok inâdımız
Baş eğmeyiz edâniye dünyâ-yı dûn içün
Allah'adır tevekkülümüz i'timâdımız
Biz müttekâ-yı zer-keş-i câhâ dayanmayız
Hakk'ın kemâl-i lûtfunadır istinâdımız
Zühd-ü salâha eylemeyiz iltica hele
Tutdu eğerci âlemi kevmi fesâdımız
Meyden safâ-yı bâtın-ı humdur garaz hemân
Erbâb-ı zâhir anlıyamazlar murâdımız
M'nnet Hudâ'ya devlet-I dünyâ fenâ bulur
Bâki kalır sahife-i âlemde âdımız.»

GENÇ OSMAN'IN YAPMAK İSTEDİKLERİ...

İkinci Osman, Sultan Birinci Ahmed'in büyük oğludur. 3 Kasım 1604 Çarşamba günü İstanbul'da doğmuş ve Osmanoğulları'nın on altıncısı olarak on dört yaşında taht'da çıkmış, böyle küçük yaşta cülûsu dolayısıyle «Genç Osman» diye anılagelmiştir.

İkinci Osman'ın annesi Mâhfirûze Sultan'dır. Birinci Ahmed'in oğullarından Murad (Dördüncü Murad) ile, İbrahim (yanlış olarak «deli» diye anılan) ise, Mâhpeyker Kösem Sultan'dan dünyâya gelmişlerdir. Birinci Ahmed'in ölümü üzerine büyük oğlu İkinci Osman'ın taht'da çıkması gerekirken, âni bir değişiklikle, Osman Gazi'denberi devam edegelen veraset kanunu bir tarafa itilivermiş ve babadan oğula intikal eden saltanat, bu ânda «Ekberiyyet» kaidesine bağlanarak, İkinci Osman'ın yerine, taht'da, amcası Birinci Mustafa çıkıvermiş veya daha doğru bir tâbirle, çıkartılivermiştir!..

Bu iş, Kösem Sultan'ın mel'anetidir!.. Kendi oğullarına taht yolunu açabilmek için, muvazenesi bozuk olan ve Şer'an Hilâfeti caiz olmayan Birinci Mustafa'nın taht'da çıkmasını Kösem Sultan temin etmiş ve bu muvazenesi bozuk pâdişah, nasıl olsa ilerde hal'edileceğinden, zaman kazanıp oğlu Murad'ı taht'da çıkarmak gayesiyle Ocak Ağalarını ve bâzı devlet erkânını elde ederek veraset usulünü el çabukluğuyla değiştirmiş, böylece İkinci Osman'ı saltanattan mahrum etmek istemişse de, muvaffak olamamıştır!.. Gerçi, Birinci Ahmed'den sonra Birinci Mustafa pâdişah olmuştur ama, saltanatı ancak doksan altı gün sürmüş ve muvazenesizliği dolayısıyle hal'edilen bu on beşinci Osmanlı pâdişahı yerine, 26 Şubat 1618 Pazartesi günü Genç Osman taht'da çıkmıştır. Buna rağmen, Kösem Sultan mel'anetine devam etmiş ve **«Hâile-i Osmaniyye»** ile Genç Osman'ı alaşağı etmesini bilmiştir!..

Osmanlı pâdişahları içinde zekâsı, kuvvetli tahsil ve terbiyesi yanısıra, fizik güç ve irâde sağlamlığıyle de temayüz eden Genç Osman, yaşından umulmayacak derecede büyük ve mühim işlere teşebbüs edip, âni bir hamle ile bunları tatbike koyulmuştur!.. Sayalım, bu büyük ve mühim işlerden bâzılarını:

1) Tereddî ve tefessüh edip kozmopolit bir cemiyet haline gelen Yeniçeri ve Sipahi Ocaklarını tamamıyle ilga ve imha

ederek, onların yerine, Anadolu, Suriye ve Mısır Türkleriyle Türkmenlerinden millî bir ordu kurmak. 2) Payitahtı İstanbul'dan Anadolu'ya nakledip, kozmopolit bir muhitten millî bir muhite geçmek. 3) İlmiyye sınıfının siyasî ve malî kudret ve nüfuzunu kırarak, bozulmaya başlayan bu zümreyi ıslah etmek. 4) Kozmopolit saray an'anelerini değiştirerek «Harem-i Hümâyûn»u tasfiye etmek ve hânedanın, Türk âilelerinden nikâhla kız almasına yol açmak. 5) Fâtih ve Kanunî'nin eskiyen mevzuatı yerine yeni kanunlar tedvin etmek.

İkinci Osman, yapmak istediği bu reformlar dolayısıyle karşılaştığı muhalefet üzerine şu beyti söylemiştir:

Niyyetüm hidmet idi saltanat-u devletime
Çalışur hâsid ü bedbâh, aceb nekbetime.

(Niyyetim, saltanat ve devletime hizmet etmekti amma, ne iştir ki, kıskanç ve kötü dilekliler hep felâketime çalışır.)

SULTAN DÖRDÜNCÜ MURAD HÂN

Tarihimize **«Bağdad Fâtihi Sultan Murâd-ı Râbi'»** diye geçen Dördüncü Murad, Sultan Birinci Ahmed'in oğlu ve İkinci Osman (Genç Osman)ın kardeşidir. Anası meşhur Kösem (Mâhpeyker) Sultan'dır

27 Temmuz 1612 Cuma günü, şimdi adı **«Beylerbeyi»** olan ve o devirde **«İstavroz Bahçesi»** denilen Boğaziçi'nin Anadolu yakasında doğan Dördüncü Murad, Osmanlı pâdişahlarının on yedincisidir. Amcası Birinci Mustafa'nın hal'ini müteâkip on iki yaşının içinde taht'da çıkmış, onun cülûsunda annesi Kösem Valide Sultan da saltanat nâibesi olmuştur.

Muhtelif vesilelerle temas ettiğimiz gibi zekî, müdebbir ve çok harîs bir kadın olan Kösem Sultan, daha kocası Birinci Ahmed devrinde kınalı parmaklarını devlet işlerine sokmaya başlamış, bilâhare oğulları Dördüncü Murad'la Sultan İbrahim'in saltanatı yıllarında büyük nüfuz kazanmış ve torunu «Avcı» lâkabiyle meşhur Dördüncü Mehmed devrinde de bu nüfuzunu sürdürerek, devlet idaresine hâkim olmayı bilmiştir!..

Hammer'in: «Fıkrî daimî şekilde devlet işleriyle meşguldü ve her şeyi bilmek, her şeyden haberdar olmak isterdi» diye andığı

SULTAN DÖRDÜNCÜ MURAD HÂN

Tarihimizin kanlı ve karanlık sayfalarından biri olan **«Genç Osman Fâciası»** bu. Kösem Sultan'ın eseridir!.. «Genç» ünvanıyle meşhur İkinci Osman adlı yiğidi taht'dan uzaklaştırarak kendi oğullarının saltanatına yol açabilmek için Birinci Ahmed'in vefatından sonra verâset usulünün değiştirilmesinde mühim rol oynayan Kösem Vâlide Sultan, **«Hâile-i Osmaniyye»** ile Genç Osman'ın da başını yemiş ve böylece muradına ererek saltanat sürmesini becerebilmiştir!..

Dördüncü Sultan Murad Hân'ın saltanatı on altı sene, dört ay, yirmi dokuz gün sürmüş ve bu müddetin sekiz sene, sekiz ay, yirmi sekiz gününde devlet idaresi anası Kösem Vâlide Sultan'la ona benzer vezirler elinde kalmıştır!..

1632 yılının 11 Mart Cuma günü patlak veren ve devşirme Vezir-i-a'zam Topal Recep Paşa tarafından tertiplenen isyânı bastırmasını bilen Dördüncü Murad, aynı senenin 8 Haziran günü şunun bunun tahrikiyle ikide bir ayaklanıp Sarayı basan zorbaların cümlesini tepelemiş ve bu tarihten sonra Kösem Vâlide Sultan'ın saltanat nâibeliği son bularak Devlet-i Aliyye'ye Sultan Dördüncü Murad Hân hâkim olmuştur.

Bu itibarla Dördüncü Murad'ın saltanatı iki devreye ayrılmış ve genç pâdişah tarihdeki mühim mevkiini bu, devlet işlerini bizzat eline aldıktan sonraki icraatiyle kazanmıştır.

Yedi sene, sekiz ay, bir gün devam eden bu devredeki icraatiyle Dördüncü Murad, tarihe kan dökücülüğü ile geçmiştir. Hammer'e göre, bu devrede genç pâdişahın idâm ettirdiği kimselerin yekûnu, yirmi bini bulmaktadır!.. Dördüncü Murad'ın bu hâli, ilk bakışta bir zulüm gibi görünürse de, devrin tarihi tedkik olunduğunda, bozulan fert ve cemiyet ahlâkı göz önüne alınıp bu ahlâksızlığın zaman zaman nerelere vardığı düşünülür, ayrıca Yeniçeri Ocağı'nın ve hattâ ilmiyye sınıfının bozulmağa yüz tutan durumu nazar-i itibara alınırsa, Sultan Dördüncü Murad Hân'a hak verilir!..

Kahvehaneleri kapatan, içki ve tütün yasağı koyup gece gündüz tebdil gezen pâdişah, aldığı çok sıkı tedbirlerle zorbaları sindirmiş, Yeniçeri Ocağı ile ilmiyye sınıfını kanlı bir tasfiyeye tâbi tutup, devleti inkırâza sürükleyen bu adamların hepsine haddini bildirmiş ve Sultan Dördüncü Murad Hân tarihe: **«İkinci Yavuz»** olarak geçmiştir.

Naima'ya göre: **«Karakter ve kabiliyet bakımından dedesi-**

nin dedesinin dedesi olan Yavuz'a fevkalâde benzeyen Dördüncü Murad, Yavuz'un taht'da geçtiği zaman bulduğu vaziyeti bulmadı. Ordu nizamsız, âsâyiş bozuk, maliye perişandı. Yavuz gibi en olgun yaşta (42 yaşında) değil, çocukken taht'da geçti. Yavuz'un o yaşa kadar kazandığı tecrübelerden mahrumdu. Onun için bir cihangir olamadı. Fakat her sahada büyük başarılar kazandı. Büyük kumandan, büyük devlet adamı, büyük diplomattı. Çok def'a zulüm derecesinde sertlik gösterirdi. Fakat haklı söze gücenmez, değerli mütalâalardan faydalanırdı. Bu hususta pek çok misâl gösterilebilir. Şakaya, nükteye, eğlenceye düşkündü. Etrafındaki devlet adamları, eskiler derecesinde kıymetli şahsiyyetler değildi. Eğer öyle olsaydı, kendisinden önce gelen Osmanlı hükümdarlarını geride bırakabilirdi.»

«Muradi» mahlasıyle şiir yazan ve Hâfız Paşa'nın Bağdad önlerinden gönderdiği manzum mektubundaki:

«Aldı etrafı adû imdâda asker yok mudur
Din yolunda baş verir bir merd-server yok mudur»

feryadına:

«Hâfıza, Bağdada imcâd itmeğe er yok mudur
Bizden istimdâd idersün sende asker yok mudur
Bu Hanîfe şehrin ihmalünle virân itdiler
Sende âyâ gayret-i din ü peygamber yok mudur»

cevabı pek meşhurdur.

Hammer'in: **«Devletinin en güzel adamı ve en seci askeriydi; zira beden kuvveti derecesinde, çehresinde şevket ve mehabet de vardı. Fikri daimî şekilde devlet işleriyle meşguldü ve her şeyi bilmek, her şeyden haberdar olmak isterdi»** diye andığı Sultan Dördüncü Murad Hân: **«Bin tarihinden sonra gelen pâdişahların a'zamı** (en büyüğü)**dır!..**

—— «★» ——

KORKUNÇ BİR YOBAZ: CİNCİ HOCA!..

Sultan Dördüncü Murad Hân'ın vefatını müteâkip taht'da çıkan, ancak, şehzâdeliği devresinde uzun yıllar sarayda devamlı bir cellâd korkusu ile yaşayıp, sinirleri bozulan, hattâ bu sebeble adı **«Deli»**ye çıkan Sultan İbrahim'in rahatsızlığı, cü-

lûsundan sonra da devam etmiş ve anası meşhur Kösem Sultan, oğlunu tedavi kasdiyle sağa sola koşarken **«Cinci Hoca»** adıyla şöhret bulan Safranbolulu Hüseyin'e rastlayıvermiştir!..

Memleketinden talebelikle İstanbul'a gelen bu Safranbolulu Hüseyin, ilim tahsil edebilmenin güçlüğünü görünce efsunculuğa başlamış ve henüz Saray'a intisabından evvel bu yolda bir hayli mesafe kat'etmişse de, geniş şöhrete ve muazzam servete Sultan İbrahim devrinde Kösem Sultan sayesinde ulaşmıştır!..

Yazılıp söylendiği gibi kat'iyyen deli olmayan, ancak **«hafakan ve sevdai illet»**den mustarib olan Sultan İbrahim, bilâhare Allah'ın inâyetiyle bu dertten kurtulmuş, ancak o günlerde bu Cinci Hoca denilen yobaz Saraya devama başlayıp, bilhassa Kösem Vâlide Sultan'ın gözüne girdiğinden —hâşâ— sanki şifa ondanmış gibi Safranbolulu Hüseyin, nam-ı diğer Cinci Hoca, bir ânda Sarayın mühim adamı oluvermiştir!..

Sultan Dördüncü Murad Hân'ın politika sahnesinden fırlatıp attığı Kösem Vâlide Sultan, Sultan İbrahim'in cülûsunun ilk yıllarında kınalı parmaklarını tekrar devlet işlerine sokmayı başarmış ve o devirde işte böyle Cinci Hoca misâli serseriler iltifat görmüştür!..

Efsunculukla şöhrete eren Cinci Hoca, yine efsunculukla makam sahibi olmuş ve meslek-i ilmiyyenin nice kıymetli şahısları ortada iken, bu üfürükçü, hem «Hâce-i Sultanî», hem de Anadolu Kazaskerliği gibi mühim makamlara çöreklenmesini bilmiştir!..

Böylece devlet işlerine de burnunu sokmaya başlayan ve saraydaki nüfuzundan istifade ederek pek çok kimsenin rüşvetle işini görüp muazzam bir servet sahibi olan Cinci Hoca'ya o devirde yalnız Vezir-i-a'zam Kemankeş Kara Mustafa Paşa karşı çıkabilmiş, fakat Cinci Hoca mel'unu çevirdiği türlü dolaplarla bu Vezir-i-a'zamın başını yemesini bilmiştir!.. Sultan İbrahim'in gözde nedimi Silâhdar Yusuf Ağa ile birleşip vezir-i-a'zama karşı bir saray partisi kuran Cinci Hoca, Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın idâmına sebeb olan adamdır!..

Cinci Hoca'nın nüfuzu Kara Mustafa Paşa'nın idâmından sonra büsbütün artmış ve koskoca Devlet-i Aliyye'nin işleri bir üfürükçü serserinin elinde kalmıştır!.. Büyük servet sahibi olan ve hem parası, hem de saraydaki nüfuzu ile bir çok kimseleri

elde edip mevkiini sağlamlaştıran Cinci Hoca'nın ikbâli, Sultan İbrahim'in hal'ine kadar devam etmiştir.

Sadrâzam Hezâr-pâre Ahmed Paşa'nın azli, sonra da cesedinin parçalanması üzerine sadâret makamına getirilen «Sofu» lâkabiyle meşhur Koca Mehmed Paşa'nın sadâreti devresinde vuku bulan Yeniçeri ve ulemâ sınıfının ayaklanmasında Sultan İbrahim hal'edilmiş ve yedi yaşında taht'da çıkan Dördüncü Mehmed (Avcı Mehmed)le birlikte **«Ağalar Saltanatı»** başlamıştır.

Sultan İbrahim, hal'ini müteâkip Topkapı Sarayının bir odasına hapsedilmiş ve burada geçirdiği on günlük pek ıstıraplı bir hayattan sonra 1648 yılının 18 Ağustos Salı günü idâm edilmiştir.

Sultan İbrahim'in hal' ve idâmından sonra, yakınları da birer birer ortadan kaldırılmış, bu arada meşhur üfürükçü Cinci Hoca dahi yakalanıp evvelâ serveti elinden alınmış, sonra da kendi idâm olunmuştur!..

Tevkif edilip, üfürükçülükle topladığı servetin yeri sorulduğunda: **«Ben parayı merdlik ile kazandım, canım tende iken kimseye bir akçe bile vermezüm!»** diyebilen Cinci Hoca, bilâhare etrafındakilere:

«— **Eğer beni yeni pâdişaha hoca ederseniz size yüz kese altın veririm!»** diyerek âdeta pazarlığa girişmiş, fakat gördüğü tazyik sonunda bülbül kesilip servetini gizlediği yeri söylemiş ve o devirde bu meşhur üfürükçünün, bir milyon, dokuz yüz elli sekiz bin, dört yüz duka altını meydana çıkmıştır!..

Bu nakdî servetinden gayri emlâkine de el konulan Cinci Hoca, Mihalıç (Karacabey) kasabasına sürülmüş ve bir müddet sonra orada idâm edilmiştir!..

—«★»—

YALAN SÖYLEYEN TARİH UTANSIN!..

Dördüncü Mehmed (Avcı Sultan Mehmed)in saltanatı ve Turhan Vâlide Sultan'ın saltanat nâibesi bulunduğu devrede Siyavuş Paşa'nın ölümü üzerine sadrâzam olan Boynu-eğri Mehmed Paşa, nisyâna terkedilmiş kahramanlarımızdan biridir!..

Yalan söyleyen tarih, nice gaflet, dalâlet ve hattâ hiyanet erbabını bilinmeyen büyüklükleri dolayısıyle «büyük devlet adamı»(!), «büyük kahraman»(!) diye pek yükseklere uçurmuş, buna mukabil nice gerçek büyükleri de nisyâna terkedivermiş, böylece mekteplerde tarih okuyan evlâdlarımız, «cüce»leri «dev», «dev»leri de «cüce» tanımışlardır!..

Bu korkunç hak ve hakikat kalpazanlığının acı neticesidir ki, bugünün genç adamı, **Karamanî Mehmed Paşa**, **Pîrî Mehmed Paşa**, **Gazi Deli Hüseyin Paşa**, **Boynu-eğri Mehmed Paşa**, **Mezemorta Hüseyin Paşa** ve emsâli gibi «dev» şahsiyetleri tanımamakta, fakat Gedik Ahmed Paşa, Sokullu Mehmed Paşa, Kuyucu Murad Paşa, Köprülü Mehmed Paşa ve nihayet Midhat Paşa gibi nice gaflet, dalâlet ve hattâ hiyanet erbabı «cüce»yi «dev» kimseler olarak bilmektedir!..

Yalan söyleyen tarihin dilinde; meselâ Sokullu Mehmed Paşa «büyük adam»dır(!) ve bu «büyük adam»(!) Kıbrıs, Tunus, Şirvan, Gürcistan, Dağıstan fütuhatının kahramanıdır(!!!). Halbuki gerçek odur ki, Sokollu Mehmed Paşa diye anılan o sözde «büyük adam», bu seferlerin hiçbirine iştirâk etmediği gibi, üstelik bâzılarına da muhalefet etmiştir!..

Kanunî Sultan Süleyman'ın son Sefer-i Hümâyûnu olan Szigetvar Seferinden sonra postu İstanbul'a serip İkinci Selim (Sarı Selim) ve Üçüncü Murad devirlerinde İstanbul dışına adımını atmayan Sokollu Mehmed Paşa, yalan söyleyen tarihin dilinde «büyük adam»dır da, muhtelif savaşlarda kırk yerinden yaralanıp **«Boynu-eğri»** veya **«Boynu yaralı»** diye anılan Gazi Mehmed Paşa unutulmuştur!.. Ve yine Sokollu Mehmed Paşa, Barbaros Hayreddin Paşa gibi şanlı bir Türk denizcisinden sonra Kapdân-ı Deryâ olup hiçbir iş görememiş iken «büyük adam» dır da, **Mezamorta Hüseyin Paşa** gibi altı buçuk yıla yakın Deryâ Kapdanlığı yapan büyük bir Türk denizcisi, nisyâna terkedilivermiştir!..

Bu ne menem takdir ölçüsüdür ki, **Pîrî Mehmed Paşa** gibi muktedir bir devlet adamı ve muhterem insan unutulmuştur da, Köprülü Mehmed Paşa adlı hunhâr vezir-i a'zam «büyük adam» dır!.. Ve yine **Karamâni Mehmed Paşa** gibi müstesnâ bir şahsiyet, **Tayyar Mehmed Paşa** gibi bir yiğit, yalan söyleyen tarihin dilinde anılmamakta; ancak isyân tenkili bahanesiyle yüz

binden fazla Anadolu evlâdını kılıçtan geçiren Kuyucu Murad Paşa adlı zâlime alkış tutulmaktadır!..

Bu hak ve hakikat kalpazanlığını böyle mukayeseli bir şekilde sayfalar dolusu sıralamak mümkünse de, şimdilik, yalan söyleyen tarih utansın, diyerek gecelim Boynu-eğri Mehmed Paşa'nın sadâretine...

Boynu-eğri Mehmed Paşa, aslen Samsun Türkmenlerindendir. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, muhtelif savaşlarda kırk yerinden yaralanıp boynu eğrilmiş ve bu sebeple «Boynu-eğri» veya «Boynu yaralı» diye anılagelmiştir. Sadâret müddeti, 26 Nisan 1656 tarihinden aynı senenin 15 Eylül Cuma gününe kadar dört ay, on dokuz gündür.

Şam valisi iken vezir-i-a'zam olan bu zat, tayin tarihinden iki ay, altı gün sonra İstanbul'a gelip vazifeye başlamıştır.

Boynu-eğri Mehmed Paşa, Devlet-i Aliyye'nin buhranlı içinde bocaladığı bir devirde Sadâret-i-uzmâ makamına gelmiştir. Yedi yaşında taht'da çıkan Dördüncü Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında devlet işleri, muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, saltanat nâibesi Kösem Sultan elinde kalmış, Ocak Ağaları ile işbirliği yapıp kınalı parmaklarını devlet işlerine sokmasını bilen bu «Büyük Vâlide Sultan»ın devri, tarihimize «Ağalar Saltanatı» olarak geçmiştir...

Kösem Sultan'ın öldürülmesiyle «Ağalar Saltanatı» son bulmuş ve o tarihten sonra Turhan Vâlide Sultan saltanat nâibesi olmuştur. Devlet-i Aliyye'nin o yıllarda içinde bulunduğu keşmekeşi inceleyen Yılmaz Öztuna: **«Ortada bir devlet siyaseti kalmamıştı. Sadrâzam ardından sadrâzam değişiyordu. Her biri günlük siyaset tâkip ediyordu. Yarına çıkacaklarına emin değillerdi. İhtilâlin, kargaşalığın, zorbalığın nereden, ne zaman başgöstereceği bilinmiyordu»**, diyor.

Boynu-eğri Mehmed Paşa işte böylesine bir kesmekeş içinde Vezâret-i-uzmâ makamına oturmuş ve ilk iş olarak da —devlet içinde devlet misâli— saltanat sürenlerin cümlesini, hattâ bunlar arasında bulunan Şeyhülislâm Mes'ud Efendi'yi dahi İstanbul'dan sürüp çıkarmış ve böylece sadâretinin daha ilk gününde bir hayli düşman kazanmıştır!.. Bu düşman gürûhu, yeni Vezir-i-a'zamın işe başlamasından hemen birkaç gün sonra Limni ve Bozcaada'nın el nizden çıkmasını, henüz işe başlayan Boynu-eğri Mehmed Paşa aleyhinde kullanmasını

bilmiş ve bu tok sözlü yiğit Türk evlâdı, dört buçuk aylık bir sadâretten sonra azledilip Malkara'ya sürülmüştür.

——«★»——

KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA'NIN CİNAYETİ!..

15 Eylül 1656 Cuma günü —gûya— vazifesine kat'iyyen müdahale edilmemek şartiyle Sadrâzam olan ve beş sene, bir ay, on beş gün sadâret makamında kalabilmeyi beceren Köprülü Mehmed Paşa, yalan söyleyen tarihin dilinde «Büyük Adam» olarak anılagelmişse de, aslında Köprülü, «dev»leştirilen «cüce»lerden biridir ve öldürülecek ölülerdendir!..

Sadâreti boyunca, gûya nizâm ve âsâyişi te'sis gayesiyle otuz altı bin Anadolu evlâdını öldürten, kendisine rakip saydığı devlet adamlarının cümlesini birer bahane ile yok eden ve öldurttüğü bu kimselerin mallarını müsadere ile muazzam bir servet sahibi olabilmesini bilen, nihayet ölüm döşeğinde oğlu Fâzıl Ahmed Paşa'yı Şam Valiliğinden, Sadâret Kaymakamlığına getirtip devrin Pâdişahı Dördüncü Mehmed (Avcı Mehmed)e, oğlunu sadâret makamında bırakmasını vasiyyet ederek **«Köprülüler Saltanatı»**nı kuran Köprülü Mehmed Paşa adlı sözde büyük adamın mel'anetlerinin en büyüklerinden biri de: Girid Serdârı Deli-Hüseyin Paşa'yı haksız yere idâm ettirmesi olmuştur!..

Yalan söyleyen tarihe değil, yüzlerce vesika ışığında bangır bangır haykıran gerçek tarihin sesine kulak verelim... Verelim de, dinleyelim «Köprülü» ünvanlı «Küçük Adam»ın bu müdhiş cinayetini!..

Fevkalâde şecâati dolayısiyle «Deli» diye anılan Hüseyin Paşa, aslen Bursa Yenişehri'ndendir. Tahsilini Enderun'da tamamlayan ve çeşitli meziyyetleriyle temayüz edip, Dördüncü Murad tarafından vezirlikle Kapdân-ı Deryâlığa getirilen bu yiğit Anadolu evlâdı, Revan Seferine katılmış, Mısır Beylerbeyliği yapmış, Bağdad Seferine iştirak etmiş, bu seferi müteâkip Kubbe Veziri olmuş, bir ara Sadâret Kaymakamlığında bulunmuş, Beylerbeyi olarak muhim hizmetler görmüş, bu arada iki defa daha Kapdân-ı Deryâ olup cem'an iki sene, iki ay, yirmi

sekiz gün bu vazifede bulunmuş ve nihayet Girid Serdâr-ı-Ekremi olan Deli Hüseyin Paşa, askeri dehâsıyle tarihimizin «Millî Kahramanları» safında yer almıştır.

Temiz ahlâkı, şecâati, tevazuu ve on iki buçuk yıl devam eden Girid Serdârlığındaki fevkalâde başarılı idaresiyle milletin sevgisini kazanan Deli-Hüseyin Paşa'nın gittiği her yerde, herkesten hürmet görmesini, Köprülü Mehmed Paşa adlı «büyük» değil «küçük» adam çekememiş ve müdhiş bir mel'anetle Girid'in şanlı serdârını katlettirivermiştir!..

Gazi Deli-Hüseyin Paşa'nın Girid Serdârlığı ve Ada'daki icraatı, başlı başına bir tedkik mevzuudur. Ayrı bir yazı serimizde inceleyeceğimiz bu başarılı icraatı tesbit ve teşhir gayesiyle bugünlük şu kadarını kaydedelimki, Deli-Hüseyin Paşa'nın on iki buçuk yıl devam eden Girid Serdârlığı pek mühim hizmetlerle geçmiş ve Hüseyin Paşa bu müddet zarfında Girid'de kendi parasıyle dört cami, iki medrese, bir tekke ve çok sayıda çeşme yaptırmış, ayrıca Anadolu'dan ve İstanbul'dan hocalar getirterek İslâm - Türk eğit'mini Ada'nın her tarafına yaymış, bu şuurlu hareketin neticesinde de, yaşayışı ve icraatiy'e Ada halkına örnek olan Girid Serdârı, binlerce insan'n İslâm dairesi içine girmelerini temin etmiş, sayılı ihtilâl hareketlerinin en mühimlerinden biri, onun müsbet icraatıyla meydana gelmiştir!..

Bu müsbet faaliyeti sırasında bir ara Sedâret makamına da getirilen, ancak o günlerde cereyan eden meşhur «Vak'a-i vekâyiiyye» dolayısıyle Sadâret-i-uzmâ makamına oturmadan uzaklaştırılan Gazi Deli-Hüseyin Paşa'yı, o devirde kendisine en büyük rakip gören Köprülü Mehmed Paşa, Girid'in şanlı Serdârının şahsiyyet ve haysiyyeti karşısında ezilmiş, büzülmüş ve gerçek «Büyük Adam»ın yanında «küçük»lüğünü anlayan Köprülü Mehmed Paşa adlı cüce, bir türlü bile Deli-Hüseyin Paşa'nın idamını tasarlayıp, evvelâ Şeyhülislâm Bolulu Mustafa Efendi'den bir idâm fetvâsı istemişse de olamamış, bu mel'anetinde muvaffak olamayınca Hüseyin Paşa'yı Girid Serdârlığından alıp önce Kapdân-ı Deryâ, sonra da Rumeli Beylerbeyi yapmış ve Millî Kahramanımız bu vazifede iken, Süleyman adlı ahlâk düşkünü Eflibe Kadısı'nı elde eden Köprülü nâm cüce, bu yolsuz marifetiyle mel'anetinde muvaffak olup, İstanbul'a getirttiği Gazi Deli-Hüseyin Paşa'yı iki gün Yedikule zindanında hap-

settirdikten sonra 1658 yılının 29 Aralık Pazar günü boğdurarak idâm ettirmiştir!..

Girid'in şanlı serdârı Gazi Deli-Hüseyin Paşa'nın böyle alçakçasına katledilmesi o devirde büyük teessür uyandırmış, her tarafta Millî Kahramanımız rahmetle anılırken; Köprülü Mehmed Paşa adlı hunhâra beddua edilmiştir.

Ne kadar hazindir ki, bugün Köprülü Mehmed Paşa'yı «Büyük Adam»(!!!) diye pek yükseklere uçuranların, Gazi Deli-Hüseyin Paşa'dan haberleri dahi yoktur!.. Tıpkı, «Sokollu» denilen «cüce»yi tanıyanların muhterem Pirî Mehmed Paşa'yı tanımadıkları veya Gedik Ahmed Paşa denilen serkeşi bilenlerin Karamanî Mehmed Paşa'yı bilmedikleri gibi, Gazi Deli-Hüseyin Paşa da nisyâna terkedilivermiştir!..

Millî kahramanlarımızdan biri olan Gazi Deli-Hüseyin Paşa'yı bugün şükran, minnet ve rahmetle anarken, bilhassa kaydedelim ki, yalan lâflara —evet lâflara— itibar edip Köprülü Mehmed Paşa gibi bir «cüce»yi «dev»leştirmek, Gazi Deli-Hüseyin Paşa gibi gerçek «Büyük»lerin ruhlarını muazzeb eder. Hakikate saygılı olalım ve yalan söyleyen tarihe değil, gerçek tarihe itibar etmesini bilelim!..

YENİÇERİ OCAĞININ İMHÂ VE İLGASI!..

Yeniçeri Ocağı, kuruluşundan lâğvına kadar dört yüz altmış beş yıl ayakta durabilmiş ve yanlış bir hükümle, bütün Osmanlı fütûhatı Yeniçeri Ocağına mal edilmiştir!..

Muhteşem imparatorluğumuzun hem azamet, hem inhitât devirlerinde Devlet-i Aliyye başına bir gaaile olan ve büyük fütûhat yıllarında dahi mevcudu hiç bir zaman on beş bini bulmayan Yeniçeri Ocağı, 1361 yıllarında **«Pencik Kanunu»** ile teşekküle başlamıştır. Bu «Pencik» kelimesinin «Penc-ü-yek» tâbirinden galat olduğu rivayet edilmiştir.

«Pencik Kanunu», savaşlarda alınan esirler üzerine tarhedilen «beşte bir» vergisidir. Bu kanun hükümlerine göre, muharebelerde alınan esirlerin beşte biri «Beytü'l-Mâl»e verilir ve bu vergi aynen veya nakden tahsil edilebilirdi. Nakden öden-

diği takdirde, esir başına yüz yirmi beş akça kıymet üzerinden «pencik», yâni, «beşte bir» nisbetinde yirmi beş akça ödenir, aynen tesviyesi hâlinde ise, her beş esirden biri alınır ve böylece toplanan esirlere «Pencik oğlanları» denilirdi. «Pencik oğlanları» Türk evlerine dağıtılır, hem çalıştırılan, hem Türkçe öğretilip, Türk âdet ve an'anesine göre yetiştirilmesine gayret edilen bu esirler, bilâhare «Acemi Ocağı» adı verilen askerî terbiye müessesesine alınırlardı. «Acemi Ocağı» etrafına «Acemi Oğlanlar» adı verilir ve bunlar askerlik öğrendikten sonra Yeniçeri Ocağı'na geçerlerdi.

İşte, «Yeniçeri Ocağı», bu «Pencik Oğlanları» ile teşekküle başlamış ve Yeniçeri kanunnâmeleri zaman zaman pek çok tadilâta uğramış, «devşirme» usulü ile Hıristiyan tabaadan toplanan oğlanlar zümresi de, sonraları Yeniçeri Ocağı'na alınmıştır. Böylece Birinci Murad devrinde «Pencik Kanunu» ile kurulan Yeniçeri Ocağı, çeşitli istihalelerle İkinci Murad zamanına kadar bir tekâmül devresi geçirmiştir.

«Pencik Kanunu» vazedilmesi fikrinin kime aid olduğu kat'î olarak bilinmemektedir. Bir rivayete göre, ulemâdan Karamanlı Kara Rüstem'in teklifi üzerine Kazasker Çandarlı Kara Halil'in verdiği fetvâ bu kanuna esas olmuş; diğer bir rivayete göre ise, böyle bir kanun vaz'ı fikrinin Kara Timurtaş Paşa'ya, Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'ya, Hacı Bektaş sülâlesinden Timurtaş Dede'ye, Mevlânâ Celâleddin-i Rumî sülâlesinden Emir Şah'a veya Vezir Bektaş Paşa'ya aid olduğu ileri sürülmüştür. Bu rivayetleri inceleyen İsmail Hâmi Bey, «Kronoloji»sinde: «Yeniçeri Ocağı'nın Hacı Bektaş tarafından takdis edilmiş olduğu hakkındaki an'anenin o sülâleden Timurtaş Dede ile Bektaş Paşa'nın isimlerinden galat olmak ihtimali pek zayıf değildir. Her halde Çandarlı Kara Halil ile Karamanlı Kara Rüstem'in en mühim rolleri, ilk fikri vermiş olmaktan ziyade, icraata geçmiş olmaktan ibaret gibi görünüyor. Çünkü Çandarlı'nın Kazasker sıfatıyle fetvâ vermiş olması pek tabiîdir ve Kara Rüstem'in de ilk def'a olarak «Penciki», yâni «Pencik tahsildarı» olduğu muhtelif rivayetlerle sabittir», diyor.

Yine İsmail Hâmi Bey, adı geçen eserinde, Yeniçerilerin Devleti Aliyye içindeki durumlarına temasla: «Yeniçerilerin ilk isyânlarıyla yağmacılıkları Fâtih'in ilk saltanatındaki «Buçuktepe» hâdisesinde gösterilir. Tekmil İran'ı fethetmek isteyen

Yavuz'un Çaldıran zaferinden sonra otağına kurşun olarak geri dönmesine sebeb olan Yeniçerilerdir. Kanuni devrinde bile, hükümeti devirmek için İstanbul'da isyân çıkarıp yağmacılık etmişlerdir. Bilhassa inhitât seferlerinde cepheden kaçıp kaçırdıkları yağmalamaktan ve ordunun bozulmasına sebeb olarak üst-üste ülkeler ziyaına yol açmaktan başka bir şey yapmayan bu meşum ocak, İstanbul'da asırlarca bir siyasi komite rolu oynamış, saraylı hükümeti ve esnafla halkı haraca kesmiş, hamamlardan çıplak kadınlar kaldırıp sokaklarda sefâhat sahneleri kuracak derecelerde tefessuh etmiş ve ulûfe almaktan başka askerlikle alakası kalmamıştır» diyerek, bazı çevrelerce pek i'zam edilen Yeniçeri Ocağı'nın iç yüzünü aydınlatmıştır.

Böylesine tefessüh eden ve «ulûfe almaktan başka askerlikle alakası kalmıyan» Yeniçeri Ocağı'nın imhâ ve ilgası zarureti daha Birinci Mahmud devrinde duyulmuş, «Asâkir-i muallem/Talimli Asker» yetiştirilmek üzere bâzı projeler hazırlanmıştır. Bilâhare aynı gaye ile Sultan Üçüncü Mustafa Hân'ın saltanatı yıllarında Tophâne islâhâtı yapılmış, Birinci Abdülhamid «Sur'at topçuları»nı çoğaltmış ve nihayet Sultan Üçüncü Selim Hân, yine aynı gaye uğruna «Nizâm-ı Cedid» ihdâs etmiş, Alemdar Mustafa Paşa, «Sekbân-ı Cedid»i kurmuş, fakat bütün bu teşebbüsler, bir netice vermemiştir!..

Birinci Mahmud'dan İkinci Mahmud'a kadar geçen bir asra yakın zaman zarfında Yeniçeri Ocağı'na karşı girişilen bu çeşit hareketlerin bir neticeye ulaşamayıp, başarı kazanılamamasında Yeniçeri zorbalığının tesiri olduğu gibi alınan bu tedbirlerin bir usul, metod ve plândan mahrum olması da mühim rol oynamıştır.

Bu «mühim rolu» «Büyük Mazlumlar»ında inceleyen Necip Fazıl Bey, isâbetli bir teşhisle bakınız meseleye ne güzel ışık tutmuştur:

«Eski Sadrâzam Koca Yusuf Paşa, Avrupa harb tekniğinden anlar birkaç öğretmen bularak bunları orduyla İstanbul'a getirmiş ve kurulan meclislerde «talimli piyade» askeri tertiplenmesine karar verilmişti. Hattâ «Talimli Asker Nezâreti» ismi altında bir Bakanlık kurularak, başına ıstıkbalin meşhur Tanzimâtçısı ve yenileşme tarihimizin bir numaralı cüce kahramanı Mustafa Reşit Efendi (Büyük Reşit Paşa) geçirildi. «Bir miktar neferat-ı cedide tedarik olunarak» Levend Çiftliği'nde ta-

lime başlandı. «**Bir miktar neferat-ı cedîde tedarikî**» lâfına dikkat edelim... Devlet, çürümüş ordusu ortada ve rezalet meydanına hâkim dirsek sallarken, kurşundan oyuncak askerler döktürülüp bunlarla oyun oynamaya bakıyor; ve bütün dâvânın bu çürümüş ordu üzerine çullanmak ve onu kökünden yenileştirmek, hattâ ondan bir mânâ muhafaza edip bu mânâ temeline yepyeni bir ruh ve nizâm bina etmek olduğunu anlayamıyor. **Hem, devlet muhafızı olarak Yeniçeri, bütün eşkiyalık imtiyazıyle yerli yerinde bırakılıyor, hem de onun karşısında, sadece kuşku verici, âciz, «idârei maslahatçı» bir teşebbüse girişiliyor.»**

Ve böylesine bir teşebbüs çeşitli tezahürleriyle doksan altı yıl boyunca zafere ulaşamıyor. Nihayet İkinci Mahmud, «**Vak'a-i Hayriyye**» diye tarihimize geçen mühim olayla Yeniçeri Ocağı'nın imhâsına muvaffak olabiliyor. Ancak, İkinci Mahmud da, «Vak'a-i Hayriyye»de, usul ve metodtan mahrumdur. Mehmed Âkif Bey'in:

> **«Yıkmak, insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?**
> **Onu en çulpa herîfler de, emîn ol, becerir.**
> **Sâde sen gösteriver «işte budur kubbe!» diye,**
> **İki ırgadla iner şimdi Süleymaniye.»**

dediği gibi, İkinci Mahmud da, yediden yetmişe bütün İstanbullunun kıyamı ile Yeniçeri Ocağı'nı imhâ edebilmiş ve bu hareket —yukarıda kaydettiğimiz gibi— usul ve metoddan mahrum olduğundan, Yeniçeri tepelenirken, muhteşem «**Mehter hâne-i Hâkaanî**» de ortadan kaldırılıvermiştir!..

Vak'a-i Hayriyye'yi hazırlayan ilk toplantı, devrin Şeyhülislâmı Kadı-zâde Mehmed Tahir Efendi'nin konağında yapılmıştır. Sadrâzamla birlikte bütün devlet erkânının ve ulemânın katıldığı bu toplantıda «Ta'lîm-i harbin vücûbuna fetvâ» verilmiş ve «Eşkinci namıyla asâkir-i mualleme» teşkili karar altına alınmış, Yeniçeri Ocağı'nı kışkırtmamak için bir tedbir olarak da, yeni askerin Yeniçeri ortalarından (taburlarından) seçileceği ilân olunmuştur!..

Kurulan «Eşkinci Nezâreti» başına Hacı Saib Efendi getirilmiş ve yeni asker, yeni üniformalarıyla 11 Haziran günü, Etmeydanı'nda tâlime başlamıştır. Ancak, «usul-i kadîme muci-

bince destiye kurşun atmak ve keçeye kılıç çalmakla» iktifa etmek isteyen Yeniçerilerin yeni bir isyânı, her an için beklendiğinden gerekli bütün hazırlıklar yapılmış, bu arada Topçu, Humbaracı, Lâğımcı ve Tersâne ocakları elde edilmiş, Boğaz Muhafızları Ağa Hüseyin Paşa ile Dârendeli İzzet Mehmed Paşa maiyyetlerindeki kuvvetle, icabında hemen İstanbul'a geçebilmek için lüzumlu her tedbiri almışlardır!..

Beklenen isyân, yeni askerin tâlime başlamasının dördüncü günü patlak vermiş, kazanlarını Et-meydanına çıkararak ayaklanan Yeniçeriler, Sadrâzamın Babıâli'deki harem dairesiyle hazînesini ve Mısır Kapu-kâhyası Necîb Efendi'nin konağını yağma etmişler, son Yeniçeri Ağası Celâleddin Ağa'yı öldürmek istemişlerse de bulamamışlardır!..

O gün, pâdişahın emriyle **«Sancağ-ı Şerîf»** çıkarılmış ve bütün İstanbul halkı mücadeleye dâvet olunmuştur. Ulemâ ve üç bin beş yüz talebe-i ulûm hemen «Sancağ-ı Şerîf» altına koşmuş, onları Topçu, Arabacı, Kalyoncu, Humbaracı, Lâğımcı ocakları takîb etmiş, Boğaz Muhafızları İstanbul üzerine yürürken; Topçu Yüzbaşısı Karacehennem İbrahîm Ağa topların alıp gelmiş, mahallelerde imamlar halkı harekete teşvîk etmiş ve nice zamandan beri Yeniçerilere diş bileyen İstanbullu —kadınlar dahil— «Sancağ-ı Şerîf» altına toplanmışlardır!..

Vak'a-i Hayriyye, pâdişaha sâdık askerlerle beraber halkın da gayretiyle gerçekleşmiş ve 1826 yılının 15 Haziran günü, dört yüz altmış beş yıllık «Yeniçeri Ocağı» tarihe karışmıştır!..

Yeniçeri Ocağı'nın böylece imhâ ve ilgasından iki gün sonra Yeniçerilik lâğv edilmiş ve Sultan Ahmed Camîi'nde okunan bu ilga fermanı hemen o gün her tarafa tamim edilip, Yeniçerilik iddiasındaki yirmi bin serseri yakalanmıştır!..

Vak'a-i Hayriyye'yi müteâkip **«Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye»** kurulmuş, Eski Saray (Şimdiki Üniversite Merkez binası) Serâskerlik dairesi olmuş, Süleymaniye'deki Yeniçeri Ağa Sarayı da (bugün İstanbul Müftülüğünün bulunduğu mahal) Meşîhata verilmiştir.

SULTAN ABDÜLMECİD'İN ÖLÜMÜ

İkinci Mahmud'un büyük oğlu olan Abdülmecid, 25 Nisan 1823 Cuma günü doğmuştur. Annesi, Bezm-i âlem Vâlide Sultan'dır. İkinci Mahmud'un Abdülmecid'den evvelki oğulları, sırasıyle: Murad, Bâyezid ve Abdülhamid hep küçük yaşta öldüklerinden, Şehzâde Abdülmecid iki yaşında veliahdlığa yükselmiş ve babasının vefatı üzerine Osmanoğulları'nın otuz birincisi olarak 1 Temmuz 1839 Pazartesi günü, on yedi yaşında taht'da çıkmıştır.

«Nezaket, terbiye ve merhametiyle tanınan» Sultan Abdülmecid'i, Halûk Y. Şehsuvaroğlu şöyle tarif ediyor: «Bünye itibariyle zayıf ve narin yapılıydı. Çocukluğunda ağırca bir rahatsızlık geçirmişti. Üzerinde sık ve ince çicek bozuklukları bulunan uzun, soluk bir yüzü vardı. Burnu büyükçe, sedası kalın ve gürdü. Başına, ağzı geniş koyu renkli bir fes ve sırtına önü düz olaturka bir setre ile kışları siyah, yazları beyaz pantolon giyerdi. Setresinin üzerine kılıç kuşanır, her mevsimde üstüne yakası düz, etekleri uzun bir saku alırdı. Tabiatı titiz ve sinirliydi. Üstüne, başına hariçten hiç bir şey'in dokunmasını istemezdi».

Sultan Abdülmecid'in cülûsuna zamanının şairi:

Bir, iki, iki delik
Abdülmecid oldu melik.
(1255)

diyerek tarih düşürmüş ve Abdülmecid'in saltanatı, bu hicrî: 1255/milâdî 1839 yılından vefatına dek, tam yirmi bir sene, altı ay devam etmiştir.

Sultan Mecid'in bu uzun saltanat yılları, Devlet-i Aliyye'nin pek buhranlı bir devresidir. Ancak bu buhranlı devrede, Abdülmecid, babasının ısrarla takip ettiği Batıcılık hareketini yürütmüş ve taklidden öteye geçmiyen bu Batıcılık gayreti o devirde meşhur TANZİMÂT FERMÂNI ile mühim mesafe kat'etmiştir!..

Bilindiği gibi, Abdülmecid, cülûsundan dört ay, üç gün sonra Tanzimâtı ilân etmiş ve Tanzimât'ın ilânı, Büyük Britanya

Locası'nın ileri derecedeki masonlarından Mustafa Reşid Paşa adlı küçük adama, «Büyük» ve «Koca» ünvanları kazandırıp bir sahte kahramanın türemesine vesile olmuştur.

Abdülmecid'in cülûsunda, Hariciye Nezâreti uhdesinde olarak Londra sefâretinde bulunan Mustafa Reşid Paşa adlı «devleştirilmiş cüce», pâdişahı tebrik için alelâcele İstanbul'a gelmiş ve o ileri derecedeki mason, Londra'dan ayrılmadan evvel Büyük Britanya Locası'na mensup mason biraderlerinden aldığı talimatla yola düzülüp Abdülmecid'i iknâ ederek Tanzimât'ın ilânını temin eylemiştir.

Sultan Mecid, Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu ile açtığı bu Tanzimât hareketi dolayısıyle bazı çevrelerce «büyük hükümdar» diye anılırken, halk, Tanzimat hareketini kısaca «gâvura gâvur denmeyecek» şeklinde hulâsa edivermiş ve Abdülmecid'i sevmemiştir!..

İkinci Mahmud, nasıl Kavalalı sergerdenin Kütahya'ya kadar geldiği günlerde Batıcılıkla meşgul oldu ise, oğlu Abdülmecid de, o buhranlı saltanat yıllarında sanki bir şifa imiş gibi Tanzimât'a sarılmış ve yine onun devrindeki «Islâhat Hatt-ı Hümâyûnu» ile devlet, Engelhard'ın dediği gibi: «Siyasî vesâyet» altına girmiştir!..

Tarihimizde, «batı musikisini Türk musikisinî tercih eden», «ciddî şekilde batı kültürü edinen», buna mukabil «doğu kültüründen mahrum olan», «ilk defa baloya giden Türk hükümdârı» diye tanınan, «Yaşayış ve davranış tarzı Türk geleneklerine aykırı» bir pâdişah olarak geçen Sultan Abdülmecid, 25 Haziran 1861 Salı günü veremden ölmüştür.

Otuz sekiz sene, iki ay yaşayıp otuz dokuz yaşının içinde vefat eden Abdülmecid'in bu erken ölümünde saray sefâhatinin büyük tesiri olduğu iddia edilmiş, hastalığı evvelâ sıtma sanılıp ehemmiyet verilmemiş ve 1861 yılı Kurban Bayramının muâyede resminden sonra, durumu venamet kesbederek hasta yatağına düşmüştür.

Abdülmecid'in ölüm döşeğindeki hâlini oğlu Sultan İkinci Abdülhamid Hân şöyle anlatıyor:

«— Pederim, Selânik seyahatinden İstanbul'a avdetinde hasta oldu. Artık çok yaşamadı. Zaten bir deri, bir kemik, zayıf bir adamdı. Selânik sıtmasıdır, oradan sıtma almış diye ibtida sülfato ile tedâvi ettiler. Halbuki değildi, veremdi. Vefatın-

dan evvel yalnız ben gördüm, kardeşlerim görmedi. Beni kabul etti, gözümün önünden hiç gitmez, bir koltuk üzerine oturtmuşlar, güçlükle nefes alıyordu. «Gel, oğlum gel» dedi, bana birçok duâlar etti. Ben ayakta dinledim. Yarım saat kadar yanında kaldım. Tahammül edemedim. Bacaklarım titremiye başladı. Düşecek bir hâlde idim. Üzerime bir hüzün geldi, ağlamaya başladım. Odadan çıktım, arkamdan bağırıyor: «Gel oğlum Hamid Efendi, içli çocuk, seni müteessir ettim, beni affet» diyordu. Beni «içli çocuk» diye çağırırdı. O sırada ben, iki kapı arasında ağlıyordum. Başmâbeyinci Mehmed Ali Bey: «Git efendimizi üzme» dedi. Ben de: «Bu halde nasıl gideyim?» diyordum. Nihayet tekrar huzuruna girdim, elini öptüm, duâsını aldım.»

Sultan Abdülmecid, Sultanselim Camii avlusunda Yavuz Sultan Selim Hân'ın türbesi yanında gömülüdür. Vasiyyeti üzerine türbesi, hürmeten Yavuz'unkinden daha alçak inşa edilmiştir.

Abdülmecid'in oğullarından Murad (Beşinci Murad), Abdülhamid (İkinci Abdülhamid), Mehmed Reşad (Beşinci Mehmed), Vahideddin (Altıncı Mehmed), amcaları Sultan Abdülâziz Hân'ın katlini müteâkip sıra ile saltanat sürmüşlerdir.

——«★»——

SULTAN AZİZ'İN AVRUPA SEYAHATİ VE...

Sultan Aziz'in, 21 Haziran 1867 Cuma günü başlayıp 3 Ağustos Cumartesi gününe kadar kırk dört gün devam eden Avrupa seyahati, tarihimizin mühim olaylarından biridir. O tarihe dek hiç bir Osmanoğlu'nun bir dış ülkeye —resmî veya gayr-i resmi— seyahati olmamış iken, içyüzlerine zaman zaman temas ettiğimiz şu «Tanzimât'ın Üç Rüknü» diye anılanlardan Âli ve Fuad Paşalar, İmparator Üçüncü Napoléon ile Kraliçe Viktorya'nın resmî dâvetlerini temin ederek Sultan Aziz'e bu Avrupa seyâhatini hazırlamışlardır.

Sultan Abdülâziz Hân, 21 Haziran Cuma günü Ortaköy Camii'nde yapılan «Cuma selâmlığı»nı müteâkip Dolmabahçe Sarayına gelmiş ve o gün saat âlârda doğru «Sultâniyye» adlı hususî vapuruyla İstanbul'dan ayrılmıştır. Pâdişaha bu seyâhatin-

de, Veliahd Murad Efendi ile Şehzâde Abdülhamid Efendi ve pâdişahın büyük oğlu Yusuf İzzeddin Efendi, Keçeci-zâde Fuad Paşa, Başmâbeyinci, Mâbeyn başkâtibi, Baştercuman v.s. refakat etmişlerdir. O günlerde Sadâret-i-uzmâ makamını işgal eden Âli Paşa ise Saltanat nâibi olarak İstanbul'da kalmış ve Sultan Aziz'in seyâhati boyunca Devlet Reisi'ne vekâlet etmiştir.

Abdülâziz Hân'ın Avrupa seyâhatinin en ilgi çekici yönlerinden biri, pâdişahın maiyetinde bulunan Veliahd Murad Efendi'ye Londra'da yapılna MASONLUK teklifidir!..

10 Temmuz günü Paris'den Londra'ya hareket eden Sultan Aziz, iki gün sonra Londra'ya varmış ve on bir gün İngiltere'de kalan pâdişah şerefine muhteşem ziyafetler, konserler, temsiller verilmiş, orduyla donanmaya geçit resimleri yaptırılmış, bu arada Kraliçe Viktorya, İngiltere'nin meşhur «Diz-bağı» nişanını, kendi eliyle Zât-ı Şâhâne'ye takmıştır.

Sultan Abdülâziz Hân, böyle fevkalâde merasimlerle ağırlanırken, Veliahd Murad Efendi de, İngiltere Veliahdı Prens Edward'la tanışmış ve o yıllarda İskoçya Büyük Locası Üstadı olan Prens Edward, Veliahd Murad Efendi'ye Masonlukla ilgili ilk teklifini yaparak zaten hasta ruhlu bir adam olan Murad Efendi'nin zihnini çelmeği bilmiştir!..

Avrupa seyâhatinden önce de, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Dr. Kapolyon gibi şahıslar tarafından masonik telkinler altında tutulan Veliahd Murad Efendi, yurda dönüşünde Prens Edward'tan bir mektup almış ve bu mektuptan bir müddet sonra Murad Efendi MASON olmuştur!..

Okuyalım, İskoçya Büyük Locası Üstadı'nın Veliahd Murad Efendi'ye yazdığı mektubu:

«— Buradaki mülâkatımız esnasında size gizli bir cemiyetten bahsetmiş ve bu cemiyet hakkında bâzı izahat vermiştim. Hattâ sizin de, bu cemiyete dahil olmanızın çok münasip olacağını söylemiştim. O zaman alelâcele bir tavsiyeden ibaret olan bu teklifimi şimdi size daha kuvvetle tavsiye ediyorum. Bu hususta size müracaat vuku bulacaktır. Sakın reddetmeyiniz.»

Bu mektubun Murad Efendi'nin eline geçmesinden hemen birkaç gün sonra, Loca Üstadı, Büyük Maşrık adına Veliahdı ziyaret ederek, kendisine hususi bir merasimle on sekiz dere-

cenin verileceğini söylemiş ve Murad Efendi de, bu daveti memnuniyetle kabul etmiştir!..

Veliahd Murad Efendi'nin tekrisi (yemin merasimi), Beşiktaş Sarayının tenha bir odasında yapılmış ve o günkü merasimde: Kieanti İskalyeri adlı Loca Üstadı ile Giridli Dr. Minos Volonaki, Dr. Yanis Eşameios ve Eyamonda adlı biraderler hazır bulunmuş. Murad Efendi'nın kordon ve onlugu bu masonlar tarafından takılmıştır!..

Bir iddiaya göre, Veliahd Murad Efendi'nin tekris merasimi Şair Ziya Paşa tarafından yapılmıştır. Bu iddia, Ziya Paşa'nın torunu olan üstad masonlardan Dr. Fahreddin Işık'a aittir!..

Veliahd Murad Efendi'nın (Beşinci Murad'ın) büyük oğlu Selâhaddin Efendi de masondur ve «Ziyay-ı Şark» locasına mensuptur. Murad Efendi'nin yemin merasiminde giydiği gömlek biraderlerce saklanmış ve babasının mason olurken giydiği gomlek, bilâhare oğlu Şehzâde Selâhaddin Efendi'ye de giydirilmiştir!..

İttihad ve Terakki kurucularından ve meşhur masonlardan olan Midhat Şükrü Bleda'nın hâtıratında itiraf ettiğine göre, Sultan Reşad'ın vefatı halinde, masonlukla alâkası bulunmayan Veliahd Vahideddin Efendi yerine, mason olan bu Selâhaddin Efendi'nin geçirilmesi yolunda Merkez-i Umumice bir karar alınmıştır!..

Şehzâde Selâhaddin Efendi'nin masonluğunda, babası Beşinci Murad'ın muhim tesiri görülmüş, aynı Beşinci Murad, Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi'nin hâtıratına göre, Sultan Reşad'ı da mason yapabilmek için bir hayli uğraşmış, fakat muvaffak olamamıştır!..

Sultan Abdülâziz Hân'ın hal'i ve katli, Sultan Beşinci Murad'ın hal'ini müteâkip oturduğu Çırağan Sarayı'ndan kaçırılma teşebbüsleri ve Ali Suâvi çılgınının Çırağan Baskını'ndaki sır, Beşinci Murad'ın masonluğunda düğümlüdür!..

SULTAN ABDÜLÂZİZ HÂN PARİS'DE...

Tarihimizin muhim olaylarından biri olan Sultan Aziz'in Avrupa seyâhatı, daha evvel kaydettiğimiz gibi, 21 Haziran 1867 Cuma günü başlamış, o gün, Ortaköy Camii'nde yapılan «Cuma

selâmlığı»nı müteâkip Dolmabahçe Sarayı'na geçen Abdülâziz Hân, «Sultâniyye» adlı hususî vapuru ile İstanbul'dan ayrılıp ertesi günü, boğazın iki yakasından atılan toplarla selâmlanarak Çanakkale'yi geçmiş ve orada Fransız donanması tarafından karşılanıp, 25 Haziran günü Messina limanına, üç gün sonra da Napoli'ye varmıştır.

Messina - Napoli arasını İtalyan donanması refakatinde kat'eden Sultan Aziz, 29 Haziran Cumartesi günü Toulon'da karaya çıkmış ve böylece seyâhatinin dokuzuncu gününde Fransa toprağına ayak basmıştır. Fransa'nın Akdeniz donanmasının merkezi olan Toulon'da «misli nâmesbuk şenliklerle» karşılanan Abdülâziz Hân, o gün öğle yemeğini, istirahatine tahsis edilen konakda yeyip, mahallî hükûmet erkânını huzuruna kabul etmiş, bilâhare trenle yoluna devam ederek 10 Haziran Pazar günü öğleye yakın Paris'de Lyon Garı'na varmıştır.

İstasyonda Fransa İmparatoru Üçüncü Napoléon tarafından karşılanan Sultan Aziz, askerî merasimi müteâkip halkın coşkun tezâhüratı arasında saltanat arabasıyle Tuileries Sarayı'na gitmiş, orada İmparatorice Eugénie ile görüşüp, ikâmetine tahsis edilen meşhur Elysée Sarayı'na geçmiştir.

Bugün, Fransa Cumhurreislerinin oturduğu Elysée Sarayı'nda on gün kalan, bu arada Paris'i gezip şerefine tertib olunan geçit resimlerinde, resmi ve hususî ziyafetlerde, tiyatro temsillerinde bulunan Sultan Aziz, beynelmilel Paris sergisinin açılış merasimine de iştirâk etmiştir.

Amcasının Avrupa seyâhatine katılan Şehzâde Abdülhamid Efendi (Sultan İkinci Abdülhamid Hân), Paris'de geçen günleri şöyle anlatmaktadır:

«— İbtida, amcam Sultan Aziz cemmetmekânla Paris'e gittik. Napolyon zamanı idi. Napolyon pek azametli, kibirli bir zattı. Bize bile elini uzattığı zaman işaret parmağını uzatırdı. Bir bacağı kısaydı, kendisine mahsus bir yürüyüş tarzı uydurmuştu. Biz orada iken Napolyon'un Meksika'ya gönderdiği Maksimilyen'i öldürmüşlerdi. Fransızlar matem tuttular. Napolyon o gece bize bir ziyafet verecekti. Gece matem elbiseleri giydiler, siyah elbiseler ve dize kadar siyah çoraplar giymişlerdi. Biz de nişanlarımızı takmadık, ziyafet o kadar şa'şaalı olmadı.

Fransa'da bir defa büyük Opera'ya gittik. Orada usûl olduğu üzere, mâbeyncilerden biri mudûrdü. Bizi hususî odalara

aldılar, pastalar yedirdiler. Âdeta saray gibi bir tiyatro, büyük bir bina, lakin oyuncu kadınlar âdeta çıplak. Ten rengi daracık fanila don giymişler, etleri görülüyor. Üzerine kısa bürümcek birer örtü koymuşlar, bütün göğüsleri, her tarafları açık raksediyorlar. O vakit elektrik ziyası olmadığından hususi renkli ziyalar aksettiriyorlar... Mevsim yaz, hava sıcak. Biz localarda otururken halk yerlerinde terlerini siliyor, şişman şişman herifler alınlarındaki teri mendilleriyle siliyor, yine onu seyrediyorlar, tahammül ediyorlar.»

Şehzâde Abdülhamid Efendi, Paris'de geçen günleri böyle anlatıp seyrettiği operayı Müslüman - Türk'ün ahlâkına aykırı bulurken, ağabeyi Murad (Beşinci Murad) bu çeşit gösterilerden pek zevk almış ve onun bu Batı hayranlığı —bilindiği gibi— masonluğa kadar gitmiştir!..

Sultan Abdülâziz Hân'ın Paris'de bulunduğu günler içinde geçen en mühim olay, Girid mes'elesinde hiç bir fedakârlığı kabul etmeyeceğimizin Fransa tarafından anlaşılmış olmasıdır. Rivayete göre, Napoléon, Girid isyânının devam ettiği o günlerde, meselenin halli için en münasip yolun, adanın Yunanistan'a terkedilmesi olduğunu söylediğinde, Abdülâziz Hân, —Başmâbeyinci Hâfız Mehmed Bey'in ifadesiyle— **«kükremiş aslan gibi»** mukabele ederek:

«— Girid için Devlet-i Aliyye yirmi sene kan dökerek cezire-i mezkûreyi Memâlik-i Osmaniyye'ye ilhak eylemiş ve Girid'in toprağı Türk kanıyle yoğurulmuştur. Suretâ bir ihtâr-ı hayırhâne ve ma'nen devletimin bâisi berdâdisi olan şu teklif beni me'yûs etmiş ve düvel-i muazzama ittifak ederek Girid'in Yunanistan'a terkini notalarla teklif etseler bile teklifat-ı mevhûmeyi red ve askerimi son neferine varıncaya kadar cezireye sevkeder, donanmamdan bir sandal kalıncaya kadar sebat eder ve çaresiz kalınır ise, Girid'i öyle terkederim!» demiş, Sultan Aziz'in bu kat'î kararı karşısında, Üçüncü Napoléon:

«— Mademki efkâr-ı Şâhâneleri bu merkezdedir. Girid meselesi bertaraf olmuştur, müsterih olunuz!» demek mecburiyetinde kalmıştır!..

—«★»—

TÜRKİYE'DE İLK «YERALTI TRENİ» / METRO!..

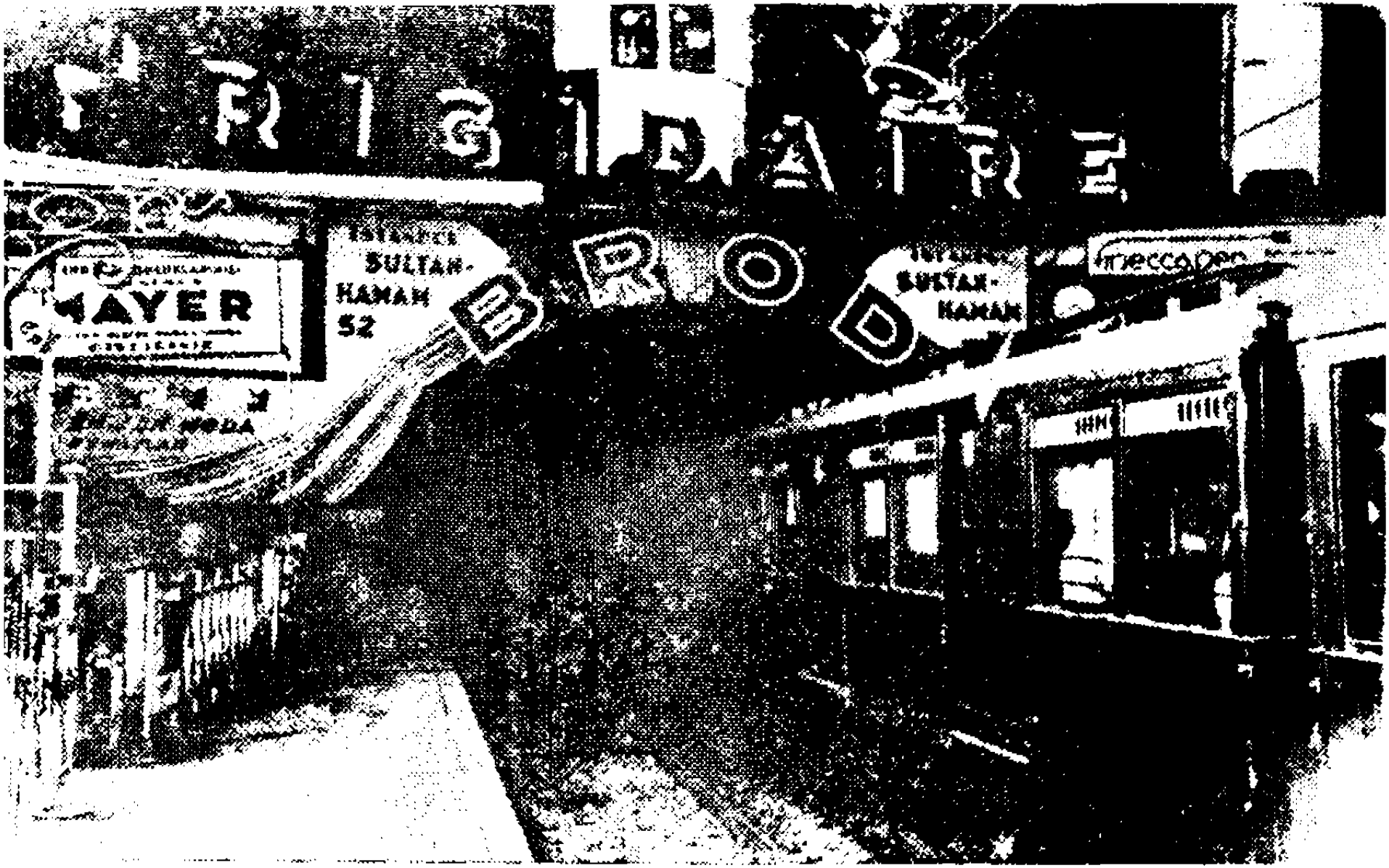
Sultan Abdülâziz Hân'ın saltanatının son yıllarında hizmete giren ve halk dilinde **«Tünel»** diye anılan **«Yeraltı treni»** on dokuzuncu yüzyıl İstanbul'undan günümüze kadar gelebilen yegâne vesait-i nakliyedir.

Tam bir asırdır Karaköy'le Beyoğlu'nu birbirine bağlayan **«Yeraltı treni»**, Türkiye'nin ilk **«Metro»**sudur. Halk bu «Yeraltı treni»ne **«Tünel»** demiş ve bu tâbir İstanbul Belediyesince de benimsenerek işletme İETT (İstanbul Elektrik, Tramvay, Tünel) diye anılagelmiştir. Bilindiği gibi, gerek **Tünel** (Tunnel), gerek **Metro** kelimeleri Fransızcadır. «Metro», **«Metropoliten/Şehir içi yeraltı treni»** sözünün kısaltılmışı olarak Fransızlarca kullanılmış ve bu kelime **«Metropol/ülkenin en önemli şehri»** kelimesinden alınmıştır. Yâni, **«Metropoliten/Büyük şehrin yeraltı treni»** mânâsına iken buna, Fransızlar kısaca **«Metro»** demişlerdir. Bu tâbire, Türkçede **«Yeraltı treni»** demek varken, Batıcılığımız icabı(!), «Metro» kelimesi aynen alınmış ve İstanbul'un trafik keşmekeşinin halli mevzuunda bu kelime, son yıllarda sık sık tekrarlanır olmuştur.

Türkiye'nin ilk «Yeraltı treni», 17 Ocak 1875 günü hizmete girmiş ve iddia edildiğine göre, halkın «Tünel» dediği bu «Yeraltı yolu», Henry Gawan adlı bir Fransız mühendisinin teşebbüsü neticesinde meydana gelmiştir.

1875 yılında Şark'a yaptığı seyahatte İstanbul'a da uğrayan Henry Gawan adlı bu Fransız mühendis, o yıllarda «Pera» diye anılan Beyoğlu ile Galata/Karaköy arasını, en kısa yolla birbirine bağlayan Yüksekkaldırım'dan her gün kırk bin kişinin inip çıktığını görmüş, seyahati kış aylarına tesadüf ettiğinden karlı ve buzlu Yüksekkaldırım yolunu her gün türlü güçlükle aşan İstanbulluların müşkül durumunu bizzat müşahede etmiş ve o civarda açılacak bir yeraltı yolunda işleyecek trenin büyük bir ihtiyaca cevap vereceğini düşünmüş, tabii bu arada her şeyden evvel işin «kâr yönünü» hesaplamış ve Fransa'ya döner dönmez tanınmış inşaat firmalarıyla temasa geçmiştir.

Fransız mühendisin bu teşebbüsü, Sultan Aziz devrinin en nazik yıllarıdır!.. Her taraftan çeşitli rüzgârların estiği ve muhteşem imparatorluğumuzu batırmak için karma-karışık cereyanların âdeta birbiriyle yarış ettikleri o devirde Fransız in-

Sultan Abdulâziz Hân'ın saltanatının son yıllarında hizmete giren Tünel'in Karaköy ucunun 1930'daki hali.

şaat firmaları Henry Gawan'ın önlerine serdiği plânlara itibar etmemişler ve kesin bir cevapla bu çeşit bir yatırıma imkân olmadığını söyleyerek, bu işten vazgeçmesi yolunda Fransız mühendise nasihatta bulunmuşlardır.

Henry Gawan, bilâhare İngilizlere müracaat etmiş ve önüne çıkan ilk İngiliz firması bu kârlı işe hemen kucak açarak yeraltı yolunun - tünelin inşaasını üzerine almıştır. **«The Metropolitan Railway of Constantinople from Galata — Pera»** adlı şirket tarafından yapılan ve tahminen yüz elli bin İngiliz lirasına mâl olan yeraltı yolu/tünel, tam yüz yıl evvel, işletmeye açılmıştır.

Beş yüz elli metre uzunluğundaki bu yeraltı yolunda çalışan trene, ilk yıllarda İstanbullular pek itibar etmemişlerdir. Bu itibarla yeraltı treninin ilk yolcuları, hayvanlar olmuşlardır.

Bugün «Metro Han» diye anılan büyük binanın altındaki buhar kazanlarının istimiyle çalışan yeraltı treninin ilk zamanlardaki vagonları açıktı ve o devirde elektrik olmadığından bu açık vagonlar kandillerle aydınlatılıyordu. Açılışında bilet ücreti on para olan ve birkaç ay devamlı hayvan taşıyan yeraltı trenine zamanla rağbet artmış, bu arada vagonlar değiştirilmiş, kayış yenilenmiş, zamanla birinci ve ikinci mevkiler ihdas olunmuş ve bilet ücretleri de birinci mevkide iki, ikinci mevkide bir kuruşa çıkarılarak İngiliz şirketi kısa zamanda kâra geçmiş, bu kârlı dönemde de, ilk iş olarak, yeraltı yolu fikrini ortaya atan Fransız mühendisi Henry Gawan, İngilizlerce şirketten uzaklaştırılmıştır!..

İngiliz'ler, 1914 yılına kadar «tünel»i işletmişler, bilâhare Osmanlı Şirketi'ne devretmişlerdir. O yıllarda İstanbul'da elektrikli tramvay çalışmaya başladığından yeraltı treniyle gidip gelenlerde bir azalma görülmüştür.

«Tünel»in İETT İdaresi'ne devri, 1939 yılına rastlar... O senenin Mart ayında, yüz yetmiş bin liraya Osmanlı Şirketi'nden satın alınan «Tünel», o tarihten beri İETT elindedir. İkinci Dünya Harbi yıllarında kayışsızlıktan bir müddet çalışamayan, son yıllarda ise otobüs ve dolmuşların çoğalmasına rağmen yine rağbet gören yeraltı treni, günümüzde asrın icablarına uygun bir şekilde çalışmaktadır.

Yüz yaşını dolduran «Tünel»de meydana gelen kazalar, diğer nakil vasıtalarına nisbeten azdır. 1878, 1901, 1918 ve 1921

yıllarında kayış kopmasıyle meydana gelen kazalar, birkaç kişinin yaralanmasıyle ucuz atlatılmış, fakat 1943 yılının 6 Temmuz günü öğleden sonra Beyoğlu'ndan Karaköy'e inen katar, yine kayış kopması sonunda hızla aşağıya inip yola kadar çıkmış ve bu feci kazada bir memur ezilerek ölmüş, yirmiden fazla yolcu da ağır şekilde yaralanmışlardır.

«Yeraltı treni/Tünel» ile alâkalı bu yazımızın sonunda şu hususu bilhassa kaydetmek isteriz ki: Türkiye'nin ilk Metrosu/Yeraltı treni, yukarıda görüldüğü gibi yüz yıl evvel bir İngiliz şirketince yapılmış, bugün yine «**Metro**»dan sık sık söz edildiği şu günlerde, gözlerimiz dışarıya çevrilmiş, Batıcılık hareketimizin bir asrını dolduran devrede, taklitçilik gafletimiz, kendi yeraltı trenimizi, kendimizin yapmasına mâni olmuştur!.. Ve biz, Batı'nın müzahrafatına talip olduğumuz müddetçe de, yeni yeraltı yolumuzu, trenimizi yine yabancılar yapacaklardır.

İbret!..

«KILIÇ ALAYI» NEDİR?..

Batı'daki hükümdarların taç giymelerine ve bu münasebetle yapılan merasime mukabil, Osmanoğulları da taht'da çıktıktan sonra kılıç kuşanmışlardır. «Kılıç Alayı» veya «Taklîd-i Seyf» adı verilen kılıç kuşanma merasimi, taht'da çıkan yeni pâdişahın evvelâ Eyüpsultan'a giderek «Ebû Eyyûbi'l-Ensârî» hazretlerinin türbelerini ziyaret edip burada gazâ kılıcını kuşanması, bilâhare ecdâd kabirlerini ziyaret etmesiyle geçmiş ve «Kılıç Alayı» her defasında muhteşem merasimle yapılıp İstanbul halkına sayılı günler yaşatmıştır.

İlk defa, İkinci Murad'ın Bursa'da kılıç kuşanmasıyle başladığı rivayet olunan Kılıç Alayı, son defa Sultan Vahideddin'in cülûsundan elli sekiz gün sonra 31 Ağustos 1918 Cuma günü yapılmış ve o günkü merasim Osmanlı tarihinin son Kılıç Alayı olmuştur.

İstanbul'un fethini müteâkip kılıç kuşanma merasimleri ekseriya Eyüpsultan'da yapılmış ve pâdişahlara gazâ kılıcı, devrin Şeyhülislâmı veya Nakîbül-eşraf veya Mevlevî Çelebileri ta-

rafından kuşatılmıştır. Bu merasimlerde pâdişahlar hep aynı kılıcı kuşanmamış, Peygamberimiz Efendimizin kılıcını kuşananlar olduğu gibi, Hazret-i Ömer'in (R.A.), Osman Gazi'nin veya Yavuz Sultan Selim Hân'ın kılıcını kuşananlar da görülmüştür.

Kılıç Alayı dolayısıyle kara veya deniz yolu ile Eyüb Sultan'a giden pâdişahlar buraca merasimle kılıç kuşanmışlar ve dönüşlerinde, başta Fâtih Sultan Mehmed Hân olmak üzere ecdâd kabirlerini ziyaret etmişlerdir. Ekseriya deniz yolu ile gidilmiş, dönüşte ise kara yolu tercih edilmiştir.

Bir bayram havası içinde geçen kılıç kuşanma merasimlerinin bâzan büyük korku ve heyecan uyandırdığı da görülmüş, meselâ Sultan Üçüncü Selim Hân'ın katlinden sonra yapılan İkinci Mahmud'un Kılıç Alayı'nda Sancağ-ı Şerîf çıkarılmıştır. Enderûn müezzinlerinin Alay önünde Tekbir getirerek yürüdükleri o günkü merasimde İkinci Mahmud öğle namazını Eyüb Sultan Camii'nde kılmış, bilâhare türbe tarafına geçerek kılıç kuşanmış ve Kıble'ye teveccühle duâ etmiştir.

Osmanoğulları içinde ilk defa kavuksuz ve şalvarsız olarak Kılıç Alayı'na çıkan hükümdar, Abdülmecid olmuştur. Başına beyaz tuğlu bir fes giyen ve sırtına geniş lâcivert bir harmaniye alan Abdülmecid, deniz yolu ile Eyüb'e gitmiş ve genç pâdişaha Kazasker Abdurrahman Efendi tarafından kılıç kuşatılmıştır. Kara yolu ile dönen Abdülmecid, o günkü merasim dolayısıyle yabancı devletlerin temsilcileri için Eğrikapı civarına kurulan çadırlar yanından geçerken, Mâbeyn Başkâtibini göndererek süferanın hatırlarını sordurmuştur.

Osmanlı pâdişahları içinde yalnız Beşinci Murad'a Kılıç Alayı yapılamamıştır!.. Halk, günlerce yeni pâdişahın kılıç kuşanma merasimini beklemiş, çeşitli rivayetler ortalığı kaplamış, Hünkâr'ın hastalığı söylenmiş ve Kılıç Alayı gününü bekleyen halk, günün birinde Beşinci Murad'ın hal'ini ve Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın cülûsunu duyuvermiştir.

Sultan Abdülâziz Hân'ın hal'i ve katli, Beşinci Muradın cinnet getirmesi, şu sadrâzam ve serasker eskisi «Eşekçi Ahmed'in oğlu» Hüseyin Avni'nin Çerkes Hasan Bey tarafından vurulup öldürülmesi ve saire gibi olaylarla bunalan İstanbul halkı, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın kılıç kuşanma merasimine büyük alâka göstermiş ve 7 Eylül 1876 Perşembe günü yapılan Kılıç Alayı pek muhteşem olmuştur.

O gün, saltanat kayığı ile Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılan Abdülhamid Hân'ı görmek için Beşiktaş'tan Eyüb'e kadar bütün sahil boyu mahşerî kalabalıkla dolmuş, şehrin her tarafı bayraklarla donatılmış ve muhtelif yerlerden atılan toplarla selâmlanan Sultan İkinci Abdülhamid Hân, denizdeki harb gemileri, yolcu vapurlarıyla sandalları arasından geçerek Eyüb Sultan'a gelmiştir.

Al renkli halılarla döşeli Eyüb iskelesine çıkan Pâdişah, iske'e meydanında ata binip Cami civarına kadar gitmiş, görülmemiş kalabalık arasında zorlukla ilerleyen Hünkâr, Camie yakın attan inerek türbeye kadar yürümüştür.

Türbede evvelâ üç imam tarafından «Sûre-i Feth» okunmuş, bilâhare Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Osman Efendi, Abdülhamid Hân'a, Hazret-i Ömer'in (R.A.) kılıcını kuşatıp duâ etmiştir. Hazır bulunanların dışarı çıkmasından sonra orada iki rek'at namaz kılıp niyazda bulunan Hünkâr, kara yolu ile dönüp Fâtih'in, babasının ve dedesinin kabirlerini ziyaret'le Topkapı Sarayı'na gelmiş, oradan yine kayıkla Dolmabahçe'ye geçmiştir.

Devrin Mâbeyn feriki Eğinli Said Paşa'nın hâtıratında kaydettiğine göre, Abdülhamid Hân'ın Kılıç Alayı dolayısıyle beş altı yüz bin kadar tahmin edilen bir kalabalık sahillerle yol boyunu doldurmuş ve böylesine bir bayram havası içinde geçen o günkü merasimde bizzat bulunan bir ecnebi şunları yazmıştır: «Abdülhamid, bir Arap atına binmişti. Atın bütün vücudu altın ve kıymetli taşlarla süslü idi. Müşir üniforması giyen pâdişahın fesinde, bu gibi alaylarda bütün Osmanlı Sultanlarının serpuşlarında bulunan sorguç yoktu. Göğsünde, Osmanlı ve Mecidiye nişanlarının murassa' birer kıtaları pırıl pırıl parlıyordu...»

İkinci Meşrutiyetin ilânından ve 31 Mart Vak'asından sonra herkesin Abdülhamid Hân aleyhine kıyam ettiği günlerde, Konya Mevlevihânesi Şeyhi de, o gaflet'er arasına katılarak Abdülhamid Hân'a çektiği telgrafda, pâdişahın kılıç alayından bahisle: «Sen, benim ecdadımın taktığı kılıcı taşımağa lâyik değilsin» diyecek kadar kendinden geçmiş ve bu olay o yıllarda Şehzâde Vahideddin Efendi'ye pek gıran geldiğinden son Kılıç Alayı'nda son pâdişaha, Bingazi'den İstanbul'a gelmiş olan Şeyh Seyyid Ahmed Şerîfü's-Sünûsî kılıç kuşatmıştır.

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HÂN VE YAHUDİLER!..

Sultan İkinci Abdülhamid Hân, devrinin en mühim meselelerinden biri, belki de birincisi, Yahudilerin Filistin'e yerleşebilmek gayesiyle giriştikleri faaliyettir!.. Bu mevzuda çeşitli neşriyat yapılmış, gazete ve dergi sütunlarıyla cild cild kitaplarda pek çok kimse bu mühim mesele üzerine eğilmiş, fakat maalesef yazılanların tamamı hep kenarda bucakda kalmış, olay, başlangıcından sonuna kadar müstakil bir eserde tafsilâtiyle incelenmemiştir. Biz bugün, bu mühim mesele hakkında yazılanların bâzılarını bir araya toplamaya çalışacak, böylece bu mühim mevzuu aydınlatmaya çalışacağız.

Evvelâ, Necip Fazıl Bey'in aşağıdaki satırlarını okuyarak Abdülhamid Hân'la Yahudiler arasındaki durumu tesbit edelim. Diyor ki, Necip Fazıl Bey:

«— Abdülhamid'i küçültmek, çürütmek, baltalamak ve engellemek isteyen her cereyanın ön plânında kim bulunursa bulunsun, arka plânında daima «Yahudi»yi aramak lâzımdır. Abdülhamid'in en büyük düşmanı ne Ermeni, ne Moskof, ne İngiliz ve ne de millî kök alâkasını kaybetmeğe başlayan yarı aydın Türk zümresiydi. Onun gizli plânda baş düşmanı sadece Yahudi...

Yahudi'nin Abdülhamid'den alıp veremediği ve ona ne yüzden düşman kesildiği üzerinde düşünmek ve sebeb aramak yersizdir. Bu sualin cevabını bizzat Yahudi, Yahudi'nin tipi ve seciyesi verir. Yahudi'nin ne olduğunu bilen, onun Abdülhamid'e niçin düşman olduğunu da bilir.

Yahudi, tek cümleyle dünyada dinî, millî ve fikrî birlik adına ne varsa onu lif lif çözmeye, bozmaya, harab etmeye memur, bozguncu ve fesatçı tiptir. Kısacası, Yahudi belli başlı bir ruh saikiyle müstakil bir millet teşkil edememiş ve bütün dünya milletleri içine yayılmış olan kavminin fert fert menfaatini koruma, bunun için de bu menfaate karşı gelecek her çeşit bütünlüğü parçalama rolündedir.»

Bu tesbitten sonra, Nizameddin Nazif Bey'in yazdıklarını da okuyalım:

«Bakınız 1895'de ne oldu?. Osmanlı demiryollarından büyük

bir servet elde etmiş olan Baron Hirş adlı Yahudi öldü. Ölürken Yahudilere bir yurt kurulması için iki yüz elli milyon frank vasiyyet etmişti. O devirde Doğu Avrupa'da, bilhassa Rusya'da Yahudilere çok zulüm ediliyordu. Baron Hirş, bunları kurtarmak ve toplu bir halde yaşatmak için tasavvur ettiği yurdun yerini de tâyin etmişti: Arjantin...

Baron, o zaman dünyanın her yerinden muhacir kabul eden ve birçok yerleri boş olan bu memlekette para ile toprak satın alınmasını ve göçmen Yahudilere verilmesini istemişti. Fakat bu vasiyyeti yerine getirmek için kurulan bir cemiyet, bu yurt edinme mesele'sine başka bir istikamet verdi. Hele Teodor Herzl adındaki Yahudi işe karışınca Arjantin'den büsbütün vazgeçildi. Değil yalnız Doğu Yahudilerini, dünyadaki bütün Yahudileri Filistin'de kurulacak bir yurda taşımak fikri ortaya atıld.!»

Yahudilerin Abdülhamid Hân'a müracaatları, işte bu karardan doğmuş ve muhtelif tarihlerde çeşitli kimseler aracılığıyla yapılan, hattâ, milyonlarca altın rüşvet teklifine kadar varan müracaatların tamamı Sultan İkinci Abdülhamid Hân tarafından reddedilmiştir!.. Bu mevzuda pek çok şehadet vardır. Meselâ, devrin Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa hâtıratında der ki:

«Türkiye'de bir Yahudi yurdu tesis etmek ötedenberi Siyonist âleminin büyük gayelerinden biri idi. Siyonistler bu gayeye erişebilmek için bir kaç defalar faaliyete geçmişler ise de, hiç birinde muvaffak olamamışlardır. Her defasında Sultan Hamid bu yeni hâdise ve teşekkülün maksat ve neticesinden şüpheye düşerek işi geciştirmişti. Bir aralık İstanbul'a Avusturya Musevîlerinden ve Siyonistlerin erkânından bir zat geldi, tercüman Münir Bey'i görerek Kudüs'de bir Musevî yurdu tesisine müsaade istedi. Bu müracaat Siyonistler namına yapılıyor ve işin arkasında meşhur bankerlerden «Roçild» bulunuyordu.

Talebin esası şu idi: Filistin'de, hükûmetin göstereceği bir mahalde Musevî köyleri tesis edilecek, hükûmet arzu ederse bu köylerde İslâm haneleri de bulunacaktı. Ecnebi devletlerden bu köylere gelecek olan Yahudiler, Devlet-i Aliyye'nin kanun ve nizâmlarına tâbi olacaklardı. Buna mukabil hükûmete, Düyûn-ı Umumiye meselesinde hizmet ve kolaylık arzedecek-

lerini ve bunun için yazılı, muteber teminat da verileceğini söylemişti.

Gerek bu Viyanalı Musevî'nin şahsen haiz olduğu ehemmiyet ve gerek Düyûn-ı Umumiye'ye müteallik teklifdeki ciddiyet hasebiyle meseleyi Zât-ı Şâhâne'ye arzettik. Bir Cuma selâmlığından sonra Hünkâr o Musevî'yi kabul etti. Viyanalı siyonist, meseleyi tafsilâtiyle Sultan Hamid'e izah etti.

Fakat Sultan Hamid bunda bir takım mahzurlar gördü: Filistin havalisi esasen Makamât-ı Mübâreke dolayısıyle siyasî ihtiraslara zemin olmakta idi. Her sene kilise ve âyin işleri münasebetiyle türlü ihtilâflar çıkıyor, hükûmete daimî baş ağrısı oluyordu... Buna bir de Yahudi meselesi ilâve etmek Hünkâr'ın hoşuna gitmedi. Viyanalı siyonist bir netice elde edemeyerek mem'eketine döndü.»

Mâbeyn Başkâtibi, «bir takım mahzurlar»ı böylece sıralıyor ama, bu meselenin daha başka yönleri de vardır... Bakınız, Abdülhamid Hân hâtıratında bu mevzuda ne diyor:

«Yahudilerin Avrupa'daki nüfuz ve kudretleri doğudakinden çok fazladır. Herhalde, Sâmi unsurlarının fazlasını boşlarından atabilmek üzere bir çok Avrupa hükûmetlerin'n Filist'n'e yapılacak bir Yahudi muhaceretini hoş görecekleri muhakkaktır.

Fakat bizim memlekette esasen kâfi miktarda Yahudi mevcuttur. Onun için eğer Filistin'de Müslüman - Arap unsurunun üstünlüğünü idâme etmek istiyorsak, Yahudi İskânı fikrinden vazgeçmeliyiz. Öyle bir iskân bizim için dindaşlarımızın idâm hükmünü kabul etmek demektir. Çünkü, Yahudi ırkının az zamanda memlekete tamamiyle hâkim olacağı muhakkaktır.

Siyonistlerin reisi Herzl kendi delilleriyle hiç bir zaman beni iknaa muvaffak olamıyacaktır. O kendi nokta-i nazarınca: «Yahudi çiftçisinin dermansız eli kuvvetlenip yeniden sapana sarıldığı gün, Yahudi meselesi kendiliğinden halledilmiş olacaktır» demekte haklı olabilir. Herzl, dindaşları için arazi istiyor.. galiba artık yalnız zekâları kendilerine kâfi gelmiyor!.. Fakat Siyonistlerin maksatları Filistin'de yalnız ziraatle meşgul olmaktan ibaret değildir. Krallık kurmak, devletlerini temsil edecek elçiler göndermek ve saire de istiyorlar. Ben bütün bu millî ihtiras projelerine vâkıfım. Herhalde siyonist efendiler, benim günün birinde böyle bir teşebbüse yanaşabileceğimi zannetmekle büyük bir safderunluk göstermiş oluyorlar. Memleketi-

mizin muhtelif yerlerinde tebaa sıfatiyle bulundukça ve Babıâli'de muktedir memurlar vaziyetini muhafaza ettikçe Yahudileri ne kadar takdir edersem, Filistin hakkındaki parlak projelerine de o kadar düşmanım.»

Abdülhamid Hân, bu düşmanlığını saltanatının sonuna kadar sürdürmüş, taç ve tahtı bahasına da olsa Yahudi emellerine âlet olmamıştır. Bu mevzuda Yılmaz Öztuna «Türkiye Tarihi»nde: **«Dünya Siyonist Teşkilâtı, pâdişaha milyonlarca altın rüşvet teklif ettiği halde, Filistin'e bir miktar Yahudi'nin göçmesi müsaadesini alamamıştı»** diyor. Muharrem Feyzi Togay ise, «Filistin ve Yahudilik Meselesi» başlıklı makalesinde: **«... Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak gayesi başgösterdi. Bütün dünya Yahudileri ve bankerlerinin yardımıyle Siyonistlik teşkilâtı vücut buldu. Halbuki bunun tahakkukuna Sultan İkinci Abdülhamid mâni olmuştur. Bu hareketin hem kendi taç ve tahtına, hem de daha sonra bütün Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasına mal olduğunda, geçen yarım asırlık devrin içyüzünü bilen herkes müttefiktir»**, satırlarıyla gerçeği dile getirmiştir.

Sultan Ikinci Abdülhamid Hân'ın Yahudilerin Filistin'e muhaceretini katiyyen men'ettiği Theodor Herzl'in itirafiyle de sabittir. Hâtıratında diyor ki, bu siyonist önderi:

«Akşam Newlinsky kötü haberler ve asık bir suratla Yıldız Sarayı'ndan döndü. Garsona —yas alâmeti olarak— yarım şişe şampanya getirmesini emrettikten sonra iki kelime ile bana vaziyeti anlattı: «Hiçbir şey yapamadım. Zât-ı Şâhâne bu konuda hiçbir şey işitmek istemiyor.

Sultan (Abdülhamid Hân) dedi ki: **«Eğer Mr. Herzl senin, benim arkadaşım olduğun gibi arkadaşın ise, ona söyle, bu meselede ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış dahi olsa toprak satamam. Zira, bu vatan bana değil, milletime aittir. Milletim bu imparatorluğu kanlarını dökerek kazanmışlar ve yine kanlarıyla mahsüldar kılmışlardır. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehîd düşmüşler, bir tanesi dâhi geri dönmemek üzere hepsi muharebe meydanında kalmışlardır. Türk imparatorluğu bana aid değildir. Türk milletlerindir, ben onun hiç bir parçasını veremem. Bırakalım Yahudiler milyarlarını saklasın. Benim imparatorluğumun parçalandığı zaman onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat yal-**

nız bizim cesedlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem!»

Bundan sonra başka şeyler konuşmuşlar. Newlinsky ona, Jön - Türkler'i devlet hizmetine almasını tavsiye etmiş. Sultan istihza ile: **«Bir Anayasa, sonra? Benim bildiğime göre Polonya Anayasası siz'n baba yurdunuzu parçalamaktan kurtaramamıştır.»**

Sultan Abdülhamid'in doğru ve büyük sözleri beni sarstı, bir zaman bütün ümidlerimi kırdı. Bu, sonu ölüm ve parçalanmaya giden fatalizmde trajik bir güzellik var. Maamafih son nefese kadar, pasif mukavemet şeklinde de olsa mücadele edeceğiz.»

Siyonistlerin bu, «pasif mukavemet şeklinde de olsa» yürüttükleri mücadelenin nerelere vardığını kaydetmeden evvel, huzurdan kovulan Yahudiler mevzuunda bir şehadet daha nakledelim... Libya'da yayınlanan «El Hedyül İslâm» dergisinde Şeyh Ali isminde bir zat, bizzat şâhid olduğu bir olayı şöyle anlatıyor:

«— Ben 1902'de Hilâfet-i İslâmiyye'nin başşehri İstanbul'da idim. Anlatacağım hâdiseden yarım saat kadar evvel Halîfe-i Müslimin'in Yıldız Sarayı'na gelmiştim. Yanımda Arap Camii İmamı Mahmud Efendi de vardı. Biz salonda bekler'ken üç Yahudinin huzura girmek istediğini söylediler. Başkâtib Tahsin Paşa bunları oturduğumuz salona alarak isteklerini sordu. Yahudiler, Sultan Abdülhamid ile mutlaka yüzyüze ve yalnız olarak konuşmak istediklerini söylediler. Tahsin Paşa ise ne söyleyeceklerse kendisine söylenmesini, bunların aynen Hünkâr'a nakledileceğini ısrarla ifâde etti. Museviler Tahsin Paşa'nın isteğine boyun eğmek mecburiyetinde kaldılar ve tekliflerini şöyle anlattılar: Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin borçlarına yardımcı olmak ve sınırlarda yapılacak tahkimat masraflarını karşılamak üzere derhal yirmi beş milyon altın borç(!) vermeye hazırdırlar. Buna mukabil iki arzuları vardır: 1) Senenin herhangi bir gününde Yahudilerin Kudüs'e girip çıkmalarına ve 2) Ziyaret için gitmiş olan bu Yahudilerin Kudüs'de kaldıkları müddet içinde barınabilecekleri bir misafirhâne inşaasına müsaade olunması.

Yahudî hey'etinin bu isteklerini dinleyen Başkâtib Tahsin Paşa huzura girdi ve bir müddet sonra kıpkırmızı bir yüzle çıkarak Sultan Abdulhamid'in şu cevabını nakletti: **«Devletin borca girmesi utanılacak bir şey değildir. Diğer devletler de —meselâ Fransa— borca girmiştir. Bizim borçlarımız zamanla nâmerde muhtaç olmadan ödenecektir. Kudüs'ü Müslümanlara teslim eden Hz. Ömer (R.A.)dir. Onun emanetine ihanet ederek Âl-i Osman'ı lekeleyemem. Bâhusus Devlet-i Aliyye, İslâm düşmanlarının paraları ile yapılacak tahkimatın arkasına sığınmayı asla tenezzül etmez.»**

Şeyh Ali devamla diyor ki: «Sonradan öğrendiğimize göre, Sultan, o günden sonra ziyaret adı altında Kudüs'de gezen Yahudilerin bir ân evvel oradan çıkarılmasına ve Kudüs'e Yahudi sokulmaması için azamî gayret gösterilmesine dair Mutasarrıf Rauf Paşa'ya kat'î emir vermiş.»

Baştarafta kaydettiğimiz gibi, Yahudilerin Filistin'e muhaceretini temin için Abdülhamid Hân'a pek çok kimse müracaatta bulunmuş, hattâ, bir ara Almanya İmparatoru İkinci Vilhelm dahi bu işe karışmıştır... Theodor Herzl denilen siyonist ise, gayesi uğruna sık sık İstanbul'a gelip gitmiş, muhtelif kimselerle tanışmış, bunlardan bâzılarını bol rüşvetle elde etmiş, fakat bütün mel'anetine rağmen muvaffak olamamıştır!..

Theodor Herzl 1904 yılında ölmüş ve onun ölümünden sonra eski hareketini kaybeden siyonizm cereyanı bilâhare Hayim Weizmann'ın bu dâvaya sahip çıkmasiyle yürüyüp 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasına kadar gelmiştir.

Yahudilerin Filistin'e yerleşmesine müsaade etmeyen Sultan Abdülhamid Hân'ın, nasıl, ne şekilde ve hangi oyunlarla alaşağı edildiğini ve bu oyundaki Yahudi rolünü inceleyen Nizameddin Nazif Bey, der ki:

«Herzl'in atlatılması, Abdülhamid'in bizzat sezdiği gibi, onun düşmanlarını çok kuvvetlendirdi. Çünkü Yahudiler sistemli çalışmayı muvaffak kılabilecek bir çok kuvvetlere sahip bulunuyorlardı. Para onlarda idi. Milletlerarası ticaret münasebetlerinin en önemlileri kontrolları altında idi. Avrupa basını ellerinde idi. Dünya umumi efkârında dilledikleri anda, diledikleri fırtınayı koparabiliyorlardı. Dünyada doğan yeni sebebler yüzünden beliren yeni yeni ittifak kombinezonları ve anlaşmalarla devletlerarası münasebetlerin Avrupa muvazenesini kö-

künden sarsmak üzere olduğu bir devir başlıyordu. Abdülhamid'i yıllardanberi oynadığı dış politika alanında yaya bırakmak, bir çok bakımlardan artık mümkün sayılabilirdi.

Önce, dünya basınını harekete geçirdiler, sonra Osmanlı topluluğunda Abdülhamid aleyhine mevcut bütün şartları birleştirme yoluna girdiler. O âna kadar tamamiyle başıbozuk bir hareket olan Meşrutiyetçilik birdenbire disiplinli bir saldırı halini almağa başladı. Kozmopolit hava içinde yetişmiş olan Abdülhamid düşmanlarını hedefe doğru yanyana yürütmek güç olmadı. Bu kozmopolitleri bir kozmopolit kurul pekâlâ birleştirebilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'na en yakın mason karargâhı olan İtalyan Maşrık-ı-a'zamı, bu birleştirme ve kaynaştırma vazifesini üzerine aldı. «Macedonia Risorta» ve «Labor et Lux» İtalyan Localarının, bilhassa Selânik'deki Risorta'nın oynadığı roller çok dikkate değer.

Masonluk, yalnız memleket dışındaki gayretleri bir merkez etrafında birleştirmekle kalmamış, memleket içindeki saray düşmanı kurulları da bir «Mukaddes İttifak»a teşvik etmiştir!.. Bununla beraber, Türk, Arap, Rum, Bulgar, Ermeni, Yahudi, Kürt.. bütün kurullar yalnız Abdülhamid'in devrilmesi için birleştirilmişlerdir. Floransa Maşrık-ı-a'zamı, Abdülhamid'e karşı böyle bir birlik kurarken, Abdülhamid'in devrilmesinden sonra bütün o milli grupları ayrı ayrı tefrikaya teşvik etmekten geri durmamıştır.»

İttihad ve Terakki işte bu mason yardımıyle kurulup gelişmiş ve masonlarla hasr ü neşr olan İttihatçılar, nice oyunlardan sonra, Abdülhamid Hân'ı al-aşağı etmesini bilmişler, böylece Yahudi'nın arzusunu gerçekleştirivermişlerdir!..

—— «★» ——

«DEV»LEŞTİRİLMİŞ «CÜCE»LERDEN BİRİ!..

Yalan söyleyen tarihin **«dev»**leştirdiği **«cüce»**lerden biri de: Midhat Paşa'dır!.. Bu «dev»leştirilmiş «cüce», Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın saltanatının ilk aylarında, Mütercim Rüşdü Paşa'nın istifası üzerine **«hasbezzaman ve bizzarure»** ikinci defa sadâret makamına getirilmiş ve o «büyük» değil, «küçük»

odamın bu ikinci sadâretinin en mühim olaylarından biri. Kanun-i Esâsî'nin (Anayasa'nın) ilânı olmuş, bu olayla da Midhat Paşa adlı cüce, «hürriyet kahramanı» diye pek yükseklere uçuruluvermiştir!..

Bu itibarla, «Hürriyet kahramanı» diye devleştirilen o cücenin, Kanun-i Esâsî ile alâkasını evvelâ Sultan Abdülhamid Hân'ın yazdıklarıyla tesbit edelim... Diyor ki, Abdülhamid Hân:

«Filvaki o (Midhat Paşa), ötedenberi Meşrutiyetin taraftarı idi. Lâkin ismini ve bâzı kitaplarda medhini işitmekle hâsıl olmuş bir taraftarlık!.. Midhat Paşa, Meşrutiyetin Avrupa'da temin etmiş olduğu fevâidi (faydaları) yalnız görmüş, fakat bu umranın diğer sâik ve sebeblerini tedkik etmemişti. Sulfato, (kimin) her hastalığa, her bünyeye yaramadığı gibi usul-i meşrutiyetin de, her kavme, her istidadı milliye müfid olamıyacağını zannederdim; şimdi ise muzır olduğuna kaniim.

Midhat Paşa, Kanun-i Esâsî'nin behemehal ilân olunmasını teklif ettiği zaman, hiç bir devletin Kanun-i Esâsî'sini tedkik etmemiş ve bu babda esaslı bir fikir edinememişti. Rehberi, Odyan Efendi idi. Odyan Efendi ise, o zaman bile bizde en mümtaz hukukşinas değildi. Hele memleketi hiç bilmezdi.

93'de (1876 yılı kasdolunuyor) Ziya Paşalar, Kemal Beyler, Abidin Paşalar, Kanun-i Esâsî'nin lâyihasını ihzara çalıştıkları gibi, sır kâtibim Said Paşa ve o sırada müşir olan Mekâtib-i Harbiye Nâzırı Süleyman Paşa da birer lâyiha tanzim ve takdim etmişlerdi. Lâkin bu zevatın hiçbiri arasında muvafakat-i efkâr yoktu. Kemal Bey bu hususta hem Midhat Paşa'ya, hem de kendi arkadaşlarıyla Said Paşa'ya muarız idi. Bana yirmiye yakın ariza verdi. Yıldız Sarayı'nın Harbiye Nezâreti'ne nakloluna nan evrakı arasında mahfuzdur. Bu kâğıtların kıymet-i tarihiyyeden başka değerleri olmadığından, yağma edilmemiştir ümidindeyim!..

Midhat Paşa'nın lâyihasını diğerlerine takdimen ve tercihen kabul etmekte mu'zurdum. Çünkü «Midhat» isminin ebced hesabıyle «Devo-i Devlet» olduğunu keşf ve ilân etmiş olan hasta bir halka, yine onun ihzâr ettiği devayı vermek zarurî idi.»

İşte, Midhat Paşa'nın Kanun-i Esâsî ile alâkası budur ve aslında Midhat Paşa, ne hürriyetten, ne Kanun-i Esâsî'den, ne de Meşrutiyetten yanadır!.. O, sadece şahsî iktidarı peşinde koşan biridir. O kadar...

O Midhat Paşa ki, getirmek istediği meşrutî idarenin o günkü şartlarla imparatorluğumuz bünyesine uymayacağını ve zararlı olacağını söyleyebilmek cesaretinde bulunan bir grup devlet adamını, sorgusuz sualsiz İstanbul dışına sürmek istemiş, kendisine, Tanzimât esaslarına göre, muhakeme olunmadan kimsenin sürgün edilemeyeceği hatırlatılınca, «istifa ederim!.» tehdidini savurmuş ve bizim meşhur hürriyet kahramanı(!) Midhat Paşa'mız kendisini tenkid eden bu devlet adam'larını bir gece yarısı evlerinden alarak tevkif ettirip muhakemesiz sürdürüvermiştir!..

Aynı Midhat Paşa, hazırladığı Anayasa'yı büyük devletlerin müşterek kefâleti altına koymak istemiş ve bunu temin için, akıl hocası Ermeni Odyan Efendi'yi İngiltere'ye göndermiş, daha sonra aynı teklifi, Almanya, Fransa, Avusturya - Macaristan, İngiltere, Rusya ve İtalya gibi devletlerin iştirâkiyle Haliç Tersânesindeki Bahriye Nezâreti'nde toplandığı için «Tersâne Konferansı» adını alan konferansa götürmekten de utanmamış ve istemiştir ki, Konferansa katılan bu devletler Türk Anayasasını tasdik etsinler, şayet bir gün pâdişah Anayasa'yı kaldırmaya teşebbüs ederse, müdahale hakkına sahip olsunlar!!!

Yine o Midhat Paşa adlı sözde büyük adam, Tuna Valiliği sırasında, Türk bayrağındaki «hilâl»in yanına bir «haç» ilâve ettirmiş ve bu işi de, Müslümanlarla Hıristiyanları birbirlerine güya anlaştırmak, kaynaştırmak gayesiyle yapmıştır... Sormak gerek: Bu ne müdhiş din ve milliyet küfrüdür ve bu adamın dâvâsı, ne menem dâvâdır?..

Türk Bayrağındaki **«hilâl»**in yanına **«haç»** ilâve edecek derecede millî şuur yoksunu olan Midhat Paşa, 1876 yılında hazırlanan Anayasa'ya, İmparatorluk dahilindeki bütün gayrimüslim ve gayri-Türk unsurların resmen kendi dilleriyle konuşabilmeleri hakkında bir madde koydurmuşsa da, Sultan Abdülhamid Hân buna kat'iyyen müsaade etmemiş ve bu feci maddeyi Anayasa metninden çıkarıp atarak resmî dilin Türkçe olduğunu Anayasa teminatı altına almış, boylece Midhat Paşa'nın mel'anetine mâni olmuştur!..

Aynı Midhat Paşa, Tuna Valiliği sırasında, Bulgarcanın Bulgar mekteplerinde okutulmasını teşvik ve himâye etmiş, kendisine bu hareketin vehâmeti hatırlatıldığında da: **«Hangi lisan olursa olsun, tek okusunlar!»** diyerek zâhiren parlak bir

«Devletlerilmiş Güçeler» zincirinin mühim halkalarından :

MİDHAT PAŞA

esbâb-ı mucibe ile kararında ısrar etmiştir ki, Sultan Abdülhamid Hân'ın hâtıratında bu husus sarahatle kaydolunmuştur!..

İşte, kısaca temas ettiğimiz bu hareketlerin ve bunlara benzer daha nicelerinin kahramanı olan Midhat Paşa, yukarıda kaydettiğimiz gibi, **«hasbezzaman ve bizzarure»** sadâret makamına getirilmiş, fakat Midhat Paşa, zaruret ortadan kalkıp da zaman müsaid olduğunda bir tarafa atılıvereceğinin farkına varmadan, hayâl âlemine dalıp boyundan büyük işlere girişmiştir!..

Bugün hâlâ, «büyük adam»(!) diye anılmakta olan Midhat Paşa'nın, ikinci sadâretindeki şu acaib işleriyle, saçma - sapan sözlerine bakınız:

Sadârete tâyini dolayısıyle tebrike gelen çeşitli insanla konağının dolup taştığı günlerde, bilâhare Dahiliye Nâzırı olan Memduh Paşa da, Midhat Paşa'nın konağına gider. Bu zatın «Kuvvet-i İkbâl, Alâmet-i Zevâl» adlı eserinde yazdığına göre: Hazır bulunanlardan Şehremâneti Meclisi âzasından Midhat Efendi: **«Kanun-i Esâsî, mücerred himemat-ı fahimaneleriyle ilân ettirildi. Daha nice kavânin ve nizâmata ihtiyaç olduğundan hiç değilse beş altı sene mesnedi sadâret vücudü âlilerine muhtaçdır»** deyince, Midhat Paşa: **«İlm-i cifre âşina birisi bu sabah gelmişti. Sadâretde on altı yıl kalacağımı tebşir eyledi. Sizin ifadeniz müddeti kısaltıyor!..»** cevabını verir!..

Yine o günlerde, bir gece avanesini toplayıp kafayı iyice tütsüleyen Midhat Paşa, içki masasından kalktığında, ayakta duramıyacak derecede sarhoştur! Düşmemesi için iki koluna girerler... Midhat Paşa, yanında bulunan enîştesi Tosun Paşa'ya der ki:

«— Eee Paşa, söyle bakalım, ben bu sefer kaç sene sadârette kalacağım?»

Tosun Paşa cevap verir:

«— Bu gidişle bir hafta bile kalamazsın!..»

Midhat Paşa'nın bu ikinci sadâreti, sadece bir ay, on yedi gün sürmüş ve bu kısa müddet içinde pek karanlık işlere teşebbüs eden Midhat Paşa, bu icraatı dolayısıyle günün birinde soluğu Brendizi'de alıvermiştir!..

İsmail Hami Bey'e göre, Midhat Paşa'nın sürülmesine sebeb olan icraatından bâzıları şunlardır:

«Midhat Paşa'nın, Osmanlı hânedânını iskat edip, kendi

saltanatını ilân etmek için bir takım tedbirler ittihaz ettiği hakkında muhtelif delillerle rivayetler vardır. Bunların en mühimi: Paşa'nın devlet ordusundan ayrı olarak, kendi hâtıratındaki tâbiriyle: «Müslim ve gayri-muslim tebaanın gençlerinden mürekkep bir **«Millet askeri»** teşkil etmiş olmasıdır. Bu tuhaf asker, «gönüllü» şeklinde orduya iltihak etmiş değildir. İstanbul'dan başka taşralarda da toplanarak gittikçe çoğalan «Millet askeri» her gün bölük bölük Midhat Paşa'nın konağına gidip reisleri olan Paşayı alkışlamaya başlayınca işin rengi değişmiş, Sultan Hamid çok haklı olarak bunların Bâb-ı Seraskeri'de resmen gönüllü kaydedilmelerini irâde etmişse de, kabul ettirememiş ve hattâ «Mir'at-ı Hakikat» müellifi Mahmud Celâleddin Paşa'nın izahına göre:

«— Bâb-ı Seraskeri maiyyetinde askerliği kabul etmeyiz, biz millet askeri olacağız!» diye bağıran serseri kuvvetler, Midhat Paşa'nın konağına giderek alkışlarına devam etmişlerdir!.. Bu suretle devlet ordusundan başka, şahsi ve hususi bir «Midhat Paşa Ordusu» kurulmuş demektir!.. Dünyanın hiç bir tarafında misli görülmemiş olan bu garip ordu hangi maksatla teşkil edilmiştir? Yâni, paşa, bu şahsî kuvvetleri hangi işde kullanacaktır?..

Eğinli Said Paşa'nın hâtıratında, Midhat Paşa'nın takip ettiği gaye şöyle izah edilir: **«Müşarünileyh, kendi efkârına mutabık efkârda birini görecek olsa derhal tenha bir odada, münasib olsun olmasın, mükâlemeyi Saltanat-ı seniyye üzerine getirerek:**

«— Hânedân-ı Osmani'den artık hayır gelmeyecek. Cumhuriyete tahvil etmekten başka care kalmadı. Bunu nasıl etmeli bilmem? Fakat bu meseleyi sizler gibi bir kaç kişi anlar!»

Ve hattâ:

«— Bu âna kadar «Âl-i Osman» denildi ya, bundan sonra dahi «Âl-i Midhat» denilse ne var?» sözlerinde bulunmuş olduğu hadd-i tevâtüre varmıştır.»

Eğinli Said Paşa gibi bitaraf bir şahidin bu ifadesinden anlaşıldığına göre, Midhat Paşa'nın devlet ordusundan ayrı olarak ve Hıristiyanları da katarak teşkil ettiği bu «Millet askeri» dediği şahsî ordu, yalnız Sultan Hamid'e karşı değil, tekmil Osmanlı hânedânına karşı hareket ettirilecek bir kuvvettir ve Paşa'nın başlıca gayesi de, Sultan Hamid'in tâbiriyle

«Reisü'l-Cumhur» olduktan sonra, Üçüncü Napolyon gibi kendi saltanatını ilân edip **«Âl-i Osman»** yerine bir **«Âl-i Midhat»** kurmaktan ibarettir!..

«Dev»leştirilmiş **«cüce»**ler zincirinin mühim halkalarından olan bu Midhat Paşa adlı sözde «büyük adam»ın mel'anetlerine ileride temas edeceğiz.

——— «★» ———

MİDHAT PAŞA BRENDİZİ YOLUNDA!..

19 Aralık 1876 Salı günü **«hasbezzeman ve bizzarure»** ikinci defa sadâret makamına getirilen Midhat Paşa'nın bu, ikinci sadâreti, o günden, yurt dışına çıkarılışına kadar ancak bir ay, on yedi gün sürmüş ve **«büyük»** diye anılagelen **«küçük»** Midhat Paşa bu müddet içinde nice ihânetlerin kahramanı olmuştur!..

Midhat Paşa'nın bu ihânetlerini, onun üçinci sadâretini incelerken birer birer saymıştık. Bugün, bu vesile ile tekrar kısaca kaydedelim ki: Midhat Paşa, bu ikinci sadâretinde tam bir «megaloman»dır!..

İngiliz dostlarından himâye gören ve aklınca Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı saltanatının ilk aylarında istediği gibi idare edeceğini düşünen bu şaşkın «büyük devlet adamı», **«hasbezzeman ve bizzarure»** sadâret makamına getirildiğinin farkına dahi varmadan boyundan büyük işlere tevessül etmiştir!..

Sultan Abdülâziz Hân'ın hal' ve katlinde parmağı olan, sonra Beşinci Murad'da umduğunu bulamayıp onun alaşağı edilmesinde rol oynayan «cüce» Midhat Paşa, Abdülhamid Hân'ın saltanatının ilk aylarında sadâret koltuğuna gömülüverince kendini «dev» zannetmiş ve bakınız zamanın Devlet Reisi Sultan Abdülhamid Hân'a neler demiştir:

«Evvelâ Zât-ı mülûkâneleri'ne aid olan vezâif-i hükümdarânenizi mutlaka bilmelisiniz. Zira, bil'cümle harekâtınızdan millet nazarında mes'ul olacaksınız.» Ve devam ediyor: **«Usûl-i meşveretle idare olunan bir milletde nizâm nedir, bilir misiniz? Binâ-yı devleti tamire çalıştığımız sırada, siz âdeta yıkmak istiyorsunuz.»**

Dikkat buyurunuz... Bu, bi-edebâne sözler bir asır evvel,

Kanun-i Esâsî'nin (Anayasa'nın) yeni ilân olunduğu İmparatorluğumuzda devrin pâdişahına söyleniyor!.. Pâdişahın şahsı bir yana, temsil ettiği devletin haysiyyeti göz önüne alınırsa, aradan geçen yüz yıla rağmen, dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir devlet başkanı bugün dahi bu çeşit hezeyanı dinleyemez!..

Nitekim, o devirde Sultan İkinci Abdülhamid Hân da dinlememiş ve Saraya çağırılan o megaloman Midhat Paşa, İzzeddin vapuruna bindirildiği gibi soluğu Brendizi'de almıştır!..

Midhat Paşa'nın yurt dışına çıkarılmasına yalnız bu mektup vesile olmamıştır... Başka sebepler de vardır: Evvelâ Sultan İkinci Abdulhamid Hân, amcasının (Sultan Aziz'in) hal' ve katl'inde rol oynayan Midhat Paşa'ya itimad etmemektedir... Sonra **«93 Harbi»** diye anılan meşhur 1877 Türk - Moskof savaşının başlıca mes'ulü Midhat Paşa'dır ve o meşhur savaş, memlekete pek pahalıya mal olmuştur! Moskof ordusunun Yeşilköy'e kadar geldiği o acı günlerin ıstırabını bizzat duyan Abdülhamid Hân, o harbde Midhat Paşa'nın oynadığı meş'um rolü unutamamıştır... Kendisini dev aynasında gören cüce Midhat Paşa'nın her akşam konağında tertiplediği rakı sofralarında söylediği sözleri yalnız Abdülhamid Hân değil, bütün İstanbul duymuştur: Osmanlı hânedânını ıskatla kendi saltanatını ilân edeceği, hattâ «Niye Âl-i Osman olur da, Âl-i Midhat olmaz?» dediğini ve Fransız ihtilâlî'nin meşhur «Garde Nationale/ Millî Muhafızları»nı taklîden **«Millet Askeri»** diye müslim ve gayrimüslim gençleri asker yazmıya kalkması, sürülmesinin sebebleri arasındadır!..

Sultan Abdülhamid Hân, Kanun-i Esâsî'nin (Anayasa'nın) kendisine verdiği hakla Midhat Paşa'yı yurt dışına çıkarmıştır. Mâbeyne dâvet edilen Midhat Paşa'dan, Mâbeyn Müşiri Said Paşa vasıtasıyle «Mühr-i Hümâyûn» alınmış ve Midhat Paşa, hakkındaki sürgün kararını öğrenince, meşhur zâlim Neron'un ölürken söylediği: **«Dünya büyük bir san'atkâr kaybediyor!..»** sözüne benzer bir şeyler mırıldanıp, demiştir ki:

«— Eğer beni buradan tard ve teb'id ederseniz, alimallah memleket mahvolur!..»

Bu hezeyandan sonra nereye gönderileceğini sormuş, istediği yere gitmekte serbest olduğunu duyunca:

«— Yanımda param yok; biraz para isterim» demiş ve ken-

dısine beş yüz altın verilmiştir!.. Evet, beş yüz altın!.. Midhat Paşa, kendi teşrifat nâzırı Kâmil Bey'e yazdığı 29 Teşrinisâni 1293 tarihli mektupta aldığı bu parayı: **«Dersaâdetden hareket-i âcizanemde ihsan buyurulan beş yüz lira»** diyerek itiraf ettiği halde, yalan söyleyen tarihe göre, güya: «Efendimizin ihsanlarına muhtaç kullarından değilim. Bu paranın Beytülmalî muslimînde kalması daha muvafıktır» diyerek red etmiş imiş!.. Yalan!.. Midhat Paşa, Abdülhamid Hân'ın ihsanını cebine yerleştirmiş ve azl'edildiği 5 Şubat 1877 Salı günü doğru Brendizi yolunu tutmuştur!..

«Beni buradan sürerseniz memleket mahv olur!..» diyen megolaman Midhat Paşa, Çanakkale Boğazı'nı geçerken İstanbul'da ihtilâl çıkıp çıkmadığını araştırmaya başlamış ama, onun yurt dışına çıkarılışına kimse kulak asmamış, hattâ Midhat Paşa'nın yoldaşı meşhuur Ali Suâvi, «Vakit» gazetesinde paşası aleyhinde bir yazı yayınlayıvermiştir!..

———— ★ ————

ÇIRAĞAN VAK'ASINDAKİ SIR!..

Çırağan Vak'ası nedir ve bu olayın kahramanı Ali Suâvi kimdir?.. Bir asra yakın bir zamandanberi bu sual devamlı tekrarlanmış, mevzu ile alâkalı ciltlerle kitap ve pek çok makale neşrolunmuş, fakat devam edegelen Sultan Abdülhamid Hân düşmanlığıyle birçok hakikatler —maalesef— ele alınamamış, dolayısıyle ne «Çırağan Vak'ası» aydınlığa kavuşmuş, ne de Ali Suâvi'nın hakiki huviyeti meydana çıkmıştır!..

Nedir Çırağan Vak'ası, evvelâ bunu izah edelim: Çırağan Vak'ası, 20 Mayıs 1878 Pazartesi günü vuku bulmuştur. Ali Suâvi, o gün başına toplamıya muvaffak olduğu birkaç yüz Rumeli muhacirî ile denizden ve karadan Çırağan Sarayı'nı basarak, aklî muvazenesizliği dolayısıyle taht'dan indirilen ve güya sonradan şuuru avdet eden Beşinci Murad'ı tekrar taht'da çıkarmak gayesiyle bir saltanat darbesine teşebbüs etmiştir. Bu darbe başarıya ulaşamamış ve baskın dolayısıyle başta Ali Suâvi olmak üzere yirmiüç kişi ölmüş, onbeş kişi de yaralanmıştır.

Olay budur... Olayın kahramanı Ali Suâvi ise Tanzimât ve Birinci Meşrutiyet devirlerinin mühim simalarındandır. 1839 yılında İstanbul'da Cerrahpaşa'da doğmuştur. Babası kâğıtçı Hüseyin Ağa, asilen Çankırılıdır. Cerrahpaşa Rüşdiyesinde okuyan, bilâhare medrese tahsili gören Ali Suâvi, Seräsker Kapısı yoklama kalemi kâtipliğinde bulunmuş; Bursa, Simav ve Filibe rüşdiyelerinde hocalık etmiş, azl'olunup İstanbul'a döndükten sonra gazeteciliğe başlayarak, «Muhbir» gazetesini yayınlamış, bu arada Şehzâdebaşı Camii'ndeki dersleriyle şöhret bulmuştur. Ali Suâvi, Jön - Türk denilen sözde hürriyetçilerle temasa geçip, onlar vasıtasiyle 1867 yılında Paris'e kaçmış, orada Mısırlı Prens Mustafa Fâzıl Paşa'nın çil-çil altınlarıyla beslenip, şehir şehir dolaşarak çeşitli gazeteler çıkarmıştır.

Mısırlı Prens Mustafa Fâzıl Paşa'nın çil-çil altınlarıyla beslenen hürriyetçi(!) yalnız Ali Suâvi değildir. Ebüzziya'nın 27 Eylül 1909 tarih ve 119 sayılı «Yeni Tasviriefkâr» gazetesinde yayınladığı listeye göre, o yıllarda Avrupa'da bulunan ve Mısırlı Prensden aylık alan Jön - Türkler şunlardır: Ziya (Paşa): üç bin frank, Kemal (Namık Kemal): iki bin frank, Suâvi (Ali Suâvi): bin beş yüz frank, Agâh (Efendi): bin beş yüz frank v.s..

O yıllarda, Namık Kemal'in kendi el yazısiyle babası Mustafa Âsım Bey'e yazdığı (aslı Numan Menemencioğlu'nda bulunan) bir mektuptaki şu ifade, aralarında Ali Suâvi'nin de bulunduğu Avrupa'daki Jön - Türklerin nereden emir aldık'arını, kime ve neye hizmet ettiklerini tesbit bakımından mühimdir!.. Okuyalım bu mektubu: **«Şimdi gelelim başka bir maddeye, Sarraf** (Bahçekapı'da sarraflık yapan ve Veliahd - Şehzâde Murad Efendi ile Namık Kemal arasında gizli mektup taşıyan Karabet adındaki sarraf kasd olunuyor) **size iki yüz frank verecektir. Onunla melfuf** (ilişikte gönderilen) **pusuladaki kitapları alır, gene pusulada muharrer** (yazılı) **olan eşyayı saire ile beraber serian bendenize irsâl buyurursunuz. ALNAN EMİR ÜZERİNE** (emri veren Mısırlı Prens Mustafa Fâzıl Paşa'dır) **bir gazete daha çıkacak ve idare-i tahririyesi bendenizde olacaktır.»**

Bu, **«alınan emir üzerine»** Ziya Paşa ile Namık Kemal tarafından **«Hürriyet»** gazetesi neşrolunmuş ve bu gazetenin neşri, Ali Suâvi'nin diğer Jön - Türkler ile arasının açılmasına, hattâ bâzılarınca Ali Suâvi'ye **«şarlatan»** gözü ile bakılmasına sebeb

olmuştur!.. Jön - Türkler'le Ali Suâvi arasındaki bu ihtilâf sonraları daha da artmış ve Namık Kemal, Menemenli-zâde Rifat Bey'e yazdığı mektupta Ali Suâvi'nin durumuna temasla:

«Habisin (Ali Suâvi'nin) **ne makûle bir mahlûk olduğunu bilirim. Dünyada şeytanın irtikâb etmiyeceği habaseti iki lira için kabûl ederdi»** demiş, yine aynı zâta yazdığı başka bir mektupta ise: **«Hiçbir zaman bilmezsin, akla fikre gelmez yalanları söylerdi. Suâvi'nin Avrupa'daki maişetine dair «Tercümanı Şark»ın yazdığı bendi** (fıkrayı) **okudum. Habisin, ben'im bildiğim zamandaki hali ondan bin kat şen'i idi. Fakat «Tercüman-ı Şark»ın yazdığı vukuatı bilmiyorum.»**

Namık Kemal'in bu mektubunda bahsettiği «Tercüman-ı Şark» gazetesinde yayınlanan yazı, korkunç ithamlarla doludur!.. **«Suâvi'nin Avrupa'da Yaşayışı»** başlıklı bu yazıyı teeddüben kitabımıza almayacak, yalnız gazetenin o nüshasının numara ve sayısını kayıtla iktifa edeceğiz: Bahis mevzuu makale, «Tercüman-ı Şark»ın 14 Mayıs 1878 tarihli kırkyedinci sayısında yayınlanmıştır.

Namık Kemal, şair Abdülhak Hâmid'e yazdığı bir mektupta yine Ali Suâvi'nin durumuna temasla: **«Suâvi hiç de senin tahminin gibi bir adam değildi. Bir çehre nümayişine aldanmışsın. Her kim ne derse desin, iki sene arkadaşlık ettim, o adam öyle biraz garezkâr, biraz da mağlûb-i emel değil, dünyada misli görülmemiş bir ŞARLATAN idi»**, diyor.

Yukarıda görüldüğü gibi, en yakın arkadaşlarının dahi böylesine ağır ithamlarla suçlanan Ali Suâvi, Jön - Türkler'i Avrupa'da besleyen Mısırlı Prensin, Sultan Abdülâziz Hân önünde dize gelmesinden sonra, diğer Jön - Türkler gibi, Avrupa'da pek garip kalmış ve birer birer yurda dönen bu Jön - Türkler'in sonuncusu olarak Ali Suâvi de, Sultan Abdülhamid Hân'ın saltanatının ilk günlerinde, dokuz yıllık bir ayrılıktan sonra afv-ı sâhâne ile İstanbul'a dönmüştür.

İstanbul'da Mâbeyn Müsiri Eğinli Said Paşa'dan alâka ve himâye gören Ali Suâvi, Mekteb-i Sultanî Müdürü olmuş ve evli bulunduğu İngiliz kadını ile Mekteb-i Sultanî'nin bir dairesine yerleşip, kendisine **«Mekâtib-i Sultaniye Nâzırı Ali Suâvi Efendi»** ünvanını yakıştırıvermiştir!..

Ali Suâvi, kendisine böyle «Mekâtib-i Sultaniye Nâzırı» ün-

Ali Suâvi

vanını yakıştırıvermiş amma, son derece muvazenesiz bir adam olması dolayısıyle Mekteb-i Sultanî Müdürlüğünde fazla kalamayıp azl'edilmiştir.

Abdurrahman Şeref Bey, Ali Suâvi'nin Mekteb-i Sultani'deki durumundan bahsile: **«Ali Suâvi, Mekteb-i Sultani Müdürü oldu. Hazırcılardan aldığı yakası düşük ceket ve paçaları yerde sürünür pantolonu ile mekteb içinde dolaşması eski şoltalık halini hatıra getirir ve bâdi-i hande** (eğlence mevzuu) **olur idi. İdaresizliğiyle ve çok bilmişlik iddiasıyla intizam ve tedrisatın altını üstüne getirmiştir. Güya muallimesi sıfatiyle Avrupa'dan peşine taktığı bir güzel kadın ile mektepte beytütet etmek** (yatıp - kalkmak) **saygısızlığında bulunduğu cihetle o yolda dahi ayrıca lisana gelmişti...»** diyor.

Muvazenesizliği dolayısıyle Mekteb-i Sultanî Müdürlüğünden azl'olunan Ali Suâvi'nin bu muvazenesizliği onun bütün hayatı boyunca daima göze çarpar!.. Meselâ: Pâdişahlardan **«Sümüklü halifeler»** diye bahseden Ali Suâvi, Beşinci Murad'ın cü-

lûsu üzerine Paris'de yayınladığı bir makalede, Pâdişaha **«Şevketmeab Sultan Murad Hân'a»** şeklinde hitab etmiş; «Meşrutiyet» ve «Hürriyet» uğruna(!) Avrupa'ya kaçan ve orada güya Meşrutiyet mücadelesi yapan Ali Suâvi, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın taht'da çıkışının altıncı gününde yine Paris'de yayınladığı bir yazı ile uğrunda mücadele ettiği «Meşrutiyet»i yerin dibine batırmıştır. Aynı Ali Suâvi, Midhat Paşa'dan bahsederken: «Türkiye için bir nimettir ki, işin başında Midhat Paşa gibi bir devlet adamı bulundu» demiş, bilâhare «Vakit» gazetesinin 10 Şubat 1877 tarihli 462'ci sayısında ise pek ağır bir dille Midhat Paşa'nın tutar yerini bırakmamıştır!.. Ali Suâvi bâzan Türkçeci olmuş, bâzan Arapçacı... Bâzan ilerici, bâzan mürteci... Bâzan Türkçülük yapmış, bâzan da Türk düşmanlarının ekmeğine yağ sürmüştür... Gün olmuş Pâdişaha küfretmiş; gün olmuş aynı Pâdişahı göklere çıkarmıştır!..

Ve işte bu derece muvazenesiz ve son derece geçimsiz olan Ali Suâvi, Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'nden azl'edildikten sonra, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'a düşman olmuş ve onu devirip, Beşinci Murad'ı tekrar taht'da çıkarmak için türlü karanlık işlere teşebbüs etmiştir!..

İngiliz olan karısıyle birlikte oturduğu Mekteb-i Sultani'den ayrılan Ali Suâvi, Üsküdar'ın Şemsipaşa semtinde ikamete başlamış ve Beşinci Murad'ın ikinci defa cülûsu uğruna bâzı kimselerle temasa geçip, bir gizli cemiyet içinde faaliyet göstermiştir!.. Bu arada Beşinci Murad mensublarından Süleyman Asaf'la tanışmış ve eski bir komitacı olan bu Beşinci Murad mensubu Süleyman Asaf'la Ali Suâvi'nin arkadaşlığı **«Çırağan Vak'ası»**nı hazırlamıştır!..

Yukarıda temas ettiğimiz gibi, Ali Suâvi bir İngiliz kadını ile evlidir ve Ali Suâvi'nin bütün çalışmalarıyla bu İngiliz kadını meşguldür!.. Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'nden atıldıktan sonra pek perişan olan Ali Suâvi'ye o günlerde kucak açan Vezir Sami Paşa-zâde Suphi Paşa olmuş ve bu zat, yakın bir alâka ile Ali Suâvi'ye İstanbul'daki konağı ile Çamlıca'daki köşkünün kapılarını açmış, fakat bir müddet sonra bu kapılar Ali Suâvi'nin yüzüne kapanıvermiştir!..

Niçin kapanmıştır bu kapılar Ali Suâvi'nin yüzüne?..

Ali Suâvi'nin hareketleri şüphelidir ve o bir İngiliz casusudur da, onun için!..

Suphi Paşa bu gerçeği anladığı gün, ardına kadar açtığı kapılarını Ali Suâvi'ye de, karısı İngiliz hanımına da kapativerm:ştir!.. Bu mevzuda Suphi Paşa'nın kızı Ayşe Özbekân der ki: «Babam Suphi Paşa'nın İstanbul'daki konağına ve Çamlıca'daki köşkune karısı olan İngiliz madamı ile sık sık gelen, gece yatısına kalan Ali Suâvi Efendi hakkındaki emniyetler bu iki konakta son zamanda azaldı ve onun İngiliz casusu olduğu hakkında zanlar uyandı.»

Suphi Paşa konağı kapısının Ali Suâvi'nin yüzüne kapatılmasını icab ettiren bu İngiliz casusluğu meselesini te'yid eden pek çok olay, Çırağan Vak'ası esnasında olanca dehşetiyle görülür. Bunları Ali Suâvi'nin girıştiği baskın olayını incelerken ele alacağız. Ancak, bu baskın olayına geçmeden evvel, Beşinci Murad'ı tekrar taht'da çıkarmak için sarfolunan gayrete ve bu gayret sahiblerinin hüviyetlerine kısaca temas edelim ve görelim Beşinci Murad taraftarlarının kimler olduğunu, bunların hangi gaye uğruna çalıştıklarını!..

Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Beşinci Murad'la ilgili yazı serisinde, mahlû pâdişahın Çırağan'dan kaçırılması yolunda yapılan çalışmalara temasla der ki:

«Memleket içinde ve dışındaki muhalefet, İkinci Abdülhamid Hân'ı taht'dan indirmek ve yine Beşinci Murad'ı hükümdar yapmak hususunda gayretler sarfetmiş ve bu düşünce ile birkaç defa eski hükümdar (Beşinci Murad) Çırağan Sarayı'ndan kaçırılmak istenmişti.

Bu teşebbüslerden ilki Abdülhamid Hân'ın cülûsundan takriben iki buçuk ay sonra olmuştur: Maliye Nezâreti evrak odası kâtiblerinden Hüsnü ve Adliye Nezâreti İcra Cemiyeti kâtiblerinden Mehmed Efendi'lerle İstavridi isminde bir Rum, Jüli isminde bir Lehli, Beşinci Murad'ı Çırağan'dan kaçırmak istemişlerdi. Bunlardan İstavridi, Beşinci Murad'ın kahveci-başısı ile eski hükümdarı ve oğlu Selâhaddin Efendi'yi kaçırmak üzere görüşmüş ve Hüsnü Efendi ile Jüli, Şehzâde Selâhaddin Efendi'yi Saraydan çıkarmak üzere kadın kıyafetiyle ve araba ile Çırağan'a girecekleri sırada yakalanmışlardı. (O sıralarda henüz Çırağan Sarayı etrafında fevkalâde tedbirler alınmamış olup, Sultan Murad'ı kardeşleri ziyaret edebiliyorlardı.)

Bu tevkiflere rağmen, gerek Beşinci Murad ve gerekse ha-

riçtekiler faaliyetten usanmamışlardı. Tekrar taht'da çıkmak ve yarıda kalan saltanatına devam etmek arzusu ile eski hükümdar yeni teşebbüslere girişmişti. 1878'de kurulan K. Skaliyeri ve Aziz Bey Komitesi, Sultan Murad'ı Çırağan'dan kaçırmak ve cülûs ettirmek gayesiyle gizli ve geniş bir faaliyet göstermişti.

Beşinci Murad'la komite arasında muhabereler olmuş, iş bu kadarla da kalmayarak komite âzalarından ikisi, Skaliyeri ile Ali Şefkati Bey su yollarından gizlice Çırağan Sarayı'na girerek eski hükümdarla bizzat görüşmüşlerdi. Beşinci Murad, kendisini taht'da çıkarmak arzusunda bulunanlara:

«— Benim gelip zincirlerimi kırmak, beni cani gibi buraya hapsettiren millete düşen bir vazifedir. Fasılaya uğrayan saltanatın bana iade olunmak lâzım gelip gelmiyeceğini millet bilir. Ben o günü bekliyorum. Dostlarım bunu ta'cil edebilirler. O günün hulûlüne kadar ben de kendimi esâretin âlâmından (elemlerinden), inzivanın ekdarından (acılarından), hattâ hayatıma su'i-kasd edecek olanlardan bile kurtulmak için hiç bir teşebbüste bulunmayacağım», diyordu.

Komite mensupları, faaliyetlerinde büyük bir cür'et göstermişler, İstanbul'un bâzı semtlerinde duvarlara yaftalar yapıştırmışlardı. Bu yaftalarda şunlar yazılı bulunuyordu:

«Yeter oyyûka çıktı tık tık artık
Çık ey bigâne meşreb çık çık artık
Neden çıkmazsın artık geldi sâat...»

Komite, Beşinci Murad'ı Saraydan kaçıracaktı. Verilen karara göre, komite âzaları eski hükümdarı su yollarından çıkaracak, Aziz Bey'in Cerrahpaşa'daki evine getireceklerdi. Beşinci Murad buraya geldikten sonra, kendisinin muvafakati ile ve toplanacak halkla birlikte Hırka-i Şerif Camii'ne veya Serâsker Kapısı'na veya Meclis-i Meb'usan'a götürülecekti. Ve gittiği yerde: **«Bizim Pâdişahımız budur!..»** diye kendisine bîat olunacaktı. Fakat komite bu plânı tatbik imkânını bulamamış, bir ihbar üzerine Aziz Bey'in evinde toplanmış olan komite âzalarından bir kısmı yapılan baskın sonunda yakalanmışlardı.»

Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Beşinci Murad'ı tekrar taht'da çıkarmak için girişilen teşebbüsleri yukarıda görüldüğü gibi bütün tafsilâtiyle yazmıştır. Yine bu zatın yazdıklarına göre: Sul-

tan Murad taraftarları, mahlû' pâdişahın hastalığı dolayısıyle Çırağan'a kapatıldığı günlerde, su yollarından geçirdikleri Doni isimli bir hekimi Saray'a sokmuşlar ve Beşinci Murad'ı güya tedavi ettirmişlerdir!. Bu mevzuda mühim bir şehadeti de kayd eden yazar diyor ki:

«— **Hekime Çırağan Sarayı'nda Sultan Murad'ın hazinedarlarından Gevheriz Hanım tercümanlık yapmıştı. Sultan Murad'ın kızlarının ve torunlarının Fransızca hocası olan Gevheriz Hanım, gayet iyi Fransızca yazar ve söylerdi. Hayatının son yıllarında bu satırların yazarına söylediğine göre: Çırağan'a giren hekimin şivesinden Cenubi Fransalı olduğu anlaşılıyormuş. Hekime ayak - yoluna yakın bir oda tahsis edilmiş ve Gevheriz Hanım, Vâlide Sultan'a, saraydakilerle hekim arasında konuşmalarda tercümanlık yapmış. Bu pek şayan-ı dikkat kadın, altı - yedi sene evvel Darülâceze'de vefat etmiştir.**»

Nedir bu, su yollarından istifade ile köstebek misâli yeraltı faaliyetinin gayesi?..

Neden ve niçin isterler bu adamlar muvazenesizliği dolayısiyle hal' olunan Beşinci Murad'ın tekrar taht'da oturmasını?..

Ve nedendir bu adamların Sultan İkinci Abdülhamid Hân'dan korkuları?..

Elcevab: Sultan Murad taraftarlarının gayesi elbette bu memleket ve millet' menfaatlerine uygun değildi. İstavri, Jüli, Skaliyeri ve benzerleri gibi düşman ajanları ve bu ajanlara uyan içimizdeki gafiller, Müslüman - Türk'ün menfaatleri uğruna değil, efendileri hesabına kıyam etmişlerdi. Memleketin çok müşkül ve nazik bir devresinde imparatorluğumuzun bütün mes'uliyetini omuzlayıp âdeta sırtında taşırcasına milletin menfaatleri istikametinde yürütmesini bilen Sultan Abdülhamid Hân'ın bu gayreti, Müslüman - Türk'e düşman bütün şer kuvvetleri yıldırmış, «Hasta Adam»ın iyileşebileceği korkusu miras bekleyen emperyalistleri ürkütmüştü!..

Bu, milletin hak ve menfaatlerini titizlikle korumasını bilen Sultan İkinci Abdülhamid Hân devrilmeli ve Osmanlı pâdişahları için tek m a s o n olan, üstelik muvazenesiz de bulunan Beşinci Murad yeniden cülûs etmeli, düşman devletler

ajanları bu muvazenesiz Beşinci Murad'ın etrafını sarmalı ve böylece imparatorluğumuzun defteri dürülmeli idi!..

İşte **«Çırağan Vak'ası»** bu faaliyetin neticesidir!.. Ve işbu Çırağan Vak'ası 20 Mayıs 1878 tarihinde, yâni, «93 Harbi» bozgununda, Moskof'un Yeşilköy'de karargâh kurduğu günlerde, hem de imzalanan mütârekenâmeye göre, şehirde herhangi bir hareket olursa Hıristiyan tebaayı korumak üzere(!) Moskof ordusunun şehre girmeye hakkı olduğu günlerde vuku bulmuştur!..

Ali Suâvi, Çırağan Vak'asından birkaç gün evvel Beşinci Murad'a müracaatla, ondan, İngiliz hükûmetine verilmek üzere bir mektup istemiş ve Beşinci Murad, istenilen mektubu yazıp Ali Suâvi'ye göndermiştir!.. Sayın İsmail Hakkı Uzuncarşılı'nın **«Belleten»**de yayınladığı Başvekâlet Arşivi Yıldız evrakı arasındaki vesikalardan öğrendiğimize göre, bu, İngiliz hükûmetine verilecek mektup işine, Sultan Murad taraftarlarından Üsküdarlı Kız-Nuri Bey adında biri tavassut etmiştir!..

Ali Suâvi'nin Çırağan Vak'asındaki durumunu inceleyen Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır, «Yeni Gün» gazetesinde yayınladığı **«Sahâyif-i Hâtırat»**ında, Ali Suâvi'nin İngilizlerle olan alâkasına temasla: **«Sultan Murad'ı Saraydan (Çırağan Sarayı'ndan) çıkararak halka gösterecek ve mecnun olmadığını efkâr-ı âlemde isbat ile milletin müzaheret-i kat'iyyesini temin edip Sultan Murad'ı taht-ı saltanata iclâs edecek idi. Şayet buna muvaffak olamazsa, pâdişahı limandaki İngiliz gemilerinden birine iltica ettirecek, sonra onu teslim için Abdülhamid'den ne isterse alacaktı»**, diyor.

Bu iddialardan hemen sonra kaydedelim ki: «93 Harbi» diye tarihe geçen meşhur 1877 Türk - Moskof Savaşı'nın acı neticeleri meydanda iken, Moskof ordusu Yeşilköy'de karargâh kurmuş iken, üstelik şehirde çıkacak bir karışıklıkta Hıristiyan tebaayı korumak gayesiyle(!) şehre girebilecek ezelî bir düşman fırsat beklerken Ali Suâvi'nin Çırağan baskınını yapması, yapabilmesi pek o kadar basit bir iş değildir!.. O günlerde böylesine bir harekete girişebilen adamın ya aklından zoru vardır, delidir; veya o adam bâzı gizli kuvvetlerce desteklenmiş, o gizli kuvvetlerden vaad ve cesaret almıştır!..

Muvazenesizliğini, geçimsizliğini, ahlâkî durumunu yukarı-

da izaha çalıştığımız Ali Suâvi, Çırağan Vak'ası ile imparatorluğumuzun başını yemiye teşebbüs etmiş, fakat muvaffak olamamıştır.

Devletin o günlerdeki durumu, dış düşmanlarımızın ve onların içimizdeki ajanlarının korkunç faaliyeti, mahlû' pâdişah Beşinci Murad'ın veliahdlığından beri devam edegelen tutumu ve Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın milletin menfaatlerini korumak için gösterdiği olağanüstü gayret tedkik edilirse görülür ki, Ali Suâvi'nin Çırağan Vak'ası, her hâli ile memleketin zararına yapılmış bir iştir!..

Yalan söyleyen tarih, Çırağan Vak'ası kahramanı(!) Ali Suâvi'nin hürriyet mücahidliğinden(!), meşrutiyetçiliğinden(!), batıcılığından(!) bahsediyor ve Çırağan Vak'asını, müstebid(!) bir hükümdara, Sultan Abdülhamid Hân'a karşı girişilen bir hürriyet savaşı(!) olarak gösteriyor!.. Ali Suâvi'nin, ilerici Beşinci Murad lehine yaptığı Çırağan baskınını, gerici Abdülhamid Hân'a bir kafa tutma şeklinde gösteriyor ve bizim yukarıya sıraladığımız gerçeklere parmak basmıyor!.. Böylece üzerinden bir asra yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, Çırağan Vak'asındaki sır, hâlâ gözler önüne serilmiyor!.. Biz, günlük politika elinde yalan söyleyen tarihin bu lâflarını bir tarafa fırlatıp atıyor ve tekrar ediyoruz ki: Ali Suâvi'nin teşebbüs ettiği Çırağan baskını, İmparatorluğumuzun o müşkül günlerinde Müslüman - Türk'e düşman şer kuvvetlerin arzuları istikametinde ve çeşitli dış kaynaklarının desteği ile yapılmış, Ali Suâvi'nin bu saltanat darbesinde başarıya ulaşamaması, İmparatorluğumuzun Sultan İkinci Abdülhamid Hân elinde bir müddet daha ayakta durabilmesini temin etmiştir.

——— « ★ » ———

TALÂT PAŞA'NIN MASONLUĞU!..

1906 yılında Selânik'de kurulan **«Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti»**nin on kurucusundan altısı masondur ve bu altı masondan biri de Talât Paşa'dır!..

Talât Paşa, 1904'de masan olmuş, masonların himâyesiyle sadâret makamına kadar çıkabilmiş ve vazifesini yapıp muh-

Âdil, Meclis-i Meb'usan Başkâtibi Âsım, Jandarma Umum Kumandanı Galip Paşa, tüccar Salm Kibar, tüccar Kâtipzâde Sabri, Avukat Osman Talât, Doktor Miralay Mehmed Ali Baba, Fırka Kumandanı Faik Süleyman Paşa ve tüccar Mişel Noradunyan.

Kuruluşuna yukarıda temas ettiğimiz «Osmanlı Yüksek Şûrası»nın teşekkülünden dört ay kadar sonra, Türkiye'deki bütün masonlara ve localara Fransızca bir sirküler gönderilmiş ve **«Türkiye Büyük Maşrıkı»**nın kurulmasıyla ilgili çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu arada İtalya, İspanya ve Fransa localarını temsilen ondört masonun iştirâkiyle Galata'da Noradokyan Hanı'nda bir ön toplantı yapılmış ve «Türkiye Büyük Maşrıkı»nın 1 Ağustos 1909 Pazar günü kurulması kararlaştırılmıştır!..

O gün Beyoğlu'nda Hocaoulos Hanı'nda akdolunan toplantıya, Türkiye'de resmen kurulmuş olan «Vatan», «Muhibban-ı Hürriyet», «Şafak», «Resne», «Vefa», «Terakki ve İttihat Hakiki Muhibleri» ve «Uhuvvet-i Osmaniyye» localarından ikişer mason iştirâk etmiş ve gizli oyla yapılan seçim sonunda «Büyük Maşrık» şu şekilde kurulmuştur: Üstad-ı A'zam **Talât Paşa**, Büyük Üstad Muavini: **Galip Paşa** (Jandarma Umum Kumandanı), Birinci Büyük Nâzır: **Dr. Miralay Mehmed Ali Baba**, Birinci Büyük Nâzır Muavini: **Edvard dö Narl**, İkinci Büyük Nâzır: **Eczacı Osman Fehmi** (İttihatçıların geyikli kahramanı Resneli Niyazi'nin kardeşi), İkinci Büyük Nâzır Muavini: **Nadra Mutron**, Büyük Hatip: **Dr. Rıza Tevfik**, Büyük Hatip Muavini: **Mişel Noradunyan**, Büyük Kâtip: **Avukat Osman Talât**, Büyük Kâtip Muavinleri: **Solon Kazanova, Fevzi Menahem, Errera Dario**, Büyük Haznedar: **Salm Kibar**, Büyük Haznedar Muavini: **Dr. İlyas Madyono**, Büyük İdare Memuru: **Dr. Jak Suhami**...

Görüldüğü gibi, «Büyük Maşrık»da devrin mühim masonları hep yer almış, ayrıca muavinliklerin tamamı gayri-müslim ve gayri-Türk unsurlara verilerek Türk Masonları(!) kontrol altına alınmış ve Üstad-ı A'zam seçilen Talât Paşa o gün, şu şekilde yemin etmiştir:

«— Kadim ve makbul İskoç Ritl'nin esas nizâm ve kanunlarına riayet edeceğim. Bütün Osmanlı Masonlarının da bu riayetini temin edeceğim. Şûray-ı Âlimizle, İskoç ittihadına dahil Şûray-ı âlilerce tanınmış olan Mason teşkilâtından başka teşkilâtla münasebette bulunulmamasını temin edeceğim. Bu

yeminin sadece kendim için değil, bütün Osmanlı Masonlarının sadakatle merbut olmasını bütün mevcudiyetimle çalışacağım.»

Boylece, Türkiye'de masonluk resmen tescil edilmiş ve masonların çalışmalarıyle alâkalı konkordato o günkü toplantıda kabul edilip imzalanarak 1931 yılına kadar devam edegelmiştir.

Sultan İkinci Abdülhamid Hân tarafından titizlikle takip olunan ve bu ısrarlı takip sonunda ancak Selânik ve havalisinde gizli çalışabilen masonlar, yukarıda görüldüğü gibi, İkinci Meşrutiyet hareketini müteâkip masonluğun yurdumuzda resmen tescilini temin etmişlerdir!..

«Türkiye Büyük Maşrıkı»nın Talât Paşa riyasetinde teşekkülünden sonra, yeni yeni mason locaları kurulmaya başlamış, faaliyet Anadolu şehirlerine dahi sirayet etmiş, bu arada masonlar arasında yeni simalar da görülmüştür!..

Büyük Maşrık'ın kuruluşundan Cumhuriyetin ilânına kadar yurdumuzda kırk iki mason locası faaliyet göstermiştir. **Ziyay-ı Şark»** locası bu devrede kurulan locaların en mühimlerindendir. Kurucuları arasında Mahmud Esad Hoca, Sadrâzam Ahmed İzzet Paşa, Ordu Kumandanlarından Mahmud Muhtar Paşa, meşhur kaatil Âtif (Kamçıl), İstanbul Vailsi Midhat, Ressam Ali Rıza gibi kimselerin bulunduğu bu locanın bir de şeref âzası vardır ki, o da, Sultan Beşinci Murad'ın büyük oğlu Selâhaddin Efendi'dir!.. **«Sebat»** locasının son Üstad-ı Muhteremi tanınmış edebiyatçılarımızdan Agâh Sırrı Levend'dir. Kendisinden evvel aynı vazifeyi Darüşşafaka Müdürü Ali Kâmi Akyüz yapmıştır. **«Necat»** locasının kurucuları arasında ise, otuzüç dereceyi ihraz eden Modiyano bulunmaktaydı. Dr. Orhan Tahsin ve Ali Galip biraderler ise, son Üstad-ı Muhteremleri arasındadır. Gazeteci Ahmed Emin Yalman ve Dr. Adnan Adıvar da, bu locaya mensuptular. **«Selâmet»** locasının ilk Üstad-ı Muhteremi İhsan Ab'din Akıncı'dır. Daha sonra kurulan **«İntibah»** locasının başında ise, Dr. Rifat birader vardır. **«Murad»** locası mensupları arasında Fahreddin Kerim Gökay da bulunmaktadır!.. Şeyhülislâm Musâ Kâzım Efendi ile Rafet Paşa (Rafet Bele) ise, **«Uhuvvet-i Osmaniyye»** locasına kayıtlı idiler!.. Bu localar yanı sıra Fransızca çalışan **«Şark Yıldızı»** locasının son Üstad-ı Muhteremi Alber Soltiyel'dir. Egeli masonların İstanbul'da kurduk-

ları «Aydın» locasının son Üstad-ı Muhteremi ise, Prof. Mustafa Hakkı Nalçacı'dır.

O devirde masonların başında Üstad-ı A'zam olarak sırasıyla Talât Paşa, Faik Paşa, Mehmed Ali Baba ve Dr. Rıza Tevfik (Bolukbaşı) bulunmuşlardır. Bunlardan Rıza Tevfik, bilâhare İttihatçılarla arası açılıp muhalefet safına geçince masonluk hakkında ifşaatta bulunup, mason olan İttihatçıları açıklamıştır. Rıza Tevfik'in bu ifşaatından en çok, eski Şeyhul slâm Mûsâ Kâzım Efendi mutazarrır olmuştur. Rıza Tevfik, Mûsâ Kâzım Efendi'nin masonluğu mevzuunda pek sert bir neşriyata girişmiş ve İmparatorluğ dahilinde, bilhassa İttihad ve Terakki içindeki masonlarla ilgili bu ifşaat, Rıza Tevfik'in daha sonraki yıllarda başına gelenlerde herhalde müessir olmuştur!..

Mühim bir mevzuu böyle kısaca hulâsa ettikten sonra, yazımızı «Çakmak Mecmuası»nda yayınlanan, Talât Paşa'nın masonluğu ile alâkalı bir iddiayı naklederek bitirelim: İddia şudur: **«Eğer Talât Paşa yaşasa ve sağ olsaydı, kimlerin elinde ve nelere âlet olduğunu er-geç muhakkak anlayacak, belki de Beşinci Murad gibi çıldıracaktı!.. Fakat biz, hayatının son günlerinde ve ölümünden önce bunu anladığına kaniliz. Çünkü Berlin'de zi-**

«Türkiye 33'ler Yüksek Şûrası» amblemi..

yaretine gittiği o zamanki Berlin Sefâreti Müsteşarına acı açıklamalarda bulunarak hüngür hüngür ağladığı bugün artık tarihi bir hakikat olarak açıklanabilir.»

—— «★» ——

AHMED RIZA BEY KİMDİR?..

İttihad ve Terakki'nin kuruluş devresinde Paris teşkilâtı başında bulunan ve orada yayınladığı **«Meşveret»** gazetesindeki neşriyatıyle şöhret bulan Ahmed Rıza Bey, 1859 yılında İstanbul'da doğmuştur. Birinci Meşrutiyet'in Âyan Meclisi âzasından iken Konya'nın Ilgın kazasına sürgün edilen ve orada ölen «İngiliz Ali Bey»in oğludur. Ahmed Rıza'nın babası Ali Bey'e «İngiliz» lâkabı, İngilizce bilmesi ve Kırım Harbi'nde İstanbul'a gelen İngilizlerle yakın alâkası dolayısıyle verilmiştir!.. Annesi ise, Nemseli (Avusturyalı) bir kadındır.

Babası İngiliz dostu, anası Avusturyalı olan Ahmed Rıza, Galatasaray Lisesi'nde okumuş, bilâhare Avrupa'ya gidip Fransa'da ziraat tahsil etmiş ve yurda döndüğünde Bursa Maarif Müdürü olmuştur.

Ahmed Rıza'nın yurt dışına çıkışı, ilk İttihatçıların **«İttihad-ı Osmânî»** adıyle Tıbbiye'de kümelendikleri devreye rastlar. Fransız İhtilâli'nin yüzüncü yıldönümünde Paris'de açılan meşhur sergiyi gezmek bahanesiyle Avrupa'ya giden Bursa Maarif Müdürü Ahmed Rıza, yurda dönmemiş ve firarî Jön - Türkler'in başına geçerek tâ İkinci Meşrutiyet'in ilânına kadar Avrupa'da kalmıştır!..

Memleketi terkedip dışarıdaki firarî Jön - Türkler arasına katılmanın bir siyasî zübbelik halini aldığı ve İstanbul'da canı sıkılıp macera arayanın veya herhangi bir sebeble menfaati naleldar olanın **«Kahrolsun istibdâd!..»** nârasıyle gidip postu bir Avrupa şehrine serdiği o devirde, bu hürriyet mücahidlerinin(!!!) başına Ahmed Rıza geçmiş ve hayran olduğu Fransız filozofu «Ogüst Kont»un «Pozivitizm»inden ilham olarak Avrupa'daki teşkilâtın adını **«Nizâm ve Terakki»** koymak istemişse de, firarî Jön - Türkler'in ısrarıyle Abdülhamid Hân aleyhindeki Cemiyetin adı, İstanbul'dakilerin «İttihad»ı ile Ahmed Rı-

za'nın «Terakki»si bir araya getirilerek **«İttihad ve Terakki»** oluvermiştir!..

Avrupo'daki firarî Jön - Türkler'in faaliyetini Ahmed Rıza yürütmüş, kendisine zaman zaman Dr. Nâzım yardımcı olmuş, yayınladıkları «Meşveret» gazetesi çeşitli yollarla gizlice yurda sokulmuş ve Dr. Nâzım'ın Selânik'dekilere katılmasından sonra Avrupa'da pek yalnız kalan Ahmed Rıza, İkinci Meşrutiyetin ilânını muteâkip İstanbul'a dönmüştür!..

İkinci Meşrutiyetin ilk Meclis-i Meb'usanına reis seçilen Ahmed Rıza'nın Avrupa'daki faaliyeti ile şahsiyyetini tesbit bakımından Tıbbiye'de kümelenen ilk İttihatçılardan Şerafeddin Mağmumi'nin yazdıkları mühimdir!.. Okuyalım bu zatın yazdıklarını:

«Ahmed Rıza Bey, «İngiliz Ali Bey» denmekle ma'ruf bir zât ile Nemseli ecnebi bir kadının izdıvacı mahsulü olmak üzere tevellüd etmiştir. **El'an kendisinin dünyada yegâne medar-ı iftiharı, pederinin ve validesinin ecnebi ve gayr-i müslim olmasıdır!..** İlk terbiye-i millîye ve hissiyat-ı diniyye ve vataniyyenin, avânı tufuliyette (çocuklukta) âguş-i maderde (ana kucağında) alınacağı kaide-i tabiiyyeden olup bicâre Rıza Bey, ecnebi validesinden ne terbiye-i Osmaniyye, ne de vatan ve milletine karşı ders-i muhabbet ve hamiyyet almıya muvaffak olmaksızın büyümüş, kendisini daima bize karşı yabancı hissetmiş ve İslâmiyete —hâşâ— bir hiss-i nefret besleyerek büyümüş bir bedbahttır.

Arkadaşlarımızdan biri: **«Ayol, biz altı yüz yıllık bir hânenedânın istibdâd ve istiklâlinden kurtulmak için toplandık da, şimdi ne idüğü belirsiz bir herifin boyunduruğuna mı gireceğiz?..»** demişti.

Patri Gazetesi'nin muhabirine, Ahmed Rıza, Cemiyetten kovulmasının sebebini şu suretle haber veriyor:

«— Şarkta Hıristiyanlar, Müslümanlardan daha ziyade mağdur, mahkûm ve mazlumdur. Ben, onların da müsavi haklara nailiyetleri için çalışıyorum. Fırka ise, bilâkis Müslümanların taassubunu tahrik ile Hıristiyanları mahkûm bırakmak istiyor!..»

Ahmed Rıza, Paris'den dışarı çıkmaz. Hattâ, altı senedir Fransa'da oturmasından istifade ederek Fransız himâyesine girmeyi istida etmiştir!..»

Şerafeddin Mağmumî'nin **«Hakikat-ı Hâl»** isimli eserinden aldığımız bu satırlara, bir yabancı muharririn yazdıklarını da ekleyelim:

«İttihad ve Terakki Cemiyeti ihtilâlden sonra dahi geniş ölçüde mason ve Yahudi karakterini muhafaza etmiştir. Bunun tesirinin mühim bir netice ve misâli olarak Meclis Reisi Ahmed Rıza Bey'in yemin ederken, Anayasa'nın koyduğu «Allah» kelimesini kullanmayı reddetmiş olmasını gösterebiliriz!..»

BİR ZİYAFET VE SONRASI...

İttihatçıların takip ettiği «İttihâd-ı Anâsır» politikası İkinci Meşrutiyeti müteâkip meyvalarını vermeğe başlamış ve ilk olarak, Bulgaristan Kapu Kethüdası Geşof, bir ziyafete çağrılmadığı bahanesiyle İstanbul'u terkedip Sofya'ya giderek Bulgaristan istiklâline vesile olmuştur!..

Kâmil Paşa'nın üçüncü sadâretinin en mühim olaylarından biri olan ve Devlet-i Aliyye'nin Rumelî-i Şarkî vilâyeti valisi Ferdinand'ı bir ânda «Bulgarlar Çarı» ünvanıyle Kral yapıveren bu vak'anın içyüzünü, 13 Eylül 1908 Pazartesi günü İstanbul'u terkedip Sofya'ya giden ve bu hareketiyle Bulgaristan istiklâlini hazırlayan Geşof'dan dinleyelim... Bulgaristan Kapu Kethüdası Geşof, olayı, 1930 yılında bir Türk gazetecisine şöyle anlatmıştır:

«Hâdise 1908 Ağustosunda oldu. Meşrutiyet yeni ilân edilmişti. Abdülhamid'in cülûsunun sene-i devriyesi münasebetiyle Hariciye Nâzırı Tevfik Paşa, Ayazpaşa'daki hariciye konağında büyük bir ziyafet hazırlıyordu. Bu ziyafete bütün sefirler ve mümessiller bir hafta evvelden dâvet edilmeğe başlanmıştı. Ağustos'un on beşi geldiği halde bana davetiye gelmemişti. Diğer meslekdaşlarımdan hepsinin davetiye almış olduklarını öğrendim. Bab-ı Âli'ye gittim. Başteşrifatçı Galip Paşa'yı gördüm. «Ben haberdar değilim, fakat sizin dâvet edileceğinizi zannediyorum», dedi.

O zaman Tarabya'da oturuyordum. Daireme gittikten sonra Sofya'ya şifre ile bir telgrof çekerek vaziyeti ve bu vesileden istifade edebilmek kabil olduğunu bildirdim.

Ertesi gün davetiye yine gelmedi. Tekrar Babıâli'ye gittim. Tevfik Paşa'yı ziyaret ettim. Hayret âsarı gösterdi. «Nasıl olur? Gönderilmesi lâzımdı. Herhalde gönderilmiş olacaktır. Almamış olacaksınız», dedi.

Ayın on yedinci Perşembe günü idi, tekrar Babıâli'ye gittim. Bu defa Sadrâzam Kâmil Paşa'yı ziyaret ettim. Açıkça şu cevabı verdi:

«— Evet, siz dâvet edilmeyeceksiniz... Sebebini pekâlâ tahmin edebilirsiniz. Bulgaristan, Türkiye'ye tâbi bir imarettir. Halbuki ziyafet, ecnebi devletler sefirleri şerefine veriliyor.»

Vaziyet böyle olmakla beraber Bulgar mümessillerinin bu gibi ziyafetlere dâvetlerinin teâmül hâline geldiğini anlattım.

Kâmil Paşa, nazik bir zât idi. **«Şahsınızı pek ziyade severim. Bu hareket şahsınıza karşı değildir. Size şahsen evimde bir ziyafet verebilirim... Fakat hükûmet nâmına verilen resmi ziyafetlere dâvette mazuruz»**, dedi. Hattâ beni ertesi hafta Cuma akşamı için evinde hususî bir ziyafete dâvet ederek ilâve etti: **«Hakkınızı teslim ederim, fakat memlekette büyük bir inkılâb olmuştur. İdare tarzı değişmiştir. Eskiden dâvetler Saraydan yapılırdı. Şimdi Babıâli yapıyor.»**

Kâmil Paşa'ya itiraz ettim: **«Şâyet yarın öğleye kadar dâvet edilmezsem, İstanbul'u terke mecburum»**, dedim. Sofya'dan henüz talimat almış değildim. Bir emr-i vâki yapıyordum. Kâmil Paşa, sükûnetle cevap verdi: **«Bu sizin bileceğiniz şey. Dâvetinize maattessüf imkân yok»**, dedi.

Cuma günü akşamı İstanbul'u terk ettim. Ertesi gün İstanbul'daki sefirler Hariciye Nâzırı'nın ziyafetine giderken, ben Sofya'ya muvasalat etmiş bulunuyordum.»

Olayı, vukuundan yirmi sene sonra böyle anlatıp: **«Bulgaristan istiklâlinin ve Krallığının ilânına, işte böyle bir hâdise vesile ittihaz edilmişti»**, diyen Geşof'a, Türk gazetecisi şu suali sormuş:

«— Bu hâdise olmasaydı, Krallık ilân edilmeyecek miydi?»

Bu suale Geşof'un verdiği cevap pek mânidardır!.. Diyor ki, Bulgaristan Kapu Kethüdası:

«— Şüphesiz günün birinde bu iş olacaktı.. İki sene sonra mı, beş sene mi, belki on sene geciiebilirdi. Ziyafet hâdisesi meseleyi ta'cil etti.»

Goruluyor ki, ittihatçılar «İttihâd-ı anâsır» peşinde koşar ve «deva-ı devlet» diye bununla avunurlarken, diğerleri gibi Bulgarlar da istiklâl peşindedirler. Bu mevzuda, İttihatçıların muhim adamı Rahmi Bey'in İbnülemin Mahmut Kemal Bey'e anlattıkları olayın bir başka yonunü tesbit bakımından muhimdir. Rahmi Bey diyor ki:

«Selânik'ce bulunan Bulgar konsolosu, Merkez-i Umumî'ye gelerek, ma'hud Geşof vak'asından sonra Bulgaristan'ın Krallık ilân ettiği gibi, yakında Bulgaristan'dan geçen Turkiye'ye aid şimendiferleri de işgâl edeceğini, Bulgaristan Kabinesince ekseriyet, Türkiye ile iyi geçinmek arzusunda (!) ise de, Bulgaristan'ın, Krallıktan eski vaziyete donmesi ihtimali olmadığını, fakat işlerin, içinden çıkılamayacak derecede hadd bir şekle girmemesi için Bulgaristan Kabinesinin Babıâli ile iyi geçinmek arzusunda bulunduğunu ve Babıâli tarafından vaziyetin buna göre tanzimının muvafık olacağını söylemişti.

Bu durum üzerine Merkez-i Umumî, İstanbul'daki murahhasları Talat ve Hâfız Hakkı'ya malûmat vererek bu hususta Kâmil Paşa ile görüşmelerini bildirdi. Murahhaslar temas ettiklerinde, Kâmil Paşa: **«Ortada merak edecek bir şey yoktur. Yunanistan bizimle beraberdir. Romanya ise, ittifakımıza talibdir. İngiliz.er, bize teminat veriyorlar. Arkadaşlarımız emin olsunlar. Kapu Kethüdası Goşef nasıl kalkıp gittiyse yine öyle dönüp gelecektir**(!) diye teminat verdiğini bize bildirdiler. Bu tebligatı Kamil Paşa'nın bir muvaffakiyet-i siyasiyyesi olarak alkışlarla kabul ettik ve Bulgar konsolosuna da, bu işlere karışmayacağımızı bildirmek suretiyle red cevabı verdik.

Az zaman sonra işittik ki, Bulgar hükûmeti, Türk hükûmetine aid şimendiferleri işgâl etmiş. Konsolos tekrar bize müracaat ederek: «İşte hat işgâl olundu. İşin bir harbe müncer olması da muhtemeldir. Müdahale ederek, ihtilâfı bertaraf etmeğe çalışınız.» dedi. Keyfiyeti Talât ve Hâfız Hakkı'ya bildirdik ve Kâmil Paşa'dan işin içyüzünü öğrenmelerini yazdık. Aldığımız cevapda, ondan bir şey öğrenmek imkânı olmadığını ve suallerine karşı hiç bir şey söylemediğini öğrendik.»

Rahmi Bey, bilâhare İstanbul'a gelip arkadaşlarıyle beraber Kâmil Paşa'yı ziyaret ettiklerinden bahisle: «O gece Talât ve Hâfız Hakkı ile Kâmil Paşa'nın konağına gittik. Bizi hayli beklettikten sonra geldi. Bizimle görüşeceği yerde önüne getirdikleri evrakı okumağa başladı... Tamamlanmasına tahammülümüz kalmadığından: **Affedersiniz, Merkez-i Umumi Selânik'den beni suret-i mahsusada buraya gönderdi... Zât-ı devletlerinden Bulgaristan'a aid hâdiseler üzerine sarih mütalâanızı ve nokta-i nazarınızı öğrenmek istiyoruz»**, dedim. Uzaktan başını kaldırarak ve yüzüme bakarak çenesini ve gözlerini oynattı. Bir şey'ler söyledi: **«Anlamıyorum efendim. Emrinizi ve mütalâanızı tekrar buyurunuz»**, dedim.

Hissettiği mahcubiyet üzerine: **«Size ne söylersem gazetelerde okunacak değil mi?»** demesi üzerine, Hâfız Hakkı şedid bir hiddet ve infial ile: **«Affedersiniz Paşa hazretleri, bizim gazetelerle hiç bir münasebetimiz yoktur. Sizinle mülâkatımızdan ve sözlerimizden yalnız Merkez-i Umumi'ye malûmat vermekteyiz,»** dedi.

Hâfız Hakkı'nın sözleri pek şiddetli olduğu için Kâmil Paşa, vaziyetini derhal değiştirdi: **«Elimizden geleni yapıyoruz. Yapılacak başka bir şey de yoktur. Şimdilik bir tavassuta da lüzum görmüyorum»**, dedi. Bu ifadesi üzerine lâkırdıyı uzatmağa lüzum görmeyerek ayrıldık ve mülâkatı Selânik'e bildirdik.»

Rahmi Bey'in bu anlattıkları, Kâmil Paşa'nın İttihatçılarla olan münasebetlerini ve kahr-ı ricâl devrinde «büyük adam» sayılan Kâmil Paşa'nın şahsiyetini tesbit bakımından mühimdir. Yukarıda görüldüğü gibi, başta Rusya olmak üzere İngiltere ve Fransa, Bulgaristan meselesine müdahale etmiş, neticede Gesof'un İstanbul'u terketmesinden kısa bir zaman sonra, Bulgaristan istiklâline kavuşuvermiştir!..

Bu olayı, Avusturya'nın Bosna - Hersek'i ilhakı, Yunanistan'ın Girid'e sahip çıkması ve İtalyanların Trablusgarb'a tecavüzü takip etmiş, «İttihâd-ı anâsır» peşinde koşan İttihatçılar ise, bunların hepsini bir emr-i vâki olarak kabul edivermişlerdir!..

TEVFİK FİKRET - HÜSEYİN CAHİD MÜNAKAŞASI

İkinci Meşrutiyetin ilânını müteâkip birbiri peşi sıra yayınlanan boy boy gazete arasında bir de «Tanin» vardır. Tanin gazetesi, Tevfik Fikret, Hüseyin Kâzım ve Hüseyin Cahid (Yalçın) tarafından neşrolunmuştur. Gazetenin sermayesini Hüseyin Kâzım temin etmiş, adını Tevfik Fikret koymuş, Hüseyin Cahid ise, başmuharrirliğini yapmıştır.

İlk sayısı 1 Ağustos 1908 Cumartesi günü yayınlanan Tanin gazetesi kurucularının üçü de, İttihad ve Terakki Komitesi'ne mensupturlar!.. Hüseyin Cahid (Yalçın) 1935'de yayınlanan «Edebi Hâtıralar»ında, Tanin'in neşriyatından bahsederken: «İçimde parlıyan hürriyet aşkı o kadar coşkundu ki, İttihad ve Terakki ile olsa bile bir rabıtadan haşlanmıyordum. Onun için, Tanın, tam bir istiklâl dairesinde, sırf bizim, daha doğrusu benim düşüncelerimi in'ikas ettiriyordu. (aksettiriyordu). Ne Kâzım, ne Fikret gazetenin münderecatı ile meşgul olmuyorlardı» derse de, inkılâb denilen 1908 Meşrutiyet hareketinde Tanın, İttihad ve Terakki'nin neşir organıdır ve bu gerçek, Tanın'in o devredeki neşriyatı ile sabittir!.. Eski bir İttihatçı olan Celâl Bayar da hâtıratında, Tanin'in yayınlanmasından bahisle: «Tanin gazetesi, Meşrutiyet idaresinin en kuvvetli müdafii, inkılâpçıların sözcüsü olarak değerlendirilmiş ve halk tarafından tutulmuştu. Gazeteyi çıkaranlar âdeta yeni rejimin sembolü sayılıyor, takdir olunuyorlardı» diyerek bu gerçeği itiraf etmiştir!..

Tanin'in böyle «Meşrutiyet idaresinin en kuvvetli müdafii» olarak yaptığı neşriyat, Tevfik Fikret'in Galatasaray Sultanisi (Lisesi) Müdürlüğünden ayrılmasından sonra Hüseyin Cahid (Yalçın) elinde kalmış ve Tevfik Fikret'in gazeteden de ayrılmasıyle başlıyan munakaşa o yıllarda büyük gürültülere sebep olmuştur.

Bu, büyük gürültülere sebep olan Tevfik Fikret - Hüseyin Cahid münakaşası: Tevfik Fikret'in, devrin Maarif Nâzırı Emrullah Efendi ile geçinemeyip Galatasaray Sultanisi Müdürlüğünden ayrılarak yerine Salih Zeki Bey'in tayini ve bu tayinle alâkalı olarak Maarif Nâzırının: «Bir şair yerine bir âlim getirdim» sözü ile başlamış, Tanin gazetesinin bu tayin dolayısıyle Tevfik Fikret'den yana çıkmayışı ile alevlenmiştir. Bir başka

iddiaya göre ise: Rumelihisarı'nda oturan Tevfik Fikret, o semtte bir vatandaşın vergi borcunu ödeyemediğini, bu yüzden eşyasına haciz konulduğunu duymuş ve bunu İttihatçıların zulmü kabul ederek Hüseyin Cahid'e çatmıştır...

«Edebî Hâtıralar»ında, Tevfik Fikret'le münakaşasına pek yer vermeyen Hüseyin Cahid, bu meseleyi kısaca şöyle anlatıyor:

«Bir gün Fikret'ten zehir zemberek bir mektup geldi! Bu, Tanin gazetesinin bir nüshasının kenarına yazılmıştı. Maliye memurları vergi tahsili için Rumelihisarı'nda bir evin eşyasını haciz etmişlerdi. Gazete, havadisler arasında bundan bahsediyordu. İşte Fikret, bu vak'a münasebetiyle bütün rejim aleyhinde o keskin hücumlarını döküyor ve en büyük iğnelerini Tanin'e batırıyordu. Maliye memurlarının insafsızlığından, biçare halka zulüm etmelerinden tutturarak Tanin'e ve bana karşı Fikret'in bu kadar acı bir hücuma kalkması bende itidalimi kaybedecek kadar bir tesir yaptı. Hemen aynı şiddetle bir cevap yazıp yolladım. Sonra Fikret daha acı ve daha insafsız bir mektupla mukabele etti. Fakat ilk dakikanın ateşi geçince, ben soğukkanlılığımı bulmuştum. Bu lisan ile bu tarzda bir münakaşayı ne Fikret'e yakıştırdım, ne kendime. Tekrar cevap vermedim.»

Hüseyin Cahid'in **«daha acı»** ve **«daha insafsız»** diye kaydettiği Tevfik Fikret'in mektubu, 10 Aralık 1910 tarihini taşır... «Büyük şair» olarak anılan Fikret'in şahsiyyetini tesbit bakımından pek mühim bir vesika olan o mektup, Hüseyin Cahid'in şu mektubuna cevaben yazılmıştır... Okuyalım evvelâ Hüseyin Cahid'in Tevfik Fikre'te yazdığı mektubu:

Beyefendi,

Ben, hem namuslu bir gazeteciyim, hem namuslu bir adamım. Fakat acaba siz?.. Yalancıların çok yemin etmeleri kabilinden münasebetli, münasebetsiz ağzınızdan eksik etmediğiniz bu namus hissinden vâyedar (hissedar) olsaydınız, onun pek muazzez ve muhterem olduğunu takdir eder ve başkasının namusuna tecavüz edeceğiniz vakit biraz düşünürdünüz.

Ben, ne vakittenberi namussuz oldum?.. Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi) vak'asında, Tanin'i, sizin ihtiraslarınıza oyuncak etmediğim dakikadan beri mi?.. Hükûmet ne vakittenberi paçavra oldu? Mekteb-i Sultanî meselesinde keyfinize

hizmet etmediği zamandanberi mi? Böyle bir pacavra hükûmete mektep müdürü sıfatiyle muhterem Tevfik Fikret Beyefendi, acaba neden hizmet etmişti?.. Bugün, ikimizden biri, diğerini tel'in etmek icab ediyorsa, ben, sizi tel'in etmeliyim. Çünkü ben, kendi köşemde çalışırken geldiniz, beni buldunuz, benim başıma bu gazeteyi sardınız.

«Meb'usluğu ve gazeteyi sana temin eden benim» diyorsunuz. Meb'usluk lûtfunda ne derece inayet ve âtıfetiniz sebkettiğinden haberim yoktur. Fakat Tanin'i çıkarmak için benim size değil, sizin bana müracaat ettiğiniz meydanda iken, bunu benim tarafımdan vuku bulan bir müracaat üzerine güya lûtuf yapmış tarzında göstermeğe kalkışınıza nazaran, meb'usluk, lûtfunuzun ne kadar esaslı olduğunu tahmin edebilirim.

Beni buldunuz, gazeteyi başıma sardınız, beni eşek gibi çalıştırdınız, gazeteye bir tek satır yazı bile yazmadınız. Nihayet şüphe yok ki, umduğunuz kârın vücut bulmadığını, şüphe yok ki, beklediğiniz menâsıbın geciktiğini görünce, çekilip gittiniz. Sonra ben, namussuz gazeteci oluyorum. Siz beyefendi, namus ve fazilet-i mücesseme olarak, âlem-i ulviyatta yaşıyorsunuz değil mi?.. Ben, Tanin'de ilk gündenberi nasıl yalnız vicdanımın telkinatını dinleyerek çalışıyorsam, bugün de öyle çalışıyorum. Yazdıklarım sizce doğru olmayabilir. Fakat bundan dolayı benim namusumdan şüphe etmek, ona tecavüz etmek, dediğim gibi, ancak namusun ne demek olduğunu bilmiyenlerden sâdır olabilir.»

«Namus, bir fazilet ittiyadıdır. Eski günlerin en karanlık vakitlerinde bile, namusunu muhafaza edebilmiş ve bugüne hazırlanmış bir adam, şimdi onu feda etmez. Ben, eski zamanlarda mı namussuz idim?.. Öyle ise niçin geldin, ismini ismimle birleştirerek gazete çıkarmağa tâlip oldun? Yeni zamanda namussuz oldumsa, bu ne vakit başladı? Tanin'de bulunduğumuz müddetçe yazılan şeylerin hepsini görmediniz mi? Koymayalım dediğiniz bir yazı için ısrar ettim mi? Yoksa Tanin'den böyle bir ısrarım üzerine kavga ettiniz de mi çekildiniz?..

Demek Tanin; siz çekilinceye kadar namussuz değildi. Sonra mı namussuz oldu? O halde neden Mekteb-i Sultanî hâdisesinde gelip, namussuz bir gazetenin muavenetine iltica ettiniz?.. **Dünyada herkes namus ve vicdandan bahsedebilir. Fakat, bu hak size hiç bir vakit verilemez. Vicdanı olan Tevfik**

Fikret, Servet-i Fünun kapanarak mahkemeye gönderildiğimiz zaman, bir hatır sordururdu... Vicdandan ve insaniyet hissinden zerre kadar nasip alan Tevfik Fikret, 31 Mart'ta hiç olmazsa çocuklarıma bir haber göndererek onları arardı. Vicdanından ve namusundan haberdar olan Tevfik Fikret, Kâzım'ın bir gönül alma eseri olarak «üçümüzündür» dediği matbaa arsasını, ancak bir hammal kadar hizmeti geçmediği Tanin'deki hizmetlerine mukabil benimsemeğe kalkmaz, beş paralık bir toprak parçası için haysiyyetini aradaki vasıtalar nezdinde rezil etmezdi... Bu, namus ve vicdan teranelerini sizi bilmeyenlere

Tevfik Fikret

Hüseyin Cahid

anlatınız. Onlar belki, göğsünüzde kalb yerine bir bataklık çırpındığını bilmedikleri için aldanırlar. Fakat, Cahid'e namus ve vicdanınızdan bahsederseniz, o, size güler!..

Beni, menfaat temini için bütün faziletleri ayak altına almakla itham eden, hiç olmazsa adı menfaatlere bile esir olmayacak kadar temiz olmalıydı!.. Eğer bu menfaat dediğiniz şeyler, bir takım edebsizlerin yaydıkları Romanya çiftlikleri, yüzbinlerce liralar ise, buyurun, hepsini size bahşediyorum: Menfaat dediğiniz şey, bu kadar çalışmağa mukabil hangi gazetede olsa alabileceğim «ayda otuz lira» ise, geliniz, Tanin de sizin olsun. Tek insanî his ile titrememiş murdar, cife (leş) vicdanınızın hırsı, hased ateşleri sönsün!..»

Tanin başmuharriri Hüseyin Cahid'in ağır ithamlarla dolu bu mektubuna Tevfik Fikret'in verdiği cevab daha ağırdır!.. Hüseyin Cahid'in **«yılan yutmuş kertenkele gibi etrafına zehirler kustuğu»**ndan bahisle mektubuna başlayan Tevfik Fikret, **«ithamatına karşı söyleyecek çok sözüm olmamalı idi. Çünkü senin gibilerle murafaa-i nefse tenezzül züldür. Bununla beraber dinle»**, diyerek ilâve ediyor:

«Evvelâ, namuslu bir adam olup olmadığını bir tarafa bırakıyor ve fakat, işte yine tekrar ediyorum: Namussuz bir gazetecisin!.. Çünkü ma'hut partinizin (İttihad ve Terakki'nin) yüzünü ağartmak, onu yaşatmak ve sayesinde yaşamak için kıvırdığın yalanlar, ettiğin tecavüzler, sonra her ne için ise körüklediğin nifaklar, tefrikalar namuslu hiç bir gazetecinin yapacağı şeyler değildir...

«Ben ne vakittenberi namussuz oldum?» diye soruyorsun. «Doğru yazmadığımı, tefrika ve nifaka âlet olduğumu şimdi mi anladın?» demek istiyorsun. Hayır, ortalık biraz durulup da göz gözü görmeye başlayalıdanberi bunun farkına vardım... Lâkin belki yanıldığıma, işin içinde bilmediğimiz hakikatler de bulunabileceğine inanıyor ve avunuyordum. Son zamanlarda biraz hakikati söylemek isteyenlere yapılan fenalıkları biraz tenkid edebilenlere karşı neler yazdığını, hele şu kabine çirkâbını avuç avuç geğire geğire nasıl içtiğini görünce, bahusus gözümün önünde geçen acı, zehir bir vak'anın henüz tazyik-i tel'ininde sızlarken o menhus makaleni, ondaki o menhus ve müzevir ithamatını okuyunca tahammülüm kalmadı.

.....

.....

Zavallı paçavra hükûmetinin namussuz gazetecisi!.. Mekteb-i Sultânî (Galatasaray Lisesi) vak'asında gazeteni ihtirasatına oyuncak etmediğin için sana **namussuz**, Mekteb-i Sultânî meselesinde hükûmet keyfime hizmet etmediği için Kabineye **paçavra** demişim, öyle mi?.. Bir kerre de o mesele ile alâkadar olanlara, o vak'ayı yaşayanlara sor. Ben, Tanin'de seni görmeye kimlerin icbariyle ve nasıl ikrah ile geldim. Ben Mekteb-i Sultânî idaresinden ne için ve nasıl çekildim, sor da öğren...

Ya Tanin'den niçin çekildim?.. Çünkü «umduğum kârı bulamadım ve beklediğim mansıblar gecikti» de onun için, öyle mi? Aferin sana! İşte burada yalnız, yalancı ve namussuz bir gazeteci değil, yalancı ve namussuz bir adam olduğunu da isbat edersin. Sen bilmez misin, Cahid, ki ben kârdan anlamaz, menfaatten kaçar bir adamım. Evet, sen pek iyi bilirsin ki, ben isteseydim en kârlı, en parlak mansıblara ayağımı öptürürdüm. Ve bunun için öyle gazeteler çıkarmaya, şantajlar yapmaya ihtiyacım yoktu...

Evet, Tanin'i senin başına saran benim. Seni namussuz bir muharrir olmak üzere tanısaydım, yahut o günlerde —şimdi dediğin gibi— kendi köşende değil, fakat şunun bunun gazetesinde çalıştığını, hattâ hastalanıncaya kadar çalıştığını görüp işitmiş olmasaydım, şüphesiz Tanin'e çağırmak hâtırıma bile gelmezdi. Fakat seni Tanin'e çağırmasaydım, acaba bugün şu gazeteci ve meb'us mevkilerinde bulunur muydun?.. O zaman iş başındakilerin sana karşı telâkkilerini elbette unutmamışsındır... İşte bunun için dedim ve diyorum ki, seni gazeteci ve meb'us yapan biraz da benim. Fena yapmışım... Şüphesiz, ben de bu zanda seninle beraberim ve işte yine tekrar ediyorum, ben, senin bu kadar boş ve tarafgir bir meb'us, bu kadar müzevir ve namussuz bir gazeteci olacağını tahmin edememiştim.»

Tevfik Fikret'in, Hüseyin Cahid'e verdiği cevap, yukarıda görüldüğü gibi, pek ağır ithamlarla doludur!. İkinci Meşrutiyet dönemi yarı münevverinin yürekler acısı halini tesbit bakımından kıymetli bir vesika olan bu, gerek Tevfik Fikret'in, gerek Hüseyin Cahid'in mektupları, ayrıca o devirde basın ahlâkının nerelere vardığını da sarahatle ortaya koymaktadır!.. İnkılâp denilen İkinci Meşrutiyet hareketinin birbiri peşi sıra batıp çı-

kan gazeteleri hep bu tip kimselerin elindedir!.. Ve bu tip kimselerin yaptığı tahribkâr neşriyatdır ki, 31 Mart arefesinde devrin pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı devletin varlığı ve bekası uğrunda ciddî endişelere sevketmiş, Mâbeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in hâtıratında kaydettiği gibi, pâdişah o neşriyattan şikâyetle: **«Başkâtip Bey, bu gazetelerin makam-ı saltanat ve hilâfete bu kadar tecavüz etmelerine bakılırsa, fimâbaad** (bundan sonra) **ne pâdişahlığın ve ne de hilâfet'in ehemmiyeti kalmıyacaktır. Zannedersem ben hatemü'l-mülûk** (pâdişahların sonu) **olacağım»**, demiş ve gerçekten de böyle olmuştur!..

Geçelim, Tevfik Fikret'in cevabını okumağa... Diyor ki, **«büyük şair»** diye pek yükseklere uçurulan o, Tevfik Fikret adlı «devleştirilmiş cüce»:

«Menfaat faslına gelince: Benim menfaatten meramım, ne Romanya çiftlikleri, ne yüzbinlerce liralar, ne de Tanin'in temin ettiği şey'i- hasistir. Benim para ile o kadar alışverişim yoktur ki, «menfaat» deyince hep onu anlayayım... Benim, menfaat sözünden maksadım, seni daima küçük düşüren gurur-ı mufritin, hırs-i infiradındır... Herkesi daima küçültmek, âlemi topuklarının altında ezmek hırsı, bunu temin eden mevkiini, bunu tatmin eden menfaatlerini her şeye tercih ettiğin için mesleğinde, her gün birkaç adım sukut ediyor, indikçe iniyor, düştükçe düşüyorsun...

Ya arsa meselesi?.. Ooo, doğru, bu ithamın beni ezdi, mahvetti... A zavallı, bari işi nereden haber aldınsa sor, öğren ki, benim o toprak parçası ile ne gibi münasebetim var... Bu, Kâzım Bey'le benim aramda bir hâdise... Önce ona bir sitem etmek istedim; ettim, geçti gitti idi. O, son gelişinde beni acıktan açığa itham ve izlâl ederek, bana ancak bir budalaya ders verir gibi muamele öğretmeğe kalkıştığı için işin rengini değiştirmeğe mecbur oldum. Ve fiilhakika maddeten bir hammal gibi çalışmadığım, maahaza başında bulunduğum kadar hattâ sonradan daha bir çok vakitler —sırf tesir-i mânevim ile— tesis-i iştihar ve itibarına —eşek gibi, hem de çifte eşekler gibi çalışanlardan pek çok ziyade hizmet ettiğim Tanin'in parasını— kendi teklifi veçhile —cvlâdıma yediremiyeceğimi evvelce yazdığım halde şimdi, o aldığım ders üzerine, bu mülevves gazetenin parasını artık reddetmiyeceğimi —mademki insanlarla muamele böyle olurmuş— ve fakat yine elimi sürme-

don mektepte zaruret ve liyakati görülen çocuklara yardımda kullanılmak suretiyle bu mahsul-i şerr ü zilleti hayra âlet ettireceğimi, hâsılı bana ahmak dersi veren akıllılara bu cerimeyi çektirmem lâzım geldiğini bildirdim. Eğer ben, Tanin'in parasıyle geçinmeye tenezzül etseydim —tekliflerinizi ne çabuk unutuyorsunuz— ondan haftada bir iki hezeyan mukabili koparabildiğim kadar şey koparır, keyfime bakmaz mıydım?

Şimdi sorarım sana, **«hiç bir hiss-i insani ile titrememiş o'an murdar, cife vicdanım»** senin nene hased edecek ki, onu söndürmek için çiftliklerini, mel'un paralarını ve bu kadar çalıştıktan sonra hangi gazetede olsa alabileceğin bilmem ne kadar lirayı bana bahş ediyorsun?

Zanneder misin ki, Cemiyetin (İttihad ve Terakki'nın) **ve su miskin paçavra hükûmetinin himâyesi olmasa, daha doğrusu sen Cemiyetin, hükûmetin meddah-ı biâr** (arsız meddahı) **olan kalemine dayanmasan, bugün bu mantıksız, tefrikacı ve küstah dedikodularınla meydan-ı matbuatta şu mevkiini muhafaza edebilirsin? Ve zannediyor musun ki, ben değil, hattâ en aciz fakat namusperver bir heveskâr-ı kalem seni bu mevki-i zelilinle** (alçak mevkiinde) **kıskanmaya tenezzül eder? Tekrar ediyorum işte: Sen namussuz gazetecisin; çünkü bütün kudret-i tahririyene rağmen, gazetecilerin en tarafgiri, en müzevviri, en küstahısın!..»**

Hüseyin Cahid'e Tevfik Fikret'in verdiği cevab budur... Yukarıda kaydettiğimiz gibi, 10 Aralık 1910 tarihini taşıyan bu mektup, o devirde büyük gürültülere sebeb olur ve bu münakaşa ile başlayan Tevfik Fikret - Hüseyin Cahid (Yalçın) dargınlığı, Fikret'in son günlerine kadar devam eder...

«Edebi Hâtıralar»ında, Tevfik Fikret'le son konuşma'sını anlatan Hüseyin Cahid: «... Fikret'in hastalığındaki tehlikeden bahsedilince her şeyi unutup Aşiyan'a koştum. O gün gördüğüm zavallı Fikret, bozulmuş cehresi, çekilmiş yüz çizgileriyle hâlâ gözümün önünde. Senelerin, hattâ asırların hiç bir şey yapamıyacağı zannolunan o arslan gibi vucud ermişti. Yalnız gözlerinin parlaklığı ve gülüşü kalmıştı. Fakat bu gülüş, ebediyyen sönme dakikasının yaklaştığı o günlerde ne kadar acı idi...» der. Yine Hüseyin Cahid o devirle ilgili hâtıratında:

«Siyasî hayatımın garip, acı ve mantıksız bir devresinde idim. İki ateş arasında kalmıştım. Huzurumu, sükûnumu, hattâ

hayatımı, İttihad ve Terakki ideali uğrunda feda ediyor, tehlikeye atılıyordum. Matbuat sahasında ve efkâr-ı umumiye karşısında, İttihad ve Terakki'yi tutan yegâne basın kuvvetiyle, bütün o müdhiş İttihad ve Terakki düşmanları kütlesinin kin ve gayzını, hased ve iftiralarını üzerime çekiyordum...

Bir ideal, bir iman aşkı uğrunda mücadele ettiğim için vecd içinde derin bir haz ve vatana karşı vazife yaptığım kanaatından doğma bir azim ve kuvvet hissediyordum. Muhaliflerin bütün düşmanlıkları, bütün sövüp saymaları bana hiç fütur vermiyordu. Fakat uğrunda bu kadar çalıştığım İttihad ve Terakki de, kısmen, için için bana düşmandı!.. Şu halde, ne için ve kimin için bu kadar didiniyor, üzülüyor ve uğraşıyordum? Kimse için uğraşmıyordum... Kendi kendim için, dedim ve kendi bildiğim gibi, ideal bir İttihad ve Terakki uğrunda cidal ettim.

Heyhat! Bu cidal, bugün de devam ediyor!.. Ve boşuna gidiyor!..»

Hüseyin Cahid Yalçın bu satırları, 1957 yılında seksen yaşında, CHP safında iken yazmıştır ki, bu husus pek mânidardır!..

—— «★» ——

AVCI TABURLARI «YILDIZ»DA!..

Avcı Taburları, İkinci Meşrutiyet hareketini müteâkip meşrutiyetin muhafazası için (!) İttihatçılarca Selânik'den İstanbul'a getirilmiş ve **«Nigâhban-ı Hürriyet»**, **«Muhafız-ı Meşrutiyet»** gibi acaib adlarla anılan bu asker Taşkışla'ya yerleştirilmiştir.

Eski bir İttihatçı olan Celâl Bayar, **«Ben de Yazdım»** adlı hâtıratında Avcı Taburları hakkında bakınız ne diyor:

«Bu taburların kumandanları ve subaylarının çoğu İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne mensuptu. Hemen hepsinin Meşrutiyet inkılâbında hizmetleri görülmüştü. İstanbul'a inkılâbın koruyucusu olarak geldiklerini iftiharla söylüyorlardı. Hakikat da bundan ibaretti. Avcı Taburları, Yıldız ve civarındaki, pâdişaha bağlı kuvvetlere karşı mukabil emniyet unsuru olarak, İstanbul'da bulundurulu yordu.»

Bu satırların son cümlesi hakikatin tam ifadesidir ve gerçekten, Avcı Taburları, **«Pâdişaha bağlı kuvvetlere karşı mukabil emniyet unsuru olarak»** İstanbul'a getirilmiş, bilâhare ustalıklı bir oyunla Yıldız Sarayı'ndan alınan Arap ve Arnavut askerlerinin yerine Saraya yerleştirilivermiş, böylece güya, Sultan İkinci Abdülhamid Hân, mühim bir kuvvetten mahrum bırakılmıştır!!!

İttihad ve Terakki başındakilerin gaflet derecesini tesbit için, Sultan Abdülhamid Hân'ın bu olay dolayısıyle Başkâtip Ali Cevad Bey'e söylediklerini dinleyelim... Diyor ki, Abdülhamid Hân:

«— Güya ben kendimi muhafaza ettirmek veyahut bir iş görmek için Arnavut ve Arap taburlarını burada bulunduruyormuşum, zannediyorlar. Bu ne garazkârlık? Bu taburları maiyyetimde bulundurmaktaki maksadım: Arnavutluğun ve Arabistan'ın ma'lûm olan ahvaline nazaran askerliği oralarda da teşvik etmekten ibaret idi. Mevcudu üç yüze baliğ olmayan böyle bir taburun sayesinde mi pâdişahlık edeceğim?. Eğer öyle ise, lânet olsun o pâdişahlığa!..»

İşte gerçek budur! Ve Mâbeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın hâtıratında da, sarahaten görüleceği gibi: Sultan İkinci Abdülhamid Hân, hayatının muhafazasını bu Arap ve Arnavut taburlarına değil, Söğüt kasabası civarındaki Karakecili aşiretinden **«Söğütlü Maiyyet Bölüğü»**ne tevdi etmiş, bu Bölüğün kumandanı Mehmed Bey, yıllar boyu pâdişahın yatak odası yanında yatmış ve Sultan Abdülhamid Hân, Söğütlü Maiyyet Bölüğü'nden daima memnuniyetle bahsedip onlara **«Öz hemşerilerim»** diye hitap etmiştir!..

Bu gerçeğe rağmen, gaafil İttihatçılar, —yukarıda görüldüğü gibi— basit işler peşinde ve sadece iktidar olabilme hırsı içinde Selânik'den getirdikleri Avcı Taburlarını 28 Mart 1909 Pazar günü Yıldız Sarayı'na yerleştirmişler, bu hareketleriyle de, akıllarınca goyeleri yolunda mühim bir adım atmışlardır!..

Güya meşrutiyetin muhafazası için İstanbul'a getirilen ve ustalıklı bir oyunla Yıldız Sarayı'na yerleştirilen Avcı Taburları bilâhare hükümet başına geçmiş ve bu taburların Selânik'e iadeleri, bilhassa Kâmil Paşa'nın sadâreti devresinde büyük ihtilâflara yol açmıştır!..

Topraklarımız üzerindeki Alman - İngiliz rekabetinin hadd bir safhaya girdiği İkinci Meşrutiyet döneminde, İttihatçıların Almanlardan yana olan Selânik yârânı, Avcı Taburları vasıtasiyle iktidar yolu ararken; **«Çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı»** olan Sadrâzam Kâmil Paşa, İttihad ve Terakki'nin İngilizci Manastır teşkilâtiyle işbirliği etmiş ve Derviş Vahdeti adlı İngiliz ajanı Avcı Taburlarına çengel atarak, meşrutiyetin muhafazası için(!) getirilen o askeri, kendi mel'anetleri yolunda kullanmasını bilmiştir!..

31 Mart adı verilen irticâ oyununda boy gösteren asker, işte bu Avcı Taburlarıdır!.. Derviş Vahdeti hâini, yayınladığı «Volkan» gazetesinde, «Beşinci Alay Namına» imzasiyle, Yıldız Sarayından çıkarılan Arnavut askerlerin'n hesabını sorup, bu askerin cümlesinin «İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti»ne gireceğini bildirirken; diğer taraftan Avcı Taburlarını da ihmal etmemiş ve kısa bir zamanda o «nigâhban-ı hürriyet», Derviş Vahdeti adlı yobazın eline düşmüştür!..

O günlerde Harbiye Nezâreti aracılığıyle Sadrâzama (Hüseyin Hilmi Paşa'ya) intikal eden resmî bir yazı, yukarıdaki gerçeğin ifadesidir. Hâssa Ordusu Kumandanının imzasını taşıyan bu yazıda: **«İk'nci Tümene mensup bâzı askerin «İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti»ne girmek için müracaat ettikleri «Volkan» gazetesinde okunmuştur»** denilerek **«Kutsal olan askerî terbiye ve ahlâk:n korunması»** istenmişse de, devrin Sadrâzamı bu mühim ikaza kulaklarını tıkamış, hattâ yâverine:

«— Merak etmeyiniz yâver bey oğlum, alâkalı daireler tedbirlerini elbette alırlar»(!) diyerek, askeri, Derviş Vahdeti'nin kucağına atıvermiştir!..

——— «★» ———

ABDÜLHAMİD HÂN'IN 31 MART VAK'ASINDA PARMAĞI YOKTUR!..

Yalan söyleyen tarihin altmış küsur yıldır tekrarından utanmadığı lâflara bakılırsa, 31 Mart Vak'ası bir «irticâ»(!) olayıdır. Ve bu olayın kahramanı da zamanın pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân'dır!.. Abdülhamid Hân, nasıl «93 Harbi» diye anı-

lan 1877 Türk - Moskof savaşını bahane ederek ilk Meclis-i Meb'ûsanı tatil edip(!) keyfî idaresini(!) sürdürmüş ise, bu kerre de, 31 Mart ile İkinci Meşrutiyete paydos demek istemiş(!), bunun için de irticâ(!) olayını tertiplemiş(!) ama muvaffak olamamış, yetişen Hareket Ordusu Meşrutiyete sahip çıkarak(!) Pâdişahı hal' edip Selânik'e sürmüş!..

Bu çeşit lâflar, o günden bugüne dek o kadar çok yazılıp söylenmiş, mektep kitaplarından gazete ve mecmua sütunlarına kadar her yerde öylesine işlenmiş ve yürütülen propaganda o derece muvaffak olmuştur ki, hak ve hakikat kalpazanlarının bu korkunç yaygarası karşısında gerçek tarih'in sesi duyulmaz olmuştur!..

Gerçek odur ki, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın 31 Mart Vak'ası ile şu veya bu şekilde en ufak bir alâkası yoktur!.. Gerçi o, bu olay sonunda tacını ve tahtını kaybetmiştir ama, asla 31 Mart'ın tertip ve teşvikçisi olmamış, hattâ bu isyândan faydalanmıya dahi tenezzül etmemiştir!..

Gerçek budur ve bu gerçek, pek çok şehâdetle bugün artık gözler önündedir!.. Sayalım bu mevzuda yazılanların bir kısmını:

- Devrin Sadâret Mektupçusu Ali Fuad Türkgeldi, «Görüp İşittiklerim» adlı eserinde: **«Zaten Talât Paşa da, Abdülhamid'in 31 Mart Vak'asında medhali olmadığını bana bir çok defa söylemiştir»** diyor.

- Abdülhamid Hân'ın hal'inden sonra, Yıldız Sarayı'nın bütün evrakı elinden geçen İbnülemin Mahmud Kemal Bey, «Osmanlı Devrinde son Sadrâzamlar» adlı eserinde: **«İsyânın mürettibi, yahut müşevviki pâdişah farzedilerek hal' olundu. Halbuki pâdişahın hâdisede hiç bir su'i taksiri olmadığı muhakkaktır. Sun'ini iddia edenler, isbat-ı müddea** (iddialarını ispat) **edemediler»** diyor.

- Uzun yıllar Mâbeyn Kâtipliğinde bulunan ve meshur «Babıâli Baskını» sırasında Kâmil Paşa Kabinesinde Dahiliye Nâzırı olan Ahmed Reşid (Rey), «Gördüklerim - Yaptıklarım»da: **«Nitekim 31 Mart Vak'asının tertibi pâdişaha isnad olunarak o sebeble hal'ine fetvâ alındıktan sonra, bu vak'ada medhali bulunmadığı itiraf edildi»** diyor.

- Sultan Abdülhamdi Hân'ın son Mâbeyn Başkâtibi Ali

Cevad Bey, «İkinci Meşrutiyetin İlânı ve 31 Mart Hâdisesi» adlı eserinde, Sadrâzam Tevfik Paşa'dan (Tevfik Paşa, 31 Mart olayının patlak vermesi üzerine istifa eden Hüseyin Hilmi Paşa yerine Sadâret makamına getirilen zattır) naklen şunları yazıyor: **«Zât-ı Şâhâne, bir müddet teenni ve ârâmdan sonra: «Ahvalin âkibetini pek vahim görüyorum. Ben saltanattan fariğ olacağım. Fakat 31 Mart hâdisesini bana isnad ediyorlar; bunu hiç bir veçhile kabul edemem. Ve mes'uliyetinin ve lekesinin benim üstümde kalmasına râzı olamam. Bir komisyon mu, yoksa divân-ı âlî mi teşekkül eder. Velhasıl her ne suretle olursa olsun, tahkikat icra edilsin. Bunu yapanlar meydana çıkarılsın. İşte bu şartla ben saltanattan feragat ederim»,** buyurdular.

Said Paşa'nın (Meclis-i Millî Reisi) yanına sokularak, Zât-ı Şâhânenin bu Otuzbir Mart Vak'ası kendisine isnad edilmekte olduğu, bunu hiç bir veçhile kabul buyuramıyacaklarını ve mes'uliyet ve lekenin kendi üstünde kalmasına râzı olamıyacağından, bu babda tahkikat ve tedkikat icrasıyla bunu yapanlar meydana çıkarılmak şartiyle saltanattan fariğ olacağını dün huzur-ı şâhânede bulunduğum esnada bana ifade ve ferman buyurmuş olduklarını kendisine suret-i hususiyede ifade eylemekliğim üzerine Said Paşa kemal-i telâş ile: **«Bu babda sizin re'yiniz nedir?»** dedi. Ben de: **«Bu babda benim re'yim yoktur. Ben size dün almış olduğum arzu ve irade-i seniyyeyi tebliğ ediyorum. Meclisi Milli'nin reisi olmak hasebiyle re'y sizindir»**, dedim. Müşarünileyh bu defa daha ziyade telâş ve tehevvür ve heyecan ile: **«Ben Meclis-i Millî Re'isi değilim. Beni zor ile tayin ettiler. Siz, beni mes'ul tutmak istiyorsunuz»**, diyerek kendi odasına gitti ve beni de beraber götürerek Meclis-i Meb'usan Reisi Ahmed Rıza Bey'i yanımıza çağırdı ve arzu ve irade-i seniyyeyi Ahmed Rıza Bey'e söyledi. Ve benim bu babdaki re'y ve mütalâamın beyanı hakkında tekrar vâki olan ısrarı üzerine: **«Evvelâ, Konun-i Esâsi** (Anayasa) **ahkâmınca Zât-ı Şâhâne gayr-ı mes'uldür. Saniyyen, feragat kabul olunmayıp da hal'de ısrar olunur ve bâdehu tahkikat icrasıyle Zât-ı Şâhânenin beriüzzimme olduğu tahakkuk ederse, olvakit ne yapmak lâzım gelecektir?»** dedim. Fakat beni kimse dinlemedi. Gerek Said Paşa, gerek Ahmed Rıza Bey: **«Hal' İçin her**

şey olup bitmiştir. Feragat mes'elesi mevzuu bahs edilemez. Mutlaka hal' lâzımdır», dediler.

• Başkâtip Ali Cevad Bey'in, o devrin Sadrâzamı Tevfik Paşa'ya atfen yazdığı yukarıdaki iddiaya İbnülemin Mahmud Kemal Bey de iştirâk ediyor ve «Son Sadrâzamlar»ında: **«Tevfik Paşa'nın bana naklettiği pek mühim bir maddeyi burada zikretmek tarihe bir hizmettir»**, diyerek şunları yazıyor: «Pâdişah, ordunun vürudüyle mevkiinin tezelzül ettiğini görünce, *makam-ı sadârette bulunan* Tevfik Paşa'ya: **«Mâdemki, beni istemiyorlar, saltanatı biraderime ferağ ederim, devleti o idare etsin. Fakat bir komisyon mu, meclis mi ne derseniz deyiniz, teşkil olunup benim bu vak'ada** (31 Mart Vak'asında) **medhalim olup olmadığını meydana koymalıdır»**, demiştir.

• Yine İbnülemin Mahmud Kemal Bey, yukarıda adı geçen eserinde aynı mevzua temasla: «Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsunu düvel-i malûmeye tebliğe me'mur olan sadr-ı esbak Tevfik Paşa'nın riyasetinde Berlin'e gönderilen hey'ette murahhası askerî sıfatiyle bulunan Halil Paşa'nın yanına bir ziyaret esnasında İmparator Wilhelm gelip, İstanbul'daki hâdiseden bahsederken, Sultan Abdülhamid'in 31 Mart Vak'asında dahli olup olmadığını sorması üzerine Halil Paşa: **«O esnada Hâssa Ordusu erkân-ı harbiye reisi idim. Askerin, vak'ayı ihdâs edeceğine dair raporlara ve diğer istihbarata nazaran pâdişah, bu işe vâkıf olmakla beraber kat'iyyen karışmadığı ve bir güna tahrik ve teşvikde bulunmadığı muhakkaktır»** cevabını vermiş, İmparator: **«Benim şahsî kanaatim de böyledir. Sefâretten aldığım raporlar, kanaatimi müeyyiddir** (kuvvetlendirmektedir)» **demiştir.**

• Sultan Abdülhamid Hân'ın, 31 Mart'ın tertip ve teşvikçisi olduğu yolundaki iddiaya **«tarihî bir safsata»** diyen İsmail Hâmi Dânişmend, «Kronoloji»sinde ve «Sadrâzam Tevfik Paşa'nın dosyasındaki resmî ve hususî vesikalara göre: «31 Mart Vak'ası» adlı eserinde, pâdişahın bu olayla alâkası olmadığına dair delilleri sayarken, bir yabancının Meclis-i Meb'ûsan Reisi Ahmed Rıza Bey'e atfen yazdıklarını nakille diyor ki: **«31 Mart Vak'asından beş gün sonra İstanbul'a gelmiş olan Marcelle Tinayre'in «Notes d'une Voyageuse en Turquie» ismindeki**

eserinin kırk yedinci sahifesinde, Meclis-i Meb'ûsan Reisi Ahmed Rıza Bey'in, 31 Mart Vak'asında Sultan Hamid'i bitaraf gösteren beyanatından bahsedilmektedir.»

● O günlerde hâdiselerin içinde yaşayan, evvelâ İttihat-

Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ın 1908 Meşrutiyetinin ilânı günlerinde çekilmiş bir fotoğrafı.

çılar arasında bulunup bilâhare muhalefet safına geçen Hasan Amca, «Doğmayan Hürriyet» adlı eserinde 31 Mart olayını incelerken: **«Sultan Abdülhamid bu harekete seyirci kaldı. Tasvibkâr görünmedi, müessir bir mukavemet yapmağa da teşebbüs etmedi»**, diyor.

• Kendi ifadesiyle: «31 Mart'ı yaşamış ve ona yanından köşesinden karışmış biri» olan Burhan Felek, Cumhuriyet gazetesindeki **«Hâdiseler Arasında Felek»** sütununda: **«Sultan Hamid devrini görmüş, yaşamış olan biz yaştaki kimseler, bu pâdişah hakkında doğruya yakın hükümler vermek imkânına herkesten ziyade sahibiz. Onun için ben sırası geldikçe bu pâdişaha yorulan bir takım yalan yanlış işleri düzeltmeğe çalışırım. Nitekim 31 Mart Vak'asında —umumi kanaat hilâfına— Sultan Hamid'in eli yoktur ve bu tarihen de sabittir»**, diyor.

• 1970 yılında Milliyet gazetesinde yine 31 Mart'ı inceleyen Burhan Felek, bu tedkikinde, Sultan Abdülhamid Hân'ın durumuna temasla yukarıdaki iddiasını tekrarlamakta ve bu kerre daha açık ve kat'î bir ifade ile:

«Kuvvetli delil ve hâtıralarla, hattâ İttihatçıların şehâdetiyle de sabittir ki, İkinci Abdülhamid'in bu ihtilâlde (31 Mart'da) **parmağı yoktur. Bunun aksini iddia etmek, tarih bahsinde çok lüzumlu olan tarafsızlığa ve gerçeklere sadakat prensibine ve nihayet münevver haysiyyetine aykırı olur»**, diyerek gerçeği dile getirmiştir.

• 31 Mart oyununun sahneye konulduğu günlerde Harbiye Nâzırı olan ve âsiler tarafından ısrarla aranan Ali Rıza Paşa, bilâhare Sultan Vahideddin'in saltanatı devresinde sadâret makamına getirilmiş ve bu zâta Ragıp Akyavaş yâverlik etmiştir. Bu, Ali Rıza Paşa'nın yâverliğinde bulunan Ragıp Akyavaş, «Son Havadis» gazetesindeki bir makalesinde İkinci Meşrutiyet devrini incelerken, 31 Mart Vak'asına temasla: **«Yâverliğinde bulunduğum Sadrâzam Ali Rıza Paşa, 31 Mart Vak'asında Harbiye Nâzırı idi. Rahmetli, bana bir gün söz arasında, Sultan Hamid'in bu fâciada bir günahı yoktur, öyle göstermek istediler, demişti. Halefi Sal'ih (Hulûsi) Paşa da aynı kanaatte bulunduğunu söyledi.»** demekte, böylece İmparatorluğumuzun son sadrâzamlarından ikisinin şehâdetiyle olaya ışık tutulmaktadır.

● Yılmaz Öztuna «Türkiye Tarihi»nin son cildinde, o devrin olaylarını incelerken: **«İkinci Abdülhamid'in 31 Mart Vak'asından haberi olmadığı gibi, hareket başladıktan söndürülünceye kadar isyâna hiç bir şekilde karışmadığı bugün kesin şekilde anlaşılmıştır»**, diyor.

● Feridun Fâzıl Tülbentçi «Resimli Tarih Mecmuası»ndaki «31 Mart Hâdisesi ve Hareket Ordusu» başlıklı makalesinde: **«Bu isyânda Sultan İkinci Abdülhamid'in faal bir rol oynadığı kat'iyetle ifade edilemez»**, demektedir.

● **«31 Mart'ta Yabancı Parmağı»** adlı tedkikinde, olayı çeşitli yönleriyle inceleyen Doğan Avcıoğlu, kanaatini şu cümle ile ortaya koymuştur: **«Abdülhamid'in 31 Mart elebaşılarından olduğunu ileri sürmek güçtür.»**

● Sina Akşin «31 Mart Olayı» adlı eserinde —ki bir doktora tezidir— şu hükme varmıştır: **«Ayaklanmanın Abdülhamidce düzenlenmediği sonucuna varılabilir.»**

● Ve nihayet Sultan Abdülhamid Hân, «Hâtırat»ında: **«31 Mart hâdisesinde benim kat'iyyen medhalim yoktur. Hattâ kendiliğinden gelmiş olan bu fırsattan istifadeye bile tenezzül etmedim. Medhalim olsaydı ve istifade etmek isteseydim, ben bugün Beylerbeyi'nde değil, Yıldız Sarayı'nda bulunurdum!»** diyor.

——— «★» ———

SULTAN REŞAD'A DAİR...

Sultan Abdülmecid'in sıra ile taht'da çıkan dört oğlundan üçüncüsü ve Osmanlı pâdişahlarının otuz beşincisi olan Sultan Reşad, 1844 yılında Çırağan Sarayı'nda doğmuştur. İkinci Abdülhamid Hân'ın hal'ini müteakip 27 Nisan 1909 Salı günü cülûs eden Sultan Reşad, cülûsunda altmış dört yaşını beş ay, yirmi altı gün geciyordu.

Küçük Said Paşa denilen koca nankörün başkanlık ettiği «Meclis-i Millî», nice tehdid ve tazyiklerle Sultan Abdülhamid Hân'ın hal'ine karar verip, seçtiği gayr-i müslim kimselerden müteşekkil hey'eti, bu hal' kararını tebliğ için pâdişaha gönderirken acaib bir karar almış ve «Hareket Ordusu» denilen

Sultan Reşad

kuvvetin İstanbul'a girişiyle kazanılan zafer (!) ikinci bir fetih sayılıp; Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın adına nazire olarak yeni Pâdişaha «Reşad» yerine «Beşinci Mehmed» denilivermiştir!..

Bu küstahlık, edebsizlik ve saygısızlık örneği teklifi, Âyandan Ferik Sami Paşa yapmış ve içinde çingenelerin dahi bulunduğundan bahsedilen Hareket Ordusu, Fâtih'in mübarek askeriyle bir tutulmuş, Mahmud Şevket Paşa ile Enver Paşa'nın Almanlar hesabına kazandığı zafer (!), ikinci bir «Feth-i Mübin» sayılmış (!) ve Sultan Reşad böylesine bir saygısızlık havası içinde taht'da oturmuştur!..

Güzel Farsça bilen ve Mevlevî olan Sultan Reşad, dokuz sene, iki ay, altı gün devam eden saltanatı boyunca İttihad ve Terakki başındakilerin elinde esâretten beter bir hayat geçirmiş, ölümden değil, hal' edilmekten korktuğu için, İttihatçıların her teklifine maalesef boyun eğmiştir!.. Şu hâlde bak nız: Şeyhülislâmı tayin doğrudan doğruya pâdişahın kendi salâhiyeti dahilinde olmasına rağmen, Sultan Reşad, şu veya bu şahsı Meşihat makamına re'sen tayin edememiş, meselâ: Mûsâ Kâzım Efendi'nin farmasonluğuna itiraz etmiş, fakat daha ileri gidememiş ve İttihatçıların arzularına râm olarak mason Mûsâ Kâzım'ı Şeyhülislâm yapıvermiştir!..

Daha evvel temas ettiğimiz gibi, Osmanlı pâdişahları içindek tek mason olan Beşinci Murad, Sultan Reşad'ı da mason yapabilmek için çoğ uğraşmışsa da, muvaffak olamamıştır. Buna rağmen ne garib tecellidir ki, Sultan Reşad bütün saltanatı boyunca hep masonlarla haşr ü neşr olmuştur!.. Öyle ki, Sadrâzam mason, Şeyhülislâm mason, Hey'et-i Vükelânın ise kısm-ı a'zamı hep masondurlar!..

İttihad ve Terakki başındakilerin her arzusuna boyun eğen veya eğmek mecburiyetinde kalan Sultan Reşad ancak bir meselede direnebilmiş ve İttihatçıların mükerrer müracaatlarını cesaretle reddetmeyi bilmiştir. Şöyle ki:

İttihatcılar, Meclis'i Meb'usan Reisi Ahmed Rıza vasıtasıyle Sultan Reşad'a: **«Abdülhamid'in taraftarları çoğalıyor, bir gün olur sizi hal' ile onu tekrar taht'da çıkarırlar. bu bakımdan hayatına nihayet verilmesi hayırlı olur»** şeklinde teklifde bulunmuşlarsa da, Sultan Reşad bu alçakça teklifi şâhâne bir jestle reddetmiştir!..

Sultan Reşad, bu şâhâne jest! yanısıra, şahsî ahlâk yönünden de mazbut bir adamdır. Ve İttihatçılar zamanında saltanat sürmesi onun için en büyük talihsizliktir. Ayrıca, Sultan İkinci Abdülhamid Hân gibi kıymetli bir şahsiyyetten sonra pâdişah olması da ikinci bir talihsizliktir. Sultan Reşad, Meşrutiyet devri pâdişahlığını hiç bir işe karışmamak sanmış ve Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi'ye:

«— Herkes bana işlere karışmıyor diyorlar! Meşrutiyet zamanında ben işe karışacak olursam biraderim (Abdülhamid Hân'ın) **suçu ne idi?»** demiştir.

Vefatından bir kaç gün evvel mâruzata bakarken Başkâtip Ali Fuad Bey'e: **«Başkâtip, artık dünyada hiç bir şeyde hevesim kalmadı. Beni rahat bıraksalar da, haysiyyetimle ölsem»,** diyen Sultan Reşad, 3 Temmuz 1918 Çarşamba günü, ezanî saat on bırı yirmi geçe Yıldız Sarayı'nda vefat etmiş, na'şı Yıldız Parkı içinden geçirilip Çırağan iskelesinden Topkapı Sarayı'na götürülmüş ve Hırka-i Saadet Dairesi'nde gaslolunarak namazı Bab'üs-Saâde önünde Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'nin imameti ile kılınıp deniz yolundan Eyüb Sultan'a götürülerek kendi yaptırdığı türbeye defnedilmiştir.

Sultan Reşad'ın vefatından yedi sene evvel, kendi tahsisatından cenaze masrafını ayırıp Hazîne-i Hâssa Müdürü Hacı Feyzi Efendi'ye emaneten verdiğini ve: **«Ben öldükten sonra cenazemin irâde-i seniyye ile kaldırılmasını arzu etmem»,** dediğini Ali Fuad Türkgeldi naklediyor!..

—— «★» ——

TRABLUSGARB'IN ACISI!..

Trablusgarb, 15 Ağustos 1551 Cumartesi günü, şanlı Türk denizcisi Turgut Reis tarafından fetholunmuş ve bu tarihten 29 Eylül 1911 günkü İtalyan tecavüzüne kadar, tam üç yüz altmış sene, bir ay, on bir gün hâkimiyetimiz altında kaldıktan sonra, İttihatçı çetenin devlet idaresine hâkim olduğu bir devrede İtalyanlar eline geçmiştir!..

İtalyanların Trablusgarb'a tecavüzü, İbrahim Hakkı Paşa'nın sadâreti devrine rastlar. İbrahim Hakkı Paşa, Hüseyin Hilmi

Paşa'nın ikinci sadâretinden istifası üzerine, İttihatçıların Roma Büyükelçiliğinden alıp Sadâret makamına getirdikleri odamdır ve bu bakımdan, Trablusgarb'ın bu, sâbık Roma Büyükelçisinin sadâretinde İtalyanlar eline geçmesi mânidardır!..

Mekteb-i Mülkiye mezunu olup, zamanın ünlü hukukçularından sayılan İbrahim Hakkı Paşa, kendisini yakından tanıyan Mâbeyn Başkâtibi Halid Ziya (Uşaklıgil)in ifadesine göre: **«İtalya'dan pek iyi intibalarla gelmişti. İki memleket arasında dostane münasebetlerin sağlamlığından ve sürekliliğinden o derece emindi ki, o taraftan ufukta hiç bir leke görmüyordu.»**

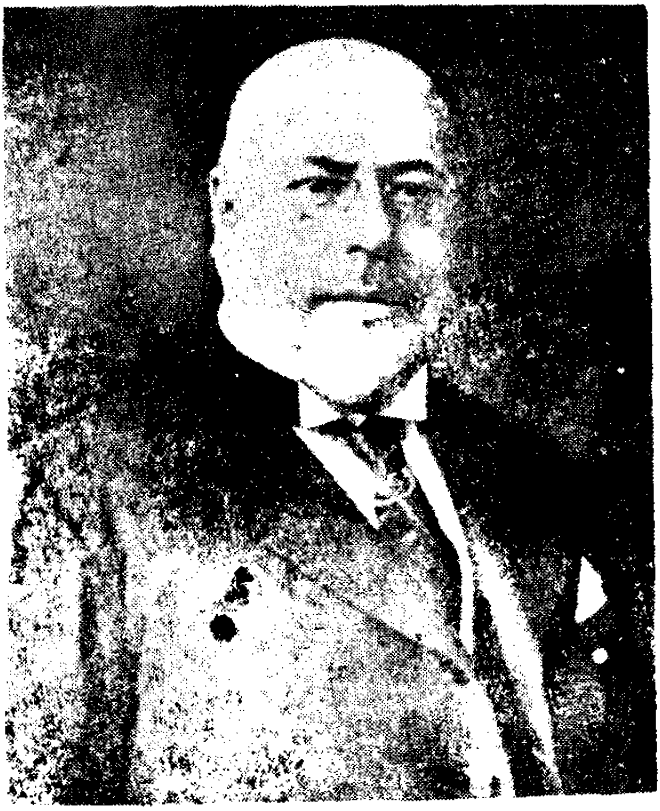
Başkâtibin bu ifadesine göre, yeni Sadrazam ya gaafil veya hâindir!.. Zira o devirde, İtalyanların Trablusgarb ve havalisi hakkındaki mütecavizane niyetlerini görebilmek için, Roma Büyükelçisi olmağa lüzum yoktu!.. İtalyanların tecavüz niyetleri öylesine hâriz bir hâl almıştı ki, Sultan İkinci Abdülhamid Hân, saltanatı yıllarında, herhangi bir tecavüze karşı ordu yetişinceye kadar gerekli müdafaayı yapabilmek üzere oradaki kuvveti, iki batarya, topçu ve süvari alayı ve mühimmat ile takviye etmiş, ayrıca Başkâtip Tahsin Paşa'nın hâtıratında yazdığı gibi, Trablusgarb'ın «Kuloğulları»ndan mahallî bir de milis teşkilâtı vücuda getirmiştir. «Başağa»lığına Hacı Ali Bey'in getirildiği bu mahallî teşkilât, bin iki yüz kişilik süvari ve beş bin kişilik iki piyade alayından teşekkül etmiş, bu tedbir yanısıra vatanın muhafazası için halkın millî hisleri de, münasib vasıtalarla tahrik edilmiştir.

«İttihad ve Terakki» diye anılan komite memleket mukadderatına hâkim olduktan sonra, takip ettiği poli..ka ile Kızıl Sultan (!!!) devrine ait ne varsa, cümlesinin kökünü kazımış, bu arada Trablusgarb'daki «Kuloğulları» milis teşkilâtını da dağıtmıştır!.. İttihatçılar, yalnız bununla kalmayıp Trablusgarb'daki askeri ve mühimmatı da, Yemen'deki isyân bahanesiyle Mahmud Şevket Paşa'nın arzusuna uyarak —sanki başka hiç bir kuvvet kalmamış gibi— Trablusgarb'dan alarak Yemen'e sevketmişler, İtalyanların tecavüz hazırlıklarından bahisle bu sevkiyatın durdurulması yolunda Trablusgarb Kumandanı'nın Harbiye Nezâreti'ne yaptığı müracaatı ise duymamazlıktan gelmişler ve böylece TURGUT REİS'in yadigârı o toprakları askerden tecrid edivermişlerdir!..

Mislsiz gaflet veya müdhiş ihânet bu kadarla da kalma-

mış, günün birinde İttihatçılar, Trablusgarb Vali ve Kumandanını Kızıl Sultan'ın (!!!) adamıdır bahanesiyle Trablusgarbdan almışlar ve yerine de, uzun müddet başka bir şahsı tayin etmemişlerdir!..

Trablusgarb'ın İtalyanlara peşkeş çekilmesi oyunu böylec

Trablusgarb'ı İtalyanlara peşkeş çeken Sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa..

hazırlanmış ve hazırlanan bu oyun, 23 Eylül 1911 Perşembe günü sahneye konulmuş, o gün İtalyanlar, Babıâli'ye verdikleri bir nota ile Trablusgarb'la Bingazi'nin kendilerine verilmesini istemişlerdir!.. Bu mühim nota, Sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa hazretlerine (!) briç oynarken getirilmiş ve bizim basiretli (!) devlet adamımız, briç oyununun keyf ve heyecanını kaybetmemek için, getirilen bu zarfı uzun müddet açmamıştır!..

Mâbeyn Başkâtibi Halid Ziya (Uşaklıgil)in hâtıratına göre: **«Roma sefâretinden geldiği için İtalyan sefiri l'e arasında tekellüften, resmiyetten uzak bir münasebet olan»**, buna, bu yakın münasebete rağmen, İtalyanların, Trablusgarb hakkındaki niyetlerinden haberi olmayan (?!), âdeta «Buyurun» derecesine ecdâd yadigârı toprakları İtalyanlara peşkeş çeken Sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa, bilâhare: **«Eski devirlerde, benim durumuma düşen vezirlerin kafasını pâdişahlar binek-taşında kestirirlerdi»** diyerek Sadâretten istifa etmiştir!..

Bu müdhiş olay o devirde, Trablusgarb ve Bingazi meb'usları tarafından Meclis-i Meb'usan'a getirilmiş ve verilen bir takrirle Sadrâzamın Divan-ı Âli'ye sevki istenmiş, hattâ bu taleb devrin bâzı gazetelerince de desteklenmiş, fakat İttihatçılar çevirdikleri nice dolaplarla Sultan Reşad'a Meclisi feshettirip, hem İbrahim Hakkı Paşa'yı, hem de kendilerini kurtarmışlardır!..

İtalyanların bu şekilde Trablusgarb'a yerleşivermeleri Balkan devletlerine cesaret vermiş ve Trablusgarb'ın kaybından hemen sonra patlak veren Balkan Harbi ile de, Rumeli'deki altı yüz yıllık hâkimiyyeti yok olmuştur!..

Trablusgarb'ın İtalyanlar tarafından işgâli ile başlayan savaş hâli 15 Ekim 1912 Salı günü, Lozan şehrinin iskelesi olan Ouchy (Uşi) de imzalanan muâhede ile sona ermiş ve bu muâhede ile Trablusgarb ve Bingazi resmen İtalyanlar eline geçmiştir!..

Uşi Muâhedesi hükümlerine göre, pâdişah Trablusgarb'a bir «Saltanat nâibi» tayin edecek, hutbede Osmanoğlu'nun adı zikrolunacak. Kadı ve Şeyhülislâm tarafımızdan gönderilip maaşları İtalyanlarca ödenecek, Vakıflar müstakil olacak. İtalyanlar işgâl ettikleri Rodos ve On'iki Ada'yı boşaltıp Türkiye'ye geri verecek, yıllık vergi olarak da doksan bin Reşad altını ödeyeceklerdir.

TURGUT REİS'in yadigârı Trablusgarb, yukarıda izahına çalıştığımız misilsiz gaflet veya müdhiş ihânet neticesi böylece elimizden çıkıp gitmiştir!..

—— «★» ——

ENVER BEY'İN «PAŞA»LIĞI VE HARBİYE NAZIRLIĞI!..

Şahsiyyetine ve çılgınca icraatına zaman zaman temas ettiğimiz İttihad ve Terakki başındaki «üç beyinsiz»den biri olan Enver Bey/Paşa, İkinci Meşrutiyetin ilânında HÜRRİYET KAHRAMANI(!) oluvermiş, bilâhare Balkan Harbi'nde Edirne'nin geri alınmasını müteâkip EDİRNE FÂTİHİ(!) ünvanı da ona verilmiş ve bu nevzuhur kahraman günün birinde devrin Sadrâzamı Said Halim Paşa'nın karşısına dikilip Harbiye Nezâreti'nin de kendisine verilmesini isteyivermiştir!..

Enver Bey'in «Paşa»lığı ve «Harbiye Nazırlığı» İttihad ve Terakki içindeki Talât - Enver mücadelesinin hadd bir safhaya vardığı günlere rastlar... Sadrâzam Said Halim Paşa'yı makamında ziyaret eden ve:

«— Paşa Hazretleri! Harbiye Nezâretini bizzat bendeniz deruhte etmek, bu suretle çalışmak ve memleketime hizmet etmek istiyorum!.. Hem bu olursa, Alman İmparatorunun en samimî dostu sıfatiyle de devletime emsalsiz faydalar te'min edeceğime kani bulunmalısınız», diyen Enver Bey, o gün Sadrâzamın öne sürdüğü:

«— Güzel söylüyorsunuz Enver Bey... Yalnız unutmayınız ki çok gençsiniz!.. Maiyyetinizde pek çok yaşlı, sizden çok kıdemli ve yüksek rütbe'li zevat bulunacaktır. Bu hal, orduda gözetilmesi zarurî olan hiyerarşiye karşı bir lâubalilik sayılmaz mı?» mütalâasına karşı:

«— Paşa Hazretleri! Osmanlı ordusunun esastan tensikı ve yeni sistemde talim ve terbiyeye ihtiyacı vardır. Bunu ne kadar geciktirirseniz, o kadar korkunç bir suç işlemiş olursunuz! Yarın sizi hiyanet-i vataniyye ile itham ederlerse hayret etmeyiniz!.. Ordunun, bugün en mükemmel bir ordu olan Alman sisteminde tanzimi şarttır. Ve bu vaziyeti de, tahakkuk ettirecek yegâne adam, müsaadenizle benim!.. Ama siz, etrafınızda-

kilerin telkini altında kalıp tereddüd edebilirsiniz!.. Fakat, bir gün benim Harbiye Nâzırı olmama asla mâni olamıyacaksınız!.. Bunu böyle bilmenizi isterim. Şimdilik sizi hisleriniz ve fikirlerinizle başbaşa bırakayım» diyerek çıkıp gitmiş ve bu hâdisenin hemen akabinde telefona sarılan Said Halim Paşa, Merkez-i Umumi'nin «Büyük Efendi»sini, yâni Talât Bey'i/Paşa'yı bulup, yanına çağırmıştır.

Bâbıâli'nin nice olaylara sahne olan tarihî sadâret odasında İttihad ve Terakki'nin bir numaralı adamını ayakta karşılayan Said Halim Paşa, Enver'in kendisini ziyaretini ve Harbiye Nâzırlığını istediğini Talât'a heyecanla anlatmıştır.

Sadrâzamın anlattıklarını dikkatle dinleyen Talât Bey/ Paşa, İttihad ve Terakki içinde bir şeyler döndüğünü sezmiş ve Sadrâzama:

«— Çok yerinde buyurmuşsunuz Paşa Hazretleri... Enver Bey, henüz çok genç ve çok da tecrübesizdir. Cesur olmak, vatanperver olmak kâfi değildir... Ordu şimdi, İzzet Paşa'nın şahsiyyetinde bilgili ve dürüst bir insana kavuşmuştur», diyerek hemen Bâbıâli'den ayrılıp Cemal Bey'in (Paşa'nın) yanına koşmuştur.

Cemal Bey'e olup bitenleri nakleden Talât, Enver'in Harbiye Nâzırlığı isteğinin önlenmesi hususunda onunla anlaşmış ve bu iki adam, o günlerde apandisitten mustarib olan Enver'i tedavi kasdiyle Almanya'ya göndermeye karar vermişlerdir.

Varılan bu karar gereğince Cemal Bey, Enver'i evinde ziyaret ederek, Almanya'ya gidip orada tedavi olması mevzuunda bir hayli dil dökmüşse de, muvaffak olamamıştır. İttihad ve Terakki'nin fedâiler grubundan bâzı genç subaylarla işbirliği yapan Enver Bey, Almanya'da tedavisi yolunda yapılan teklifin altındaki mânâyı sezmiş ve bütün ısrarlara rağmen, hemen o gece Beyoğlu'ndaki Alman Hastanesi'ne yatıp apandisit ameliyatını orada yaptırmıştır.

Ameliyatı müteâkip bir hafta kadar hastanede kalan Enver, bilâhare Beşiktaş'da Akaretler'deki evinde istirahate çekilmiş ve işte o istirahat günlerinde kendisini ziyarete gelen genç subaylar, ortaya yine Harbiye Nâzırlığı meselesini atıp Enver'i tahrike başlamışlardır. Bu görüşme sonunda Enver, fedâiler grubunun genç subaylarına:

«— Sizler, Fırkanın (Partinin) her hareketinde ortaya atılmış kimselersiniz. Mâdemki bu hususta kararlısınız, gidin, evvelâ Talât Bey'i görün... Şayet muhalefet ederse, o zaman mücadeleye atılırsınız», demiştir.

Enver Bey'in hasta yatağındaki bu ikazı, İttihatçıların genç fedâilerini harekete geçirmeğe kâfi gelmiş ve o gün, İzmitli Mümtaz, Yakup Cemil, Süleyman Askerî, Müâzim Âtıf, Topçu İhsan ve Sapancalı Hakkı gidip Talât Bey'i ziyaret etmişlerdir.

Komitacı Talât, bu genç fedâileri böyle toplu halde karşısında görünce, durumun vehametini derhal kavramış ve herbirine ayrı ayrı iltifat ederek, güler yüz gösterirken, fedâiler grubundan İzmitli Mümtaz, ziyaret sebeblerini izahla Talât Bey'e şunları söylemiştir:

«— Biz, sizi Fırkanın reisi olarak tanıyoruz. Biz, Enver Bey'i Harbiye Nâzırı olarak ordunun başında görmek istiyoruz!. Ordunun ıslâhı buna bağlıdır... Ne dersiniz siz, bu arzumuza?»

Talât Bey, genç fedâileri karşısında gördüğü ân böyle bir teklifle karşılaşacağını tahmin etmişti. Bu bakımdan gayet soğukkanlı ve biraz da müstehzî bir tavırla:

«— Biz, dedi. **hükûmet olarak İzzet Paşa'dan çok memnunuz!.. Bugün için onun bu makamdan ayrılması doğru olmaz!.. Bahusus Enver Bey için ileride daha başka, daha münasip fırsatlar zuhur edecektir.»**

Talât Bey'in genç fedâilere karşı takındığı bu tavır, fedâiler arasında bulunan Yakup Cemil'e fazlasıyla dokunmuş ve Yakup Cemil o meşhur pervasızlığıyle:

«— Bak Talât! Lâfın kısası, biz karar verdik, Enver, Harbiye Nâzırı olacak... O kadar!.. Unutma ki, bu makamı sizе temin eden bizlerіz!.. Biz, kelleyi koltuğa alarak Babıâli'ye yürümeseydik sen hâlâ Merkez-i Umumî'de cene çalıyordun!..» deyivermiştir!..

Konuşmanın burasında, Talât Bey'in Avusturya Sefiri tarafından arandığı haber verilmiş ve Talât, sefiri karşılamak üzere kalkarken, genç fedâiler de odayı terketmişlerdir.

Enver Bey'e bağlı fedâî genç subayların Talât Bey'e karşı takındıkları sert tavır, onu pek tedirgin etmiş ve Talât, o gün Avusturya Sefirinden ayrılır ayrılmaz soluğu Enver Bey'in evinde alıp, hasta yatağındaki Enver'e:

«— Arkadaşlar bana geldiler ve senin Harbiye Nâzırlığını öne sürüp âdeta ültimatom verdiler. Kötü bir tesadüf, Avusturya Sefirinin ziyareti araya girdi. Kendileriyle uzun uzun konuşamadım, kalkıp gittiler... Enver, şunu çok iyi bilmeni isterim ki, senin Harbiye Nâzırlığına ben de taraftarım!.. Ancak senin bilmediğin başka işler var: Bunların başında Cemal'in Harbiye Nâzırlığına gelmek hususundaki ısrarı mühimdir!.. Ben ona Nafıa Nâzırlığını hazırlamıştım, istemiyor... Fethi (Okyar) Bey de, Nafıa'ya hiç istekli değil. Benim fikrim şu: Cemal'i Bağdad Müfettişliğine ikna edelim. Fethi Bey ise, çok geçimsiz. Hâlen Kâtib-i Umumi olarak kimse ile anlaşamıyor, yarın Heyet-i Vükelâ'da da olacağı yine bu... Onu da Sofya'ya Sefir yapalım. Böylece vakit kazanmış olur, sonra da suya sabuna dokunmadan İzzet Paşa'nın istifasını hazırlayıp senin Harbiye Nâzırlığını temin etmiş oluruz!..

Burada, benim sana bir kardeş olarak söyleyeceğim şu ki: Sen, bu gençlerle pek sıkı fıkı olma! Bunlar, her harekette ellerine tabanca alıp ortaya çıkmayı bir marifet sayıyorlar... Bunlar, adamın başını derde sokar Enver!.. Sen, temiz, sâf ve merd bir adamsın. Bu gençlere çabuk kapılıyorsun... Sana açık söyleyeyim. Bunlar devlet içinde devlet olmak istiyorlar. Bu kadarı fazla!.. Yakup Cemil'in bana bir ültimatom verişi, bir meydan okuyuşu vardı ki, görmeli idin!.. Bu kadar patavatsızlık olur mu? Kaldı ki, daha yapılacak çok işler var, şu kâğıda bir göz gezdir... Fırkamızın/Partimizin selâmeti nâmına derhal tekaüde sevkedilmeleri icab eden pek çok kimse mevcut. Bu adamlar orduda kaldığı müddetçe, ne sen, ne de ben hiç bir şey yapamayız!.. Bu mühim tasfiyenin muvaffakiyetle neticelenmesi, senin Harbiye Nezâretinde, benim Dahiliye'de rahatça çalışabilmemiz için şarttır!..» diyerek aklınca onu ikna çalışmıştır!..

Talât'ın bu sözlerini dikkatle dinleyen Enver Bey, kurt komitecinin niyetini anlamıştı: Talât, arkadaşları Cemal'e Fethi'yi, Enver'le aynı Kabinede görmek istemiyor, bu üç adamın günün birinde kendisine karşı birleşebileceklerinden korkuyordu... Bunu düşünerek Talât'a dedi ki:

«— Ben, her şeye rağmen Cemal'i de Fethi'yi de severim. Ne Cemal'in İstanbul'dan uzaklaştırılmasına, ne de Fethi'nin

Sefir olarak gitmesine taraftar değilim. Biz hepimiz bir arada, mükemmelen çalışabiliriz!..»

Talât, Enver'den bu mukabeleyi beklemiyordu!.. O, yukarıdaki sözleriyle, Enver'i yola getireceğine inanmış ve hattâ, sanki kendisi devlet içinde devlet misâli bir kimse değilmiş gibi, Enver'ın adamlarını bununla itham edip onlardan koparmak istemişken, şimdi müstakbel Harbiye Nâzırının bu mukabelesi onu şaşırtmış ve şaşkınlıkla:

«— Yanlış anlaşıldı... Ben, Cemal'le Fethi'nin buradan uzaklaştırılmasını senin serbestce çalışabilmeni temin için zaruri görmüştüm. Mâdemki, sence böyle bir mahzur yok... Bu durumda Cemal'i de Kabine'ye alarak işleri hep beraber yürütebiliriz!.. Ben şimdi gidiyorum, evvelâ İzzet Paşa'nın istifasını temin edecek, bilâhare senin tâyinini irâdeye sevkedeceğim» diyerek Enver'in evinden ayrılıp Sadrâzam Said Halim Paşa'nın huzuruna çıkmış ve:

«— Paşa Hazretleri! Enver Bey'in Harbiye Nezâretine getirilmesine zaruret hâsıl oldu. Orduyu bugün için ondan başkası idare edemez!.. Hele Edirne'nin geri alınmasından sonra o buna tamamen hak kazanmıştır!.. Bu durumda ben gidip, İzzet Paşa'nın istifasını temine çalışacağım. Siz bu işi bana bırakınız, ben hallederim.» deyip, bir olup-bitti ile Sadrâzamın konuşmasına dahi fırsat vermemiş ve sonra Halil (Menteş)i yanına alarak Paşa'nın Nişantaşı'ndaki konağına gidip mason biraderlerinden öğrendiği çeşitli oyunlarla İzzet Paşa'yı istifaya, âdeta mecbur etmiştir!..

İzzet Paşa'nın bu münasebetle Talât'la Halil (Menteş)e söyledikleri pek mânidardır!.. Diyor ki, Harbiye Nâzırı:

«— Şu hususu mahrem olarak bilhassa hatırlatmak isterim: Tahmin ettiğim gibi, benim yerime Enver'i getireceksiniz. Bu hareket hem ordu için, hem de memleket için hayırlı olmayacaktır!.. Enver, atak, genç ve çok heyecanlı bir arkadaştır. Hâlbuki şu nazik zamanda devletin ve ordunun başında tecrübeli insanlara ihtiyaç vardır. Şayet Enver, bugünkü atak haliyle ileride bir hâdiseye sebeb olursa, bunu hiç birimiz düzeltemeyiz. Bu hususu ehemmiyetle gözönünde bulundurmalısınız.»

İzzet Paşa'nın bu mühim ikazına o gün kimse itibar etmemiş ve Enver Bey, Trablusgarb'la Balkan Harblerine iştira-

kinden dolayı üçer sene kıdem zammı alarak «asgarî müddeti ikmâl etmiş» sayılmış, böylece «Yarbay»lıktan «Tümgeneral»liğe yükselmiş ve bu müdhiş oyundan hemen sonra, 3 Ocak 1914'de «Paşa» ünvanını alıp «Harbiye Nâzırı» olmuş, nihayet «Başkumandan-Vekili» ünvaniyle bütün kara ve deniz kuvvetlerinin başına geçivermiştir!

«Enver Bey», otuz üç yaşında «Enver Paşa» olmuş ve ona bu «Paşa»lığı, İttihatçıların genç subayları temin etmiştir!.. Şayet bu genç subaylar, Talât Bey'i tehdit derecesinde tazyik etmeselerdi, Talât, kolay kolay Enver'e Harbiye Nezâretini teslim etmez, bu makama kendisine râm olacak birini getirir ve böylece şahsî diktatörlüğünü endişesiz sürdürebilirdi!..

Nitekim, daha sonraki devrede Talât Bey, nice tertiblerle Enver'in etrafındaki genç subayları tasfiye etmesini bilmiş ve kendi hâkimiyetindeki Merkez-i Umumî kararlarıyla devletin başını yiyenlerin ön safında yer almıştır!..

——«★»——

CEMAL PAŞA'NIN SULTANLIĞI!..

İttihad ve Terakki başındaki **«üç beyinsiz»**in kararı ile «İ'tilâf-ı Müselles» denilen İngiltere, Fransa ve Rusya'ya harp ilân edip Birinci Cihan Harbi'ne girmemizden hemen iki gün sonra, İttihatçı Çete başındaki o «üç beyinsiz»den biri olan devrin Bahriye Nâzırı Cemal Paşa; Nezâret uhdesinde kalmak şartiyle «Dördüncü Ordu Kumandanı» ve «Arabistan - Filistin Umumî Vâlisi» olmuş ve bu ünvanlar arasına «Mısır Fâtihi» ünvanını da katabilmek hülyasiyle 21 Kasım 1914 Cumartesi günü «Mısır Seferi»ne(!!!) çıkmıştır!..

Haydarpaşa İstasyonundan parlak merasimle Şam'a müteveccihen ayrılan ve yol boyunca her istasyonda büyük tezahüratla karşılanıp uğurlanan Cemal Paşa'nın Şam'da sürdüğü sultanlar misâli hayat, bu arada Cuma günleri İstanbul'daki pâdişah gibi Cuma selâmlığına çıktığı, meşhur Cami-i Emeviyye etrafına toplanan para ile tutulmuş dilencilere:

«— Yalla-n-nasr, yalla-n-nasr! Cemal Bâşa uhdul-Masr/ Haydi zafere, haydi zafere! Cemal Paşa gir Mısır'a» diye kendini alkışlattığı ve «Kanal Seferi»ndeki müdhiş hezimeti ayrı bir tedkik mevzuudur.

Biz bu yazımızda, harbin bütün dehşetiyle devam ettiği ve Cemal Paşa'nın elindeki bol tahsisat-ı mesture ile Suriye'de nice mârifetlerin(!) kahramanı olduğu bir devrede Moskof'un sahneye koymak istediği oyunu inceleyeceğiz...

Bu oyun, Cemal Paşa'nın Sultanlığı meselesidir ve oyunun teferruatı 1924 yılında Rus Hariciye Halk Komiserliği'nce yayınlanan bir kitabla açıklanmıştır. Rusya'daki ihtilâli müteâkip E. E. Adamof riyasetinde çalışan bir hey'et, eski Rus Hariciye Nezaretinin mahrem dosyalarını incelemiş ve o dosyalardaki vesikaları bir kitapta toplamıştır. Bu vesikalardan öğrendiğimize göre, ezeli ve ebedî düşmanımız Moskof, İttihad ve Terakki başındakiler arasındaki rekabeti sezmiş ve Talât'la Enver Paşalara karşı, Suriye'deki Cemal Paşa'yı kullanmak istemiştir!..

Cemal Paşa'nın sultanlığı meselesi, ilk olarak Rusya'nın Bükreş elçisi S. A. Poklefski tarafından Rus Hariciye Nezâretine duyurulmuş ve bu elçi 15 Ekim 1915 tarihli şifrede: İttihatçı çete başındakiler arasındaki ihtilâftan bahisle, hükûmetine şunu tavsiye etmiştir: «Şayet biz Türkiye Asyasında icray-ı hükûmet etmek hususunda Cemal'e yardım vaad edecek olursak, onu İstanbul aleyhinde açıktan açığa bir harekete sevketmek ihtimal dahilindedir. Bu düşünce muvafık görülürse, Ermeniler Cemal'e tesir yapacak surette temas hususunu düşündüklerinden cevabınıza muntazırız.»

Rus hariciyesi bu şifreyi alır almaz, bir taraftan Bükreş elçisine muvafakat cevabı verirken, diğer taraftan da, 25 Ekim 1915 tarihli bir telgrafla Paris, Londra ve Roma Sefâretlerine durumu bildirip, Fransa, İngiltere ve İtalya hükûmetlerinin muvafakatlerinin alınması için elçilerine şu talimatı vermiştir:

«İstanbul Ermeni mehafilinden bildiriliyor ki: Devletler kendisine aşağıdaki şartları teklif edecek olurlarsa Cemal'i İstanbul hükûmeti aleyhine açık bir isyâna meylettirmek ümidi vardır:

1) Yeni sultan için Suriye, Filistin, Irak, Arabistan, Kilikya

muhtar eyâletlerinden teşkil edilecek bir «Türkiye Asyası» devletinin masuniyet ve istiklâlini Müttefik Devletler tekeffül ederler.

2) «Türkiye Asyası» devletinin sultanı Cemal Paşa olacak ve sultanlık babadan büyük oğula geçecektir.

3) Sultan Cemal, İstanbul hükûmetiyle sultanını Almanlar elinde esir kabul ve ilân ederek bunlar aleyhine harp açmayı taahhüd edecektir.

4) Bu harb açılınca Müttefik Devletler ona silâh, techizat ve erzak vereceklerdir.

5) Harp bitince, devletler Cemal'e malî yardımda bulunacaklardır.

6) Cemal, İstanbul'un ve Boğazlar'ın elden gitmesine (tabiî Rusya lehine) **râzı olacaktır.**

7) Cemal, Ermenileri kurtarmak ve harbin nihayetine kadar onları beslemek hususunda tedbir almayı taahhüd edecektir.»

Bu telgraf şöyle sona eriyor: **«Türkiye'deki her çeşit dahilî karışıklık onları zayıflatır, bizim ise işimize yarar. Cemal, Almanları kovmaya ve İstanbul hükûmetini devirmeye muvaffak olamazsa bile çıkaracağı karışıklık yine bize faydalı olacaktır. Bu hususun Hariciye Nâzırına mahrem surette izah edilerek, acele bize bildirilmesi...»**

Cemal Paşa'nın sultanlığı meselesi, bu şekilde Rusya ile müttefikleri arasında bir yıl pazarlık mevzuu olmuştur. Kitapta bu mesele ile alâkalı yüze yakın telgraf mevcuttur. Ancak Fransa, Suriye ve havalisinden; İngiltere ise, Hicaz'dan vazgeçmemiş ve Moskof'un Boğazlara yerleşmesi bu iki devletçe uygun görülmediğinden Rusların teşebbüsü akîm kalmıştır.

Bolşeviklerin yayınladığı Çarlık hariciyesiyle ilgili bu kitapta, sultanlık meselesinin Cemal Paşa'ya teklif edilip edilmediği ve Cemal Paşa'nın bu meseledeki rolü vuzuha kavuşmamış, yüzlerce vesika arasında Cemal Paşa'nın durumunu aydınlatacak herhangi bir vesikaya rastlanmamıştır.

MEKKE ŞERİFİ HÜSEYİN'İN İHÂNETİ!..

Hicaz, Birinci Dünya Savaşı'nda Şerif Hüseyin'in ihânetiyle elimizden çıkıp gitmiştir!.. Bu, «Şerîf»lik iddiasındaki hâinin isyânı ve Hicaz'ın kaybı başlı başına bir tedkik mevzuudur... Bu mühim olayı, ileride her yönü ile ele alıp inceleyeceğiz. Ancak, bu günlük şu kadarını kaydedelim ki, bu, Şerîf Hüseyin denilen adamın içabında neler yapabileceğini sezen Sultan İkinci Abdülhamid Hân, bütün saltanatı boyunca onu İstanbul'da «ikamete me'mur» etmiş iken, İttihatçılar işbaşına gelir gelmez bu adamı serbest bırakmışlar, yalnız serbest bırakmakla kalmayıp, üstelik Mekke Şerifi de yapmışlardır!..

İttihatçıların bu gafletiyle arzuladığı hayata kavuşan Şerif Hüseyin, 1915 yılında İngiltere ile bir muâhede akdetmiş ve bu meşhur ihânet muâhedesinin imzasında en mühim rolü ünlü İngiliz casususu LAWRENCE oynamıştır!..

Mekke'de yayınlanan «El-Kıble» gazetesin'n beş yüz elli beşinci sayısında neşrolunan bu ihânet muâhedesine göre, Müslüman Şerif Hüseyin, Hıristiyan İngiltere'nin himâyesi altına girmiş ve İngiltere, dahili isyânlarla dışarıdan gelecek her çeşit tecavüze karşı Şerif ünvanlı Hüseyin'i himâye ve muhafazayı taahhüd etmiştir!.. Yine 1922 yılında Lordlar Kamarasında resmen açıklandığına göre, «Şerif» denilen Hüseyin, bu ihânetine mukabil İngiltere'den her yıl dört yüz bin İngiliz lirası almıştır!..

Şerif Hüseyin'in bu gizli ihânet muâhedesi, İttihatçıların **«Teşkilât-ı Mahsûsa»** adlı İstihbarat teşkilâtınca haber alınmış ve o yıllarda Suriye'de bulunup sultanlar misâli hayat süren Cemal Paşa, ikaz edilmişse de:

«— Ben onlardan Kur'an, namus, şeref sözü aldım. Ortada bu ahidlerini ihlâl edecek bir halleri görünmüyor», diyen Cemal Paşa, bu ikazlara itibar etmemiştir!..

Şerif Hüseyin'in isyânı, 27 Haziran 1916 Salı günü başlamış ve nice ihânetlerle Hicaz'ın her gün bir kısmı elimizden çıkıp giderken, Medine Müdafii FAHREDDİN PAŞA, şanlı müdafaasiyle bu mukaddes şehri korumuş, türlü na-müsait şartlara ve aklın alamayacağı ihânetlere rağmen, Mondros Mütârekesi'nden sonra da, şehri teslim etmemiştir!..

Yirmi beş maddelik Mondros Mütârekenâmesi'nin bir maddesi: Hicaz, Yemen, Suriye, Irak, Trablus ve Bingazi'de kalan kuvvetlerimizin en yakın ittifak devletleri kumandanlıklarına teslimine dairdi!.. İstanbul hükûmeti bu madde hükmüne göre, Medine'nin tahliyesini bir subayla Fahreddin Paşa'ya bildirmişse de, Fahreddin Paşa gelen bu subayı bir odaya kapayarak ihtilâttan men'edip İstanbul'u cevapsız bırakmış ve bu yolda yapılan daha sonraki bütün müracaatlara cevabı şu olmuştur:

«— Ben, Peygamberimin merkadini kimseye teslim edemem!»

Ancak, bir yandan İngilizlerin, diğer taraftan Medine'yi muhasara eden Emir Ali ve Faysal kumandasındaki kuvvetin giriştiği propaganda sonunda Mondros Mütârekenâmesi etrafa çabuk yayılmış, bu arada İstanbul hükûmetinin teslim emri de duyulduğundan bâzı kuvvetlerimiz mütâreke şartlarına uyarak düşmana teslim olmuşlardır!..

Bu haber, Fahreddin Paşa'yı derin bir teessüre garketmiş ve bu teessürle mukadderata boyun eğip, Medine'nin teslimini kabul ederek teslim şartlarını görüşmek üzere düşman karargâhına bir hey'et göndermişse de, Medine'nin teslimi, ancak Fahreddin Paşa'nın arkadaşlarınca derdest edilmesinden sonra gerçekleşmiştir!..

Teslim şartnâmesinin imzası günü, Ravza-I Mutahhara'yı ziyaret eden Fahreddin Paşa, imza mahalli olarak kararlaştırılan düşman karargâhına gitmemiş ve Ravza-I Mutahhara'yı kimseye teslim etmeyeceğini bangır bangır haykırırken, kumandan-vekili Necip Bey'le arkadaşları, Paşa'yı derdest edip götürmeye mecbur olmuşlardır!..

Fahreddin Paşa, 13 Ocak 1919 Pazartesi günü şanlı bir müdafaadan sonra, işte bu şartlar içinde Medine'yi teslim etmiştir!..

Böyleco, «Şerif» ünvanlı Hüseyin, İngilizlerle el ve işbirliği yaparak, onlardan tahsisat olarak üç buçuk günlük dünya saltanatı için bu zilleti kabul edip arzuladığı saltanata kavuşmuş, fakat sonu pek berbat olmuştur!..

Bu mevzuda Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah'ın anlattıkları, bu hâinin sonunu pek güzel ortaya koymaktadır!.. Bakınız ne diyor Abdullah, misafir ettiği bir Türk diplomatına:

İngiltere'den her yıl dört yüz bin İngiliz lirası olarak Devlet-i Aliyye'ye isyân eden «Şerîf» ünvanlı Hüseyin!..

«— Şu anda aklınızdan belki de birçok şeyler geçebilir. Devletine ihânet etmiş bir kimsenin misafiri olmakla üzüntü duyabilirsiniz. Size bir hâtıramı anlatayım: Şimdi bulunduğunuz bu salonda bir gün babam ile beraberdik. Bildiğiniz gibi, İbn-i Suud'a mağlûb olan babam Mekke'yi terkederek Kıbrıs'da ikamete mecbur kalmıştı. İşte o sırada Kıbrıs'tan beni ziyarete gelmiştı. Karşılıklı oturup konuştuğumuz sırada Sarayın

bahçesindeki bandonun Cezayir ve İzmir marşlarını çalmağa başladığını duydum. Bu marşları dinlerken babamın üzüleceğini düşünerek hemen salonun panjurlarını kapatarak sesin gelmesine mâni olmak istedim. Benim bu hareketimin sebebini anlayan babam:

«— Ne yapıyorsun?.. Benim üzüleceğimi zannederek mi bu marşları bana dinletmek istemiyorsun?.. Marşlar çalınsın... Pencereyi biraz daha aç!.. Onları doya doya dinleyeyim... Oğlum, biz devlet-i metbuamıza ihânet ettik. İstanbul'da on yedi sene süren ikametimiz sırasında hepimiz mes'ud ve bahtiyardık. Siz'ler birer şehzâde gibi idiniz. Her birimiz devlette mühim mevkiler işgal ediyorduk. Siz meb'us, ben Şûrâ-yı Devlet âzası idim. Allah, şimdi bizim cezamızı veriyor. Korkarım ki, bir gün daha büyük felâketlerle karşılaşabiliriz. Allah'dan en büyük niyazım, cezalarımızın çoğunu hayatta çektirmesidir. Tâ ki âhiret gününde günahlarımız azalmış olsun!..»

Bu hâtırayı Hamza Osman Erkan'dan dinleyen Nusret Kuruoğlu, şunları da ilâve ediyor:

«— Bilindiği gibi, Haşimî sülâlesine mensub hükümdarların hemen hemen hepsi de birer felâkete kurban gitmişlerdir: İlk defa Şerif Hüseyin tahtını ve vatanını terke mecbur kalmıştır. Irak'da kral olan oğlu Faysal, Bern'de öldürülmüş; yerine geçen oğlu Gazi ise, bir sûikasde kurban gittiği halde otomobil kazasında ölmüş gibi gösterilmiştir. Ürdün Meliki Abdullah ise, Kudüs'de Hz. Ömer Camii'nin kapısında bir Arap fedâîsi tarafından hançerle katledilmiştir. Ve nihayet Irak'ın son kralı Abdülilâh ve Başvekil Nuri Said Paşa, birlikte Türkiye'yi ziyaret etmek üzere uçağa binecekleri sırada hükûmet darbesi neticesinde feci şekilde öldürülmüş ve cesedleri sokaklarda sürüklenmiştir. Nuri Said Paşa, Faysal'ın ihtilâlci ordusunda subaylık yapmış ve Türklere karşı birçok savaşlara iştirâk etmiş olan bir kurmay subayıdır.»

İhânet yoluna sapan hâinlerden birinin âkibeti işte budur!.. Diğer hâinleri de, ileride ele alıp tanıtmaya çalışacağız!..

«★»

«İTTİHAD VE TERAKKİ» İSİM DEĞİŞTİRİP «TECEDDÜD FIRKASI» OLUYOR!..

İttihad ve Terakki başındaki «üç beyinsiz»den biri olan Talât Paşa, 8 Ekim 1918 Salı günü sadâret makamından uzaklaştırılmış ve onun bu zoraki istifasiyle İttihad ve Terakki denilen «Komite» iş başından ayrılmıştır.

Talât Paşa'nın sadâreti ve sadâretten ayrılmasıyle ilgili bâzı yazılarda onun Harb-i Umumî sonunda kendi arzusuyla sadâretten istifa ettiği yazılırsa da, bu iddia doğru değildir. O yıllarda Mâbeyn Başkâtibi olan Ali Fuad Türkgeldi'nin hâtıratında kaydettiğine göre: Sultan Vahideddin, Talât Paşa'yı; Velichd Abdülmecid Efendi ise, Enver Paşa'yı istifaya zorlamışlar. Talât Paşa da yeni kurulacak Kabineye iki İttihatçının alınması şartiyle sadâretten ayrılmıştır. Nitekim Talât Paşa'dan sonra Sadrâzam olan Ahmed İzzet Paşa, kurduğu Kabineye Fethi (Okyar) ile İttihatçıların meşhuur maliyecisi avdeti Cavid'i almaya mecbur olmuştur!..

Meclis-i Meb'usan Reisi Ahmed Rıza'nın tâbiriyle **«İyi bir komiteci, çete reisi»** olan Talât Paşa, sadâretten uzaklaştırıldıktan sonra günlerini İttihad ve Terakki Merkez-i Umumî'sinde geçirmeye başlamış ve arkadaşlarıyla beraber, Komitenin geleceğiyle alâkalı tedbirleri aramıya başlamıştır!..

Ahmed İzzet Paşa Kabinesinin imzalodığı meşhur Mondros Mütârekesi (Teslimnâmesi)ni müteâkip selâmeti firarda bulan İttihatçılar, o feci teslimnâmenin imzasının hemen ertesi günü aleiâcele toplanmışlar ve gûya İttihad ve Terakki'yi feshederek **«Tecedddüd Fırkası»**nı kurmuşlardır!..

1 Kasım 1918 Cuma günü öğleden sonra yüz yirmi kadar İttihatçının iştirâkiyle toplanan o günkü fevkalâde kongreden evvel iki teklif ortaya atılmış, bâzı İttihatçılar, meşrutiyeti tesis gibi mühim bir hizmeti(!!!) başaran İttihad ve Terakki'yi «tarihin sine-i tekrimine(!) tevdi» etmeği öne sürerken, bir kısım İttihatçılar da, dağılmanın doğru olmayacağını, muhtemel tecavüzlerin fırka tesanüdü ile yok edilmesini, İttihad ve Terakki'nin kapatılmamasını müdafaa etmişlerdir.

İttihatçıların daha evvel akdettikleri sekiz kongrenin tamamen aksine, âdeta bir ölü sessizliği içinde geçen o günkü Kongreye Talât Paşa riyâset etmiş ve yaptığı uzun bir konuş-

ma ile bakınız, Birinci Dünya Savaşı'na girmemiz mevzuunda neler söylemiştir:

«— Ötedenberi büyük bir Avrupa devleti ile anlaşmak politikası tâkib ediyorduk. İngilizlerle, Fransızlarla temaslarımızdan ancak menfî netice almıştık.

Bir gün Sadrâzam Said Halim Paşa, Enver Paşa'yı, Halil (Menteş) Bey'i ve beni yalısına çağırdı. Alman elçisinin müsavi şartlarla bir ittifak teklif ettiğini söyledi, fikirlerimizi sordu.

Memleketin kalkınması, varlığının korunması için böyle bir ittifakın lüzumunda her üçümüz birleştik, müsbet cevap verdik. Sadrâzam Said Halim Paşa, iş henüz bir yoklama mahiyetinde olduğu için, başkalarının bilmemesi lâzım geleceğini söyledi. Müzakerelerine devam etti.

Kuvvetli bir devletin, zayıf Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak etmesi, yakın bir harbin işaretiydi. Bunu anlamakta gecikmedik. Yalnız, harbin umumi olacağını tahmin etmiyorduk(!). Böyle bir ittifaka girmekle memleketimizi, her türlü tehlikeden korumuş olacağımızı düşünüyorduk. Nihayet Sadrâzam Paşa, Almanya ve Avusturya - Macaristan elçilikleriyle İttifak Antlaşmasını imzaladı. Nâzırlardan bir kısmına haber verildi.

Az sonra Rusya ile Almanya arasında harb başladı. Bizim de İttifak Antlaşmasına göre, savaşa girmemiz lâzım geliyordu.

Sadrâzam, vakit kazanmak için elçileri oyalıyordu. Böylelikle yeni antlaşmanın hükümleri bozulmuş oluyordu. Üstelik her iki tarafın emniyet ve sempatisini kaybediyorduk. Ben ve bâzı arkadaşlarım bu hali beğenmiyorduk. Said Halim Paşa, elçilerin hemen harbe girmemiz için ısrar etmediklerini, yalnız gecikmemizle ittifaka sâdık kalmadığımızı söylediklerini anlattı. Bu sözlerden, onların da taahhütlerinin devam etmeyeceği mânâsını anlamak lâzım geldiğini ilâve etti.

Kabine toplandı. Vaziyeti mütalâa etti. Elçilere, Bulgaristan'ın ve Romanya'nın siyasî durumları anlaşılmadan harbe girmemizin, bizim olduğu kadar kendilerinin de menfaatlerine uymayacağını anlatmaya karar verdi.

Bir gün yine toplanmıştık. Enver Paşa biraz geç geldi. **«Bir oğlumuz oldu»** diye söze başladı. Goeben (Yavuz) zırhlısı ile Breslau (Midilli) kravazörünün Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdiklerini söyledi. Gemilerin geleceğini kimse bilmiyordu. Bir sürpriz karşısında idik...»

Talât Paşa, konuşmasına bu şekilde devam etmiş, Alman harb gemilerinin nasıl satın alındığını, Bulgaristan ve Romanya'ya yaptığı seyahatleri anlatmış, bu arada Yavuz ve Midilli'nin Karadeniz'deki harekâtına temasla şunları söylemiştir:

«Hâdiseden (iki harb gemisinin Karadeniz'e çıkıp giriştiği tecavüzden) hiç birimizin malûmatı yoktu. Ben de, diğer arkadaşlar gibi, Enver Paşa'nın haberi olduğuna kani idim. Bayram günü, Halil Bey'in evindeki toplantıda, Enver Paşa'ya hücum ettim. Paşa, haberi olmadığını yeminle te'min etti. Bu vak'a üzerine harb, bir emr-i vâki olmuştu.»

Talât Paşa'nın o günkü konuşması, bu şekilde baştan sonuna kadar, hakikatlere aykırıdır!.. Bugün binlerce vesika, Talât Paşa'nın söylediklerini tekzib etmektedir. Aklınca, Birinci Cihan Harbi'ne girmemizin mes'uliyetini üzerinden atmak istiyen Talât Paşa, nihayet uzun konuşmasını şöyle bitirmiştir:

«Dört harp yılının iki senesi, fedakârlıklarla geçti. Halk canını, malını seve seve verdi. Sivil - asker, bütün memurlar şereflerini muhafaza ettiler. Harbin üçüncü ve dördüncü yıllarında, yolsuzluk yapanlar oldu. Bunlar da takip edildi, cezalandırıldı. Son zamanlarda harp talihi döndü, mağlûb olduk. İktidar mevkiini bıraktık. Şimdi de Cemiyetin Reisliğinden çekiliyorum. Umumi Merkez âzaları da istifa ettiler. Bundan sonra fırkanın mukadderatı, kongre kararına kalmıştır.»

Talât Paşa'nın bu konuşmasından sonra, söz alan bâzı delegeler, İttihad ve Terakki'nin «yeni ve modern bir şekilde devamını» istemişler, neticede kongrede öne sürülen fikirlerin esasını tesbit etmek üzere bir encümen kurulmuş ve 3 Kasım Pazar günü yapılan son içtimada, «İttihad ve Terakki» bütün hukuk ve vecibeleriyle «Teceddüd Fırkası»na devredilivermiştir!..

—— « ★ » ——

TÜRKİYE'DE İÇKİ YASAĞI!..

«Men'-i Müskirat Kanunu», İlk Meclis'in mühim simâsı Trabzon Meb'usu Ali Şükrü Bey tarafından teklif edilmiş ve bu kanun teklifi, Meclis'in Şer'iyye, Maliye, Dahiliye Encümenle-

rinden bâzı değişiklikler geçip, 1920 yılının 13 ve 14 Eylül günleri akdolunan gürültülü iki toplantıdan sonra kabul edilmiştir.

Trabzon Meb'usu Ali Şükrü Bey'in teklifine göre: Bira ve şarap dahil olmak üzere bütün alkollü içkiler memleket içinde yapılmayacak, satılmayacak, kullanılmayacak, dışarıdan ithaline de müsaade olunmayacaktır. Bu teklif Şer'iyye Encümeninde görüşülürken ceza hükümleri attırılmış, para ve hapis cezası yanı sıra suçluya alenî olarak sopa ile dayak atılması da ilgili maddeye ilâve olunmuştur. Bu sopa ile dayağın asgarî haddi, seksen değnekti!.. Suçluya, herkesin huzurunda seksen değnek vurulacak, tekerrürü halinde birer misli artırılacaktı!..

«Men'-i Müskirat Kanunu»nun müzakeresine 13 Eylül 1920 Pazartesi günü başlanmış ve Meclisin o günkü içtimaına Konya meb'usu Hadımlı Vehbi Efendi Başkanlık etmiştir. O gün ilk sözü **Maliye Vekili Ferid Bey** almış ve Rusya da dahil olmak üzere dünyanın hiç bir tarafında önlenemediğinden, bizde ise, bu işi takip edecek memur kadrosu dahi bulunmadığından bahisle:

«— Efendiler, ne oluyorsunuz? Şimdi ben size diyorum ki, ey meb'usân-ı kiram!.. Lütfen üç ay sigara içmeyiniz de men'-i müskiratın tatbik edileceğine ben de kanaat getireyim. Ben hayatımda ağzıma içki koymuş odam değilimdir. Şahsî meselem yok!.. Ama, şimdi diyorum ki, müskiratın yasak edilmesi yerine, ağır vergi koyalım. Hükûmetimizin verdiği teklif de encümenlerden geçti. Hıs uğruna bu mücadele devresinde bütçeden bir milyon altın fedakârlığa kat'iyyen razı değilim. Efendiler!.. Bugün bütçenin açık vermemesi, sizin temel endişenizdir. Müskirat kullanmak bir itiyattır. Bu itiyada sahip olanlar elbette vergi ödeyeceklerdir. Siz kalkıyorsunuz, bunların ödeyeceklerini içki kullanmayanların üstüne yüklüyorsunuz.» **(Şiddetli gürültüler, ayak patırdıları)**

Müfid Ef. (Kırşehir): «— Ahlâklarını, sıhhatlerini kurtaracağız.» **(Bravo sesleri)**

Maliye Vekili (devamla): «— Hiç bir şey kurtaramayacaksınız. Gizli içeceklerdir. Her şeyi göze alacaklardır.»

Hocı Mustafa Ef. (Ankara): «— Gözleri çıksın!»

Bilâhare teklif sahibi **Ali Şükrü Bey** söz almış ve Maliye Vekilinin iddialarına cevaplа:

«— İşte, Fevzi Paşa Hazretleri şahidimdir. Erzurum'da eşraf koyun satar, rakı içer. Trabzon'da dört Rum meyhanesi vardı, şimdi sayıları yetmiş üç oldu. Bir avuç Pontoscu rakı yapıp memleketi soyuyor, sonra bu paralar Yunanistan'a kaçırılıyor!.. Yediden yetmişe kadar sarhoş olduk. **(Bravo sesleri, doğru sesleri).** Bu millette fıtrî merbutiyet vardır. Bu milletin cahilinden değil, yarı âliminden korkun. Ümmî olan, fazilet sahibi münevver önünde koyun itaati besler. Bağlarımızdan bahsettiler: Şeker yok, pekmez yapalım; ispirto yapıp boyayalım, satalım dediler!.. Bunları yapanlar da sanki biz miyiz? Müslümanlar mı? Türkler mi? Efendiler!.. Rakı uğruna emlâk ve akarlar bizlerden Rumlara, Ermenilere geçiyor. Maliye Vekili tapu kayıtlarını tedkik etsin, öyle konuşsun. Kanunu beğeniyor, ama tatbik edemeyiz, diyor. Kanunları tatbik etmekten izhar-ı âcz eden bir hükûmet, zaten hükûmet değildir. Bir vekilin böyle konuşması ayıptır, züldür, tatbik edemeyen çekilir» **(Bravo sesleri, alkışlar, patırtılar, soldan gürültüler)**

Ferid Bey (Maliye Vekili): «— Ben şimdi çekilirim. Gel, tatbik et bakalım!»

Ali Şükrü Bey (devamla): «— Böyle hayal ile lâf olmaz. Tatbik edeceksin.»

Ferid Bey: «— Zül tâbirini geri al!..»

Ali Şükrü Bey: «— Almam!.. Kanunu tatbik edemem diyen vekile daha ağır da söylenir. Bence böyle bir hükûmet yerinde durmaya lâyık değildir.» **(Şiddetli gürültüler).**

Ferid Bey: «— Sözünü geri al! Aynı şekilde hakaret ederim.»

Ali Şükrü Bey (devamla): «— Rica ederim... Patırtı ile, tehdit ile hakikat kapanır mı? Maliye Vekili, kanunu tatbik edemem diyor. Bu nasıl sözdür? Millet bizi içinde bulunduğu dertlerden kurtarma ümidiyle buraya göndermiş. Bu dertlerin başında içki, mânevî izmihlâl geliyor. Alkoliklerden, sağlam bir millet, selâbet-i ahlâkiyesi olan halk, dolayısıyle kudretli bir ordu olur mu? Bu zat, vatanın ahlâkını kurtaracak olan bir kanunu tatbik edemem derse, onun vekâletinden ve onun mensup olduğu hükûmetten hayır gelir mi?» **(Bravo sesleri, gürültüler).**

Trabzon Meb'usu Ali Şükrü Bey konuşmasına devamla:

«— Fakat anlıyorum ki, bir kelimeden hâdise çıkarmak istiyorlar. Ben de o kelimeyi geri alıyorum. Tâ ki, vatan bu içki felâketinden kurtulsun. **(Bravo sesleri, alkışlar).** Efendiler!.. Bugün Amerika'yı teşkil eden bâzı mıntakalarda kiliseye gitmeyenlerden iki dolar ceza alıyorlar. Neden?.. Çünkü dinî selâbet ve ahlâkın mevcud olmadığı cemiyetlerde hiç bir ciddî netice alınamaz. Amerika geri midir? İptidaî midir? Neden dinî terbiyeyi esas tutuyorlar? Onlarda ki, alkol dînen yasak değildir, onlarda ki, ilim ve irfan zirvededir. Onlar müskiratı en ağır kanunlarla yasak ederlerken; istiklâl ve refaha muhtaç, mevcudiyetini bir ahlâk nizâmı içinde yükseltmek mecburiyetinde olan ve fakrını, cehaletini, ancak ruhî selâbet ve iman ile yenebilecek bir memlekette alkoliğe revaç ve imkân vermek nasıl olur? Eğer biz bugün böyle cesaretli bir karar alırsak hem bütün İslâm âlemi bize hayran kalır, hem de Avrupa ve Amerika içinde bulunduğumuz güç şartlara rağmen giriştiğimiz bu şerefli yoldan dolayı azmimizi ve cesaretimizi takdir ederler.» **(Müzakere kâfi, maddelere geçilsin sesleri).**

Teklif sahibinin bu konuşmasını müteâkip **Burdur Meb'usu İsmail Suhi (Soysallıoğlu)** söz alır ve:

«— Beni dinleyiniz arkadaşlar!. İsviçre'de alkol aleyhine yüzden fazla cemiyet var, amma içki yasak değil. Yasak edilmesi mümkün olmadığı için... Yapamayacağınız işe girişmeyiniz. Amerika'da dört yüz bin kilometre uzunluğunda demiryolu var, bizde dört bin kilometre yok... İsviçre'de halkı, değil bütün içkilerden uzak tutmak, sadece ağır dereceli içkiler içkiler içmekten alakoymak için ucuz, sıhhî içkiler, cayhaneler, mütalâa salonları açılmıştır. Siz mektep açamıyorsunuz. İdare değişmedikçe, kafalar değişmedikçe, yasak kanunları neye yarar?» diyerek, verdiği takrirle içkinin yasak edilmesini değil, ağır şekilde vergilendirilmesini ister.

Bilâhare **Balıkesir meb'usu Hasan Basrî (Çantay)** Bey söz alarak der ki:

«— Ben, Ali Şükrü ve İsmail Suphi Beyler gibi Amerika ile İsviçre'den değil, kendi seçim dairemden, Balıkesir'den misâl vereceğim. Bu maddenin tatbik edilemez olduğunu iddia edenler yanılıyorlar. Bendeniz, Balıkesir'de Idman Yurdu reisi idim. Işretin maddî - mânevî zararlarına inanmıştık. Mücadeleye baş-

ladık. Balıkesir merkezinde on yedi meyhane vardı. Cebir istimal etmeden, azmimiz, imanımız, telkin gücümüzle hepsini kapattık. Çünkü işretin felâketlerini yılmadan anlattık, irşad ettik, âmme vicdanında alkol kullananın kötülüğü için fikir yerleşti. Diyeceksiniz ki, her yerde bu mümkün müdür?

Efendiler! Milletimizin mütehalli olduğu en büyük fazîlet, müsbete ve iyiye olan meylidir. Fazilete dayalı bir hayat nizâmının yerleşmesi için ona samimî olarak yol göstermek ve örnek vermek lâzımdır. O kadar... Bu hayat yerleşinceye kadar, nizâma ve hattâ yasağa elbet ihtiyaç vardır. Fakat sıkı ve samimî himmetle bu memlekette olmayacak iş yoktur. Ben ümmi halktan değil, münevverden müştekiyim. Medeniyet adı altında bütün menfî görenekler, münevverden halka geçmektedir. **(Bravo sesleri)** Halka yaklaşmak, ona güzel nümuneler vermek lâzımdır.»

Hasan Basri Bey'den sonra **Antalya meb'usu Rasih (Kaplan)** kürsüye gelir ve teklifin kabulü yolunda yaptığı konuşmada:

«— Sahilleri gezdim. Bütün değerli emlâk Rumların, Ermenilerin eline geçmiştir. Neden?.. Meyhaneci defterlerini açınız: Borçlular; Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin... Harmanından kalkan zahirenin parasını evvelâ meyhaneciye yatırıyor, elindeki üç kuruşla da sefil oluyor. Ahlâksızlığın başı içkidir. Bizde eşrafiik içki iptilâlığı mânâsına gelir oldu. Durma zamanı değil, «Bismillâh» diyelim ve yürüyelim.» **(Alkışlar, soldan nereye yürüyorsun? sesleri).**

«Men'-i Müskirat Kanunu»nun müzakeresine 14 Eylül Salı günü de devam edilmiş ve o gün ilk sözü, Sıhhiye Encümeni mazbata muharriri **Bursa meb'usu Operatör Emin Bey** olarak:

«— Bu madde ile yalnız rakı ve konyak yasak ediliyor. Şarapla bira müskirattan sayılmaz. Bunların gerek fennî, gerek kanunî isimleri «mevadd-ı muhammara»dır. Şimdi biz Encümen namına şarapla biranın da yasak edilmesini, yapılma, satış, kullanma ve memlekete ithalinin men'edilmesini teklif ediyoruz. **(Bravo sesleri, alkışlar, gürültüler).** Çünkü bunlar dahil edilmezse, derecelerini yükseltirler, yabancı madde karıştırırlar, yine aynı netice bâki kalır.»

Hasib Bey (Maraş): «— İlâhî Emin Bey, sen de mi?» **(Gülüşmeler).**

Bu arada **Manisa meb'usu Refik Şevket (İnce)** söz alarak, şarap ve bira yasak edileceğine göre, afyon serbest mi bırakılacaktır? diye sorar. Bu suale **İsmail Suphi Bey** yerinden fırlayarak:

«— İnsaf edin... Haşhaş tarlaları memleketin bir kısmında geçim vasıtasıdır. Müskirat olan herşey dahildir deyince, bira arpadan yapılır, arpayı da mı ektirmeyeceksiniz?» diye bağırır.

İsmail Suphi'ye cevap vermek üzere kürsüye çıkan **Tunalı Hilmi Bey:**

«— Haşhaş tarlaları para getiriyor diye halkı afyonla mı efsunlayacağız?.. İngilizler, Hindistan'la Çin'i afyonla uyuttular, sonra da yuttular. Zaten başkaca afyon efsunları memleketi sarmışken **(Şiddetli gürültüler, sus, yerine otur, ne demek istiyorsun sesleri, ayak patırtıları)** evet, istediğiniz kadar tepinin. Başka efsunlar memleketi sarmışken, haşhaş tarlalarını koruyacağız diye **(şiddetli gürültüler arasında Tunalı Hilmi Bey kürsüden iner).** Bursa meb'usu **Dr. Operatör Emin Bey** tekrar kürsüye gelir ve afyon meselesine temasla:

«— Beyler, Efendiler!.. Telâş etmeyiniz... Afyon, tıbda, hekimlikte, eczacılıkta birçok yerlerde kullanılmaktadır. Şimdi eczaneleri de mi kapatacaksınız? Afyon, esrar, zaten yasaktır. Afyonla müskiratın alâkası yoktur.»

Bilâhare Kastamonu meb'usu **Dr. Suad Bey** söz alır ve bu zatın uzun izahından sonra afyon, yasağın dışında kalır.

Maddeler üzerinde konuşulurken, teklif sahibi **Ali Şükrü Bey,** alenî sarhoşluğa temasla:

«— Bizim gayemiz, sarhoşluğun men'idir. Yânî sarhoşluğa sebeb olan müskiratın yasak edilmesi, menbaının kurutulmasıdır. Birçok meselede selâhiyetini su'i-istimâle alışmış olan bâzı memurların zorla evlere girerek rakı var mı, yok mu diye fuzulî müdahaleleri, gel ağzını koklayayım diye geleni geceri çevirmesi, hattâ şahsî garazına vesile yapması muhtemeldir. Bu sebeble sarhoşlukta cürüm, sarhoşluk arazı göstermesidir.» der. Bu arada Kütahya meb'usu **Besim (Atalay) Bey**'le, Kırşehir meb'usu **Müfid Efendi** arasında «Hadd-i Şer'î» mevzuunda başlayan münakaşa reisin sert müdahalesiyle önlenir ve Hıristiyanlarla Musevilerin dinî merasimlerinde müskirat kullanma-

larına müsaade edilmesine dair bir takrir veren **Tevfik Rüşdü Bey** kürsüye gelerek:

«— Biz mezheb ve din hürriyetini asırlarca tanımış bir milletiz. İslâmın bugün mazlum ve mağdur olduğu şu günlerde biz, hissimize bağlı kalarak bu hususiyetimizi elimizle yıkmayalım. Sonra mukabele ederler» der. **(Daha ne edecekler? sesleri).**

Bilâhare **Rasih (Kaplan) Efendi** tekrar söz alır ve:

«— Türkler, ne İsevîlerin, ne Musevîlerin ibâdet yerlerine ne girmişler, ne de merak etmişlerdir. Bu kanun neşredildikten sonra da biz, kiliseleri ve sinagogları tarassud etmiyeceğiz. Onlar, şimdiye kadar olduğu gibi merasimlerinde kullansınlar. Eğer kanuna, kilise ve sinagoglarda içki kullanılması serbesttir, diye bir madde koyarsak, alimallah, emin olunuz, şimdiye kadar bizim için her fenalığın menbaı olan kiliseler meyhane olacak ve sizleri zehirleyecektir» **(Alkışlar).**

Hamdi Namık Bey (İzmit): «— Rasih Efendi biraderimiz yanlış düşünüyorlar. Onlar şarabı sadece kiliselerinde değil, dinî ibâdet olarak senenin muayyen günlerinde evlerinde de içerler. Sonra ölülerini gömerken içerler. Yahudiler çocuklarını sünnet ederken içerler. Nikâhlarında da içerler. Biz burada *kanunî madde olarak onlara hak ve serbestî tanırsak, aralarına* karışacak müslümanlar da bulunur. **(Gürültüler... Nasıl olur sesleri).** Nasıl mı olur? Hocam, sen hiç vakt-i kerahat gelip çattığı zaman ismini unutan baş gördün mü? **(Sen gördün mü sesleri)** Gördüm efendim... Çok şükür ki, kendi başım değildi. Bendeniz içki kullanmam, arkadaşlar bilirler. Fakat böyle şekli aleyhtarlıktan da nefret ederim» **(Ayak patırtıları, gürültüler).**

«Men'-i Müskirat Kanunu»nun Meclisteki müzakeresi böyle gürültüler içinde dört buçuk saat devam etmiş ve 14 Eylül 1920 Salı günü, kanun kabul olunmuştur.

«Men'-i Müskirat Kanunu», Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği yirmi ikinci kanundur. Bu kanunun oylamasına yüz kırk beş meb'us iştirâk etmiş, üç «müstenkif» re'ye karşı, yetmiş bir «kabul»; yetmiş bir de «red» oyu kullanılmış, ancak Meclis Reisi, teklifin kabulü lehinde oy verdiğinden, Reis Hadımlı Vehbi Efendi'nin:

«— Riyasetin re'yi kabul cihetinde olduğundan kanun ka-

bul edilmiştir» sözleriyle «Men'-i Müskirat Kanunu»nun neticesi belli olmuştur.

Kanunun birinci maddesine göre: Her nevi müskirat imâl, ithâli, satın alınması ve kullanılması yasak ediliyor, ceza hükmüne ait üçüncü maddesinde ise: Alenen müskirat istimal edenler veya hafiyyen edip de sarhoşluğu görülenler, elli liradan iki yüz liraya kadar para cezası veya üç aydan bir seneye kadar hapis cezası ile tecziye edilirler. Resmî vazifesi olanlar ise, bu cezalara munzam olarak memuriyetten tardolunur. Bu hükümler temyiz ve istinaf edilemez», deniliyordu.

«Men'-i Müskirat Kanunu» 14 Eylül 1920 Salı günü kabul edilmiş ve kanunun tatbiki için gerekli hazırlıkların ikmalinden sonra 28 Şubat 1921'de tatbik mevkiine konarak, üç sene, altı ay yirmi beş gün yürürlükte kalıp, 9 Nisan 1924 tarihinde «beklenen neticenin elde edilmediği» gerekçesiyle içki yasağı kaldırılmıştır.

——— «★» ———

İKİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI'NIN İÇYÜZÜ!..

1 Nisan 1921... Bu tarih, İkinci İnönü Savaşı'nın kazanıldığı gündür. Bilindiği gibi, İkinci İnönü Savaşları 23 Mart'tan 1 Nisan tarihine kadar devam etmiş ve bu savaşlar sonunda Garb Cephesi Kumandanı İsmet Paşa «**kahraman**» oluvermiştir!.. Ve galiba, İsmet Paşa'nın ölümünden sonra «**MİLLÎ KAHRAMAN**» ilân edilmesinde bu, İnönü Savaşlarını güya kazanmış olmasının da tesiri vardır!..

Görelim şimdi, İsmet Paşa'nın İkinci İnönü Savaşı'nı nasıl kazandığını?! Hamdullah Suphi (Tanrıöver), bu savaşla ilgili hâtıratında der ki:

«— Sessizce yemek yedik. Yukarı çıktığımız vakit kimsede konuşmağa heves, hattâ cesaret yoktu. Çünkü Anadolu'nun bir köşesinde sözü lüzumsuz kılan, onu hiçe indiren bir vak'a cereyan ediyordu: İkinci İnönü Muharebesi...

Birbirini takip eden muharebelerin silâhsız, parasız ve erkeksiz bıraktığı Anadolu her cins enkaz arasından ne topla-

yebildi ise, onunla sekiz, on bin kişilik ufacık bir ordu yapmış ve İsmet Paşa'nın kumandasında Yunan ordusuna karşı gönderilmişti.

Bu gece cereyan eden muharebenin endişesi ruhumuza hâkimdi. Nâdiren, çok kısa olmak üzere bir iki kelime söyleyenler oluyor, fakat derhal ağır bir sessizlik avdet ediyordu. Ara sıra bir nefer bir fincan kahve ile içeri giriyor, bir müddet sonra boşalan fincanı almak üzere tekrar geliyordu. İnsan ömründe dakikaların bitmez, tükenmez bir zaman tesiri yapılığı müstesna bir gecede idik... Sabahın üç buçuğuna doğru kapı açıldı. Bu defa içeriye Şemseddin Bey girdi. Haber bunda idi. Yüzü birdenbire en vahim bir haberin karşısında olduğumuzu anlatmaya kâfi geldi.

Uzun boylu, genç, kumral zabit çok ağır bir ameliyat masasından kalkmış gibi bütün kanı çekilmiş, gözlerinde getirdiği haberin yeisi, içeriye girdi. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında oturduğu masanın üstünden telgrafı uzattı.

«Okumaya lüzum yok. Harbi kaybetmişiz.»

Size o anda nasıl bir sessizliğin odada hüküm sürdüğünü tarif etmek müşküldür. Başlarımız eğildi. Daha işitmediğimiz haberin fecaatini ve bu vaziyetten doğacak felâketi düşünüyorduk.

Mustafa Kemal Paşa bir saniye, beş saniye telgrafa bakıyor, fakat bize bir şey söylemiyordu. Nihayet karar verdi:

«— Arkadaşlar, harbi kaybettik. Dinleyiniz, gelen haber şudur: Sağ cenaha kumanda eden Miralay İzzeddin Bey, faik düşman kuvvetlerinin tazyiki altında mümkün olan mukavemeti yaptıktan sonra işgal ettiği mevzileri terkederek geri çekilmeğe mecbur olmuştur. Sol cenaha kumanda eden Miralay Ârif Bey, aynı sebebierle geri çekilmiştir. Umumî ric'at (geri dönme) **emrini verdim.»**

Arkasından, şimdi size isimlerini tekrar edemeyeceğim beş altı köyün ismini saydıktan sonra, Garb Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, *buralarda düşman süvarileri görüldüğünü haber* veriyor ve hemen ric'at emrini verdim diyordu.»

Durum budur!.. Hamdullah Suphi'nin hâtıratındaki bu satırları te'yid eden daha başka kaynaklar da vardır. Bunların tamamını sayfalarımızın darlığı dolayısiyle ayrı ayrı nakledemeyecek ve şu kadarını yazacağız ki, ne olmuşsa bu feci mağlû-

biyet haberinin duyulmasından sonra olmuş ve Feridun Kandemir Bey'in iddiasına göre, olaylar şu şekilde inkişaf etmiştir: Dinleyelim şimdi Kandemir'i:

«— Orduya ric'at emri verildiğini bildiren telgraf okunduğu anda, sessizce Mustafa Kemal Paşa'nın yanından ayrılan Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak), **diğer odadaki makine başına gecerek, muhabereye koyuluyor. Durum hakikaten fecî.. İsmet Paşa ric'at emrini verdikten sonra, kendisi de karargâhıyle cepheden uzaklaşmış!.. Halbuki o esnada düşman da, ric'at etmeğe başlamıştır!.. Fevzi Paşa, o esnada bulundurabildiği Cephe Kurmay Başkanı Yarbay Naci'ye** (bilâhare, İnönü Reisicumhur olunca Millî Müdafaa Vekilliği yapan Naci Tınaz Paşa'ya):

«—Garp Cephesi Karargâhıyle temas temin edilip oradan yeni bir emir alıncaya kadar benim emrimdesiniz. Ric'at etmeyecek, derhal düşmanı takibe başlayacak ve durumdan sık sık beni haberdar edeceksiniz» emrini veriyor.

Bu esnada, aranmakta olan İsmet Paşa da bulunarak(!) durumdan haberdar edilince, tekrar İnönü'ye dönüyor ve soluk soluğa çıktığı Metristepe'de, Fevzi Paşa'nın emri ve kahraman MEHMETÇİK'in gayret ve himmetiyle kazanılan zafer sahnesini seyrederken Ankara'ya da zafer müjdesini veriyor!..»

İsmet Paşa'nın, İkinci İnönü Savaşı'nı nasıl kazandığını(!!!) böylece tesbitten sonra, okuyalım onun Ankara'ya çektiği telgrafı... **«Metristepe'den: 1 Nisan 1921»** tarihini ve **«Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine»** (Genel Kurmay Başkanlığına) başlığını taşıyan zafer müdesi şudur:

«Sabah dokuz otuzda Metristepe'den görülen vaziyet:

Gündüzbey şimalinde sabahtan beri sebat eden ve ardcı olması muhtemel düşman müfrezesi, sağ cenah grubunun taarruzu ile gayri muntazam çekiliyor. Kıtalarımız yakından takip ediyor. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok. Bozüyük yanıyor. Düşman, binlerce ölüleri ile doldurduğu muharebe meydanını, muzaffer silâhlarımıza terketmiştir...»

Şimdi yine Hamdullah Suphi Tanrıöver'i dinleyelim ve İsmet Paşa'ya çekilen cevabî telgrafın hikâyesini okuyalım. Diyor ki, Hamdullah Suphi:

«— Birdenbire kapı tekrar açıldı. Aynı zabit, Binbaşı Şemseddin Bey içeri girdi. Yüzü, nereden geldiğini bilmediğimiz bir ışık ile aydınlanmış gibi idi. Sür'atle yürüdü. Ve Mustafa Kemal Paşa'ya, «İkinci bir haber» diyerek bir telgraf uzattı. Orada toplananların nasıl bir dikkatle bu haberi anlamak için beklediğimizi şimdi tekrar içimde duyuyorum. Paşa, evvelâ kendisi okudu. Şifa bulmuş bir adam gibi birdenbire değişen bir yüz ve sesle: «Arkadaşlar, vaziyet büsbütün değişti» dedi. «Size telgrafı okuyayım: Mukabil bir taarruzumuzla düşmanın işgali altına düşmüş bütün mevzilerimizi geri aldık. Yunanlılar, muharebe meydanını muzaffer silâhlarımıza terkettiler. Bozuyük yanıyor ve biz düşmanı takip ediyoruz.»

Mustafa Kemal Paşa ayağa kalkarak bana dedi ki:

«— Hamdullah Suphi Bey, geliniz, buraya oturunuz ve tebrik telgrafını siz yazınız.»

Gittim onun yerine oturdum. Şimdi her sene İkinci İnönü Muharebesi'nin yıldönümünde mektep kitaplarında okuduğunuz şu telgrafı yazdım:

«Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretlerine,

Bulunduğunuz mevkiden yalnız şerefle dolu bir muharebe meydanı değil, aynı zamanda ümidle dolu bir de istikbâl görünüyor. Siz, düşmanla beraber Türk Milletinin ma'kûs talihini de yendiniz.»

Mustafa Kemal Paşa yazdığımı okuduktan sonra bu telgraf hakkında mütalâasını söyledi:

«Hissiyatımıza ne güzel tercüman oldunuz», dedi ve sayfanın altına eski Arap harfleriyle bir yırtıcı kuşun pençesini hatırlatan üç cengelli imzasını attı.»

İsmet Paşa hakkında **«İkinci Adam»** adıyle üç cild kitap yazan Şevket Süreyya Aydemir, bu yazımızdaki iddiaların hiçbirine temas etmemiş ve İnönü Savaşları tedkikini şu satırlarla bitirmiştir: «Hulâsa, İnönü'nde İsmet Bey son kozunu oynamış, son şansını kullanmış, hem kendini, hem kendine güvenini, hem de memlekette mukavemet ruh ve azmini kurtarmıştı...»

İsmet Paşa'yı «İkinci Adam» kabul eden Şevket Süreyya'ya göre, İnönü Savaşlarının neticesi budur amma, bu mevzuda

daha başka iddialar da vardır. Meselâ eski hariciyecilerimizden ve milletvekillerinden Sedat Zeki Örs der ki:

«— 1949'da İskenderiye Başkonsolosu idim. Orada Mısır prenslerinden Abdülmü'min'i gördüm. Kendisi, bir fırsatta bana, 1947'de İstanbul'a geldiği zaman şoför olarak, İnönü'nün eski şoförünü aldığını söyledi. O şoförden naklen de, İsmet Paşa'nın İkinci İnönü Muharebesinde harbden kaçmış bir insan olduğunu, fakat bu hâdisenin sonradan kapatıldığını ilâve etti. Hattâ prens, otomobille Ankara'dan İstanbul'a geçerken, muharebelerin cereyan ettiği sahalardan geçmiş ve şoför eliyle işaret ederek, eski efendisinin ne şekilde harbden kaçtığını ve nerelere sığındığını göstermişi Prens sözlerine ilâve ile: Böyle bir itham karşısında şaşırdığını, fakat durup dururken bu şoförün, bu kadar muazzam bir yalan uyduramayacağım söyledi.»

Bu çeşit ithamlar pek çoktur ve bunların tamamı hep İsmet Paşa'nın sağlığında yayınlandığı halde, hiçbiri Paşa tarafından tekzip edilmemiş veya tavzihine lüzum görülmemiştir!..

Böyle kısmen temas imkânı bulduğumuz İsmet Paşa'nın İnönü Savaşlarındaki beceriksizliği, meşhur «Altıntaş Bozgunu»nda da olanca dehşetiyle görülmüş ve İsmet Paşa'nın o savaşdaki idaresizliği, Garp Cephesi Harekât Dairesi Başkanı Tevfik Bıyıkoğlu'nun iddiasına göre: **«Paşa'yı Divan-ı Harb huzurunda mahkûm ettirecek kadar ağır»** olmuştur!..

Yazımızı, İsmet Paşa'nın güya kazandığı İkinci İnönü Savaşındaki kahramanlığı(!) mevzuunda Feridun Kandemir Bey'in yazdıklarıyle bitirelim. Diyor ki Kandemir:

«— İnsanı şu dört ayak üstü edip, bir anda kahraman kılan şansa bakın: Mustafa Kemal'in, İsmet Paşa'nın kaybettiğini söylediği harbi, zafere çevirip kazandıran Fevzi Paşa olduğu halde, şa'şaalı tebriklerle «Türk'ün ma'kûs talihini yenmek» şerefini alan yine İsmet Paşa!..

Evet şans ki, şans... Ve bu yaman şans, İsmet Paşa'yı daha birçok defalar böyle hep hazıra kondurmuştur. Ve garibi şudur ki, o da bu hazıra konulanı hiç yadırgamadan, benimsemiştir!..»

—— «★» ——

ALİ KEMAL Mİ, ARTİN KEMAL Mİ?!..

İkinci Meşrutiyet ve Millî Mücadele yıllarının ünlü siması Ali Kemal kimdir?

O, bâzı kimselerin dediği gibi gerçekten **«Artin Kemal»** midir?.. Millî Mücadeleye neden, niçin, ne şekilde muhalefet etmiş ve İstanbul'da yakalanıp Ankara'ya götürülürken, İzmit'de nasıl linç edilmiştir? Bu «linç» olayı bir tertip midir, yoksa hakikaten Nureddin Paşa'nın tedbirsizliğinden mi doğmuştur?..

Bu suallere verilen cevablar ihtilâflıdır... Meselâ, Falih Rıfkı Atay'ın **«Çankaya»**sında kaybettiğine göre: «Ali Kemal parasız olmuştur ve yabancı uşaklığı edecek bir mizaçta değildir. Ali Kemal bir Tanzimatçıdır. Ne istiklâlci, ne de milliyetçidir. Fakat huyu, suyu, ahlâkı, üslûbu ile zamanın tam «millî»si, o günkü cemiyetin yetiştirdiği normal bir insan tipi»dir. Ve yine meselâ, Sadi Borak'a göre: «Ali Kemal'in Millî Mücadele'ye muhalefet edişini «objektif» bir gözle takip ettiğimiz zaman Ali Kemal'i bu muhalefetinde haklı ve samimî gösterecek sebebler bulabiliriz.

Ali Kemal, şahsen harb aleyhtarıdır. Millî Kurtuluş Savaşını Anadolu'ya geçmiş İttihatçılar'ın sevk ve idare ettiği, hattâ Mustafa Kemal'in de İttihatçı olduğu kanaatindedir. Nitekim, Birinci Büyük Millet Meclisi'nde mühim bir İttihatçı grubu vardır. Ali Kemal, Türkiye'nin içine düştüğü çukurdan Osmanlı hükûmetinin siyaset yolu ile kurtulacağına inanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlûp çıkmış, elinden silâhı ve cephanesi alınmış, askeri terhis edilmiş, Türkiye'nin, harb gücüne sahip olduğuna asla inanmamaktadır. Bu şartlar altında müttefiklere karşı silâhlı bir mücadeleye geçmenin imkânsızlığına ve bunun Türkiye'nin başına daha büyük gaileler açacağına samimî olarak inanmıştır. Ve Ali Kemal bu muhalefetinde yalnız değildir. O devrede Millî Mücadele'nin başarıya ulaşacağına inanmayan çoktur. Yurdun birçok aydınları yanında, birçok kalem sahipleri de bu mücadelenin zararına inanmışlardır.»

Ve yine Sadi Borak, Ali Kemal hakkında Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan dinlediklerinden bahisle diyor ki: «İsmail Hakkı Baltacıoğlu «Tedrisat-ı Tâliye Umum Müdürü» olarak Maarif Nâzırı Ali Kemal'in yakınında bulunmuştur. Bu yakınlığı dolayısıyle Ali Kemal'i tedkik etmiş, muhtelif vesilelerle onun

içine bakmış, özelliklerini görmüş, duygularını sezmiş olması pek tabiî olan Sayın Profesörün ihtisaslarını rica ettiğimiz zaman gözleri bulutlandı. «Gün»lerin arkasından Ali Kemal'i aradığı belliydi.

«— Ben, dedi, size Ali Kemal'den birkaç hâtıra anlatmakla yetineceğim. Hepsi o kadar.»

Şimdi onun anlattığı bu anıları naklediyoruz:

«Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmıştı. O gün Ali Kemal Bey çok üzgündü. Yanına girdiğim zaman:

— İsmail Hakkı Bey, dedi, İngilizler bize verdikleri sözü tutmadılar, Yunanlıları İzmir'e çıkardılar. Fakat üzülmeyiniz. Halk cephe gerisinde ayaklanmıştır. Yakın tarihte Yunanlıları denize dökeceklerdir.

Baltacıoğlu devamla diyor ki: «Ali Kemal Bey, Üniversitede tensikat yapmış, birçok hocaları kürsülerinden uzaklaştırmıştı. Bu arada Şemseddin Günaltay da kadro harici bırakılmıştı. Şemseddin Bey, aracılık yapmam için bana başvurdu. Kendisini seviyor ve takdir ediyordum da... Ali Kemal Bey'e:

— Efendim, dedim, Şemseddin Bey de kadro harici bırakılmış. Halbuki kendisi ilmi eserler vermiş kıymetli bir hocadır. Mümkünse kendisinin kürsüsüne iadesini rica ediyorum.

Bir âdeti vardı: Hoşlanmadığı bir söz işitince başını havaya kaldırır, yüzünü buruştururdu. Aynen öyle yaptı ve uzaklaştı. Ertesi gün beni çağırdı:

— Haber gönderin, dedi. Şemseddin'i kürsüsüne iade ettim. İhbar ediyorlar: İttihatçı imiş... İttihatçının da, İtilâfçının da Allah cezasını versin. Bana vatan lâzım.

Sayın Baltacıoğlu bu anılarını anlattıktan sonra ilâve etti:

«— Ali Kemal'i, herhangi hatâsından dolayı her türlü kıymetten, bilhassa ahlâkî kıymetten mahrum sanmak büyük bir hatâdır. Bu zat, bilhassa fikre değer veren bir kimsedir.»

Sadi Borak'ın, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan dinlediklerini bu şekilde naklilden sonra hemen kaydedelim ki, bizde bâzı kimselerin, nice mel'anetlerden sonra darağacında can vermeleri veya böyle Ali Kemal misâli «linç» edilivermeleri onları büyük mazlumlar sırasına katıvermiştir!.. İleride temas edeceğimiz gibi meselâ, İttihatçıların meşhur maliyecisi (!) Cavid Bey, İstiklâl Mahkemesi kararıyle Ankara'da idâm edilmiş ve bu adamın idâm sehpası altında okuduğu bir âyet-i kerîme meâli, onun

bâzı çevrelerce kahraman ilân edilmesine vesile olmuş, Cavid Bey'in bütün menfî icraatı unutuluvermiştir!..

Ali Kemal'in Ankara'ya götürülürken İzmit'te evvelâ linç edilmesi, sonra bir sehpaya asılması da, mahiyeci Cavid Bey misali, onu âdeta mazlum yapıvermiş ve Ali Kemal'in, tâ Sultan Abdülhamid Hân devrinden beri devam edegelen icraatını unutturmuştur!.. Öylesine unutturmuştur ki, bırakalım onun Paris'ten «İkdam» gazetesine yazı gönderdiği günleri, İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonraki tutumunu, 31 Mart Vak'asındaki rolünü; düşman sürülerinin Ankara önlerine kadar geldiği o acı günlerde **Milli Kıyam** aleyhine takındığı menfî tavır dahi, çeşitli te'vil yollarıyle ört-bas edilmek istenmiştir!..

Biz bu yazımızda, Dâmad Ferid adlı Balkan serserisinin kurduğu Kabinelerde Maarif ve Dahiliye Nâzırlıklarında bulunan, bu arada gazeteciliğini de devam ettiren Ali Kemal'in şahsiyyetini inceleyecek, onun, Ankara'nın emriyle İstanbul'da nasıl yakalandığı ve İzmit'de neden «linç» edildiği üzerinde duracağız.

Ali Kemal, 1867 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Ali Rıza olup, yazılarında Ali Kemal imzasını kullandığından bu isimle anılagelmiştir. Balmumcu esnafı kâhyası Çankırılı Hacı Ahmed Efendi'nin oğludur. Tahsiline İstanbul'da başlamış, Mülkiye'nin dördüncü sınıfında iken Avrupa'ya gitmiş, iki yıl kadar Paris ve Cenevre'de kalıp, bilâhare yurda dönmüşse de siyasî faaliyeti zararlı görülüp 1889'da Haleb'e sürülmüştür.

Haleb'de beş yıl kalan ve bu müddet içinde orada lisan ve edebiyat hocalığı yapan Ali Kemal, bilâhare İstanbul'a dönmüşse de burada barınamayıp 1894 yılında Avrupa'ya kaçmıştır!..

Paris'de kalan ve oradan «İkdam» gazetesine gönderdiği yazılarla tanınmağa başlayan Ali Kemal, bir ara Brüksel Elçiliği İkinci Kâtibi olmuş, daha sonra Mısır'a geçmiş, 1908 Meşrutiyetini müteâkip İstanbul'a dönerek Mülkiye'de Tarih-i Siyasî okutmuş, bu arada gazeteciliğe de devamla «İkdam» gazetesinde basmakalıp yazmıştır.

Bilâhare «Peyam» gazetesini neşre başlayan, sonraları bu gazeteyi «Sabah» gazetesiyle birleştirerek «Peyam-ı Sabah» adıyle neşriyatına devam eden Ali Kemal, İttihad ve Terakki'ye muhalefetiyle şöhret bulmuş, «Hürriyet ve İtilâf Fırkası»na gi-

rerek Dâmâd Ferid serserisinin kurduğu Kabinelerde Maârif ve Dahiliye Nâzırlıklarında bulunmuştur.

Ali Kemal bu devrede gerek Nâzır, gerek gazeteci olarak Anadolu'daki Millî Kıyam'a cephe almış ve bu tutumu dolayısıyle 1922'de İstanbul'da yakalanıp Ankara'ya götürülürken İzmit'de linç edilmiştir.

Ali Kemal'in hayat hikâyesi kısaca budur.. Geçelim şimdi bu, elli beş yıllık hayatın nasıl ve ne şekilde bir linç olayına gelip dayandığına... Evvelâ Ali Kemal'in gazetecilikdeki maharetini(!), bir dostunun kalemiyle tesbit edelim. Refik Halid (Karay) hâtıratında diyor ki:

«Hüseyin Cahid'le geçen münakaşaları beni Ali Kemal aleyhinde hazırlamıştı. «Figaro» muhabirinin bir resmî kabul münasebetiyle Elize Sarayı'nı tasvir eden makalesini —güya kendisi gezmiş gibi— hemen hemen aynen, hattâ kapıcı ve hademelerle konuştuğu sözlere kadar iktibas ederek imzası altında «İkdam»a yazması, haysiyyetli görmek istediğim bir muharrir için feci bir keyfiyetti; bunu ona atfedemiyor, bu meseleden dolayı kendisine bir türlü emniyet hissi duyamıyordum.

Yine aynı muharrirlerin Meşrutiyetten sonraki münakaşaları ise, bende Ali Kemal'e hürmet hâsıl ettirememiş, fazla olarak Hüseyin Cahid'e karşı beslediğim muhabbeti de silip götürmüştü. Sonra bir cihet daha vardı: «İkdam» başmuharririnin tarz-ı tahriri... Ne edebiyatı kadîmeye, ne cedideye, ne de halkın kullandığı şive ve lisana uymayan bu nevi şahsına münhasır yazılar —içinde hakikat, ilim, irfan bile dolu olsa— sadeliğe âşık ve yapmacıktan hazzetmez ruhuma, cicili bicili, renk ve çizgilerle taşkın köşk tezyinatı kadar çirkin görünüyor; makaleleri frenklerin güya şarkkâri döşenmiş oda'arı ve şarklıların sanki frengâne süslenmiş salonları kadar acayibime gidiyordu. «Lisanını çoğumuzdan iyi bilen bu muharrir, niçin doğru dürüst yazmak istemiyor?» diye daima şaşıyordum. Hulâsa, Paris muhabiri mahsusunun ne ahlâkına emniyetim, ne de kalemine zerre kadar muhabbetim vardı.»

Refik Halid'in tesbitiyle gazeteciliği bu olan Ali Kemal, İmparatorluğumuz üzerindeki Alman - İngiliz rekabetinin hadd bir safhaya vardığı devirde, İngilizcidir!.. Meşhur İntelligence Service Ajanı Fitz Maurice'in tâbiriyle: **«Çılgınlık derecesinde İngiliz taraftarı olan»** Kâmil Paşa'nın sadâret makamına getiri-

Nureddin Paşa'nın «Artin Kemal» dediği Ali Kemal.

lişini **«gerdûne-i sadâretle** (sadâret arabasıyle) **beraber, İngiliz dostluğu Babıâli'ye girmiştir»**, diye alkışlayan Ali Kemal, «Serbesti» gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi'nin İttihatçı fedâilerce Köprü üstünde öldürülmesinde Mülkiye talebesini sokağa dökmesini de bilmiştir!..

Ali Kemal'in Mülkiye'de yaptığı konuşmanın şahidi Hasan Amca, o günkü olaydan bahisle der ki:

«Dershane, mutâdın fevkinde hınca-hınç dolu idi. Muayyen ders saatini geçen her dakika, dinleyicilerin sabrını tüketiyordu. Ali Kemal, derse bir çeyrek gecikme ile gelebildi. Sert ve diri adımlarla kürsüye doğru ilerledi ve ağır ağır çıktı. Bir müddet kendini soluklandırdı. Yan dış cebinden çektiği beyaz tertemiz bir mendil ile terli yüzünü, başını sildi. Dershanede bir ölüm sessizliği vardı. O, dikkat ve endişe ile ona çevrilmiş bakışların farkında değilmiş gibi ağır ağır hareket ediyordu. Mendili cebine yerleştirdi, bitkin ve bezgin bir halde ağzını açtı:

— Maalesef... dedi. Evet, maalesef bugün ders veremeyeceğim...

Bir müddet sustu, daha yüksek bir sesle tekrarladı:

— Bugün ders veremeyeceğim; çünkü çok müteessirim, son derece mustarib bir haldeyim. «Serbesti» başmuharriri, arkadaşım Hasan Fehmi'nin şehâdetinin beni düşürdüğü derin teessür bugün vazife yapmama imkân bırakmadı.

Gittikçe tonu artan bir sesle, bu fâciayı izaha devam etti. Bağırıyordu:

— O atılan vicdansız kurşun, Hasan Fehmi'nin başına değil, söz hürriyetine, fikir hürriyetine, vicdan hürriyetine en basit ve en başta gelen insan haklarına atılmış bir kurşundur.

Nutkun artan şiddetiyle dershanenin sükûnu sarsılmağa başlamıştı. O derin süküt yavaş yavaş yerini asabi ve ölkeli bağrışmalara bırakıverdi. Nihayet kısa bir müddet sonra, hâl şiddetli bir kaynaşmaya tahavvül etti. Ali Kemal hiç bir şey istemeden, hiç bir tavsiyede bulunmadan çıktı gitti. Fakat o belki istediğinden fazlasını yapmıştı.»

Serbesti gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi'nin öldürülmesi dolayısıyle Mülkiye talebesini —yukarıda görüldüğü gibi— sokağa dökmesini bilen Ali Kemal, kati' olayının hemen ertesi günü, «İkdam» gazetesinde yayınladığı «Adliye Nezâret-i Celîlesine» başlıklı açık mektubuyla o günlerdeki anarşiyi ko-

rüklemeğe de muvaffak olmuştur!.. Okuyalım, Ali Kemal'in açık mektubunu:

«İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden meb'us Rahmi ve Dr. Nâzım Beylerin Selânik'de bir ictima'-ı hafide (gizli toplantıda) **«Ali Kemal'i öldürmek lâzımdır» diye tekl'f ettikleri halde ekseriyete kabul ettiremediklerini vaktiyle sözüne itimad olunur bir zat ihbar eylemişti. Bu sabah ahiren Selânik'den gelerek Beyoğlu zabıtasına memur edilen bir miralayın: «İsmail Kemal ve Mevlânzâde Rifat ve Ali Kemal Beyleri öldürmeye Cemiyetçe karar verildi» dediğini, bildiklerimden biri geldi, haber verdi.**

Meb'ûsandan bir zâta diğer bir miralayın aynı meâlde idare-i lisen ettiğini şimdi söylediler. Mertebe-i vusûkunu (doğruluk derecesini) **bilmediğim ve fakat dün geceki vak'a-i cinâiyye münasebetiyle şâyân-ı ehemmiyet gördüğüm bu ihbârâtı arz eyler ve muhbirlerin istimâını** (dinlenmesini) **taleb ederim.»**

Topraklarımız üzerindeki Alman - İngiliz rekabetinde İngilizlerden yana olan Ali Kemal, İngilizler tarafından tertiplenen 31 Mart oyununun arifesinde bu çeşit icraatiyle kitleleri harekete geçirmesini bilmiş ve Ali Kemal'le benzerlerinin faaliyeti neticesidir ki, Hasan Fehmi'nin cenaze merasimi âdeta bir protesto mahiyetini almıştır!..

Gazeteci Hasan Fehmi'nin cenaze merasimi, 31 Mart oyunu arifesinin en mühim olaylarından biridir ve 31 Mart irticâ oyununun İngilizci aktörleri, o cenaze merasimini gayeleri uğruna mükemmelen kullanmışlardır!..

Ali Kemal, o devirdeki gazeteciliği ile 31 Mart mes'ulleri arasındadır ve irticâ oyunu parsasının Almanlarca toplandığını gördüğü ân, selâmeti firarda bulup, bir İngilizin aracığıyle yurt dışına kaçmayı becermiştir!..

Ali Kemal'in Anadolu'daki **Milli Kıyam**'a cephe alması, onun nice maceradan sonra yurda dönüp Cemal Paşa'ya dayanarak «Peyam» gazetesini yayınlaması ve Dâmad Ferid serserisinin kurduğu Kabinelerde Nâzır olarak vazife almasıyle başlar ve linç olayına kadar devam eder!..

Refik Halid Karay hâtıratında, Ali Kemal'in Dahiliye Nâzırlığı sırasında geçen bir olaya temasla, o günlerde kendisinin de Posta - Telgraf başında bulunması dolayısıyle bizzat şahid olduğu vukuatı şöyle anlatıyor:

«Aydın «Redd-i İlhak Cemiyeti»nin bütün Anadolu içerisine birbiri arkasına gönderdiği telgraflar (İzmir'in Yunanlılar tarafından işgâli üzerine çekilen telgraflar kasdolunuyor) Kabineyi, umumi bir silâhlı hareketten korkuttu. Bu telgraflar Van'dan Trabzon'a kadar ahaliyi derhal silâhlanarak İzmir'e doğru akın akın gelmeğe teşvik ediyordu. Müdhiş bir herc ü merce sebebiyet vermesi pek mümkündü. Bu hâl, mütârekenâme mucibince umumi işgâlin ve İstanbul'un ziyaı suretiyle neticelenebilirdi. Dahiliye Nâzırı (Ali Kemal) telâş etti ve gece bana telefonla verdiği emirde: «Redd-i İlhak Cemiyeti» tarafından verilecek telgrafların «kat'iyyen kabul edilmemesi ve tazyik altında edilse bile keşide olunmaması» lüzumunu bildirdi. Acemi bir âmir olmakla beraber öyle her denileni yapmak kârım değildi, nizâmları tedkik ettim. Filvaki «âsâyiş-i dahilîyi ihlâl mahiyetinde bulunan posta ve telgraf müraselâtının tevkifi» hükûmetin hakkıydı, hattâ bu hakkı ittihat posta mukave'enâme-i umumisi de tasdik eyliyordu. O zaman derhal şu tamimi Başmüdüriyete gönderdim:

«Redd-i İlhak Cemiyeti tarafından verilecek telgrafnâmelerin kabul edilse dahi keşide olunmaması muktezîdir. Servis olarak kat'iyyen kabul edilmemelidir. Hilâfında hareket şiddetle mes'uliyeti dâi olacaktır.»

Bu olay, bu, Redd-i İlhak Cemiyeti telgraflarının Posta idaresince kabul edilmemesi, o günlerde mühim olaylara yol açmış ve Dahiliye Nâzırı Ali Kemal'in, mütârekenâme hükümlerine aykırı bularak aldığı bu güya yerinde karar, neticede Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın azline sebeb olmuştur. Refik Halid bu mevzua temasla der ki:

«23 Haziran 1335 tarihi, hâtırda kalacak ehemmiyettedir. Zira o gün Dahiliye Nâzırı Ali Kemal Bey, beni yanına davetle şunu tebliğ eylemişti:

— Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın dün akşam Meclis-i Vükelâda, posta umuruna müdahalesinden dolayı azline karar verildi. Artık mazuldür; merkezlere bildiriniz, bizi haberdar etsinler ve muame'âtın müteessir olmamasına itina göstersinler!..

Aldığım bu emri harfiyyen aynı tarihte başmüdüriyetlere tamim ettim. Nâzır, idarenin nüfuzunu bu hareketiyle temin et

miş oluyordu, galiba aynı meâlde vilâyata da tebligatta bulundu.»

Ali Kemal'in, Dâmâd Ferid Kabinelerindeki icraatı, hep Anadolu'daki **Millî Kıyam** aleyhinde cereyan etmiş, bilâhare Ali Kemal bu icraatını gazeteciliğinde de sürdürmüştür. Onun, gerek Maarif, gerek Dahiliye Nezâretlerindeki icraatı başlı başına bir tedkik mevzuudur ve bütünüyle **Millî Kıyam** aleyhinedir!..

Anadolu'daki **Millî Kıyam**'a cephe alan Ali Kemal, Nâzırlık devresindeki tutumunu gazeteciliğinde de devam ettirmiş ve bakınız Büyük Taarruz'un başladığı günlerde neler yazmıştır:

«Devletler şimdiye kadar olduğu gibi, daha birkaç kerre bu Şark işi için toplantılar tertip edebilirler, müzakerelere ve mübahaselere girişebilirler. Bu meş'um harbden gerek şahıslar, gerek fiiller ve gerek eserler itibariyle hiç bir farkı olmıyan «Ankara» başımızda oldukça, bu keşmekeşlerden bu mülk için bir hayır doğarsa, bilfarz İzmir ve Edirne kurtulursa; üç buçuk senedir havsalaya sığmayan fedakârlıklarımızın, acılarımızın güzel bir neticeye bağlandığı tahakkuk ederse, biz, Türk olmak itibariyle sevinir, sevincimizden çıldırırız. Fakat aklen, irfanen bu mertebe yanıldığımız için yalnız kalemimizi kırmak değil, insanlığımızdan bile istifa ederiz.

Fakat —esefle kaydedelim— şimdiye kadar olduğu gibi, şimdiden sonra da vak'alar isbat edecektir ki, biz yanılmış olmıyacağız.»

Ali Kemal'in yazıları hep bu çeşittir... Sayfalarımızın darlığı dolayısıyle bunlardan ayrı ayrı misâller veremeyeceğiz. Ancak şu kadarını kaydedelim ki, Ali Kemal'e göre: Anadolu'daki Millî Kıyam, «çıkmaz yol»dur ve bu hareketin başındakiler de «zorbalardır...» O, bu fikrinde sonuna kadar ısrar etmiş, hattâ İstanbul'da yakalanıp Ankara'ya götürülürken dahi, bu fikrin müdafaasını yapmıştır!..

Ali Kemal, işte bu çeşit zararlı faaliyeti dolayısıyle İstanbul'da tevkif edilmiş ve Ankara'ya götürülürken İzmit'de linç edilmiştir. Onun tevkifi, zafer kazanılıp Refet Paşa'nın İstanbul'a gelişinden sonradır. Ancak, Refet Paşa, İstanbul'a gelmiştir ama, düşman henüz İstanbul'u tahliye etmemiştir!.. İngiliz polisi İstanbul'dadır ve bilindiği gibi, Ali Kemal İngilizcidir!.. Buna rağmen, İngilizci Ali Kemal, İngiliz polisinin henüz İstanbul sokaklarında dolaştığı bir devirde, hem de şehrin en

علی کمال ایزمیده نصل سوء اولندی ؟

محرری : محمد سعید

— ۳ —

— بکر صدقی یازمه —

All Kemal'in, Ankara'nın emriyle İstanbul'da nasıl yakalandığı bâzı gazetelere günlerce mevzu oldu...

kalabalık bir semtinde, Beyoğlu'nda tevkif edilmiş, sonra da İngiliz polisinin bütün gayretine rağmen, İstanbul dışına çıkarılmıştır!..

Peyam-ı - Sabah gazetesi başmuharriri Ali Kemal'in tevkifi, bütün Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası erkânının yurt dışına firara hazırlandıkları günlere rastlar, 1922 yılının Kasım ayı içinde Ankara'dan İstanbul'a gelen bir telgrafta, Ali Kemal'in tevkifi ile muhakeme edilmek üzere Ankara'ya gönderilmesi bildirilmiş, bu telgraf üzerine harekete geçen Türk polisi, onu Beyoğlu'nda Serkldaryan önünde yakalamıştır.

Beyoğlu'nda yakalanan, oradan araba ile Samatya'da bir polis memurunun evine götürülen, aynı günün gecesi Samatya sahilinden İzmit'e yolcu edilen Ali Kemal'in, bu tevkifi ile İzmit yolculuğu üzerinde durmayacağız. Fırtınalı bir havada, tehlikeli bir deniz yolculuğundan sonra Değirmendere'ye çıkarılan, bilâhare Ejder istimbotu ile İzmit'e götürülen Ali Kemal'le Anadolu Ajansı muhabiri arasında aynı gün şu konuşma geçmiştir:

— Hareketlerinizden hesap vermeyi memnuniyetle karşılıyor musunuz?

— Ben, bu kadar büyük bir kahramanlıkla askerî kudretimizin tecelli edeceğini tahmin edemedim. Hesap veririm.

— Muzafferiyetimiz hakkındaki fikirleriniz nedir?

— Bu neticeyi beklemiyordum. Yalnız ben değil. Avrupa da şaşırdı.

— Sizce Dahiliye Nâzırlığınız zamanındaki fiili icraatınızdan müteveilid mes'uliyetiniz mi, yoksa neşriyatınızdan müteveilid mes'uliyetiniz mi ağırdır?

— Dahiliye Nâzırlığım zamanında bir şey yapmadım. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, Maarif Nâzırlığım zamanında asıldı.

— Kuva-yı Milliye Hükûmeti aleyhinde ilk tamim sizin değil midir?..

— Evet, ben kurtuluşu siyasette buluyordum. Askerî harekât icrası devletlerin kararlarına uygun değildi.

— İcraatınızda müessir olan sâbık pâdişah mı, yoksa sizlerden biri miydi?

— Benim bildiğim Ferid Paşa (Dâmad Ferid Paşa) idi. Fakat Ferid Paşa ile pâdişah arasındaki münasebetleri bilmiyorum.

— **Şark meselesinin ne suretle sona ereceği hakkında fikirleriniz?**

— Muzafferiyetin temin eylediği faydalar eğer bir siyasî hatâ ile bozulmazsa, şimdiye kadar kimsenin beklemediği bir başarı elde edilecektir.

— **Siyasi muvaffakiyetimizden hâlâ ümidiniz yok mu?**

— İttihad ve Terakki Fırkası'ndan bâzılarının hâlâ nüfuz sahibi olduğunu görüyorum.

Ali Kemal, Anadolu Ajansı muhabiri ile yaptığı bu konuşmadan sonra, Nureddin Paşa'nın huzuruna çıkarılmış ve o gün, Ali Kemal'e **«Artin Kemal»** diye hitap eden Nureddin Paşa olmuştur.

Linç olayı ise, Ali Kemal'in, Nureddin Paşanın huzurundan çıkıp Merkez Kumandanlığına götürülmesi sırasında vuku bulmuş, dışarıya biriken halk Ali Kemal'i taşa tutmuş, bu arada muhafız askerlerden bâzıları yaralanmış ve o gün İzmit sokaklarında can veren Ali Kemal, daha sonra bir sehpaya asılıvermiştir!..

—— « ★ » ——

CEMAL PAŞA'NIN KATLİ!..

Mehmed Âkif Bey'in:

«Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
«Bak nasıl doğranıyor? Kalk baba, kabrinden kalk!»

diye andığı **«üç beyinsiz kafa»**dan birinin sahibi Cemal Paşa'dır. 1872 senesinde İstanbul'da doğan ve yirmi üç yaşında Harbiye'yi bitirip Selânik'deki Üçüncü Ordu'ya tayin edilen Cemal Paşa, o yıllarda Rumeli'de bulunan genç subaylardan bâzılarının yaptığı gibi İttihad ve Terakki'ye girmiş, «Şimendifer Hat Müfettişi» olarak dolaştığı yerlerde Komite'nin şubelerini açmak suretiyle İttihad ve Terakki'nin inkişafına yardımcı olmuştur!..

Ancak, bu mühim hizmetine(!) rağmen Cemal Paşa'nın İttihad ve Terakki içinde söz sahibi olabilmesi, ikinci Meşruti-

yeti müteâkip, «Merkez-i Umumî» âzalığına seçilmesinden sonradır. Meşrutiyetin ilânını tâkip eden günlerde, İttihatçıların ifadesiyle: «Meşrutiyeti korumak ve bir Meşrutiyet hükûmetinin halka hizmet vasıta ve şartlarını, tesbit etmek üzere milletin emrinde olan Ittihad ve Terakki'nin arzu ve maksatlarını arzetmek üzere» İstanbul'a gönderilen «hey'et-i mahsûsa» arasında Cemal Paşa da vardır.

O yıllarda «Binbaşı» olan ve sadece «Cemal Bey» diye anılan bu genç İttihatçı, 31 Mart oyununun sahneye konduğu günlerde vazifeli bulunduğu Gebze'den Yeşilköy'e geçmesini becermiş ve 31 Mart'ı müteâkip Üsküdar Mutasarrıfı olmuş, bu arada Kaymakamlığa terif ederek Adana ve Bağdat Valiliklerinde bulunmuştur. Bilâhare Balkan Harbi'ne katılan ve bozgundan sonra «Umumî Menzil Müfettişliği»ne getirilen Cemal Paşa'nın, İttihad ve Terakki içinde birdenbire ön plâna geçivermesi, meşhur «Babıâli Baskını»nı müteâkip Mahmud Şevket Paşa'nın emriyle «İstanbul Muhafızlığı»na tayini ile başlar!..

Bu tarihten sonra Cemal Paşa, İttihad ve Terakki'nin üç mühim adamından, —Mehmed Âkif Bey'in tâbiriyle: «Üç beyinsiz kafa»dan— biridir ve bu üç beyinsiz (Talât, Enver ve Cemal'in) ünvanı, o devirde: «OSMANLI TRİYOMVİRASI» veya «EKANİM-İ SELÂSE»dir!..

Mahmud Şevket Paşa'nın katlinden sonra memleket idaresine kelimenin tam mânâsıyle hâkim olan İttihad ve Terakki Komitesinin bütün icraatından, öbür iki beyinsiz'le birlikte Cemal Paşa da mes'uldür!.. Her ne kadar Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla yapılan ittifak ve iki Alman zırhlısının (Goeben ve Breslau / Yavuz ve Midilli'nin) Türkiye'ye kabulü meseleleri Cemal Paşa'dan saklanmışsa da, Türkiye'yi fi'len Birinci Dünya Savaşına sokan Karadeniz fâciasından Talât ve Enver Paşalarla birlikte Cemal Paşa da mes'uldür!..

Talât, Enver ve Cemal adlı «üç beyinsiz»in o yıllardaki hâkimiyyet derecesini ve keyfî icraatlarını tesbit için şu kadarını kaydedelim ki, iki Alman zırhlısının Karadeniz'e çıkıp Rus donanmasiyle sahillerini topa tutmasına ve böylece Devletin fi'len harbe girmesine sebeb olan o müdhiş fâciadan, başta devrin pâdişahı Sultan Reşad olmak üzere, Sadrâzamın ve hükûmetin diğer âzalarının haberi yoktur... «Üç beyinsiz», o devirde her şeye böylesine hâkimdir ve yine o devirde «Türkiye, Almanlarca: ENVERLAND/ENVERİSTAN»dırl..

Cemal Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı içindeki durumuna, şu, Suriye ve Filistin Kumandanlığına, Mısır'ın fethi hulyasıyle giriştiği Kanal Seferine muhtelif vesilelerle temas etmiş ve beyinsizlikleriyle İmparatorluğumuzun başını yiyen bu adamların (Talât, Enver ve Cemal'in), Mondros Mütârekesi'nden hemen sonra yurt dışına kaçtıklarını da kaydetmiştik.

Cemal Paşa, yurt dışına kaçtıktan sonra, bir müddet Avrupa'da dolaşmış, bir ara Afganistan'a gelip, Afganistan ordusunun ıslâhına memur edilmiş ve neticede her şeyden vazgeçip Ankara'ya dönmek isteaiği bir sırada, Tiflis'de 20 Temmuz 1922 Perşembe günü Ermeni fedâileri tarafından öldürülmüştür.

Cemal Paşa'nın katli, Enver Paşa'nın ölümünden on beş gün evveldir ve katline sebeb de, Ermeni tehciridir!..

Bu katl' olayı ne garip tecellidir ki, böyle Ermeni tehciri bahanesiyle Tiflis sokaklarında vurulup öldürülen Cemal Paşa, meşhur 31 Mart oyununun hemen ertesi günü Adana'da patlak veren Ermeni hareketi dolayısıyle Adana Vaiiliğine getirildiğinde, Avrupa'ya hoş görünmek için ma'sum Türkleri öldürüp, kaatil Ermenilere dokunmayan adamdır!..

Hâtıratında bu cinayetini bizzat itiraf eden Cemal Paşa şunları yazıyor: **«Yalnız Adana şehrinde Divân-ı Harb-i Örfi mahkûmlarından otuz Müslümanı idâm ettirdiğim gibi, ordan iki gün sonra da Erzin kasabasında on yedi Müslümanı idâm ettirdim. İdâm olunan Müslümanlar arasında Adana'nın en eski ve zengin âilelerine mensup gençler bulunduğu gibi, Bahçe Kazası Müftüsü dahi vardı. Bu müftü, o havalî Türkleri nezdinde pek büyük bir nüfuza mâlik bulunuyordu!»**

Böyle, Ermenilerin hâtırı için ma'sum Türkleri öldürmekten utanmayan Cemal Paşa, sonunda işte o haklarını müdafaa ettiği (!!!) Ermeni komitacıları tarafından sokak ortasında vurulup öldürülmüş ve bilindiği gibi, Ermenilerce öldürülen yalnız Cemal Paşa olmamış, Talât Paşa, Said Halim Paşa, Dr. Bahaeddin Şakir gibi İttihad ve Terakki kodamanları hep Ermeni fedâilerince katledilmişlerdir!..

—— « ★ » ——

TRİKOPİS'İ ESİR EDEN TÜRK ALBAYI...

İzmir'e çıktıkları gün yaptıkları zulüm bir «yüz karası» olarak tarihe geçen Yunan sürülerinin başkumandanı Hacı Anesti adında biridir. Anadolu'daki Yunan barbarlığının başında, harbin son aylarına kadar bu adam bulunmuş, bilâhare azledilen Hacı Anesti'nin yerine General Trikopis getirilmiş ve vahşî Yunan sürülerini asil Mehmetçiğe teslim vazifesi bu General Trikopis'e düşmüştür!..

Büyük Zafer'i müteâkip kaçan ve kaçarken de cibilliyetini ortaya koyup, her tarafı yakıp yıkan Yunan barbarları başkumandanı Trikopis, 1922 yılının 2/3 Eylül Cumartesi/Pazar gecesi teslim olmuş ve bu başkumandanı esir etmek şerefi, HALID AKMANSU adında mütevazı bir Albayımıza nasib olmuştur.

Halid Akmansü (Dadaylı Halid Bey), 1884 yılında Daday'ın Kelebek köyünde doğmuştur. Temiz ahlâkıyle temayüz eden bu zat, Millî Mücadele'deki hizmetleriyle de meşhurdur. Önce Üçüncü, bilâhare Beşinci Kafkas Fırkaları Kumandanı olan Halid Bey, mütarekede, On Üçüncü Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisliği yapmış, bir müddet Demiryolları Umum Müdürlüğü'nde bulunmuş. İkinci Büyük Millet Meclisi'ne Kastamonu Meb'usu olarak girmişse de ta'viz vermeyen şahsiyyeti ile politikadan ayrılmış ve türlü maddî mahrumiyet içinde 10 Şubat 1953 tarihinde, altmış dokuz yaşında vefat etmiştir. Kabri, Karacaahmet Mezarlığı'ndadır. «Mevlâ rahmet eyleye...»

Dadaylı Halid Bey, Yunan Başkumandanı Trikopis'in teslim oluşunu şöyle anlatmaktadır:

«... akşama doğru Elmadağı üzerinden, büyük bir beyaz flâma sallandı. Aramızda iki kilometre kadar bir mesafe vardı. Fakat, ilerideki süvarilerimiz bir kilometreden fazla uzakta değillerdi. Biraz sonra, süvarî bölüğüne gelen beyaz flâmalı bir Yunan küçük zabitini yanıma getirdiler:

«— Beni General Trikopis gönderdi. Teslim olacak. Teslim olmanızı istiyor», dedi.

«— Yanında kim var, ne kadar kuvvet mevcut, neredeler?» diye sorduk.

«— Yanında, İkinci Kolordu Kumandanı General Diyonis,

Tümen Kumandanı Miralay Vandelis, erkân-ı harbleri, yâverleri ve bir tümen asker var.»

Liva Kumandanı Ali Rıza Bey'e gidip bunları teslim almasını emrini verdim. O gün, Yirmi Üçüncü Tümenden emrime verilen bir alay da dahil olmak üzere, dörtpiyade alayı halindeki kuvvetlerimiz Elmadağı eteğindeki Göyem köyü civarında Yunanlıları teslim aldılar.

2/3 Eylül gecesi saat ona doğru Süvari Bölüğü Kumandanı Yüzbaşı Sivaslı Salih Efendi, iki general ile bir miralayı ve yâverlerini, bulunduğum Göyem köyü şimalindeki Bölmelik - Tepe'ye getirdi. Atla geldikleri halde yorgun, bitkin bir halde idiler. Bunların İzmir'e ilk çıkan On Üçüncü Yunan Tümeni olduğu anlaşıldı. Teslim olmadan evvel Elmadağı üzerinde bir harp meclisi kurmuşlar, Tümen kumandanı: «Edremit istikametinden çekilerek kurtulabiliriz, teslim olmayalım», demiş. General Trikopis:

«— Her ne kadar vazifemizi yapmış isek de (!), bu vaziyette Yunanistan'a dönmemiz bir felâket olur. Derdimizi kimseye anlatamayız. Halk galeyan içindedir. En iyisi teslim olmaktır», demiş ve böylece teslim olmuşlar. Fakat bize tesadüf etmeseler, pek yaklaştıkları Uşak'a varıp sâlimen kurtulacaklarını zannediyorlarmış!..

Generaller ve maiyyetleri karşıma geldiler. Fakat General Trikopis, beni, levazımdan alınmış ve yollarda yıpranmış bir nefer elbisesi ve kaputu, gene öyle bir nefer çizmesi ve başımda kalpak gibi bir şeyle görünce bir kumandana filân benzetememiş olmalı ki, gözlerini sağa sola çevirerek araştırıyordu!.. Hakkı da yok değildi... O anda cebimde bile, topu topu bir liram vardı. Kendisi ise, mükemmel bir Avrupalı kumandan kıyafetinde bulunuyordu. Bir zaman sesimi çıkarmadım... Nihayet karşısında benden başkasını göremeyince, yüzüme bakıp Fransızca:

«— Qu est le commendant?» diyerek, kendisini teslim alacak kumandanı aradı!.. Ben: **«Yâ Rabbi, bu zâlimleri benim gibi mütevazi bir adama teslim ettin»,** diye Allah'a şükrediyordum. Sonra kendisine bir adım daha yaklaşarak, Fransızca:

«— Kumandan benim... Hoş geldiniz» dedim. İnanamıyormuş gibi, şaşkın şaşkın bakıp bir tereddüt devresi geçirdikten

sonra, böyle basit kılıklı birine teslim olmak talihsizliğine düştüğünü hissettiren bir iç çekişle boynunu büktü!..

Tabancalarını alarak: «Buyurun, oturalım», dedim. Karşı karşıya yere bağdaş kurup oturduk. Me'yus ve mahzun bir halde idiler. Bilhassa tümen kumandanı Vandelis, *hiç bir şey görmemek ister gibi* gözlerini yummuş, düşünüyordu. Yanıma, belki lâzım olur diye Rumca bilen bir Giritli subay almıştım. Meğer Trikopis'in de Fransızcası benden farklı değilmiş. Güzelce anlaştık.

Karınlarının aç olduğunu anlayınca, bir sofra çıkaralım, güzelce yesinler içsinler, dedim amma, kendilerine haber gönderdiğim evleri hâlâ alev alev yanıp duran köylüler, bunları da gözleriyle gördükten sonra: «Kumandanımıza canımız feda.. nemiz var nemiz yoksa onun olsun amma, bize yapmadıklarını bırakmayan düşmana, avuç dolusu altın da versenize, alimalloh bir lokma ekmek bile veremeyiz... Baksanıza hâlâ yanıyoruz», diye red cevabı verdiler. Ben de yanımda bulunan zeytin, peynir, ekmekle sıcak çay ikram ettim. Ortamıza bir de ateş yaktırdım. Onun çatırdıya çatırdıya yükselen alevi, esâretin acısını birkaç saattenberi çekmekte olan General Trikopis ile arkadaşlarının yüzlerine bir başka ıstırap ve hüzün veriyordu.»

Dadaylı Halid Bey, bilâhare esir kumandanları bizzat istıcvaba başlamış ve o geceyi karargâhta geçiren Trikopis'le maiyyeti, 3 Eylül sabahı Uşak'a gönderilmişler, daha sonra da Ankara'ya sevkolunmuşlardır.

Bu vesile ile şu hususu bilhassa kaydedelim ki, yarım asır evvel Anadolu'da yaptıkları zulmü bugün bütün dünyanın gözleri önünde Kıbrıs'da, Batı Trakya'da devam ettiren Yunan barbarları, bugün olduğu gibi o günlerde de Türk'ten insanca muamele görmüşlerdir. Dadaylı Halid Bey, Trikopis'in esir edildiği gecenin sabahında, Yunan yaralılarını, halktan toplanan kağnılarla Uşak'daki hastaneye sevketmiş, gerek esirlere, gerek yaralılara Türk'ün asaletini göstermiş, Yunan barbarlarının bugün Kıbrıs'da yaptığı gibi, katlâma girişmemiştir!..

Hatırlamak lâzımdır ki, Türk kumandanı, esir Yunanlıları böyle insanî bir davranışla Userâ Kamplarına sevkeder ve yaralı Yunanlılar Sıhhiye Bölüğümüzde ilk tedavileri yapılıp hastahaneye gönderilirken; kocan diğer Yunan sürüleri ilerideki köy ve kasabalarımızı yakmakla meşguldüler!..

«★»

İZMİR'E İLK GİREN DÖRT KAHRAMAN KONUŞUYOR...

Bugün İzmir'in kurtuluşunun elli üçüncü yıldönümüdür... 15 Mayıs 1919 Perşembe günü türlü vahşetle İzmir'e çıkan ve yine nice vahşetle Ankara önlerine kadar gelebilen Yunan barbarları, 9 Eylül 1922 Cumartesi sabahı, enbiyâ yurdu - şühedâ burcu Anadolu'muzdan sürülüp çıkarılmış, şükran ve minnet hislerimizle tebcil ettiğimiz şanlı ordu, elli iki yıl evvel bugün İzmir'e girmiştir.

İzmir'e ilk giren zat, İkinci Süvari Fırkası Kumandanı Zeki Bey'dir. O mutlu günde, Kadifekale ile Hükûmet Konağı'na şanlı bayrağımızı çekmek şerefine erenler ise, aynı Fırka'nın Dördüncü Alay Kumandanı Reşad'la Müfreze Kumandanı Şerafeddin Beylerdir. Bilâhare, Piyade Fırkası'nın 135'inci Alay Kumandanı Müfid Bey, İzmir'e ayak basmış ve bu dört kahraman o mutlu günün heyecanını şöyle anlatmışlardır:

Evvelâ, İzmir'e ilk giren zâtı dinleyelim. Diyor ki Zeki Bey:

«9 Eylül sabahı, fırkam, Süvari Kolordusunun piştarı olarak Bornova üzerinden, saat onda İzmir'e girdi. Sakarya savaşındaki akınlarında fevkalâde cesaretiyle temayüz eden Mülâzım Sıdkı'yı, İzmir kapısında kurban verdik. Başta piştar kumandanı olarak Yüzbaşı Şerafeddin gidiyordu. Şurada burada çeteler ve bilhassa Menemen yolundan gelen düşman perakende kıtalarının Karşıyaka'dan sızdıkları görülüyordu. Mersinli'de o kadar çok esir alındı ki, fırka kıtaları, bunların içinde kayboldu. Yanlardan yapılan ateşlere ehemmiyet verilmiyerek Şerafeddin Bey kumandasındaki iki bölük piştar olmak üzere, yirminci ve dördüncü alaylar, tam bir intizam ve sükûnetle caddeyi takiben ilerlemekte iken Halkapınar'daki Tuzakoğlu Un fabrikasından açılan ateşte, en baştakilerden —isimleri Halkapınar âbidesinde yazılı olan— dört neferimiz şehîd oldu.

Piştar, bu mütecavizlerle fazla meşgul olmayarak ve bilhassa mukabeleye kalkmaksızın yürüyüşüne hızla devam etti... Arkadan, bütün fırka geliyordu.

Şerafeddin, yanında emir zabiti Mülâzım Hamdi ve Mülâzım Rıza ve birtakım asker olduğu halde Kordonboyu'nu takip ederek hükûmet binasına sancağımızı çekmiş, şâyân-ı iftihar bir vekar ve celâdet göstermiştir.»

Kadifekale'ye bayrağımızı çekmek mazhariyetine eren Sü-

vari Dördüncü Alay Kumandanı Reşad Bey isa o mutlu günü şöyle anlatmaktadır:

«... Boğazdan (Sabuncu boğazı) kurtulur kurtulmaz, İzmir göründü. Ne zamandanberi hasreti çekilen İzmir'e kavuşmak ve girmek arzusu zabitlerle efrada, hattâ altlarımızdaki hayvanlara bile yorgunluğunu unuttürmuştu. Muavinim olan Yüzbaşı Şerafeddin'e, bidayette üç bölüğü ile hareket etmesini emretmiştim.

Fırkamdan aldığım emir üzerine Bornova'nın cenubunda makinelitüfekle, İzmir'e ric'at etmekte olan düşman kuvvetlerine ateş edildi. Şerafeddin'in kumandasındaki bölükler ve onu takiben Alay da Bornova'ya girdi. Bu yol, perakende Yunan askerleriyle dolu idi.

Halkapınar fabrikasının bulunduğu yerden, Fırka Kumandanının emriyle, Kadifekale istikametine yürüdüm. Şerafeddin iki bölüğü ile Hükümet Konağı'na doğru gitti.

Yolda topladığım birçok Yunan zabit ve askerini, emniyeti tesis için yaya yürüttüğüm birkaç neferin önüne kattım. Herkesin silâhını teslim edip işiyle gücüyle meşgul olmalarını, kimseye fena muamele yapılmayacağını, rumca bağırtmakta idim.

Geçtiğimiz Hıristiyan mahallesi sekenesinin küçüğünden büyüğüne kadar, hepsinin ellerinde silâh, bâzılarının da bomba bulunuyordu. Fakat hiçbiri, bunları kullanmıya cesaret edemiyor, sersem sersem bakınarak kaçışıyorlardı.

Bu mahalleden kurtulur kurtulmaz, Basmahane'ye geldik. Dindaşlarımızın büyük tezahüratı ortasında, bin müşkilâtla Kadifekale'ye çıktım ve kaleye, emir çavuşum Celil'e Türk bayrağını çektirdim.»

Şairin:

«Kızkardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü,
Tarihim, şerefim, şiirim, herşeyim»

dediği şanlı bayrağımız Kadifekale'ye böyle çekilirken, Yüzbaşı Şerafeddin Bey de, o şanlı sancağı İzmir Hükümet Konağı'na çekmek şerefine ermiştir. Şimdi dinleyelim bu kahraman Yüzbaşımızı:

«... Sokak muharebelerinden sonra, Bornova istasyonunu işgal ettik ve İzmir şosesine dahil olarak, yuruyüşümüze devam ettik. Mersinli'yi geçip Tuzakoğlu Un Fabrikası'nın önüne gel-

Mehmetçik, 9 Eylül 1922 günü İzmir'de..

dığımız zaman, bu fabrikadan üzerimize ateş açıldı. Müfrezemizin en önünde, yaya olarak koşan sekiz kahraman neferimizden dördü şehid oldu. İzmir kapısında verdiğimiz bu son şehidlerin ruhlarına fâtihalar okuyarak yolumuza devam ettik.

Nihayet, İzmir sokaklarına girdik. Bütün yollar, çığlık çığlığa kaçışan Rum muhacirleri, eşya dolu arabalar, başıboş veya yüklü hayvanlar, silâhlı, bombalı, sivil asker binlerce insanla dolu idi. Bunların arasından, bilâperva, dört nala yıldırım gibi geçip giden Türk askerinin o esnadaki cesaret ve kahramanlıklarını tasvir edebilmek mümkün değildir. Zira bu, adetçe yüzlerce misli fazla ve tepeden tırnağa kadar silâhlı bir düşman kalabalığı arasından geçiştil!..

Bunlara bakacak zaman bile bulamadan, yıldırım sür'atiyle yalınkılıç âdeta uçuyorduk. Bölüğümüz, heybetle yürüyüşe devam ederek, Kordonboyu'na girdi. Bütün Kordonboyu ömrümde eşini görmediğim mahşerî bir manzara arzediyordu. Denize dökülen mağlûblarla, hızını alamamış, şahlanmış zafer, burada son karşılaşmasını yapıyordu.

Kordon'da tesadüf ettiğimiz İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan bahriyelilerinin de başları eğikti!..

Yürüyüşümüze aynı tempo ile devam ederek Kemeraltı'na vardık. Burada, tarif edilmez bir heyecan ve sevinç içinde ağlayarak bizi karşılayan bir Türk çocuğunun:

«— **Gelin!.. Gelin!..**» diye önümüze düşüşüyle Hükümet Konağı'na vâsıl olduk.

Cephe kapısı kapalı idi. Arkadaşım Mülâzım Rıza ile yan kapıya koştuk, girdik. Büyük kapıyı içeriden açtık. Derhal, her tarafa nöbetçiler diktik.

Bu esnada binlerce kadın, erkek, ihtiyar, çocuk bizi bağırlarına basmak istiyen bir sevinç içinde ağlaşarak sel halinde üstümüze akıyordu. Bunlardan birinin öpe öpe verdiği, göz yaşlarına bulanmış Türk bayrağını çekmek üzere, binanın direğindeki Yunan bayrağını indirdik ve bir alkış tufanı ortasında, haklı bir gururla süzüle süzüle yükselen şanlı sancağımızı dalgalandırdık. Her Türk gibi, ben de muradıma ermiştim. O anda can verseydim artık gam yemezdim.»

Dokuz Eylül günü, süvarilerimizi müteakip şehre giren ilk Piyade Fırkası'nın 35'inci Alay Kumandanı Müfit Bey'i de dinleyelim:

«İzmir, tarif edilmez bir sevinç içinde yüzüyordu. Kadınlar, çocuklar sırtlarında çuvallarla getirdikleri şekerleri, sigaraları kendi elleriyle askerlere veriyorlar; ayrı ayrı hepsine, evlâd, baba, kardeş sevgisiyle sarılıp öpmekten kendilerini alamıyorlardı. Üstümüze çiçekler serpe serpe bitiremiyorlar, atlarımızın ayaklarına kapanıyorlar, dizginlerini beraber çekiyorlardı.

Bütün minarelerden yayılan Tekbir ve Tehlil nidaları ortasında, o gün Mehmetçiğin de, nihayet kendini tutamıyarak ağladığını gördüm.»

İzmir'e ilk giren dört kahramanımızın bu anlattıklarından sonra o gün olup bitenlere bizzat şâhid olan bir Amerikan gazetecisinin yazdıklarını da okuyalım. Diyor ki, ünlü Amerikan gazetecisi:

«Dünyada galip bir ordunun bir şehre muzafferen girişi kadar insana gurur veren hiç bir şey yoktur, olamaz. Bir ecnebi olarak bu tefahürde benim nasibim yoktu. Hisseme düşen, sadece bu cidden asil ve kahraman, muzaffer askeri takdir ve tebcil etmek oldu. Türk askeri, uzun harb günlerinin tesiriyle sakalları uzamış, yüzleri güneşten yanmış, üstü başı tozlara bulanmış olduğu halde gene dinç, dik, kuvvetli ve metindi. İşte bu askeri görüğüm dakikada, Yunanlıların, beklenmedik kahkarî mağlûbiyetlerinin sebebini bir anda anlamış oldum. Böyle bir ordu karşısında hiçbir kuvvet duramazdı.

İzmir'in kurtuluşunu kutladığımız bu günde, şehîdlerimizi rahmetle anıyor, kahraman ordumuzu yine şükran ve minnet hislerimizle tebcil ediyoruz.

——«★»——

LOZAN'A KAFA TUTANLAR!..

24 Temmuz 1923 Salı günü, İsviçre'nin Lausanne şehri Üniversitesi merasim salonunda Türk murahhas hey'etince altı buçuk dakikada imzalanan meşhur «LOZAN ANTLAŞMASI»nı, Büyük Millet Meclisi aynı senenin 21 Ağustos günü tedkik ve müzakereye başlamıştı.

Biz bugünkü yazımızda, Lozan Konferansının hangi şartlar altında toplandığı, İsmet (İnönü) Paşa'nın murahhas hey'eti başkanlığına nasıl getirildiği, konferansın seksen altı gün de-

vam eden ilk içtima devresinin neden neticelenemediği ve sonra nasıl olup da o meşhur antlaşmanın imzalanabildiği sırrı(!) üzerinde durmayıp bu fevkalâde mühim meseleye ileride temas imkânı arayacak, bugünlük yalnız İkinci Büyük Millet Meclisi'ndeki müzakereleri nakl ile Lozan'a kafa tutanları tanıtacağız.

Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'nın başkanlık ettiği Meclisin o günkü tarihî toplantısında evvelâ, antlaşmaya bağlı tasdik kanun lâyihasının müstaceliyetle müzakeresine dair Vekiller Hey'etinin teklifi re'ye konup kabul edilmiş, bilâhare ilk sözü Hariciye Encümeni Reisi Yusuf Kemal (Tengirşenk) alarak: **«Sulh muâhedesinin hey'et-i umumiyesi, Hariciye Encümenimizce milli emelleri tatmin eder mahiyette görülmektedir»**, deyip, kanun lâyihasının kabul ve tasvibini istemiştir.

Encümen adına yapılan bu konuşmadan sonra Mersin meb'usu **Niyazi Bey**, Urfa meb'usu **Yahya Kemal** (Şair Yahya Kemal Beyatlı), İstanbul meb'usu **Hamdullah Suphi** (Tanrıöver) konuşup Lozan Antlaşmasını çok ağır bir dille tenkid etmişlerdir. Bilâhare Muğla meb'usu **Şükrü Kaya** (daha sonra Dahiliye Vekili olan) kürsüye gelmiş ve Batı Trakya ile Oniki Ada üzerinde durarak şunları söylemiştir:

«— Efendiler! Dinî, tarihî, ekseriyet nüfusu, ırkı, âbidatı, an'anatı, hulâsa maddî ve mânevî bütün varlığı ile bize bağlı ve bizim olan Batı Trakya, hudutlarımız dışında bırakılmıştır! Balkan Harbi'nde buralar Bulgaristan'a verilmişti. İkinci hatâ Lozan'da işlenmiş, şimdi de Yunanistan'a verilmiştir! Ne için efendiler, ne için! Ortada aklın ve mantığın, tarihin ve hakkın hâkimiyyeti varsa, Batı Trakya Türk'tür. Türk'ün olması lâzımdır.» **(Alkışlar).**

Şükrü Kaya (devamla): «— Efendiler! Batı Trakya'daki Türklüğün imhâ edildiğine bizim nesil bile şâhid olacaktır **(gürültüler).** Bu Yunanın son'atıdır. Mübadeleye tâbi tutulmaması hatâların en büyüğüdür. Onların Rumları İstanbul'da saadetle oturacak, fakat bizim Batı Trakya Türklüğü yok edilecektir!. Ben bu muâhedeyi tasdik ve tasvib edemem efendiler!.. Boğazlara hâkim Semenderek, Limni, Midilli, Sakız, Sisam adalarının yeri neresidir, haritayı alıp lütfen bakınız: Bu adalar Anadolu'dan kopmuş güzel bir parçadır. Onlar yabancı ellerde oldukça bizim sahillerimizde yaşamak hakkımız var mıdır? **(Yoktur sesleri).** Sahillerimizin âsâyişini temin için yapacağımız devamlı

fedakârlık, buraları elde etmekten daha güçtür! Bunlar, Anadolu topraklarının karşısında sâbit donanmalarıdır, daima yurdumuzun emniyetini tehdid eden şüphe bulutlarıdır. Muâhede öylesine sakattır ki, fâcia ortada iken, onu sâlim bir zihniyetin vesikası addedebilmek mümkün müdür?. Efendiler! Bir sulh muâhedesi bize tam emniyet ve huzur getirmezse ona rey vermek elbette ki mümkün değildir! Niçin, bugün sapan ve çekiç kullanacak kollarımız, bu muâhedenin getirmediği emniyeti temin için yine silâh taşımaya mecbur kalsın? İşte arkadaşlar ben, kısaca izaha çalıştığım bu ve daha tafsili uzun sebeblerle muâhedeyi reddetmek mecburiyetindeyim!».

Esad Efendi (Aydın): «— Antakya, Batı Trakya v.b. hakkındaki dâvâmız hak, yardımcımız Cenâb-ı Hakk, muvaffakiyetimiz muhakkaktır arkadaşlar.» **(Alkışlar).**

Şükrü Kaya'yı müteâkip söz alan Tekirdağ meb'usu **Faik (Öztrak),** konuşmasına şöyle başlamıştır:

«— Efendiler! Milletimizin bu kadar kahramanlıklarla devam ettirdiği mücahedenin sonunda elde edilen bu muâhede, gönül isterdi ki, ancak tebrik, takdir ve teşekküre lâyık olsun. Fakat çok, pek çok teessüf ederim ki, bu anda ben bu vâzifeyi ifâya muktedir değilim! Çünkü efendiler, elimizdeki muâhedenin maddeleri arasında esas hukukumuzu, yaşama ve var olma hakkımızı, meşrû haklarımızı, bir kısım arkdaşlarımızın hayat ve huzurunu tehdid ve ihlâl eden bir çok maddeler vardır. Çok arzu ederdim ki, her türlü vasıtadan mahrum olarak işe başlıyan ve büyüklü küçüklü, kadınlı erkekli her varlığını cömertce sarfeden bu milletin istiklâl ve haysiyet mücadelesi bize, sadece Mondros Mütârekesi ile vaadedilen şeyleri kısmen getirmiş olmakla iktifa etmiş olmasın!. Çok isterdim ki, Mondros Mütârekesi o meşhur beyannâmelerle, nutuklarla vaadedilen milliyet, istiklâl, beka ve muhtariyet gibi hukuk-i esâsîye ve mukaddeseyi tanımaktan ibaret olan vaadlerden başka ayrıca bu kıymetli mücahedenin hissesini de beraber getirsin. Fakat çok şâyân-ı teessüfdür ki, bizim elimizde olan bu muâhedenâme bunlardan mahrumdur!»

Tekirdağ meb'usu Faik (Öztrak) sözlerine devamla, antlaşmanın Gelibolu Yarımadasındaki imtiyazlarla ilgili maddeleri hakkında da şunları söylemiştir:

«— Muâhede'de Gelibolu yarımadasının «mezarlık» denilen bir kısmının yabancı devletlere terkedildiğini görüyoruz!. Maalesef bu terketme, çok kuvvetli hukukî teminat ile karşı tarafa bırakılmıştır. Buna bahane olarak İ'tilâf devletleri, bu topraklardaki askerlerinin mezarlarının korunmasını gösteriyorlar. Bendeniz bu sebebi hiç de doğru ve hakikî olarak bulmuyor, böyle telâkki etmiyorum. Oradaki mezarların muhafazası, bizim ölülere karşı gösterdiğimiz hürmete emniyetle terkedilebilirdi. Orada gözlerinin önünde emniyet ve hürmetle muhafaza ettiğimiz Fransız mezarlığı, Haydarpaşa'daki İngiliz mezarlığı bu hakikatin en kuvvetli delilleridir. Bunu da yapmak istemezlerse, Amerikalıların yaptıkları gibi, ölülerini alıp götürebilirlerdi... Onu da yapmadılar ve neticede mezarların mülkiyetini, tasarrufunu elde ettiler!..

Efendiler! Bugün orada otuz beş tane İngiliz ve iki tane de Fransız mezarlığı vardır. Yarın bilmem kaç tane olacaktır. Burada, duvar denir yapılır, yol denir yapılır, hulâsa türlü şeyler meydana çıkar. Onun için ben bu kaydın altında çok zehirli bir tehlike görüyorum. Bugün dünyadan elini ayağını çekmiş fânilerin ihtirasatından uzak ölüleri, yarının tecavüzleri için vasıta saymak, bizzat kendilerinin ölülere olan hürmetsizliğini gösterir. Fakat efendiler, onlara bırakılan bu topraklardaki bizim muazzez şehidlerimizin hâtıralarına ne dersiniz? Biz, bu mücadele topraklarında karşımızdakilere, vatanımızı istilâya gelmiş olanlara bu imtiyazları vererek şehidlerimizin aziz hâtırasını nasıl rencide edebiliriz?

Niğde mebusu Ebubekir Hâzım (Tepeyran) **oturduğu yerden:** «— Evet, maksadları başkadır. Bir gün, bu memleketi ölülerle bile istilâyı düşüneceklerdir!»

Faik (Öztrak) Bey, bilâhare Batı Trakya meselesini ele almış ve Lozan Antlaşmasının bu yönden de tutar yanını bırakmamıştır. Daha sonra İzmir meb'usu **Necati Bey** (bilâhare Maârif Vekili olan) kürsüye gelmiş ve Lozan'ı çeşitli yönleriyle tenkid eden konuşmasına şöyle başlamıştır:

«— Efendiler! Bu muâhede natamamdır, kat'î değildir. Biz böyle natamam bir muâhede karşısında bilâkaydü şart rey veremeyiz. Çünkü kuponlar meselesi hallolunmamıştır. Muâhede natamamdır: Çünkü bizden ayrılması imkân dahilinde olmayan Musul kıt'ası için hey'et henüz bir karar vermemiştir.

Musul kıt'ası Türk'tür ve ilelebed Türk kalacaktır. Bütün dünya bilsin ki, Musul'dan kendileri için bir şey kazanmış olmıyacaklardır **(Alkışlar)**. Efendiler! Bu mu'âhede ile iktisâd-ı millîmiz de temin olunmamıştır, mu'âhede bu yönden de sakattır. Duyun-ı Umumiye'nin taksiminde âdilâne bir taksim nazar-ı dikkate alınmamış, borçların büyük kısmı Türk milletine yüklenmiştir!.. Uğradığımız haksızlık karşısında hayret ve dehşetler içinde kalıyorum!. Osmanlı İmparatorluğu'nun şarkta uçu elimizden gitti. Buna rağmen, yüz yetmiş üç milyon altının bizim omuzumuza yüklenmesi ne demektir? Bu mudhiş bedel nasıl kabul edilir? Efendiler! Bir insan, babasının malını bile ihsan ederken biraz teemmül eder (düşünür). Efendiler! Bu mu'âhede de, şahısların ve cemiyetlerin hukuku tanınmıştır. Elli sekizinci maddede 1914 senesinde harp gemilerine mukabil terk edilen parayı bağışlamış bulunuyoruz!. Bu para kimin parasıdır? Bu para, Türk milletinin parasıdır. Türk kadının, Türk çocuklarının gerdanından koparılıp elmasların parasıdır. Denizlerde gezdireceğimiz donanmamızın parasıdır. Bunu ne hakla terkediyoruz? İnsaniyete ders vermek isteyen bir hükümet nasıl bu parayı alır da cebine koyabilir?

Efendiler! Bu mu'âhedede kapitülâsyon kokusu vardır! Biz ki, bu derdi sekiz sene evvel başımızdan def'etmiş idik. Umumi Harb'de, ecnebi tebaasının zararlarını kabul etmişiz! Bu kapitülâsyon değil de nedir? Kapitülâsyon iki tarafın muvafakatiyle ilga edileceği tezini murahhas heyetimizin kabul etmesi maalesef en büyük hatâdır. Çünkü, bu belâ, ecdâdın lûtfu olarak ve tek taraflı, sadece in'am (iyilik etme) duygularıyle tesis edilmiş bir ikramdır. İkram, iki tarafın muvafakatiyle mi kalkar!..

Şimdi asıl büyük fâciaya geldim: Tamirat meselesi... Elli dokuzuncu maddede deniliyor ki: **«Türkiye, Yunanistan'ın mali buhranını dikkate alarak tamirat meselesinde her türlü talebinden suret-i kat'iyyede vaz geçer»!** Efendiler! Yunanlılar İ'tilâf devletlerinin emri ve teşvikiyle vatanımızı yakmıya, mahvetmiye gelmiş bir haydut sürüsüdür. Tarihte emsâli görülmemiş, gayr-ı insanî zulümlerin mes'ulü olan bu haydutların efendileri vardır. Bu şakileri bir ordu nizâmı ve adı altında saldırtanlara hitap etmek, onları cihan nazarında teşhir etmek, yakalarından yapışmak ve harap vatanın hakk-ı sarihi olan ta-

mirat ve tazminatı onlardan almak icabederdi. Dört altın milyar frank olarak hesaplanan bu tazminatı, murahhas hey'etimiz ne hakla hibe etmiştir? Bu para istenmemiştir efendiler!..

Fransa'ya bakınız... Almanya'dan alacağı tazminatın bir akçesinden vazgeçiyor mu? Alacağı için mağlûbunun üzerine yürüyor!.. Bizimkisi, onlarınki gibi nazarî de değildir... Alman ordusu, Yunanın bize yaptığını Fransa'da asla yapmamıştır. Yapamaz. Çünkü haydutluk da, bâzı milletlere vergidir **(Bravo sesleri)**. Nasıl olur da biz, üç milyon mağdurun hakkını ihsan edebiliriz? Evlerinden uzaklaştırılmış, babaları kesilmiş, anneleri yok edilmiş evlâdların, dul annelerin feryatları vicdanınızı sızlatmıyorsa bu muâhedeyi tasdik ediniz!. Ben, bu milletin evlâdı olarak Lozan sulh muâhedesine beyaz rey veremem, onu reddediyorum. Benim vereceğim rey, kırmızı kâğıttan başka bir şey değildir!»

Necati Bey'in bu konuşmasını, Manisa meb'usu **Vâsıf** (Cınar)ın yaptığı sert tenkidler takip etmiş, bilâhare bâzı meb'uslar —bu arada İsmet (İnönü)— Lozan'ı müdafaa eden konuşmalar yapmışlardır!

Lozan Antlaşması'nın İkinci Büyük Millet Meclisi'ndeki tedkik ve müzakeresi böylece üç gün devam etmiş ve 23 Ağustos 1923 Perşembe günü yapılan oylamada, meşhur LOZAN ANTLAŞMASI, on dört red oyuna mukabil iki yüz on üç reyle kabul edilmiştir. Lozan'a **«hayır!»** diyenler şunlardır: **Niyazi Bey** (Mersin), **Yahya Kemal Beyatlı** (Urfa), **Şükrü Kaya** (Muğla), **Hoca Esad Efendi** (Aydın), **Necip Bey** (Mardin), **Kılıç Ali Bey** (Gaziantep), **Zamir Bey** (Adana), **Şeyh Safvet Efendi** (Urfa), **Mustafa Necati Bey** (İzmir), **Vâsıf Çınar** (Manisa), **Ali Cenanî Bey** (Gaziantep), **Faik Öztrak** (Tekirdağ), **Besim Bey** (Mersin), **Niyazi Bey** (Mersin).

—« ☆ »—

DÂMÂD FERİD SERSERİSİNİN ÖLÜMÜ

Hasan İzzet Efendi adlı bir malisorun oğlu olan ve 1853 yılında İstanbul'da doğan Dâmâd Ferid'in asıl adı: **Mehmed Ferid**'dir. Saraya dâmâd olduktan sonra Mehmed adı unutulmuş ve «Dâmâd Ferid Paşa» diye şöhret bulmuştur. Aslen, Ka-

radağ'ın «Poşasi» köyünden olan ve ancak on yedinci asırda İslâm dairesinin içine giren Dâmâd Ferid'in âilesi, saçma bir iddiaya göre, «Seyyid» imiş!.. Bu, saçma iddiayı inceleyen İbnülemin Mahmud Kemal Bey, pek haklı olarak der ki: **«Karadağ köylülerinden bir hıristiyan âilenin bilâhare müslim olması mümkin ise de:**

«Karadağ köylüsü nasranidir
Müslim olsa yine olmaz Seyyid»

mânâsınca aslen hıristiyan olan bir âile evlâd ve ahfadının «Seyyid» olmasına bittabi imkân yoktur.»

Babasının ricâl-i devletten sayılması dolayısıyle tahsil imkânı bulan ve gençliğinde hariciye dairesine girerek Paris, Berlin, Petersburg ve Londra sefâretlerinde ikinci kâtip olarak bulunan, bilâhare Londra'da başkâtip iken Bombay başşehbenderliğine tâyin edilip, bu vazifeye gitmiyerek İstanbul'a dönen Ferid Paşa, bir iddiaya göre, Sadrâzam Kâmil Paşa'nın tavassutu ile Sultan Abdülmecid'in dul kızı Mediha Sultan'la evlenmiş ve Mehmed Ferid böylece Dâmâd Ferid olduktan kısa bir müddet sonra rütbe-i vezâret tevcihi ile Şûrâ-yı Devlet âzalığına tâyin edilip «Dâmâd Ferid Paşa» diye anılmağa başlanmıştır.

Sami Paşa-zâde Necib Paşa ile evli olan ve Necib Paşa'nın vefatıyle dul kalıp bu kerre Mehmed Ferid Paşa ile evlenen Mediha Sultan'ın Baltalimanı'ndaki meşhur sarayına yerleşen Dâmâd Ferid Paşa, böyle bir anda kavuşuverdiği nimetleri az bulmuş ve gözünü Londra Sefâretine dikip, bunu temin için Mediha Sultan'ı Abdülhamid Hân'a göndermiş ise de, Sultan İkinci Abdülhamid Hân, Mediha Sultan'a:

«— Hemşire, orası mektep değildir, pek mühim bir sefârettir. Umur-i siyasiyyede vukufu ve tecrübesi olanlar tâyin edilir», diyerek reddetmiş, Dâmâd Paşa hazretleri de, talebinin bu şekilde reddi üzerine Abdülhamid Hân'a gücenerek (!) o tarihten sonra Muâyede Resmi'ne çıkmamıştır!..

Arzuladığı Londra Sefâretine kavuşamıyan Dâmâd Ferid, İkinci Meşrutiyetin ilânına kadar Baltalimanı'ndaki sarayda münzeviyane bir hayat geçirir iken, devr-i hürriyette birdenbire

meydana atılmış ve günün modasına uyarak İttihat ve Terakki meddahlığına başlamıştır!.. Başmâbeynci Lûtfi Simavi Bey; Hâtıratında, o günlerde Yıldız Sarayı'nda verilen bir ziyafeti ve o ziyafette bulunan Dâmâd Ferid'in durumunu şöyle anlatır:

«Dâmâd Ferid Paşa, bu ziyafette zaman-ı sâbıkın siyasetine ve meşrutiyeti istihsal hususunda İttihad ve Terakki Fırkası'nın vuku bulan hizmet-i fevkalâdesine dair uzun bir nutuk kıraat ettiği gibi, daha Abdülhamid-i Sâni taht-ı saltanatta iken Pera - Palas Oteli'ndeki bir ziyafette de, evvelce tertip ettiği bir nutku okuyarak İttihad ve Terakki'yi göklere çıkarmıştı.»

Bir makam ele geçirebilmek ümidiyle böylesine bir meddahlığı kabul eden Dâmâd Ferid, bütün bu gayretine rağmen İttihadcılara yaranamamış, dalkavukluğun neticesi, sadece Âyan âzâlığıyle kalmıştır!..

Ne garip bir tecellidir ki, İkinci Meşrutiyetin ilânında İttihatçılara meddahlık yapan bu Dâmâd Ferid adlı Balkan serserisi, bilâhare müdhiş bir İttihad ve Terakki düşmanı kesilmiş, bütün İttihad ve Terakki erkânı onun sadâreti boyunca birer birer yakalanıp Divân-ı Harb huzuruna çıkarılmışlardır!

Dâmâd Ferid'in tarihimizde kapkara bir yeri vardır ve bu yere onu, sadâreti devresindeki korkunç icraatı oturtmuştur!..

Birinci Cihan Harbi sonunda, Talât Paşa'nın sadâretten istifasıyle İttihad ve Terakki iktidardan düşüp tarihe karışmış, bilâhare Ahmed İzzet Paşa sadrâzam olup, bu makamda ancak yirmi beş gün kalabilmiş, daha sonra birbiri ardınca iki defa sadârete getirilen Tevfik Paşa'nın bu, ikinci ve üçüncü sadâretleri cem'an üç ay, yirmi dört gün sürmüş ve Tevfik Paşa'nın istifası üzerine 4 Mart 1919 tarihinde Dâmâd Ferid Paşa sadrâzam olmuştur.

Dâmâd Ferid'in beş sadâreti vardır ve bu beş sadâret müddeti cem'an bir sene, bir ay, sekiz gündür. Herhangi bir meziyeti ile değil de, sırf dâmâdlığı dolayısıyle Âyan âzalığına tâyin edilen ve Âyan âzalığından sadrâzam olan Dâmâd Ferid'in, bu beş sadâretindeki korkunç icraatının tafsilâtına bu kitabın sahifeleri müsait değildir. İmparatorluğumuzun son yıllarında devlet idaresine —maalesef— hâkim olan bu serserinin bütün hayatı, olanca çıplaklığıyle tesbit edilip müstakil bir kitapta toplanmalı ve ibret vesikası olarak evlâdlarımıza okutulmalıdır!..

Dâmâd Ferid Paşa

Dâmâd Ferid'in, memleketin pek nazik bir devresinde birbiri peşi sıra beş defa sadâret makamına getirilmesi pek çok kimse tarafından incelenmiş, bu mevzuda çeşitli neşriyat yapılmış ve bu yazılanların bâzılarında devrin pâdişahı Sultan Vahideddin Hân mes'ul tutulmuştur.

Bir çok defalar kaydettiğimiz gibi, dost ve düşmanı tarafından son derece namuslu bir kimse olarak tanınan Mâbeyn Başkâtibi Ali Fuad Türkgeldi —ki, Sultan Vahideddin'in saltanatında da bu vazifede bulunmuştur— yakın tarihimize ışık tutan mühim eseri «Görüp İşittiklerim»de, şunu naklediyor: **«Sultan Vahideddin, şehzâdeliğinde: «Dünyada üç mel'un vardır, bun'ar bir saç ayağıdır: Biri bizim hemşire** (Dâmâd Ferid'in eşi Mediha Sultan), **biri zevci olan Ferid Paşa, biri de oğlu Sami** (Mediha Sultan'ın ilk eşi Necib Paşa'dan olan oğlu), **dermiş.»**

Merhum Ali Fuad Türkgeldi'nin, Hazine-i Hâssa Müdür-i Umumisi Refik Bey'den naklettiği bu söz üzerinde pek çok tarihçimiz durmuş ve Sultan Vahideddin'in bir **«mel'un»** olarak kabul ettiği Dâmâd Ferid'i, neden ve niçin ardı ardına sadârete getirdiği hususunda çeşitli iddialar öne sürmüşlerdir. Kabul etmek lâzımdır ki, bizde henüz Sultan Vahideddin devri ile alâkalı ves kalar —aradan yarım asırdan fazlaca bir zaman geçmiş olmasına rağmen— türlü sebeplerle yayınlanamamış, dolayısıyle o devrin olaylarına gerçek tarihçi gözü ile bakılamamıştır!. Yukarıda görüldüğü gibi Dâmâd Ferid'in birbiri ardı sıra beş defa neden sadâret makamına getirildiği, Sultan Vahideddin'in daha şehzâdelik yıllarında «mel'un» olduğuna inandığı bir adama niçin devlet idaresini teslim ettiği karanlıktır!..

Ancak, meşhur Bab-ı Âli Baskını'nda Dahiliye Nâzırı olan sonraları Dâmâd Ferid Paşa Kabinesinde de vazife alan Ahmed Reşid (Rey) Bey'in «Hâtırat»ında kaydettiği bir gerçek vardır ki, bunu bugün burada tekrar kaydetmeği —gerçek tarih adına— bir vazife bildik.

Ahmed Reşid Bey: «Gördüklerim - Yaptıklarım»da, «Sevr Muâhedesi»nden bahisle der ki: **«Zât-ı Şâhâne** (Sultan Vahideddin)**in bu muâhedeyi, Sadrâzamın** (Dâmâd Ferid'in) **ısrârına** (fazla ısrarına) **rağmen tasdikten suret-i kat'iyyede ictinap ettiği** (sakındığı) **şüpheden berîdir.»**

Dâmâd Ferif Paşa Kabinesinde vazife alan ve o Dâmâd Paşa serserisine rağmen, pek çok faydalı işler gören Ahmed Reşid Bey'in bu ifşaatı, yalan söyleyen tarihin, Sultan Vahideddin'in «Sevr Muâdehesi»ni imzaladığı ve böylece yurdu düşmanlarımıza teslim ettiği yolunda yazdıklarının gerçeğe uymadığını sarahatle ortaya koymaktadır!. Bu olay gösteriyor ki, o devir tarihi henüz aydınlanmamış, dolayısıyle «mel'un» bilinen Dâmâd Ferid'in birbirini kovalıyan sadaretlerinin neden ve niçini henüz öğrenilememiştir!..

Sultan Vahideddin'in, «mel'un» dediği Dâmâd Ferid serserisine niçin devlet idaresini teslim ettiği karanlıktır amma, Dâmâd Paşa'nın bütün mel'anetleri bugün olanca dehşetiyle gözler önündedir ve bilinen gerçek, Dâmâd Ferid Paşa'nın Devlet-i Aliyye'ye sadrâzamlık değil, İngilizlere uşaklık ettiğidir!..

Bir iddiaya göre, bu Dâmâd Ferid serserisi, henüz dâmâd olmadan, hattâ hariciye dairesine girip Avrupa'ya gitmeden evvel pek dindar imiş. Her gün sabah namazlarını Ayasofya Camii'nin top kandili altında kılar imiş. Vaktaki Avrupa'ya gitmiş, orada alafrangalaşıp Müslümanlığa düşman kesilmiş. Avrupa'dan dönüşünde, kavuştuğu nice nimetlerden sonra, evinde kullandığı erkek ve kadın hizmetçilerin hepsi Rum imiş. Sözlerinde, nutuklarında, yazılarında hep Yunan ve Lâtin darbımesellerinden, harflerinden, riyavetlerinden söz eder, âyet-i kerime ve hadîs-i şerifi kot'iyyen ağzına almazmış. Hulâsa, tamamen garblılaşmış, milliyet hislerini kaybetmiş ve kozmopolit bir adam olmuştur.

Bu iddayı, İbnülemin Mahmud Kemal Bey'in yazdıkları da te'yid etmektedir!.. Diyor ki, Mahmud Kemal Bey: **«Sakalsız sadrâzamlardan biri olan Ferid Paşa'nın, boyalıca uzun sakal başları (favoriler), içi aynklonmış pek uzun tırnakları —o yaşda, bahusus öyle yüksek bir makamda bulunan zatlara yakışmıyacak bir halde— gayet kerih ve nefret-âfer idi. Elinden bir şey alanlara tırnalanmak korkusu gelirdi. Cadıları da ürküten o korkunç tırnaklarını «müftehirane seyretmesi» ve «muhotabının gözüne sokması» eski frenkleri taklid ile münevver(!) mütemeddin(!) bir centilmen olduğunu herkese göstermek fikr-i mecnunânesinden ileri gelmiş olsa gerektir.»**

Başmâbeynci Lûtfî Simavî Bey de, «Hâtırat»ında bu duruma temasla: «**Gayet temiz ve titiz olan Sultan Mehmed Hân-ı hâmis** (Sultan Reşad), **Ferid Paşa'nın şahsını hiç sevmediği gibi onun uzun tırnaklarından da istikrah ederdi** (tiksinirdi) diyor.

Bu mevzuda daha pek çok şehadet vardır ve cümlesi, o, Dâmâd Ferid Paşa denilen Balkan serserisinin, Avrupa'dan döndükten sonra din ve milliyeti bir tarafa atıverdiği yolundadır!.. Böyle İslâma ve Türklüğe yabancı bir adam, türlü sebeblerle —maalesef— devlet idaresine hâkim olmuş ve o pek nazik dönemde bütün sadâretleri çeşitli ihânet, mel'anet içinde geçmiş ve beşinci defaki son sadâretinden de, kendi arzusuyla istifa etmemiş, istifaya zorlanmıştır!..

Dâmâd Ferid'in beş sadâreti boyunca işlediği cinayetleri, kurduğu Divan-ı Harb Mahkemelerindeki rezaletleri, Anadolu'daki «Millî Kıyam»a karşı takındığı tavrı, «Sevr Muâhedesi»nin imzası için nasıl çırpındığını başka bir yazımızda ele alıp inceleyecek ve o Balkan serserisinin kapkara şahsiyyetini gözler önüne sermeye çalışacağız. Bugünlük şu kadarını kaydedelim ki, Dâmâd Ferid, türlü mel'anetlerle yürüttüğü beşinci sadâretinden istifaya zorlanmak suretiyle ayrılmış ve 17 Ekim 1920 Pazar günkü istifasını müteâkip Avrupa'ya giderek Korlesbad'a yerleşmiş, bilâhare İstanbul'a dönmüşse de, Anadolu'daki «Millî Kıyam»ın —Allah'ın inâyetiyle— zafere ulaşması üzerine İstanbul'da barınamamış ve 1922 yılının 22 Eylül Cuma günü gizlice yurt dışına kaçmıştır!..

Dâmâd Ferid, üvey oğlu Sami ve üvey torunu Bahaeddin ile karadan; refikası Mediha Sultan'la gelini, iki kız ve üç erkek torunlarıyle hizmetçileri de, Erkân-ı Harb Miralayı Yanyalı Tahir Bey nezaretinde deniz yolu ile kaçmayı beçermişlerdir!..

Sultan Vahideddin'in, Dâmâd Ferid serserisinin firarını duyduğunda söylediği söz şu olmuştur: «**Çapkın... Hem devleti bu hale koydu, hem gitti!**» Bu sözü nakleden Sadrâzam Tevfik Paşa diyor ki: «**Padişah, elinde bir kâğıd tuttuğu halde beni kabul edip: «Hemşirem Mediha Sultan, romatizmasından şikâyetle sahilde oturamadığını, bir konak tedarik ettirilmesini söylemesiyle münasib bir mahallin tefriş edilmesini Said Bey'e** (Hazine-i Hassa Müdür-i Umumî Vekili) **tenbih etmiştim. Şu kâğıdı okuyunuz: «Mediha Sultan burada kaldıkça, romatizması-**

nın artacağından ve tedavi için Avrupa'ya gidilmesi hakkında zevci Ferid Paşa tarafından vâki olan ısrara mukavemet edemediğinden iki saat evvel Avrupa'ya müteveccihen hareket eylediğini» yazmıştır. Çapkın (Dâmâd Ferid), hem devleti bu hale koydu, hem gitti» dedi. Okuduktan sonra kendisine iade ettiğim kâğıdı masanın üstüne attı.»

Ömrü, İngilizlere uşaklıkla geçen o Dâmâd Ferid serserisi hakkında bir İngiliz elçisi şunları söylemiştir: **«Dünyada hakiki ve şa'şaalı bir refah içinde yaşayan iki kişi tanırım. Bunlardan biri: Hindistan'daki bizim Kral nâibi Lord, ikincisi de: Dâmâd Ferid Paşa'dır!»**

İngiliz Elçisinin bu sözü doğrudur. Zira, o Dâmâd Ferid adlı serseri, yurt dışına kaçtıktan sonra bütün cinayetlerini unutmuş ve bakınız, Avrupa'da nasıl bir hayat sürmeğe başlamıştır. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, dîn ve milliyeti bir tarafa atarak garblılaşan ve bu zihniyetle nice mel'anetleri irtikâb etmekten utanmıyan Dâmâd Ferid'in Avrupa'daki bu yaşayışını, Tarık Mümtaz Göztepe'nin Sultan Vahideddin'le ilgili eserinden okuyalım... Diyor ki, bu zât:

«Cenubî Fransa'nın en güzel ve mutedil sahillerini birer buket gibi süsleyen sayfiye yerlerinden Kaptay'da bu yorgun ve âsabı gerilmiş gurbet kafilesinin ikamet ve istirahati için güzel bir villâ kiralanıp hazırlanmıştı. Bu villâda ilk yorgunluk kahvelerini içip, ooh diye geniş bir nefes alan Dâmâd Ferid ve âilesi, İstanbul'da Baltalimanı yalısını kendilerine haram eden sonu gelmez tahkir ve nefret âvazelerini, yalıya sürünerek geçen şirket vapurlarından taşan korkunç nümayişleri, Kaptay'da unutur gibi olmuşlardı.

Başı selâmete ve huzura kavuşunca, Avrupa'nın eski âşinası ve gençlik günlerinin parlak ve dörtbaşı mamur hovardası olan Dâmâd Paşa'nın damarlarında yaşamak ve safa sürmek arzuları kaynaşmağa başlamış ve artık kendisine dar gelen Kaptay'dan kalkarak buraya bir saat mesafede meşhur Manton şehrine taşınmıştı. Parislilerin bile, şık bir Parisli diye andıkları Dâmâd, yetmiş beşi aşan yaşına rağmen tuvaletine titiz bir itina gösteriyor, tam beş kere işgâl ettiği sadrâzamlık makamında dahi kesmeğe lüzum görmediği favorili saçlarını, ma-

nikürlü tırnaklarını Manton'un en zarif ve kibar berber salonlarından seçtirdiği hususî kızlara yaptırıyordu.»

Bir görgü şahidinin bu satırları, Dâmâd Ferid denilen alçağın «alçaklık» derecesini tesbit bakımından mühimdir... Koskoca bir İmparatorluğun başını yiyenler arasında yer alan ve Millî Kıyam'ın zaferi sonunda İstanbul'da barınamayıp selâmeti fırarda bulan o alçak, hayatının son demlerinde başını iki eli arasına alıp düşüneceği, hâdiselerin muhasebesini yapıp, cinayetlerini bir itiraf-ı zünub halinde ibret olarak itiraf edeceği devrede **«zarif ve kibar berber salonlarından getirttiği hususi kızlara»** manikür yaptırmış ve yine Tarık Mümtaz Göztepe'nin yazdığına göre: **«iki dirhem bir çekirdek giyinip, taze ve şuh bir takım frenk yosmalarıyle muaşakasına devam etmiştir.»**

Böyle, yetmiş beş yaşından sonra, Frenk yosmalarıyle düşüp kalkan Dâmâd Ferid adlı serserinin **«cebinden hiç ayırmadığı ve muhtevası hakkında kimseye malûmat sızdırmadığı dolgun çek defterinden bu yosmalara ve bilhassa bunların arasında gözde ve seçme bir kıza biner franktan aşağı olmamak üzere yaprakları koparıldığını»** yine Tarık Mümtaz Bey yazmaktadır!..

Dâmâd Ferid alçağının son günlerindeki bu iğrenç hayatını böyle kısaca naklettikten sonra iki mühim husus üzerinde de duralım. Bunlardan biri, Dâmâd Paşa'nın bir «Türk Tarihi» yazmağa heveslenmesidir!.. Ve Tarık Mümtaz Göztepe'ye göre, bir kısmını da yazmıştır!.. Biz, Baltalimanı'ndaki yalıda bulunan ve «binlerce kitabı ihtiva eden cesim kütüphane»deki eserlere Dâmâd Paşa Hazretlerinin el sürmediğini, bu kitapları sözde ilmine bir misâl olarak topladığını, bu mevzuda pek çok şehadet olduğunu biliyor ve ömrü Türk'e ihânetle geçen o malisor oğlunun muhteşem tarihimiz hakkında neler yazdığını veya yazabildiğini merak ettiğimizi kayıttan da kendimizi alamıyoruz!

İkinci mühim husus da, Dâmâd Ferid'in ölümünden bir kaç gün evvel:

«— Ölürsem, cenazemi memleketime defnediniz», şeklindeki vasiyyetidir!.. Şair:

«Toprak, uğrunda ölen varsa vatandır»

dediğine göre, Dâmâd Ferid acaba, uğrunda ölmesini bilmediği

Türk topraklarına mı gömülmeyi vasiyyet etmiştir, yoksa, Türk'e ihânet edip yuvarlandığı gayya kuyusundan seslenirken malisor babasının yurduna mı gömülmek istemiştir?!..

Dâmâd Ferid Paşa adlı Balkan serserisi, 6 Ekim 1923 Cumartesi günü, Fransa'nın Nis şehrinde gebermiş ve Medîha Sultan'ın arzusu üzerine Hıristiyan mezarlığına gömülmeyip, tahnit ettirilerek içi kurşun kaplı bir ceviz tabut(!) içinde Nis şehri yakınındaki «Caveau/Kavo» denilen küçük bir bodruma konulmuşmuş!..

Ömrü İslâma ve İslâmın emrettiği «vatan sevgisi»ne ihânetle geçen Dâmâd Ferid'in —Şeriat zahire göre hüküm verir, kaidesince— Hıristiyan mezarlığına gömülmemesi lüzumsuz bir hassasiyet değil midir?!.

—— ★ ——

HİLÂFETİN İLGASI VE HÂNEDÂNIN YURT DIŞINA ÇIKARILMASI...

Cumhuriyetin ilânından sonra, Hilâfet müessesesi ile İstanbul'daki son Halife Abdülmecid Efendi'nin durumu bâzı çevrelerce gizli, açık münakaşa mevzuu olmuş, bu arada Halifenin istifa edeceği yolunda birtakım söylentiler de alıp yürümüştür.

Bu söylentilerin devam edip gittiği günlerde, «Vatan» gazetesinin 9 Kasım 1923 günkü sayısında Halife Abdülmecid Efendi'nin bir beyanatı yayınlanmış, bu beyanatın hemen ertesi günü eski Dersim meb'usu ve İstanbul Barosu Reisi Lütfi Fikri Bey «Tanin» gazetesinde, Halife Abdülmecid Efendi'ye hitaben bir açık mektup neşretmiş ve ortalıkta dolaşan «istifa» söylentilerinin milletin vicdanında derin yeis uyandırdığından bahisle: «Gönül ister ki, bu istifa sözü ebediyyen gömülsün kalsın» demiş, Lütfi Fikri Bey'i mutekâkib Hüseyin Cahid (Yalçın) da «Şimdi de Hilâfet Meselesi» başlığıyla bir başmakale yayınlayarak hilâfet münakaşasına katılmıştır.

Lütfi Fikri Bey'in ve Hüseyin Cahid'in bu yoldaki makalelerinin *büyük akisler uyandırdığı o günlerde, Necmeddin* (Sadak) «Akşam» gazetesinde Lütfi Fikri Bey'e cevap vermiş ve bu yazıya Lütfi Fikri Bey'in cevabı, **Saltanat propagandası** kabul edilmiştir.

Yurt içindeki bu münakaşa, bilâhare dışarıya da aksetmiş ve meşhur Ağa Han ile Hind Müslüman liderlerinden Emir Ali, bu meseleyle ilgili olarak o devrin Başvekili İsmet (İnönü) Paşa'ya bir mektup yazmışlardır!..

Bu mektubun birer sureti **«Tevhid-i Efkâr»**, **«Tanin»** ve **«İkdam»** gazetelerine de gönderilmiş ve bu gazeteler, o mektupla ilgili hükûmet görüşü açıklanmadan ma'hud mektubun suretini *yayınlayıvermişlerdir*!..

Mektubun bu şekilde yukarıdaki üç gazete tarafından neşrinden bir müddet sonra, Büyük Millet Meclisi'nin 8 Aralık 1923 günkü toplantısında Başvekil İsmet Paşa: **«Meclis-i âliyye mühim ve mahrem ma'ruzatta bulunmak ihtiyacındayım. Hükûmet namına hafi** (gizli) **celse talep ederim»** demiş ve akdolunan bu gizli celsede, Hilâfetle ilgili neşriyat yapan gazetecilerin muhakemesi için bir **İstiklâl Mahkemesi**'nin İstanbul'a gönderilmesini istemiştir!..

Başvekil'in bu talebi kabul edilmiş ve yapılan seçim sonunda kurulan hey'et İstanbul'a gönderilmiştir. Bu yeni **İstiklâl Mahkemesi** şu zevattan kuruludur: Topçu İhsan, Vâsıf (Çınar), Refik (Koraltan), Kütahya meb'usu Cevdet ve Hakkâri meb'usu Âsaf Beyler...

İsmet Paşanın, İstiklâl Mahkemesi teşkili ve kurulacak hey'etin İstanbul'a gönderilmesi teklifini, İstanbul meb'usu Yusuf Akçura destekleyip, İstanbul'da bulunan ecnebî fesad yuvalarının ancak böyle fevkalâde bir mahkeme marifetiyle meydana çıkarılabileceğini müdafaa etmiş; Rauf (Orbay) Bey ise, İstiklâl Mahkemelerinin böyle her hâdisede öne sürülmemesini, bu hareketin çok kere iyi yerine kötü neticeler vereceğini, tedhiş havasının hiç bir zaman müsbet olmadığını, üstelik, bozuk olan iktisadî durumun bu çeşit hâdiselerle büsbütün bozulacağını iddia etmiştir.

İstiklâl Mahkemesi, kuruluşunun hemen gecesinde Büyük Millet Meclisinde toplanmış ve Ağa Hanla Emir Ali'nin mektu-

RAUF ORBAY: Milli Mücadelenin mühim simalarından olan Rauf (Orbay) Bey, Lozan Antlaşması müzakerelerinin devam ettiği devrede Başbakan'dır. Bu devrede İsmet (İnönü) ile arasındaki anlaşmazlık dolayısiyle Başbakan'lıktan ayrılan Rauf Bey, daha sonraları Hilâfet mevzuundaki yazıları dolayısiyle yargılanacak gazeteciler için İstanbul'a İstiklâl Mahkemesi heyeti gönderilmesine de karşı çıkmış, bu mahkemelerin her hâdisede öne sürülmesinin doğru olmadığını iddia etmiştir.

bunu yayınlayan gazetecilerin tevkifine karar verip, İstanbul Polis Müdürlüğüne bu yolda bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafla yakalanan gazeteciler şunlardır: Ebüzziya-zâde Velid Bey, Hüseyin Cahid (Yalçın), «İkdam» gazetesi sahibi Ahmed Cevdet Bey ve Hayri Muhiddin ile Ömer İzzeddin Beyler...

Bilâhare ayrı bir emirle Lütfi Fikri Bey de tevkif edilmiş ve İstanbul'a gelen İstiklâl Mahkemesi âzaları, Fındıklı'daki eski Meclis-i Meb'usan binasında (şimdi Güzel Sanatlar Akademisi) çalışmalarına başlamıştır.

Son Halife Abdülmecid Efendi'ye hitaben bir açık mektup yayınlayan İstanbul Barosu Reisi Lütfi Fikri Bey'le, Ağa Han ve Emir Ali'nin mektubunu neşreden gazetecilerin muhakemesine ayrı ayrı bakılmış ve her iki dâvâda da sanıklar **«Hiyânet-i Vatanîyye»** suçu ile yargılanmışlardır.

«İstiklâl Mahkemesi»nin Lütfi Fikri Bey hakkındaki kararı 27 Aralık 1923 tarihinde açıklanmış, açıklanan bu kararla İstanbul Barosu Reisi ve eski Dersim meb'usu Lütfi Fikri Bey beş yıl

sürgün cezasına çarptırılmış, 2 Ocak 1924'de de mevkuf gazeteciler beraat etmişlerdir.

Hilâfet makamı ve Halife lehinde neşriyat yapan gazetecilerin **«İstiklâl Mahkemesi»**nde yargılanmalarını isteyen ve Büyük Millet Meclisi'nin gizli celsesinde, böyle bir mahkeme hey'etinin teşkili kararını Meclis'ten geçiren o devrin hükûmeti ve o hükûmetin reisi İsmet (İnönü) Paşa, İstiklâl Mahkemesi'nin verdiği bu beraat kararıyla pek müşkül bir durumda kalmıştır!.. Üstelik, beraat kararı veren İstiklâl Mahkemesi Reisi Topçu İhsan, bilâhare o muhakeme ettiği gazetecileri Mustafa Kemal Paşa ile görüştürüp, kırgınlığın ortadan kalkmasını temin etmiş ve işte Topçu İhsan Beyin bu halleri onun felâketine başlangıç olmuştur!..

Rivayet ederler ki, İstiklâl Mahkemesi reisi ve âzaları İstanbul'a hareket ederken, hükûmet reisi İsmet (İnönü), Ankara istasyonunda Topçu İhsan Beyin koluna girerek bir kenara çekmiş ve ona şu yolda bir emir vermiştir: **«Cahid'i** (Hüseyin Cahid) **mutlaka asacaksın!..»**

İsmet Paşa'nın bu kat'î emrine rağmen, Topçu İhsan Bey riyasetindeki İstiklâl Mahkemesi hey'eti, gazetecileri —tabiî bu arada Hüseyin Cahid'i de— beraat ettirmiş, üstelik, Topçu İhsan Bey, bu beraat ettirdiği gazetecilerin Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerini de temin etmiştir!..

«İkinci Adam» diye hakkında cilt cilt kitap yazılan ve ölümünden sonra MİLLÎ KAHRAMAN (!) ünvanıyle pek yükseklere uçurulan İsmet İnönü'nün **«İkinci Adam»** mı, **«Kinci Adam»** mı olduğuna bu İstiklâl Mahkemesi reis ve âzalarının âkıbetleri şâhâne bir misaldir!..

Adalet tevzi eden insanları, şahsî ihtiraslarına âlet edemiyen İsmet İnönü'nün o mahkeme reis ve âzalarına lâyık gördüğü muameleye bakınız: Topçu İhsan Bey, meşhur «Havuz - Yavuz Dâvâsı» ile irtikâbtan hapse mahkûm olmuştur!.. İsmet Paşa'nın bu adam hakkındaki **«kin»**inin derecesine bakınız ki, Topçu İhsan Bey, MİLLÎ ŞEF'lik devri sona erip de, çok partili hayata geçildiği devrede «Havuz - Yavuz Dâvâsı»na ait hâtıratını bir günlük gazetede neşre başlamış, fakat gazete hemen kapatılmış, bilâhare tekrar neşrine müsaade olunduğu zaman da, hâtıratın yayınlanmasından vazgeçilmiştir!..

İstiklâl Mahkemesi huzuruna çıkarılan gazeteciler ve avukatları.

İstiklâl Mahkemesi'nde **savcılık makamını işgal eden Vâsıf** (Çınar) Bey ise, eski Maârif Vekillerindendir. **Bu zât da, ilk mektep hocalarıyla ilgili bir mesele bahanesiyle vekâletten uzaklaştırılmış** ve Vâsıf (Çınar) Bey, bilâhare: **«İsmet Paşa hükûmet reisi iken memleket dahilinde vazife alamam»** deyip, elçilikle yurt dışına çıkmış, Moskova Büyükelçisi olmuş ve günün birinde orada, «sebebi tıbben meçhul garip bir apandisit krizi sonunda» otuz sekiz yaşında ölmüştür!..

Mahkeme heyetinden Konya mebusu Refik (Koraltan) Beyin âkıbetini ise yazmaya bilmem lüzum var mı?.. Demokrat Parti kurucularından olan ve on yıl Büyük Millet Meclisi Reisliği yapan Refik Koraltan, bilindiği gibi 27 Mayıs hareketini müteakip soluğu Yassıada'da almıştır!..

Hilâfetin ilgası hakkındaki kanun teklifinin altında, «Şeyh» ünvanlı Saffet Efendi ile elli arkadaşının imzası vardır... Bu, «Şeyh» ünvanlı Saffet Efendi, Urfa meb'usudur ve imzaladığı kanun teklifi şudur:

«Madde 1) Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, hükûmet ve Cumhuriyet mânâ ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan Hilâfet makamı mülgadır.

Madde: 2) Hal'edilmiş Halife ve kaybolmuş Osmanlı saltanatı hânedânının erkek ve kadın bütün âzası ve dâmâdlar, Türkiye Cumhuriyeti hudutları içinde ikamet etmek hakkından ebediyyen memnudurlar. Bu hânedâna mensup kadınlardan doğan kımseler de Âl-i Osman'dan addedilir.

Madde: 3) İkinci maddede mezkûr kimseler, işbu kanunun ilânı tarihinden itibaren âzâmî on gün içinde Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde: 4) İkinci maddedeki kimseler, Türkiye vatandaşlığı hakkını kaybetmişlerdir.

Madde: 5) Bundan böyle ikinci maddedeki kimseler, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gayrimenkûl mallara tasarruf edemezler. İlişkilerinin kesilmesi için bir sene müddetle bilvekâle mehâkim-i devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin geçmesinden sonra hiç bir mahkemeye müracaat hakları yoktur.

Madde: 6) İkinci maddedeki kimselere yol masraflarına mukabil bir defaya mahsus olmak üzere ve servet derecelerine göre, hükümetce tensib edilecek para verilir.

Madde: 7) İkinci maddedeki kimseler, Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki bilcümle emval-i gayr-i menkûllerini bir sene zarfında hükûmetin malûmat ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emval-i gayr-i menkûleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar hükûmet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde: 8) Osmanlı İmparatorluğu'nda pâdişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki tapuya merbut emval-i gayr-i menkûlleri millete intikal etmiştir.

Madde: 9) Mülga pâdişahlık sarayları ve kasırlarıyle sair mülkler dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, âsâr-ı nefise ve bilûmum emval-i menkûle millete intikal etmiştir.

Madde: 10) Emlâk-ı hâkaniye namı altında olup, evvelce millete devredilen emlâk ile beraber mülga pâdişahlığa aid bilcümle emlâk ve sâbık hazîne-i hümâyûn muhteviyatlarıyle birlikte saray ve kasırlar ve mebani ve arazi millete intikal etmiştir.»

Bu kanun teklifi, İkinci Büyük Millet Meclisi'nin ikinci içtima yılı toplantılarının 3 Mart 1924 Pazartesi günkü celsesinde kabul edilmiş ve Meclis'in o günkü toplantısına Ali Fethi (Okyar) riyaset etmiştir.

Fethi Bey'in:

«— Celseyi açıyorum. Hilâfetin ilgasına ve hânedân-ı Âl-i Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti haricine çıkarılmasına dair kanun teklifinin müzakeresine geçiyoruz» diyerek açtığı Meclis'in o günkü içtimaında, lâyihanın okunmasını müteâkip, ilk sözü Rize meb'usu Ekrem Bey almış ve yaptığı uzun konuşmayı: **«Bu hânedân âzasının artık bu vatan içinde yeri yoktur»** diyerek bitirmiştir. Bilâhare Gümüşhane meb'usu Zeki Bey kürsüye çıkmış ve Halk Fırkasına (Partisine) mensup olmıyan bu muhalif milletvekilinin yaptığı konuşma büyük gürültülere sebeb olmuştur.

Zeki Bey'den sonra, Afyon meb'usu İzzet Ulvi Bey konuşmuş ve hânedân âzasının vatan hudutları dışarısına çıkarılmasının bir zaruret olduğunu söylemiştir.

Denizli meb'usu Haydar Rüşdü Bey'le Giresun meb'usu Hakkı Tarık Bey'in kifayet-i müzakere takrirlerinin okunup kabulünü müteâkip maddelere geçilmiş, birinci maddenin kabulünden sonra teklif sahibi «Şeyh» ünvanlı Saffet Efendi söz almıştır.

Kastamonu meb'usu Halid Bey'in: **«Bendeniz, bu «mülgadır» sözünü böyle açıkça söylemeyi şer'an değil, siyaseten mahzurlu addediyorum. Bunun yerine «Hilâfet Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyyet-i mâneviyesindedir» demek lâzımdır»** şeklindeki itirazını Saruhan meb'usu Vasıf Bey cevaplandırmış, bilâhare Adliye Vekili Seyyid Bey söz alarak uzun bir konuşma yapmıştır. Sık sık «Bravo» sesleri ve alkışlarla kesilen bu konuşmadan sonra Başvekil İsmet (İnönü) Paşa konuşmuş ve bu

arada Trabzon meb'usu Muhtar Bey'le beş arkadaşı tarafından *verilen bir takrirle, hânedâna mensup kadınların yurt dışına* çıkarılmaması istenmişse de, bu teklif:

«— Hepsi gitmelidir. Ne erkeği kalsın, ne kadını», şeklinde itirazlarla karşılanmış, hattâ Topçu İhsan (Eryavuz) Bey:

«— Ölülerinin kemiklerini bile mezarlarından çıkarıp atmak lâzım gelir!» diye bağırmıştır!..

Neticede bu teklif reddedilmiş ve Hilâfetin ilgası ile hânedânın yurt dışına çıkarılması hakkındaki kanun teklifi, iki meb'usun muhalefetiyle kabul edilmiştir. Teklif aleyhinde rey kullanan iki meb'us: Gümuşhâne meb'usu Zeki Bey ile Kastamonu meb'usu Halid Bey'dir.

Böylece hal'edilen Abdülmecid Efendi, Sultan Abdülâziz Hân'ın ikinci oğlu olup, Osmanoğulları içinde yirmi dokuzuncu Halife'dir. Yavuz Sultan Selim Hân devrinde Hilâfetin Türklere intikalinden, 3 Mart 1924 Pazartesi günü Hilâfetin ilgasına kadar, yirmi dokuz Osmanoğlu'na hilâfet nasib olmuş ve bunlardan yirmi sekizi hem hilâfet, hem saltanatı üzerlerinde topladığı halde, 1 Kasım 1922 Çarşamba günü saltanat lâğvedildiğinden, Sultan Aziz'in oğlu Abdülmecid Efendi, yalnız halife ünvanını taşımış ve bu sebeble **«Emirü'l-Mü'minin»** ünvanı yerine **«Halife-i Müslimin»** unvanı ile anılmıştır.

Abdülmecid Efendi'nin Hilâfeti, 19 Kasım 1922 Pazar gününden, 3 Mart 1924 tarihine kadar, bir yıl, üç ay, on dört gün sürmuş ve Abdülmecid Efendi ile birlikte Osmanlı hânedânının dört yüz yedi yıllık Hilâfeti tarihe intikal etmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin neşrettiği 431 numaralı kanunla hal'edilen Abdülmecid Efendi, yine aynı kanun gereğince hemen o gece yurt dışına çıkarılmış ve son Halife'nin yurt dışına çıkarılışı, Hususi Kâtibi Salih Keramet Nigâr Bey'e göre bakınız nasıl cereyan etmiştir:

«— Dolmabahçe Sarayı Maiyyet binasından gece yarısına doğru Mâbeyn'e cağrıldım. Kapıda bekleyen nöbetçi beni başyâver odasına götürdü. Yüksek rütbeli bir zabit telefonla şifre yazdırıyordu. Beni görünce beklememi işaret etti; işini bitirince de kim olduğumu sordu. Sonra önündeki elyazılı bir kâğıda bakarak: **«Bu gece yola çıkacak olan Abdülmecid Efendi'nin siz de maiyyetinde bulunacaksınız, ona göre hazırlanın»**, dedi. Sonra, karşısındaki bir meslekdaşına, önündeki kâğıdı göstererek

ve gülümseyerek: «**Osmanlı Halifesinin maiyyetinde bulunaurmak istediklerini bildiren bu yazısını hâtıra olarak saklayacağım**», sözlerini ilâve etti.

Koridorda Emniyet Umum Müdürü'ne rastladım. Benden pasaport için iki resim istedi. Sonra üst kata çıktım. Halife Hazretlerinin, namaz odasında Kur'an-ı Kerim okumakta olduğunu açık duran kapıdan aordum.

Duası bitince huzuruna girdim. Bana: «**Vali bey birkaç saate kadar yola çıkacağımızı bildirdi. Nereye gönderileceğimizden haberim yok. Sizin de beraber bulunmanızı istedim. Bizimle geleceğinizden emin olduğum için de adınızı kafile cetveline geçirdim**» dedi. Hazır bulunduğumu arzederek ve ta'zimle elini öperek huzurundan ayrıldım.

Aşağıya inince maiyyet binasına dönmek, eşimle vedalaşmak, bavulumu almak istedim. Kapıdaki nöbetçi: «Siz artık oraya gidemezsiniz. Eşinizi buraya çağırtır, bavulunuzu da getirtiriz», dedi. Böyle de oldu.

Yol hazırlıkları ancak sabaha karşı tamamlanabildi. Halife Hazretleriyle oğlu Şehzâde Ömer Faruk, kızı Durrüşehvâr Sultan ve Kadınefendiler, verilen haber üzerine, alt kata indiler. Binek taşında bekleyen ve elini öpen eşime, efendimiz: «Sizi de birlikte götürmediğimize üzülmeyin kızım; ileride imkân olursa ayrıca çağırtırım» dedi. Kendisini son defa selâmlayan yâverini kucakladı, arabasına binmeden önce de elleri açarak milletimizin ve memleketimizin selâmetine duâ etti.

Efendimizin maiyyetinde mâbeyncisi Hüseyin Nakib Turhan Bey'le hususi tabibi Dr. Selâhaddin Bey de bulunuyordu. Âile otomobillerinin önünden ve ardından giden arabalar uzun bir kafile teşkil ediyordu. Edirnekapısı'na vardığımız sıralarda gün oğarmaya başlamıştı.

Çekmeceler'den sonraki yolculuk epey zahmetli oldu. Bozuk şosede arabaların çamurlara saplanmaması için jandarmalar yol kenarlarından büyükçe taşlar topluyor, tekerlek geçitlerine doşüyorlardı. Arada iki üç kere de molo vererek nihayet öğleden sonra Çatalca demiryolu istasyonuna varabildik.

Kafilenin bineceği Simplon Ekspresi, ancak gece yarısına doğru Çatalca'ya geldi. Yataklı vagonun kapısında Efendimize, Vali Bey büyükçe bir zarf takdim etti ve iyi yolculuklar diledi.

Son Halife Abdulmecid Efendi

Öbür vagonlardaki yolcular koridor pencerelerinden başlarını çıkarmış, merakla bizlere bakıyorlardı.

Lokanta vagonundaki kahvaltıya çağırmak için kapımızı vurup bizi uyandıran garsondan trenimizin Bulgaristan'a geçmiş olduğunu öğrendik. Hazırlandık ve Efendimizin bizleri çağırtmasını bekledik.

Sabah muayenesi için ilkin Dr. Selâhaddin huzura çağırıldı. Efendimizin geceyi rahat geçirdiklerini dönüşünde öğrendik ve sevindik.

Hatır sorma sırası bize gelmişti. Efendimizi, çok şükür, iyi gördük. Vali Bey'in kendisine takdim ettiği zarfı açmamızı istedi. İçinden pasaportlarımızla, daha küçük bir zarfa konmuş ingiliz banknotları çıktı. Bütün pasaportlar, sade çıkış için verilmişti ve İsviçre Konsolosluğunca vizelenmişti. Şu demekti ki, yurt dışına, aceleyle toptan sürülmüştük.

Zarftan çıkan iki bin sterlin kadar seyahat parası da, kafilenin ancak bir kaç haftalık masrafını karşılayabilirdi.»

Son Halife Abdülmecid Efendi'nin böylece yurt dışına çıkarılmasından hemen sonra, onu hânedânın diğer erkek ve kadın âzaları takip etmiş, bunlara da biner lira harcırah verilmiştir.

—«★»—

ZİYA GÖKALP'İN ÖLÜMÜ

Ziya Gökalp, 1875 yılında Diyarbekir'de doğmuştur. Asıl adı Mehmed Ziya olup, «Gökalp» mahlasını Selânik'e geldikten sonra almıştır. Vilâyet Evrak Müdürü Tevfik Efendi'nin oğludur. Kendi ifadesine göre, babası çok işret eden bir adam; annesi ise, pek asabi bir kadındır.

Ziya Gökalp, Diyarbekir'de Mahalle mektebine gider, Askerî Rüşdiye'yi bitirir ve bilâhare İdadi'ye devam eder. İdadi'nin son sınıfında iken, o yıllardaki kolera salgını dolayısıyle Diyarbekir'de bulunan meşhur «İçtihad»çı Dr. Abdullah Cevdet'le tanışır ve bu arada intihara teşebbüs eder, fakat ölmez... Kurşun alnının kemiğine saplanır kalır.

Bu intihar hâdisesinden sonra İstanbul'a gelen Ziya Gökalp, Baytar Mektebi'ne girer ve Diyarbekir'de Dr. Abdullah Cevdet'in tavsiye ettiği İbrahim Temo ile İshak Sukuti gibi Tıbbiye'de kurulan gizli cemiyetin mühim adamlarıyle tanışıp bu adamlar arasına katılarak çalışmaya başlar. Bir müddet sonra bu faaliyeti dolayısıyle tevkif edilir ve «zaptiye nezareti altında» bulunmak üzere Diyarbekir'e sürülür.

Ziya Gökalp, memleketinde amcasının kızı ile evlenir. Bilâhare 1908 Meşrutiyetinin ilânını müteâkip Selânik'de toplanan İttihad ve Terakki Kongresine Diyarbekir delegesi olarak katılır ve Talât Bey (Paşa)nın teklifiyle Merkez-i Umumi âzalığına seçilir. Ömer Seyfeddin ile Ali Canib'in müştereken çıkardıkları **«Genç Kalemler»** mecmuasına yazılar yazar ve bu sırada **«Gökalp»** adını alır.

Balkan Harbi'nin o acı günlerinde İttihad ve Terakki Merkez-i Umumi'si İstanbul'a naklolunur, bu arada Ziya Gökalp de İstanbul'a gelir. Edebiyat Fakültesinde içtimaiyyat okutur, Türk Ocağı'na devam eder, **«Türk Yurdu»** mecmuasında yazılar yazar, **Yeni Mecmua'yı** tesis eder ve Birinci Dünya Harbi sonlarında İstanbul'da İngilizler tarafından tevkif edilip, Malta'ya sürülür

Sakarya Savaşı esnasında Malta'dan döner, evvelâ Ankara'ya giderse de, kendisine iltifat edilmez ve Diyarbekir'e gidip oturması tavsiye olunur.

Orada **Küçük Mecmua'yı** neşre başlar. Millî Mücadelenin zaferle neticelenmesini müteâkip Ankara'ya dönerek Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Hey'eti Reisliğine getirilir, sonra İkinci Büyük Millet Meclisi'ne Diyarbekir meb'usu olarak katılır. Anayasa'yı hazırlayan komisyona âza seçilir. 1924 yılında hastalanır ve 24 Ekim 1924 gecesi İstanbul'da, Beyoğlu'nda Fransız Hastahanesi'nde kırk dokuz yaşında ölür.

Ziya Gökalp'in hayat hikâyesini böyle kısaca hulâsa ettikten sonra hemen kaydedelim ki: Milliyetimizin ana unsurlarından biri de: TARİH ŞUURU'dur. Tarihimizdeki faziletler kadar, ihânetleri de mutlaka bilmek mecburiyetindeyiz. Gerçek milliyetçi, okuyup araştırmak suretiyle muhteşem tarihimizi öğrenmek mecburiyetindedir. Hissi hareketlerle feveran etmek ve bilmeden, öğrenmeden, araştırmadan bağırıp çağırmak, ger-

çek milliyetçiye yakışmaz!.. Olayları akl-ı selimle mütalâa edip değerlendirmeyi bilelim ve gerçeğe hürmetkâr olalım!..

Ziya Gökalp, bu esasa göre incelenecek olursa, görülür ki, İkinci Mesrutiyetin ilk günlerinden İttihad ve Terakki'nin kapanışına kadar Merkez-i Umumî âzası olan ve «İttihad ve Terakki»nin fikriyatını yaptığı söylenen Ziya Gökalp, yeryüzündeki müstakil son Türk İmparatorluğunun batışına seyirci kalmış ve «fikir babalığı»nd yakışır bir jestle o çılgınları ikaz edip doğru yolu gösterecek iken, yazdığı şiirlerle İttihadcı çete başındakileri alkışlamış, onları âdeta teşci ve teşvik eylemiştir!..

«Yeni Hayat» isimli şiir kitabında Talât Paşa'ya, Enver Paşa'ya, İttihatçı çetenin şu meşhur hatibi Ömer Naci'ye ve nihayet fedâî Mustafa Necib'e şiirler yazan Gökalp, «Talât Paşa» şiirinde:

«Sen olmazsan öksüz kalır bu millet»

demiş ve sonra komiteci Talât'ı «Türk Tarihi» ile bir tutarak:

«Türk tarihi gibi namus heykeli,
Hiç bir zaman sarsılmayan bir kalbsin»

diyebilmiştir!.. Ömer Naci için, hani şu meşhur Babıâli Baskını günü elindeki kocaman tabancayı sağa - sola sallıyarak:

«— Edirne elden gidiyor!.. Edirne... Din, îmon... Edirne... Edirne! .» diye bağırıp halkı türlü mugalâta ile tahrik etmesini becerebilen Ömer Naci için ise:

«Sözleri Kur'andı, gözleri mi'raç,
Halk onun Tanrısı, o halka yalvaç»

demiş, İttihatçı çetenin fedâîler grubundan olan ve Selânik'de Merkez Kumandanını yaralayıp kaçan, bilâhare Babıâli Baskını'nda tabancasını bilmem kaç defa ateşleyip nice kimseleri öldürdükten sonra yâverlerden birinin kurşunu ile ölen Mustafa Necib'i:

«İnkılâp ruhunun ey ilk gâzisi!»

diyerek selâmlamış ve şu satırlarla bu komitacıda TÜRK'ü aramıştır:

«Sen Türksün, olamaz Türk'te ben hissi,
Onun için ben Türk'ü sende ararım.»

Ya Enver Paşa için yazdıkları?!.. Okuyalım «**Enver Paşa**» şiirinden bir parçayı:

«Biz hepimiz şuphelerin içinde
İken, vardı sende büyük itmi'nan,
Arş'tan sana ya ilâhi bir müjde
Verilmişti, yahut kudsi bir ferman...
Biliyordun nedir Hakk'ın muradı.
O imanla açtın büyük cihâdı...»

Yahya Kemal Bey, «Portreler»inde Ziya Gökalp'ın Enver Paşa'ya hayranlığından bahisle: «**Ziya Bey, Enver'i, en sert bir Müslüman taassubu ile seviyordu. Ne Sarıkamış, ne Arabistan cephesinin turfası, ne Irak bozgunlukları, ne iaşe ve ihtikâr rezaletleri... Hiç bir şey Ziya Bey'i bu imanında sarsmamıştır**», diyor.

Bu durumda, işlenen müdhiş cinayetlere ve ihânete varan nice hatâlı hareketlerle son müstakil Türk İmparatorluğunun batışına seyirci kalmak, bahusus İmparatorluğumuzun başını yeme yolundaki adamları alkışlamak acaba ne ile izah edilir?. Ve başlangıcından son gününe kadar Merkez-i Umumî âzalığı yapan Ziya Gökalp, İttihatçıların takip ettikleri bu politikadan mes'ul değil midir?..

İttihad ve Terakki'nin ana dâvâlarda yayınladığı bütün beyannâmeleri ve teşkilâtına gönderdiği tamimlerin cümlesini hazırlayan, Üniversite'de her fırsattan âzami istifade ile İttihatçıları müdafaa eden, yukarıda görüldüğü gibi, yazdığı şiirlerle onları âdeta teşci ve teşvik eyleyen Ziya Gökalp, İttihatçılarla öylesine haşr ü neşr olmuştur ki, hürriyet adına sokak ortasında adam öldürüp, iktidar hırsıyle güpe gündüz Babıâli'yi basan İttihatçıların o meşhur «Babıâli Baskını» hazırlığı için Vefa'da yaptıkları toplantılara katılan Ziya Gökalp, elleri kanlı fedâîler grubunun hükûmet baskını esnasında da hazır bulunmuştur!.

Olayın görgü şahidi merhum İsmail Hâmi Danişmend, «Kronoloji»sinde bu mevzua temasla diyor ki:

«O sırada binek taşının üstündeki cümle kapısının sağ tarafında gördüğüm Ziya Gökalp'a yaklaştım. Daha evvelden tanımış olduğum Talât Bey de bir aralık yanımıza geldi. Vak'anın neden çıktığını sordum. Ziya Bey:

«— Edirne'yi düşmana veren Kabineyi millet devirdi», dedi ve kendilerinin de inanmadığı bu söze ikisi de güldü. Talât Bey o sırada birdenbire kayboldu ve bir müddet sonra gelip, bütün vilâyetlere «Dahiliye Nâzır-Vekili» imzasıyle bir telgraf çektiğini Ziya Gökalp'e haber verdi.»

Türk tarihini derin bir vukufla inceleyen kıymetli bir müdekkikin, merhum İsmail Hâmi Bey'in bu görgü şahidliğini okuduktan sonra, sormak gerek: Yeniden iktidar olabilme hırsıyle hükûmet deviren ve Babıâli koridorlarında birbiri peşi sıra adam öldüren bu komitacılar arasında, mütefekkir Ziya Gökalp'in işi ne?!..

«Mütefekkir» diye anılagelen Ziya Gökalp'ın **«Hürriyet Marşı»** başlığını taşıyan şu mısralarını da okuyalım:

Yaklaştı Yıldız'ın inkıraz günü,
Bozuldu yaldızı, çıktı düzgünü,
Siyaset mahkûmu, jurnal sürgünü
Görmeğe gelecek şanlı düğünü
Toplanın kardeşler bayrak açalım,
Yıldız'ın üstüne ateş saçalım.

Bir millet efrâdı hep me'yus oldu,
Ya mahbus, ya menfi, ya casus oldu,
Pâdişah, millete bir kâbus oldu,
Vücudu vatana çok menhus oldu...
Toplanın kardeşler bayrak açalım,
Yıldız'ın üstüne ateş saçalım.

Bu manzûmede **«millete bir kâbus»**, **«vücudu vatana çok menhus** (uğursuz) **olan pâdişah»**, Sultan İkinci Abdülhamid Hân'dır ve **«inkıraz günü yaklaşan Yıldız»** da, Abdülhamid Hân'ın oturduğu Yıldız Sarayı'dır.

Yukarıda, Ziya Gökalp'ın **«mütefekkir»** diye anılageldiğini kaydetmiştik. Nedir bu, Arapça olan «mütefekkir» kelimesinin

Ziya Gökalp, kızı ve ölen oğlu ile beraber.

Türkçesi?.. Mütefekkir: Derin düşünen / fikirce yüksek olan... İşte Ziya Gökalp, ol mütefekkirdir ki:

«Toplanın kardeşler bayrak açalım,
Yıldız'ın üstüne ateş saçalım.»

diyerek milleti kıyama teşvik etmiş ve —bilindiği gibi— kendisinin de içinde bulunduğu İttihad ve Terakki Komitesi, bu çeşit daha nice tahriklerle Sultan İkinci Abdülhamid Hân'ı al-aşağı etmesini becermiştir!.. Unutmamak lâzımdır ki, İttihad ve Terakki, Sultan Abdülhamid Hân'ı devirebilmek için Müslüman-Türk'e düşman ne kadar şer kuvvet varsa, cümlesinden yardım görmüş, onların himmetiyle(!) muvaffak olmuştur!.. Bu, bugün için riyazi bir hakikattir ve yüzlerce tarihî vesika bangır bangır bu hakikatı haykırmaktadır!..

İttihad ve Terakki Komitesi çeşitli dış kaynakların yardımı ile Sultan Abdülhamid Hân'ı al-aşağı etmiş, sonra da, yeryüzündeki müstakil son Türk İmparatorluğunun başını yemiştir!.. Ve Ziya Gökalp, İmparatorluğumuzun başını yiyen o komitacıların her biri için —baştarafta kaydettiğimiz gibi— ayrı ayrı şiirler yazarak, elleri kanlı sergerdelere alkış tutmuştur!..

İmparatorluğumuzun o devirde içinde bulunduğu şartları bilmeyen, bilmediğini yukarıdaki «Hürriyet Marşı» manzumesi ile ortaya koyan ve Sultan Abdülhamid Hân'ın siyasî dehasını takdir edemeyip, onu «menhus/uğursuz» sayan mütefekkir/derin düşünen Ziya Gökalp, özlediği «şanlı düğünü», yâni, hürriyetin ilânını görmüş ama, o «şanlı düğün»den sonra, soluğu Malta'da almıştır!.. Ve gariptir ki, mütefekkiri, derin düşünen/fikirce yüksek olan Ziya Gökalp'ı Malta'ya sürenler, onun özlediği **«şanlı düğün»**ün gerçekleşmesine yardımcı olan İngilizlerdir!..

Milliyetimizin ana unsurlarından biri olduğuna baş tarafta temas ettiğimiz tarih şuuru ile bütün bu olayları düşünüp, hissiyatı bir tarafa bırakıp atarak, Ziya Gökalp'ı, gerçeklerin ışığında —her yönü ile— ele alırsak, İttihad ve Terakki Komitesi başındakilerin mes'uliyetinde onu da ortak görürüz!..

Ziya Gökalp'ın İttihatçılarla olan işbirliği ve onlara olan sevgisi, Malta dönüşü, Ankara'da iltifat göremeyip Diyarbekir'de oturması tavsiye edilinceye kadar devam etmiş ve Di-

yarbekir'de «Küçük Mecmua»yı neşreden Ziya Gökalp, bu mecmuadaki yazılarıyle bilâhare **«Halk Fırkası»** adını alacak olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin müdafii olmuş, daha sonra da **«Doğru Yol, Hâkimiyet-i Milliye ve umdelerin tasnif, tahlil ve tefsiri»** adındaki kitabıyle CHP'sine temel olan birçok prensipleri ortaya koymuştur. Neticede, Diyarbekir meb'usu olmuş ve başlarda da kaydettiğimiz gibi, kırk dokuz yaşında İstanbul'da ölmüştür.

Ziya Gökalp'ın ölümü dolayısıyle 26 Birinci Teşrin/Ekim 1340/1924 tarihli «Son Telgraf» gazetesinde neşrolunan bir yazıyı burada hulâsaten nakledeceğiz:

Yazı sahibi muharrir (Enver Behnan Şapolyo), Ziya Gökalp'ın ölümünü duyar duymaz hemen cesedinin bulunduğu Fransız Hastahanesi'ne gider ve Ziya Gökalp'ın ölüsünü görmek ister. Onu, her yeri mermer döşeli, tavan pencerelerinden donuk ışık sızan kubbeli bir odaya götürürler: Burası ölülerin bulunduğu yerdir ve Ziya Gökalp'ın cesedi de orададır: Başta-rafında bir **haç**, haç'ın altında da, bir **Meryemana kandili**... Kandil'in gölgesinde kefenine bürünmüş olan Ziya Gökalp yatıyor. Muharrire refakat eden doktor, cesede yaklaşıyor ve kefeni açıp Ziya Gökalp'ın yüzünü, yazı sahibi gazeteciye gösteriyor. Diyor ki muharrir:

«— Bir Hazret-i İsa'nın çarmıhına, bir de Meryemana kandiline baktım. Gözlerim intiharından alınca kalan izle kaydı. Bu kurşunun bıraktığı dörtlü işaret, sanki başucunda duran haç'ın gölgesi gibiydi.»

O sırada Fransız Sefirinin gönderdiği çelengi getirirler. Doktor bu çelengi Ziya Gökalp'in ayak ucuna koymak ister, bizim gazeteci ise, baş ucuna koyalım der ve çelengi haç'ın önüne koyarak istavrozu kapatır. Çıkarken de yanan kandili söndürür ve: **«Hıristiyan an'anesiyle mâbedde yatan bu müslüman evlâdına bu kadarcık bir vazife yapabildim»**, der. Ertesi günü, Ziya Gökalp'a muazzam bir cenaze merasimi yapılır ve götürülüp Sultan Mahmud türbesi avlusuna gömülür!..

Merhum Tahsin Demiray tarafından neşrolunan «Çakmak» mecmuasının zaruri, bir tarihî ve millî vazife olarak yazdıklarını naklederek yazımızı bitirelim. Deniliyor ki, adı geçen mecmuada:

«— Durkhaym ekolünün, siyasî neticeleri bakımından, Fransa'da sosyalistliğin ve komünistliğin ilerlemesine bir hayli faydası olduğu gibi, yurdumuzda da sıkı ve dar mânâsiyle bürokrat ve devlet sosyalistliği durumuna düşülmesi neticesine varmıştır. Merhum Ziya Gökalp, yurdumuzda bunu bir milliyetçilik vazifesi ve gayesi olarak gösterme bid'atına kadar varmış ve hattâ onu, halkçılık adı altında particiliğe dayamış ve partizan sloganlar haline dahi getirmiştir.»

—— «★» ——

TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASININ KURULUŞU VE SONRASI

İkinci Meclis'in ikinci toplantı yılı 1 Kasım 1924'de açılmış ve bu içtima yılının ilk günlerinde Dersim meb'usu Feridun Fikri Bey'in, mevcut İsmet (İnönü) Paşa hükûmeti hakkında Meclis Tahkikatı (Anket parlâmenter) teklifi, o günlerde hararetli munakaşalara sebeb olmuştur.

Bu «Meclis Tahkikatı» teklifinin müzakeresi sırasında «Amipli dizanteri»den hasta olup, Meclis'de bulunmayan İsmet Paşa'yı, Recep (Peker), Yunus Nadi (Cumhuriyet gazetesi kurucusu), Ali (Çetinkaya), Mahmud Esad (Bozkurt) gibi meb'us ve Bakanlar müdafaa etmiş ve bu zevatın konuşmaları zaman zaman pek münasebetsiz bir hal almıştır!.. Meselâ: «Kel Ali» namiyle ma'ruf Ali (Çetinkaya), İsmet Paşa'ya muhalefetiyle tanınan Rauf (Orbay) Bey'in gayr-i Türk asıllı oluşunu iddia ile:

«— **Sen bu toprakta oturamazsın. Ecdadının, babanın ve dedenin geldiği yere gidersin. Bu toprak bunu istiyor»** diye haykırmış, Refet Paşa'nın konuşmasını kesen Topcu İhsan Bey (bu zât, bilâhare İsmet Paşa'nın hışmına uğrayıp «Havuz . Yavuz» dâvâsiyle bir kenara atılıverecektir) oturduğu yerden:

«— **Çin Cumhuriyeti gibi, generallerden mürekkep bir Cumhuriyet teşkilini istiyorsunuz!»** şeklinde müdahale etmiş, Recep (Peker) Bey ise:

«— **Bâzı zevat ve bâzı gazeteler diyorlar ki, Ankara'da bir hükûmet varmış, Meclis'in tatil zamanında bu hükûmet memleketi, ne kadar kanunsuzluklar, ne kadar usulsüzlükler var-**

sa, hep bunlarla idare etmiş. Rivayete göre, bâzı arkadaşların gizli defterleri de varmış. Orada vekillerin yaptıkları kanunsuz hareketler yazılıymış. Bir gün gelecekmiş, Meclis toplanacak ve orda hükûmeti hesaba çekeceklermiş, Millet önünde hükûmetten hesap soracaklarmış. İşte o gün gelmiştir. Defterlerinin içindekilerini döksünler milletin huzuruna!» diyerek yangını âdeta körüklemiş ve üç gün devam eden bu müzakereler sonunda oylamaya geçilerek, Dersim meb'usu Feridun Fikri Bey'in «Meclis Tahkikatı» teklifi, on sekiz «kabul» ve bir «müstenkif» oya karşı, yüz kırk sekiz oyla reddedilmiştir.

Kasım ayının sekizinci günü yapılan bu oylamada İsmet (İnönü) Paşa hükûmetine muhalefet eden on sekiz meb'usdan, on biri hemen o gün Halk Fırkası'ndan istifa etmişlerdir. Şunlardır bu onbir meb'us: **Rauf** (Orbay), **Dr. Adnan** (Adıvar), **Refet Paşa, İsmail Canbolat**, Dersim meb'usu **Feridun Fikri Bey**, Erzurum meb'usu **Rüşdü Paşa**, Erzincan meb'usu **Sabit Bey**, Sivas meb'usu **Halis Turgut Bey**, Ordu meb'usu **Faik Bey** ile Erzurum meb'usları **Hâlet ve Ziyaeddin Beyler**

Bu zevatın istifa mektuplarının okunduğu Halk Fırkası içtimaında Recep (Peker)in yaptığı konuşma pek mânidardır. Der ki, Recep Bey:

«— Muhterem arkadaşlar! Şimdi dinlediğiniz istifanâmelerin umumi mânâsından anladığımız müsbet ve kat'i netice; düne kadar Fırka (Parti) camiası içerisinde bizimle arkadaşlık eden on bir zatın aramızdan, Fırka mevcudiyeti, Fırka birliği içerisinden ayrılmış olmalarıdır. Âcizane telâkkime göre, bu ayrılışın neticesinde ilk samimî temenni olarak, Fırka birliği içerisinden ayrılmış, fakat Meclis camiası içerisinde mevkiini muhafaza etmekte olan bu arkadaşların, yeni aldıkları vaziyette memlekete nâfi' (yararlı) olmalarını samimi ve temiz hislerimle diliyorum.»

Recep (Peker) Bey, o gün yaptığı bu konuşmada samimî mi idi?.. Bakınız «samimî ve temiz hisleriyle» Fırkadan ayrılan arkadaşlarına başarı dileyen Recep Bey, bu konuşmadan iki gün sonra tekrar toplanan Halk Fırkası Umumi Hey'etinde bu kerre neler diyordu:

«— Rauf (Orbay) Bey'in istifanâmeleri okunurken iki nokta dikkat nazarımızı celbetti: Birincisi, Rauf Bey istifanâmelerin-

de ezcümle diyorlar ki: **«Şimdiye kadar velev zâhiren olsun muhafaza etmekte olduğum birliği, bundan sonra muhafaza edemiyeceğim ve sizden ayrılıyorum.»** Görüyoruz ki, Rauf Bey bizimle beraber yürürken, bu birliği haricen muhafaza edilmesi lâzım gelen bir merasım meselesi gibi telâkki etmişler, fakat ne zamandan beri bizden kalben ayrılmışlardır?..

İkincisi, Rauf Bey bâzı esaslardan bahsediyorlar. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda (Anayasa'da) tâdi'ât yapmak... Her arkadaşın bunu istemeğe hakkı vardır. Sonra diyorlar ki. **«Meclis'e aid bâzı salâhiyetleri, meselâ icabında seçimi yenilemek salâhiyetini Cumhurbaşkanlığına vermek temayülü vardır.»** Halbuki bu salâhiyet daha verilmemiştir. Münakaşa edilecek bir meseledir...

Yine diyorlar ki: **«Esasen kalben bağlı olmadığım kütlemizden ayrılarak Cumhuriyeti te'yid ve tevsik edeceğim...»**

Arkadaşlar! Vâkıa, Cumhuriyetin ilânı münasebetiyle, Rauf'le aramızda bir fark vardır. Fakat bu fark, Cumhuriyetin tefsiri bakımındandır ve Fırka'nın aleyhine, Rauf Bey'in lehine değildir. Bu Fırka, Cumhuriyetin ilânına karar vermişti. O zaman ne Meclisi yenilemek için fesh kararı vermek, ne de Teşkilât-ı Esasiye'yi ta'dil gibi bir mesele bahis mevzuu değildi. Yalnız Cumhuriyet idaresinin ismini telâffuz eden bir kanun mevcuttu ve işte o zaman, bu kanunu biz kabul ettik diye aleyhine beyanatta bulunan Rauf Bey'di. Bugün ise, bu Cumhuriyeti kuvvetlendirmek istediğinden bahsediyorlar. Ve Cumhuriyet'in takviyesi lehine dâvâcı olarak ayrıldıklarını söylüyorlar. Bunun için ayrılınır mı? Bizim de istediğimiz bu değil midir?»

Recep Bey konuşmasına devamla: Halk Fırkası'ndan ayrılanların kuracakları Fırka'ya/Parti'ye «Cumhuriyet» adı verileceğinin duyulduğundan bahsetmiş, **«Halk Fırkası, Cumhuriyet Fırkasıdır. Fırkamızın en yüksek bir Cumhuriyet Fırkası olduğundan kimse şüphe ve tereddüt edemez»**, diyerek «Halk Fırkası»nın **«Cumhuriyet Halk Fırkası»** şeklinde değiştirilmesini teklif etmiş ve bu teklif bâzı itirazlara rağmen kabul edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın o günkü içtimaında Recep (Peker) Bey'i müteâkip, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Ali (Çetinkaya) ve Afyon meb'usu İzzet Ulvi de konuşup Halk Fırkası'ndan ayrılanları pek ağır bir dille suçlamışlardır. Bunlar arasında bilhassa (Kel Ali) Ali Çetinkaya yaptığı konuşmada Rauf

(Orbay) Bey'e, bir parlâmentere yakışmayacak şekilde çatmıştır!..

«Kel Ali» namiyle ma'ruf Ali Çetinkaya'nın, Halk Fırkası Umumi Hey'etinin o günkü toplantısında yaptığı konuşma, İsmet (İnönü) Paşa ile arkadaşlarının o günlerdeki durumunu tesbit bakımından muhimdir! Afyon meb'usu Ali (Çetinkaya) Bey, o gün kendinden geçmiş bir halde bakınız neler diyor:

«— Rauf Bey, Mondros Mütârekenâmesini akdetmiştir. Bu öyle bir mütarekenâmedir ki, bugüne kadar milletçe dökülen kanların yegâne sebeb'dir. Bence, Sevr Muâhedenâmesi'ni doğuran işte bu mütarekenâmedir. Vatan ile alâkası olan yüksek ruhlu adamlar, bunu imza edemezdi. Rauf Bey, üç kişilik hey'etle gidip İngiliz Amiralinin karşısında oturmuş, doğrudan doğruya Sultan Vahideddin'den almış olduğu talimat dâiresinde bu mütarekenâmeyi imza etmiştir. Şimdi, şunu düşünelim: Nasıl oldu da, ondan sonra aramızda bu mertebelere kadar çıkan Rauf Bey'i arkadaş olarak tanıdık? Evet .. Biz, bu vatanın hatırı için böyle yaptık. Kendisi çaçavra gibi İstanbul'dan atılmıştır.»

/... Çetinkaya'nın bu sözlerinin gerçeğe ne derece aykırı olduğu, yakın tarihimizi hakkıyle bilenlerce ma'lûmdur. Biz, burada, bu gerçeğe uymayan sözler üzerinde durmayacak, aşağıda o günkü toplantının basındaki akislerini kaydederken, —bir ibret vesikası olarak— sonraları müdhiş bir CHP'li oluveren o devrin ünlü muhalifi, Hüseyin Cahid Yalçın'ın yazdıklarını nakledecek, böylece Ali Çetinkaya'nın mugalâta yolunda kat'ettiği mesafeyi Hüseyin Cahid'in kalemiyle ortaya koyacağız. Gecetim simdi Halk Fırkası içtimaında söylenenlere ..

Afyon meb'usu Ali Bey'in yukarıdaki konuşmasını müteâkip söz alan yine Afyon meb'uslarından Ali Ulvi Bey, Fırkadan istifa suretiyle ayrılanların istifa değil, ihraç edilmiş sayılmaları gerektiği gibi acaib bir iddia one sürmüş, daha sonra konuşan Bozok meb'usu Avni Bey ise, istifa edenlerin Halk Fırkası namzedi olarak meb'us seçildiklerini, binaenaleyh, Fırkadan ayrıldıklarına göre meb'usluktan da istifa etmelerini istemiş ve o günkü Halk Fırkası içtimaı, bakınız basında nasıl karşılanmıştır... Hüseyin Cahid (Yalçın) yazıyor:

«Meğer bu Halk Fırkası ne müdhiş bir fısk u fücur menbaı imiş... Her devre göre dönen fırıldakçılardan siyasi dızdırcılara, siyasi tavcılara, siyasi karmanyolacılara, hattâ vatan hâinlerine kadar bütün memleket şerirleri buraya sokulmak imkânını bulmuşlardır. Düne gelinceye kadar hepsi de muhterem siyasi zatlardan murekkep bildiğimiz ve memleketin idare ve islâhını kendilerinden beklediğimiz Halk Fırkası karşısında, doğrusu bugün bir korku hissi ile tereddüde düştüğümüzü saklıyamıyacağız.

Eğer Halk Fırkası, aleyhinde başkaları bir takım şeyler söyleseler di, bittabi birdenbire inanmazdık. Hele bu derecesini aklımıza bile getirmezdik. Mutlaka işin içinde bir gayz ve hıyânet eseri var, derdik. Fakat şimdi, nasıl elim hayretler içinde kalmayalım, nasıl ürkmeyelim ki, bütün bu intıbaı hâsıl eden sözler, Fırka'nın en salâhiyetli erkânının ağzından çıkıyor, Fırka'nın resmî celsesinin resmî zabıtlarında yazılı bulunuyor. Vâkıa bütün bu fenalıkları yapanlar bütün bu fena adamlar bugün hamdolsun artık Fırka'dan dışarı atılmışlardır. Onun için sahatça bir nefes alabilmek kabil olsa da, daha düne gelinceye kadar, içinde bu derece fena kimseleri taşıyan, onları el üstünde gezdiren Fırka'nın tamamiyle tasfiye edilip edilmediğine ne ile kanaat getirebiliriz?. Hem memlekete bu kadar büyük fenalıkları yapanlar, mütârekeden sonra bu kadar kanlarını dökülmesine sebeb olanlar, Halk Fırkası'nın göze çarpmayan ve her kalabalıkta olduğu gibi nasılsa bir kolayını bulup Fırka'nın içerisine sokulan rastgele ferdlerden olsalardı, o zaman pek te'âş ve endişe etmezdik. Halbuki meselâ, Refet Paşa'yı bize 'Millî Mücadele'nin en azımperver, en cesur ve fedakâr reislerinden biri olarak bellettiler. Millî hükûmeti İstanbul'a ithal için Refet Paşa'yı bize gönderdiler. Millî Mücadele'nin bu büyük kahramanını nasıl alkışlıyacağımızı bilemedik. Yolunda kurbanlar kestik. Kendisini bir el üstünde taşımadığımız kaldı. Neden? Çünkü Anadolu'daki Millî Mücahedeyi temsil ediyordu ve bu mücahedenin en şerefli kahramanlarından biri olduğu bize temin ediliyordu.

Meselâ, Kâzım Paşa, bütün Türk milletinin hâkimiyet hakkının mümessili olan Büyük Millet Meclisi'nin Riyasetinde gördük Başvekil'liğe gördük. Eski Hamidiye Kahramanının, Millî Mücahedelerdeki hizmetlerine mükâfaten böyle yüksek mevkilere çıkmış olduğuna hükmettik.

Fakat, düne gelinceye kadar bu zatların hizmetlerine, hürmete şayan olduklarına kefil olan Halk Fırkası, şimdi bütün o teminatın, bütün o hizmetlerin sahte olduğunu bize bildiriyor.

Başka bir Millî Mücahede rüesâsı? Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuad Paşo... ilâh, ilâh... Onlar da birer haris ve birer garezkâr... Bütün yaptıkları bir sandalye kavgasından ibaret!..

Yarın da İsmet Paşa'nın, belki bunlardan da daha fena olduğunu, yine Halk Fırkası'nın resmî bir içtimaında, hatiblerin ağzından işitmiyeceğimizi bize kim temin edebilir?. Bugün Halk Fırkası'nın itimadını haiz olması mı?. Fakat bu itimadın artık bir mânevî kıymeti kalmış mıdır?..

Halk Fırkası dun de, bile bile bir takım fena adamları tutmuş, en yüksek mevkilere çıkarmış değil midir?. İsmet Paşa kendisinin işine geldiği müddetçe, onun da —kimbilir belki varsa— birçok kusurlarını örtebilir, günün birinde İsmet Paşa'yı da silkip atar ve sonra, hayret ile ağızlarımızı açıp baktığımızı görünce: «O bir fırıldak idi, o bir haris idi. Hattâ bunca felâketlerin başımıza gelmesine, bunca kanların *dökülmesine* o sebeb olmuştur» der, işin içinden çıkar. Niçin yapmayacak? Şimdi öyle yapmıyor mu?..»

O devrin ünlü muhalifi Hüseyin Cahid (Yalçın) devamla diyor ki:

«Halk Fırkası muhterem âzası son hâdiseler ve Fırka müzakerelerinin memlekette doğurduğu tesirler hakkında bir fikir edinmek merakına düşerse, umumî efkârın *ne düşündüğünü* anlamak isterse, bizim bu sözlerimiz üzerinde biraz durmasını ve bunları hiciv ve tezyif mahiyetinde telâkki etmeyerek, ciddî surette nazar-ı teemmül ve *mülâhazaya alınasını* pek rica ederiz.

Dün neşredilen Fırka zabıtları içinde bâzı sözler gördük ki, insafsızlığın bu derecesi karşısında sabır ve tahammülün tükenmemesi kaabil değildir. Afyonkarahisar meb'usu Ali Çetinkaya Bey, Rauf Bey'in aleyhinde bulunduğu sırada, Mondros Mütârekenâmesi'ni bahis mevzuu etmiştir. Bu mütârekenâmeyi Rauf Bey'in akdettiğini, doğrudan doğruya Vahideddin tarafından verilen talimat dairesinde hareket eylediğini, vatanla alâkası olan yüksek ruhlu bir adamın bunu imza edemiyeceğini, bu mütarekenâmenin memleket için felâketi mucip olduğunu,

«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» başına geçen Kâzım Karabekir Paşa, Birinci Ordu Müfettişliğine son günlerinde

o yüzden kanlar döküldüğünü söylemiştir. Fırkacılık ihtirasiyle de olsa, bir tarihî hakikat bu kadar tahrif edilemez. Bir kerre, Mondros Mütârekenâmesi'ni Rauf Bey değil, İzzet Paşa Kabinesi akdetmiştir. Müzakereler neticesinde Amiral Galtrop ültimatom verdi: «Ya bu şartları kabul edersiniz, ya İstanbul'a harben girerim», dedi.

Rauf Bey, Mondros'da yalnız değildi. Merhum Reşad Hikmet Bey'le beraberdi. Amiral Galtrop'un tehdidi üzerine, Rauf Bey müzakereleri bırakıp gelmek veya imzaya mezun olmak şıklarından birinin tercihini İstanbul'a yazdı. İzzet Paşa Kabinesi, müttefikan mütârekenâme şartlarının kabulüne karar verdiler ve Rauf Bey'i imzaya me'mur ettiler. Vahideddin'in ne bilvasıta ne bilâvasıta bu mütârekenâmede hiç bir alâkası olmamıştır. Müzakere, Sarayın müdahalesinden âzâde bir surette vukua geldi.

İzzed Paşa Kabinesinde mütârekeyi imza eden Rauf Bey, bugün vatan hâini oluyor. Çünkü, Halk Fırkası'ndan çıkmıştır... Aynı Kabinede mütârekeyi kabul eden ve imza etmesi için emir verenler arasında bulunan Ali Fethi (Okyar) Bey ise bugün, Büyük Millet Meclisi Reisi bulunuyor. Çünkü henüz Halk Fırkası'na mensuptur. Rauf Bey ile berbaer Mondros'a gitmiş ve mütârekeyi imza etmiş olan Reşad Hikmet Bey'e, vefatında hidemat-ı vataniyye tertibinden maaş bağlanmıştır. Çünkü vefat edinceye kadar Halk Fırkası'nda bulunuyordu.

Bu ne mantıktır, bu ne ölçüdür, bu ne kadar mutaassıb fırkacılık hissidir?

Asıl garip nokta, muhterem Ali Bey bu hissine kendisini kaptırarak tarihî bir hakikati ve mantığı bir tarafa bırakmış, söz söylerken etraftan: «Aman Ali Bey, kendine gel!..» demiyorlar da alkışlıyorlar. Herkesin bildiği bu hakikatlara, Halk Fırkası'nda vâkıf bir kişi de mi yok? **Açıkça söyleyelim: Bunlar, ciddî bir Fırka'ya yakışmaz sözler ve hareketlerdir.»**

Halk Fırkası Umumî Heyet içtimaında söylenenleri, Hüseyin Cahid, o günlerde böyle pek güzel çürütmüş ve ileride temas edeceğimiz gibi, bu makaleyle İsmet Paşa - Hüseyin Cahid münasebetleri hadd bir safhaya varıp, Hüseyin Cahid Yalçın'ı İstiklâl Mahkemesi huzuruna kadar götürmüştür!..

Aslında Halk Fırkası içtimaında savrulan tehdidler, muhtemel istifaları önlemekti.. Ancak, buna muvaffak olunamadı ve Rauf Bey'le arkadaşlarının istifalarını daha bâzı istifalar takib etti: Bekir Sami (Tokat), Muhtar (Trabzon), Besim (Mersin), Halid (Kastamonu) Şükrü (İzmit), Kâmil (Afyon), İhsan (Ergani), Arif (Eskişehir), Raif ve Münir Hüsrev (Erzurum) Halk Fırkası'ndan istifa ile Rauf Bey ve arkadaşlarının safında yer aldılar.

«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası». Halk Fırkası'ndan ayrılan bu zevattan bâzılarının Erzincan meb'usu Sabit (Sağıroğlu) Bey'in evinde yaptıkları çalışma sonunda kurulmuş, Fırka'nın/Parti'nin nizamnâme, program ve beyannâmesi 17 Kasım 1924 Pazartesi günü, Trabzon meb'usu Muhtar Bey'le Mersin meb'usu Besim Bey tarafından Dahiliye Vekâletine verilmiştir.

Yeni Fırka'nın ilk İdare Hey'eti, Umumî Kâtip ünvanını hâiz olarak Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'nın riyasetinde şu zevattan kurulmuştur: Rauf (Orbay), Dr. Adnan (Adıvar), Trabzon meb'usu Muhtar Bey, Sabit (Sağıroğlu), Halis Turgut Bey ve Rüşdü Paşa...

«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» programında göze çarpan esaslar kısaca şunlardır:

«Türkiye Devleti halkın hâkimiyetine müstenid bir Cumhuriyettir. Hürriyetperverlik, halkın hâkimiyyeti Fırka'nın esas mesleğidir. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Anayasa), milletten sarih vekâlet alınmadıkça ta'dil edilemez. Fırka, efkâr ve itikadatı diniyyeye hürmetkârdır. Meb'us seçiminde re'y-i âmm usulü kabul olunacak, her kazanın bir intihab dairesi olması esası müdafaa olunacaktır. Cumhurreisi seçilen zatın meb'uslük sıfatı, seçimi müteâkip zail olur. Dahilî siyasette, Devletin murakabesi bâkî kalmak şartiyle idarî adem-i merkeziyyet esası tervic edilecektir. İktisadî bir manzume teşkil eden vilâyetlerin müşterek menfaatlerini tanzim için, bu bölgelerde valilerin fevkinde merkeze bağlı memurlar bulundurulacak, vilâyet teşkilâtında tabiî iktisadî vaziyet nazar-ı itibara alınacaktır. Sermayedar ile çalışanların menfaatleri aynı surette müdafaa edilecektir. İşçilerin, temettüe iştirak etmesine taraftarız. Bunu kanun ile değil, ikna ile temin edeceğiz. Millî paranın istikrarını temin için Devlet Bankasıyle anlaşma yapılacak ve her kıymetin müstahsilin ve irad sahibinin aynı derecede mükelleflyet-

lerle Devlet sarfiyatına iştirakini temin için tedricî tâdiller yapılacaktır. İnhisarların arttırılması aleyhindeyiz. Maarifde terbiye vahdeti esastır. Memleketin her tarafında zirai, sınaî ve ticarî mütehassıslar arasında meslek teşkilâtları yapılarak, bunların birbirleriyle irtibat etmesine ve bu suretle her mesleğin daha kuvvetlenmesine çalışılacaktır. Bu arada bilhassa İstanbul'un ticarî itibarını bulmasına gayret edilecektir.»

*
* *

Halk Fırkası'ndan ayrılan meb'usların yukarıda görüldüğü şekilde «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası»nı kurmaları ve kurulan bu yeni Fırka'nın bir ânda milletce benimsenivermesi, devrin Başvekili İsmet (İnönü) Paşa'yı pek müşkül bir durumda bırakmış ve o günlerde hükûmetin Meclis'den istediği on beş milyon liralık munzam tahsisat meselesi İsmet Paşa hükûmetinin düşmesini kolaylaştırmıştır.

İsmet Paşa, evvelâ **«Örfi İdare»** ilânıyla yeni Fırka'nın gelişmesini önlemek, böylece sarsılan durumunu düzeltmek yollarını aramışsa da, buna muvaffak olamamış ve günün birinde güya **«tedavi ve istirahat ihtiyacı»**ndan bahisle Başvekâletten ayrılmış, yeni hükûmeti Ali Fethi (Okyar) kurmuştur. Bakınız, o devrin ünlü bir muhalifine göre, İsmet Paşa'nın iş başından ayrılmasının gerçek sebebi nedir?.. Hüseyin Cahid (Yalçın) yazıyor:

«— Habis sıtmalardan ve daha türlü türlü hastalıklardan tehülhamd muvaffakiyetle kurtulan İsmet Paşa, nihayet siyasi hastalığa uğradı ve bunlardan kurtulamadı. Çünkü sıhhî ahvalinden dolayı istifasını veren İsmet Paşa'nın hakikî hastalığına pek inanamıyoruz.

İsmet Paşa Kabinesinin istifasını, zevahire nazaran, yeni Fırka'nın teşekkülü yüzünden memleketin ilk temin ettiği bir fayda diye kaydetmek icabeder. İsmet Paşa Kabinesinin Millet Meclisi'nde, ciddî bir muhalefet karşısında mevkiini muhafaza edebilmesine imkân yoktu. Şimdiye kadar ancak fırkacılık gayretkeşliğiyle, tarafgirlik kuvvetiyle ayakta tutunabilen ehliyetsiz bir Kabine, işte böyle, bir muhalif fırka, daha henüz teşekkül eder etmez, yuvarlanıp gider.»

İsmet Paşa, Hüseyin Cahid'in tâbiriyle böyle «yuvarlanmış gitmiş» ve yeni hükûmet başkanı Meclis kürsüsünden yaptığı ilk konuşmada:

«— **Efendiler! Fikirlere karşı ancak fikirlerle mukabele ve mücadele ediniz. Fikir mücadelesi ne kadar meşrû ve mukaddes ise, bu mücadeleye hiddet ve şiddet karıştırmak da o derece makbuh (ayıp) olmak lâzım gelir. Cumhuriyet, fikir münakaşasını ve vicdan hürriyetini tekeffül etmektedir. Cümlenizin bunu gaye ittihaz edeceğinden şüphe etmiyorum»** diyerek İsmet Paşa hükûmetinin şiddet politikasından ayrılıp mutedil bir yol izleyeceğini sarahatle ortaya koymuşsa da, daha ilk gün, en sert çıkışlara muhatap olmuş, meşhuur Topçu İhsan Bey şunları rahatlıkla söyleyebilmiştir:

«— **Ali Fethi Beyefendi'den çok rica ederiz. Karşımızda tezezzuv eden muhalefete kur yapmağa tenezzül etmesinler. Muhalefetten istimdat lüzumuna kail olduğumuz zaman zayıflamış olduğumuzu belirtmiş sayılırız. Çok korkarım ki, böyle bir hâl muhalefetin kuvvetlenmesine sebeb olur ve nihayet muhalifleri iktidar mevkiine getirir. İnkılâbın buna müsaadesi yoktur. Efendiler! Memleketin kendi kafamız ve kolumuzla giriştiğimiz bu dâvâsında, muhalefete asla iktidar veremeyiz. Hele, hiç yüz veremeyiz.»**

İsmet Paşa'ya yakınlığıyla tanınan bir meb'usun Meclis kürsüsünden söylediği bu sözler, Halk Fırkası'nın «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» hakkında neler düşündüğünü tesbit bakımından mühimdir!.. Nitekim, Ali Fethi (Okyar) Bey'in Başvekâlete getirilişinden hemen üç gün sonra Kâzım Karabekir Paşa'nın, Ordu Müfettişliğinden ayrılarak Meclis'e dönmesi ve Halk Fırkası'ndan istifa ile «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası»nı kurup Fırka/Parti Reisliğine getirilmesi müfrit Halk Partilileri çileden çıkarmış, bilâhare Cafer Tayyar Paşa'nın da mutediller safına geçmemesi için çok uğraşılmışsa da muvaffak olunamamış ve Millî Mücadele'nin bu iki meşhur simasının «Terakkiperver Fırka»ya iltihakları iki Fırka arasındaki mücadeleyi kızıştırmıştır!.

O günlerde müfrit Halkçıların öne sürdükleri iddia: «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kuranların belli prensiplere bağlı olmadıkları, sırf iktidar hırsıyle Halk Fırkası'ndan ayrılıp muhalefete geçtikleridir... Bunu iddia etmişler, bu yolda neş-

riyat yapmışlar ve dolayısıyle muhalefeti çürütmek istemişlerdir... Ali Fuad (Cebesoy) Paşa'nın, ustalıkla yürütülen bu iddiaya verdiği cevap pek mânidardır!..

Okuyalım bu cevabın bâzı kısımlarını... Diyor ki, Paşa:

«— Fırkamızın teşekkülü bir çok ta'rizlere vesile teşkil etti. Bunların başlıcası, Halk Fırkası ile, Fırkamız programları arasında hiç bir fark bulunmadığı halde, yeni bir Fırka teşkil etmemiz, yâni, muayyen prensib ve gayelere değil, şahsi ihtiraslara tâbi bulunmamız iddiasıdır... İki Fırka'nın programları arasında bir fark bulunup bulunmadığını anlamak için, iki programı karşılaştırmak lâzımdır. **Halbuki, Halk Fırkası'nın yazılmış bir programı bile yoktur. Mevcud olmayan bir şeyle, mukayese imkânı da elbette yoktur. Fakat buna rağmen, aramızdaki en büyük fark kendiliğinden meydana çıkıyor ki, o da bizim müsbet, muayyen ve yazılıp neşredilmiş bir programımız bulunduğu halde, karşımızdakilerin bundan mahrum oluşları, yâni hiç bir programları bulunmayışıdır.**

Onlar bu noksanlarını ma'zur göstermek için: «Bizim programımız, icraatımızdır. Biz yazmayız, yaparız. Hükûmetimizin beyannâmeleri programımızı teşkil eder» gibi sözler söylemektedirler. Fakat bunların hiçbiri, programsızlığın bir siyasî Fırka için hâiz olduğu mânâyı izale edemez.

Programdan maksad, yapılacak işleri ittirad dairesinde tutmak, esaslı bir mikyas vücude getirmektir. Böyle bir mikyas mevcud bulunmazsa, bugünkü hükûmet şöyle, yarınki hükûmet böyle hareket eder. Bunların hepsinin, Fırka'nın tuttuğu istikamete dahil bulunup bulunmadığını ölçecek bir vasıta yoktur. Yarın, bugünkü hareketin aksi yapıldığı halde, bunun yazılmamış bir programa dahil olduğu iddia edilebilir.

Bundan başka, program mevcud olmazsa, seçimlerde halktan selâhiyet almak ve yapılacak işleri murakabe için halkın eline bir vesika vermek imkânı da bulunamaz. Bizim nokta-i nazarımız, programı teşkil eden her hareketimizi tesbit ederek halkâ açıkça bildirmek ve selâhiyet istemektir. Günün birinde hükûmet teşkil edersek, bu ruh dahilinde hareket edeceğiz.

Aramızda bulunan bâzılarının iktidar mevkii hırsına tâbi olduklarına dair şahsî ta'rizler vuku buldu. Bunlar doğru değildir. Bahsedilen arkadaşların hepsi, zaten birer mevki sahibi idi. Mevkie düşkün olsalardı, bulundukları mevkileri muhafaza

iderlerdi. Halbuki hedefleri, memleket hayatında muayyen prensiblerin takarrürü olduğundan, mevkilerini bizzat terkedip çekilmişlerdir. Bizce hükûmetin vazifesi, kanunun belli kayıtlar dairesinde şahsî hürriyeti, vicdan hürriyetini, vatandaşlar arasında karşılıklı saygıyı temin etmektir. Hükûmet nazarında, kanuna muhalif olmayan her fikir, her itikad muhteremdir. Herkes bunu ikna vasıtasiyle başkasına kabul ettirebilir. Bir adamın fikir ve itikadını başkasına kabul ettirmek hususunda cebir kullanmasına mâni olmak, hükûmetin hikmet-i vücudu sayılacak mühim bir gayedir.»

«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» ile «Halk Fırkası» arasındaki gergin hava bu şekilde devam edip gidecek ve günün birinde patlak veren «Şeyh Said İsyânı», «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası»nın kapatılmasına bahane olacaktır.

İZMİR SU'İ-KASDİ, ZİYA HURŞİD VE MÜHİM BİR İDDİA!.

Milli Mücadele yıllarının isimsiz kahramanları vardır. Bunlar o ölüm-kalım mücadelesinde canla başla çalışıp vazifelerini yapmışlar, bilâhare bir kenarda unutulup kalmışlardır! Mustafa Fikret Reisoğlu, İstanbul'un işgâli yıllarında «Pazarlı Mustafa Kaptan» diye anılır. Mustafa Kaptan, M.M.Grubu'nda vazife almış, bâzı depoların basılıp silâh ve mühimmatın Anadolu'ya geçirilmesinde mühim hizmeti görülmüştür. On sekiz yaşında M.M.Grubu'na intisabla o acı günlerde otuz defa İstanbul'dan Anadolu'ya silâh kaçırabilen Mustafa Kaptan'ın bu hizmeti zamanın gizli teşkilâtınca tescil edilip kendisine bir takdirnâme verilmiştir.

Mustafa Kaptan, İzmir su'i-kasdi başındaki Ziya Hurşid'in mektep arkadaşıdır ve Mustafa Kaptan'ın İzmir Su'i-kasdi ile alâkalı bir iddiası vardır. Su'i-kast dolayısiyle göz altına alınan, bilâhare serbest bırakılan Mustafa Fikret Reisoğlu, İzmir su'i-kasdinin, su'i-kastçıları kaçıracak motor sahibinin ihbarı üzerine meydana çıkarıldığından bahisle:

Ziya Hurşid sıkı muhafaza altında mahkemeye getiriliyor.

«Eğer Ziya Hurşid elindeki on sekiz bin lirayı yirmi beş bin liraya doldurabilse, yâni, yedi bin daha tedarik edebilseydi belki de su'i-kast meydana çıkarılamıyacaktı» demekte ve bu iddiasını şöyle izah etmektedir:

«— Ziya Hurşid benim hemşehrim ve arkadaşımdı. Silâh kaçırdığımı ve bu kaçakçılıklarımızda bazan çok sür' atli motorlar kullandığımızı biliyordu. Bir defasında yirmi

dört mil yapan İngiliz malı bir motorla Karamürsel'e silâh kaçırmıştık. Bir gün bana geldi ve bu motordan bahsetti. Halbuki, biz o motoru Karamürsel'de yakmıştık. Ziya Hurşid'le aramızda şöyle bir konuşma geçti:

«— Kaptan, bana çok yollu bir motor lâzım.»

«— Ne yapacaksın Ziya Bey?..»

«— Sen benim arkadaşım ve dostumsun Kaptan, kaçakçılık yapacağız. Yunanistan'a ve İtalya'ya İzmir'den bâzı yiyecek maddeleri kaçıracağız. Çok yollu bir motor lâzım, bize»

Bunun üzerine İstanbullu motor sahibleri ile konuşmaya başladım ve yirmi, yirmi bir mil kadar yol yapan bir motor buldum. Sahibi bu motora yirmi beş bin lira istiyordu. Ziya Hurşid'e söyledim. Kendilerinde ancak on sekiz bin lira olduğunu, bir kaç gün müsaade ederlerse yedi bin lira daha bulabileceklerini söyledi. Bu arada yedi bin lira borçlanmayı teklif etti, fakat motor sahibi kabul etmedi.

Ziya Hurşid'e motor sahibinin parayı peşin istediğini, yirmi beş bin lirayı almadan motoru vermeğe razı olmadığını söyledim. Bunun üzerine para aramağa devam ettiler. Bu arada Ziya Hurşid, her vesile ile bana: «**Aman bundan kimseye bahsetme, biliyorsun kaçakçılık yaptığımız meydana çıkarsa rezil oluruz**» diyordu.

Ben bir türlü Ziya Hurşid'in kaçakçılık yapabileceğine imkân ve ihtimal veremiyordum. Son derece dürüst ve gururlu bir insandı. Yalan söylediğini de hiç görmemiştim. Mecburen itimat ettim. Nihayet bir gün yine bana geldi:

«— **Kaptan**, dedi, **aramızda geçenleri unut. Ben para te'min edemedim. Kaçakçılık yapmaktan da vazgeçtim.**»

Sonradan su'i-kast meydana çıkınca anladım ki, motoru almak isteyişindeki maksat tamamen başka imiş. Bu motorla, su'i-kastten sonra kaçmak niyetindelermiş.»

Mustafa Kaptan'ın, İzmir su'i-kasdi başındaki Ziya Hurşit'le alâkalı iddiası budur. İlk defa 1956 yılında ortaya atılan bu iddia, su'i-kastle ilgili neşriyatın bâzılarında yer almıştır. Ziya Hurşid ve arkadaşlarını, su'i-kasdi müteâkib kendilerini kaçıracak motor sahibi ihbar ettiğine göre, şayet Ziya Hurşid, Mustafa Kaptan'ın anlattığı gibi parayı tamamlayıp o motoru alabilseydi, başka bir motorcu ile teması olmayacak, dolayısıyle su'i-kast motor sahibi tarafından ihbar edilmeyecekti... İddia bu yönden mühimdir!.

İzmir su'i-kasdi henüz her yönüyle aydınlığa kavuşamamış olup karanlıktadır ve yukarıdaki iddia da bu karanlıktaki olaylardan biridir!.

KUŞÇUBAŞI-ZÂDE HACI SAMİ'NİN SONU!..

27 Ağustos 1927 Cumartesi günü, resmi kaynaklardan sızan ve kulaktan kulağa etrafa yayılan haber şu idi: Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya bir su'i-kasd düzenleyen ve bu gaye ile Yunanistan'dan Anadolu'ya geçip Milâs civarından sahile doğru ilerleyen Hacı Sami ile avanesi, Madran dağlarında jandarmalarla yörükler tarafından sıkıştırılmış, müsademe sonunda Hacı Sami ölmüş, avanesi ise yaralı olarak yakalanmışlardır!..

Kimdir bu, Madran dağlarında can veren Hacı Sami?..

Hacı Sami —veya Hacı Selim Sami— «Kuşçubaşı» ünvanıyle tanınmıştır. Aynı ünvanla anılan ve Enver Paşa'ya yakınlığıyla şöhret bulan Eşref Bey'in kardeşidir. Bu iki kardeşin babaları, Yıldız Sarayı'nda kuşçubaşılık yaparken Medine'ye sürülmüş, uzun yıllar Hicaz'da kalan iki kardeş bilâhare inkılâp denilen ikinci Meşrutiyeti müteâkip İstanbul'a dönmüşlerdir. Kuşçubaşı-zâde Eşref Bey, Harbiye'ye devam ederken; Hacı Sami okumayıp İzmir Polis Müdürlüğüne bağlı bir karakolda vazife almış, sonraları Eşref Bey, İttihad ve Terakki'nin fedâileri arasında temayüz ederek Enver Paşa'ya hulûl imkânı bu-

lup «Teşkilât-ı Mahsûsa» içinde söz sahibi olunca, Hacı Sami de polisliği bırakıp devletin istihbarat teşkilâtı olan bu Teşkilât-ı Mahsûsa'da vazife almış ve günün birinde Enver Paşa'nın emriyle Türkistan yolunu tutmuştur.

Muhtelif vesilelerle temas ettiğimiz gibi İttihatçılar, İngiliz Intelligence Service'sini dize getiren meşhur «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı»nı İngiltere Sefirinin tahrik ve teşvikiyle dağıtmışlar, bir müddet sonra da öylesine bir teşkilâta ne büyük ihtiyaç olduğunu acı ile görüp «Teşkilât-ı Mahsûsa»yı kurmuşlardır ama, kurulan bu yeni teşkilât, meşhur «Yıldız İstihbarat Teşkilâtı» yanında, çocuk oyuncağı mesabesinde kalmıştır!..

Enver Paşa'ya bağlı olarak çalışan Teşkilât-ı Mahsûsa'nın başına evvelâ İttihatçıların fedâiler grubundan Süleyman Askeri Bey getirilmiş, bilâhare aynı vazife Kuşcubaşı-zâde Eşref Bey'e verilmiş, Hacı Sami'nin Türkistan yolculuğu ise, bu devrede ve Harb-i Umumî arifesinde başlamıştır.

Kuşcubaşı-zâde Eşref Bey hakkında pek çok neşriyat yapan Sayın Cemal Kutay, Hacı Sami'nin Türkistan yolculuğuna temasla der ki:

«Enver Paşa, karşısındaki genç adama derin bir emniyetle bakıyor. Sanki onu bir daha göremeyecekmiş gibi içini çekiyor:

«— Bu yolculuk çok tehlikeli Sami... Arkadoşlarını iyi seçtin mi? Bilmediğiniz bir diyara gidiyorsunuz. Vakıa buradakiler bizim ırkımız, kanımız ve soyumuz. Fakat Ruslar, casus ağlarını Türkistan'ın en hücra köşelerine kadar yaymışlar. En ufak şüphede mahvolursunuz.»

Bir salon kadar büyük olan odada sessiz dakikalar geçti. Yine Enver Paşa:

«— Buhara'da Hân'a karşı ayaklanma başlamış. Mangit sülâlesinden olan Emir Âlim Hân, müstebid bir adam... Rus boyunduruğuna da karşı koyamıyor. Hiyve Hânlığı daha âciz vaziyette. Kırgızlar arasında da kaynaşma var. Artık bizim, yaklaştığına şüphe olmayan büyük bir harbde Ruslara karşı döğüşmeğe mecbur bırakılacağımız muhakkak... Onları, en nâzik yerlerinden vurmalıyız. Burası da, ecdâdımızın yurdu olan Türkistan'dır. Senin teşkilâtçılığına güveniyorum. Teşkilâtçılığına, cesaretine zekâna... Sık sık haberleşmezsek bile, neticeye emniyetim var.»

Başkumandanın karşısındaki genç adam, Osmanlı Orduları Harbiye Nâzırı'nın hayatında az insana gösterdiği bu iltifat ve alâkaya teşekkür etti. Konuşan yine Enver Paşa oldu:

«— Yanına kimleri alıyorsun?»

Enver Paşa'nın kendisine sadece «Sami» diye hitap ettiği, Kuşçubaşı oğullarının ikincisi olan Hacı Selim Sami'nin tok bir sesi vardı:

«— Kalabalık istemiyorum Paşam... Benimle beraber beş kişiyiz: Emrullah, Topçu Adil, İzmirli Tatar Hüseyin ve sizin «Gürcü» lâkabiyle tanıdığınız İbrahim... Buradan gizlice Afganistan'a geçeceğiz, oradan da Turkistan'a sızacağız. İstihbaratla şifreleri tesbit ettik. Olup bitenlerden her imkân buldukça size haber vermeğe çalışacağım.»

«— Nereden işe başlamak niyetindesin?..»

Hacı Sami'nin dudaklarında belirsiz bir tebessüm gezindi. Herşeyi teferruata kadar tesbit ettiği anlaşılıyordu:

«— Kırgızlar beni bekliyorlar, Paşam!..»

Hacı Sami böylece yola düzülür... Tabiî, giderken Teşkilât-ı Mahsûsa'nın cil çil altınlarını da cebine doldurur!.. «Kırgızlar beni bekliyorlar, Paşam», diyen Hacı Sami, gittiği yerde hiçbir iş göremez... O yıllarda Türkistan'da bulunan Prof. Zeki Velidi Togan'ın «Hâtıralar»ında Hacı Sami'nin marifetleri sarahatle kaydolunmuştur. O hâtıratdan anlaşılacağı veçhile, Hacı Sami, dışarıdaki Türk'ün dâvâsına fayda değil, zarar verir!.. Yıllar boyu o havalide dolaşır. Harb-i Umumî yıllarında Çin'e geçer ve Harp sonunda, Enver Paşa'nın yurt dışına kaçmasını müteâkip Moskova'ya koşup, Enver Paşasını yine bulur!..

Bugün, Enver Paşa'nın Türkistan macerasını inceleyen bütün kaynakların ittifakla kaydettiklerine göre, o maceraya Enver Paşa çılgınını iten adam: Hacı Sami'dir!..

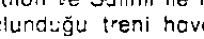
Moskova'da Enver Paşa'yı bulan Hacı Sami, onu evvelâ Anadolu'ya geçmeğe teşvik etmiş, macera adamlığında Hacı Sami'den aşağı olmayan Enver Paşa, bu niyetle Sakarya Harbi esnasında Batum'a gelmiş, fakat Anadolu'ya geçememiştir!. Bu mevzuda, o yıllarda Ankara Hükümetinin İstihbarat Müdürü olarak Enver Paşa'yı adım adım tâkip eden Feridun Kandemir'in «Enver Paşa Türkistan'da» adlı eserinde geniş bilgi vardır. Kandemir der ki:

«Enver Paşa'yı Türkistan macerasına atan da, yine Hacı Sami olmuştur. Vâkıa Enver Paşa, behemehal bir şeyler yapmak için Türkistan seferine kendiliğinden niyetlenmiş ise de, Hacı Sami olmasaydı, bu niyyetinden sarfınazar edeceği muhakkaktı. Bunun böyle olduğunu (Enver Paşa'nın ölümünden sonra). **Ruslara karşı mukavemete devam etmek istediği halde tutunamayıp Afganistan'a firarla, oradan İran'a geçip Meşhed şehrinde karşıma çıktığı ve artık kaçınmayarak içini dökmek isteyen bir halle bülbül kesildiği zaman, bizzat Hacı Sami'nin kendisinden din'emiştim.»**

Enver Paşa kendisi de, notlarında bu gerçeği itiraf etmiş ve ölümünden az evvel, hâtıra defterine, Hacı Sami'den bahisle şu cümleyi kaydetmiştir: **«Bu işlerde onun çok mühim medhali var!..»**

Hacı Sami'nin Türkistan macerası Enver Paşa'nın ölümüyle sona ermiş ve 1924'de «Yüz Elliliker» listesine alınan Hacı Sami, 1927 yılının Ağustos ayında üç avanesiyle birlikte, Sisam adasından gece gizlice Kuşadası'na çıkmıştır. Çeşitli silâh ve mühimmatla mücehhez olan bu ceteyi Sisam'dan Kuşadası'na kadar kara sandalla geçirmişlerdir!.. Gündüzleri yatıp, geceleri yürümek suretiyle yol alan ve Salihli ile Kütahya arasında, içinde Reisicumhur'un bulunduğu treni havaya uçuracakları iddia olunan çete efradı, henüz o mevkie varmadan Yörükler tarafından, şüphe üzerine sarılmış, bilâhare jandarmanın da yetişip katıldığı müsademe sonunda Hacı Sami ölmüş, avanesi ise yaralı olarak yakayı ele vermişlerdir.

Yakalanan bu su'i-kasdcılar, İstanbul Ağırceza Mahkemesinde yargılanmış ve neticede Hacı Sami'nin avanesinden üçü 17 Ocak 1928 Salı günü Eminönü Meydanı'nda idâm edilmişlerdir.

«YAVUZ - HAVUZ DÂVÂSI»NIN İÇYÜZÜ!..

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki meşhur «Yavuz - Havuz Dâvâsı» ile, zamanın Başvekili İsmet (İnönü) Paşa'nın bir kenara fırlatıp atıverdiği adam Topçu İhsan (Eryavuz) Bey'dir...

Kimdir bu, Topçu İhsan Bey?..

Topçu İhsan Bey, İttihad ve Terakki'nin fedâilerindendir!.. Hani şu, Yakup Cemil, Mülâzım Âtıf, Mustafa Necip, İzmitli Mümtaz, Sapancalı Hakkı misâli bir fedâi!..

Topçu hocalığı yapan ve bu sebeble o ünvanla anılan İhsan Bey, Mütâreke yıllarında Dâmâd Ferid'e su'i-kasd tertipleyip idâma mahkûm edilmiş, fakat bir kömürcü kılığına bürünerek kaçıp Anadolu'ya geçmiş, Büyük Millet Meclisi'ne girip sert çıkışlarıyla tanınmış, meselâ: Osmanoğulları'nın yurt dışına çıkarılmasıyla ilgili kanunun müzakeresinde:

«— Ölülerinin kemiklerini bile mezarlarından çıkarıp atmak lâzım gelir!» diyecek derecede ileri gitmiş ve yine meselâ: İsmet Paşa hükûmeti hakkındaki **«Meclis Tahkikatı»** teklifi görüşülürken kürsüdeki Refet Paşa'nın konuşmasını:

«— Cin Cumhuriyeti gibi, Generallerden mürekkep bir Cumhuriyet teşkilini istiyorsunuz!» diyerek kesmiş, bir ara İstiklâl Mahkemesi Reisliklerinde bulunmuş, Cumhuriyet hükûmetlerinin ilk Bahriye Vekili olmuş ve nihayet günün birinde İsmet Paşa'nın hışmına uğrayarak Yavuz - Havuz dâvâsı bahane edilip iki yıl hapis cezasıyla Halk Fırkası'ndan uzaklaştırılmış, tahliyesini müteâkip bir **«iade-i muhakeme»** ümidiyle hayatının son yıllarını Boğaz'da amatör balıkçılıkla geçirmiş, bu arada bir günlük gazetede hâtıratını yayınlamıya başlamışsa da, MİLLÎ ŞEF devrinin son yıllarına rastlayan bu neşriyat, gazete kapatılarak kesilmiş ve Topçu İhsan Bey arzuladığı **«iade-i muhakeme»**ye kovuşamadan bir kalb krizi sonunda ölmüştür.

Topçu İhsan Bey'in kısa hayat hikâyesi budur... Peki, **«Yavuz - Havuz Dâvâsı»** nedir ve bu dâvâ, neden ve niçin İhsan Bey'in mahvına bahane edilivermiştir?. Bu suallerin evvelâ birincisine cevap verelim ve Yavuz - Havuz dâvâsı nedir? Onu inceleyelim:

«Yavuz», bilindiği gibi, Birinci Dünya Harbi'nde türlü tertiplerle Almanlardan satın almaya mecbur olduğumuz meşhur zırhlının adıdır. Cihan Savaşından yaralı çıkan **«Yavuz»**un tamirine Cumhuriyetin ilk yıllarında tüzum görülmüş ve Millî Müdafaa Vekâleti Bahriye Dairesi'nce girişilen tesebbüs neticesi, **«Yavuz»**un tamiri bir ecnebi firmaya verilmiş, ancak bu karardan hemen bir ay kadar sonra **«Bahriye Vekâleti»** kurularak bu Vekâletin başına Topçu İhsan Bey getirilmiş, böylece Yavuz'un tamiri bu Vekâletçe yürütülmüştür.

İşte, «Yavuz - Havuz Dâvâsı» bu tamir işinden doğmuş ve Bahriye Vekâleti'nin ilgasından sonra Meclis'e getirilen bu dâvâ Topçu İhsan Bey'in «siyasi mevtâ» halinde bir tarafa atılıvermesine vesile olmuştur!..

Topçu İhsan Bey'e böyle bir muamele neden ve niçin revâ görülmüş ve olay nasıl cereyan etmiştir?.. Bu dâvânın neden ve niçinleri, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki bâzı mühim olaylara dayanır!.. Bunlara aşağıda temas edeceğiz... Daha evvel «Yavuz - Havuz Dâvâsı»nın Meclis'deki müzakerelerini inceleyelim ve Topçu İhsan Bey'in Divan-ı Âli'ye nasıl götürüldüğünü görelim...

Malatya meb'usu ve devrin Başvekili İsmet Paşa, Meclis Riyasetine verdiği bir takrirle, eski Bahriye Vekili İhsan Bey'in selâhiyet dışı bâzı taahhütlerde bulunduğunu, dolayısiyle Hazineyi zarara soktuğunu iddia etmiş ve Büyük Millet Meclisi'nin 4 Aralık 1927 Cumartesi günkü içtimaında kâtip Ruşen Eşref Bey'in okuduğu takriri müteâkip kürsüye gelen İsmet Paşa, şunları söylemiştir:

«— Yavuz'un tamiri esnasında cereyan eden halleri hikâye edeceğim. Bu mesele bizi, kanun haricinde muameleler karşısında bırakmaktadır. Onun için Büyük Millet Meclisi'nin kanuni müdahalesini dâvete mecbur oldum.»

İsmet Paşa, konuşmasına böyle başlamış, tamir meselesini teferruatiyle anlatmış ve devamla:

«— Yavuz'un tamirinin gecikmesi Cumhurreisi'ni üzüyordu. Bir gün Dolmabahçe'de, Cumhurreisi hazretleri bana, Bahriye Vekâleti'nde gayr-ı müstekimâne haller cereyan ettiğini ve benim müteyakkız bulunmaktığımı, Bahriye Vekili'nin dürüst olmıyan bir harekette bulunamayacağını söyledi.

Yavuz'un tamiri işini üstüne alan Fransız Şirketi, gecen Şubatta Yavuz'un havuza girerken bir kazaya uğrayışından dolayı, mukaveledeki sigorta maddesinin kendi lehine ta'dilini istiyor, biz de bunu doğru bulmayarak Şirketi protesto ile kanuni takibata teşebbus etmiş bulunuyorduk. Aynı zamanda Hey'et-i Vekile de, havuzlama esnasında Bahriye Vekâleti'nin istediği şekilde bir mütehassısın getirilmemesi, mütalâasında bulunmuştu. Hey'et-i Vekile'nin bu toplantısı, son toplantı idi.

İhsan Bey'e bunu da söyledim. Hattâ, yeni Heyet-i Vekile kurulurken Bahriye Vekâleti'nin lâğvedileceğini ihsas ettim.

Yeni hükûmetin ilk içtimaı, 13 Kasım'da oldu. Ruznamede Yavuz'un tamiri mukavelesi vardı. Bu mukavele tedkik olunurken gördük ki, İhsan Bey, bu mukaveleye bâzı maddeler ilâve etmiştir. Bunlar, Hey'et-i Vekile'nin reddettiği mütehassıs ve tediye hususlarına aid maddelerdi. Yeni hükûmet, bu mukavelenin Noter huzurunda İhsan Bey'le şirket mümessilleri arasında imza edilmiş olduğunu hayretle gördü. Hükûmet ciddî bir vaziyet karşısında bulunduğunu anladı. Hey'et-i Vekile mütehassıs fıkrasını reddetmiş olduğu halde, bu madde, imzalanan mukaveleye konmuştu. Aynı zamanda tediye maddesinde de, şirketin bundan evvel kat'iyyen bahis mevzuu etmediği ta'dîller dahi yapılmıştı. İhsan Bey, devletin maliyesine mütealllik bir kaydı, bir ta'dili yaparken, ne Maliye Vekiline, ne de Başvekile sormamıştı ve nihayet bütün bu muameleler, Hey'et-i Vekile'nin vazifesi nihayet bulduğu bir zamanda, ale'ccele yapılmıştı. Bu hareketin sebeblerini araştırmak, hükûmetin iktidarı haricine çıktı.

Artık Büyük Millet Meclisi'nin kararına ve Cumhuriyet hâkimlerine vazife tevecciih ediyordu. Başka çare kalmamıştı. Kanuna muğayir ve devletin menfaatleri aleyhine yapılmış bir emr-i vâki vardır. Bunların mes'ulleri vardır ve olmak lâzım gelir. İhsan Bey'in, emniyeti ihlâl eder tarzda Hey'et-i Vekile kararı hilâfına ve selâhiyet dışı hareketle devlet menfaatlerini ihlâl etmekten dolayı Divan-ı Âli'ye sevkini teklif ediyorum.»

Zamanın Başvekili İsmet (İnönü) Paşa, sâbık Bahriye Vekili'nin Divan-ı Âli'ye sevkini isteyen takririni yukarıdaki konuşmasıyle izah etmiş, bilâhare söz alan Topçu İhsan Bey ise, hakkındaki ithamları şöyle cevaplandırmıştır:

«— Yavuz, havuza alınırken bir kaza oldu: Havuzun ayakları ezildi ve Yavuz bir metre kadar havuzun içine çöktü. Hey'et-i Vekile'nin muvafakatiyle havuz otuz haftada tamir edildi. Bundan sonra, Fransızlar: «Başlıyamayız, çünkü bidayette taahhüdü kabul ettiğimiz zaman, sigorta şirketleri yüzde bir ile sigorta ediyorlardı. Şimdi havuzunuz kazaya uğrayınca, aynı şirketler bu hususta tazminat ödediklerinden, bu tazminatı bizden çıkarmak istiyorlar ve bunun için de yüzde bir yerine, yüz-

de dört, beş istiyorlar. Bu da, beş yüz bin lira kadar tutuyor. İki buçuk milyon liraya tamir edilecek Yavuz için yarım milyon lira sigorta parası veremeyiz», dediler.

İsmet Paşa Hazretleri de bu tafsilâta vâkıftırlar... Biz, «Taraflar mukaveleye riayete mecburdur, ta'dilât yapamayız» dedik. Hattâ, mukaveleyi feshe kadar yürümeğe vardık ve şirketi protesto ettik.

Verdikleri cevapta, şimdiye kadar yaptıkları masraflardan bahsederek tarafımızdan verilmesi gereken taksitlerin verilmediğini ileri sürdüler. Bunun üzerine birinci taksiti temin ettim ve Ankara'da Bahriye Müsteşarı'nın başkanlığındaki komisyonda müzakereye devam edildi. İşin bu safhası işte böyle olmuştur.

Mütehassıs meselesi ise, İsmet Paşa'nın dediği gibi, Hey'et-i Vekile'de müzakere edilmemiştir. Kabinedeki değişikliğe gelince, bu değişiklikten elbette haberim vardı. Amma, mukaveleyi imza ederken, Bahriye Vekili idim. Binaenaleyh, Vekil olmadığım halde, kendime Vekil süsü vererek imza etmiş değilim...

Peki, niçin Hey'et-i Vekile'de müzakere edilmiyen hususları kabul ettim? Çünkü, bu ta'dilleri hükûmetin, hazinenin lehine buldum. Kabul ve imza edişimin sebebi budur. Bu işin müteahassısı ve mes'ulü olan komisyon, bunun Hazinenin lehine olduğunu söylemiştir. Muhasebe Kanunu'nun 136'ncı maddesinin son fıkrası bana Vekil olarak, bu selâhiyeti veriyor. Yüksek Hey'etiniz, şimdi takrir sahibini ve beni dinledikten sonra, tahkikat yapılmak üzere, aid olduğu Encümene verip vermemek hususunda karara varacaktır. Ben bizzat kendim, bu tahkikatın yapılmasını rica ediyorum. Karara lüzum yok... Ben buna tabiim!..»

Bu sırada, bâzı meb'usların: «Hayır, biz karar vereceğiz!» sözleriyle konuşması kesilen Topçu İhsan Bey devamla:

«— Evet, hakkınızdır... Karar veriniz. Rica ediyorum, kanunların icabları neyi emrediyorsa yapınız», demiş, hattâ bir ara âni bir heyecanla:

«— İsterseniz, ben kendi cezamı, kendi elimle de veririm!» diyerek elini arka cebindeki tabancaya atmışsa da, Meclis Reisinin ve kâtiplerinin müdahalesiyle tehlike önlenmiş ve

o gün Meclis, büyük bir çoğunlukla sâbık Bahriye Vekili Topcu İhsan Bey'in Divân-ı Âli'ye sevkine karar verip, tahkikatı otuz üç kişilik bir karma komisyona havale etmiştir...

Teşkilât-ı Esâsiye (Anayasa) ve Adliye encümenleri âzalarından teşekkül eden bu karma komisyona Yunus Nadi (Cumhuriyet gazetesi kurucusu) başkanlık etmiş, komisyonun mazbata muharrirliğini de Giresun meb'usu Hakkı Tarık (Us) yapmıştır. Şair Mehmed Emin (Yurdakul), Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Refik (Koraltan) v.s. gibi eşhastan kurulu karma komisyon, Yavuz - Havuz dâvâsı ile alâkalı şahısları dinlemiş, meseleyi tedkik etmiş, bu arada tabiî Topcu İhsan Bey'i de sorguya çekmiştir. Dinleyelim şimdi, İhsan Bey'in Komisyon huzurundaki isticvabını:

«— Affınıza mağruren arza mecburum ki, Hey'etiniz tarafından isticvaba başlandığım şu ânda endişe içindeyim. Çünkü, tahkikatı yapmakta olan bu Encümenin Reisi, hakkımda böyle bir teşebbüse geçildiğini —benim bile haberim olmadığı bir günde— mücrim olduğum neticesine vâsıl olarak gazeteleriyle ve imzaları altında yazdıkları makalelerle beni bütün millete mücrim olarak teşhir etmiştir ve yine bu Encümenin Mazbata Muharriri de, aynı şekilde gazeteleriyle beni teşhir ve terzilde, âdeta Reis Beyefendi ile yarışa kalkışmıştır. Ben bir yandan bunları görür, bir yandan da bana husumet tevcih eden zâtın (İsmet Paşanın) bugünkü nüfuz ve kudretini gözönüne getirirsem, bihakkın endişe etmekte ma'zur görülmez miyim?..»

«— Siz burada yalnız Yunus Nadi Bey'in huzurunda isticvab edilmiyorsunuz, hey'et karşısındasınız. Suallerimizi soracağız, cevablarınızı vereceksiniz. Hüküm, Yüksek Meclis'indir. Endişe etmeyiniz.»

«— İsticvaba hazırım. Yalnız evvelâ vak'ayı tafsilâtıyla arzedeceğim. Ondan sonra suallerinizi sorarsınız. Sarahat talep ediyorum.»

«— İhsan Beyefendi Mahkeme huzurunda değilsiniz... Türkiye Büyük Millet Meclisi âzasından müteşekkil arkadaşlarınızın huzurundasınız. Size muayyen bâzı sualler sorulacaktır. Bunların cevablarını veriniz ve sonra müdafaa yolunda istediğiniz kadar konuşunuz.»

«— Reis Beyefendi! Ne soracağınızı pek iyi biliyorum. Başvekil Paşa (İsmet İnönü), Meclis Umumi Hey'etinde beni itham ettiği noktaları söyledi. Ben de o noktalar hakkında mütalâamı yaparım.»

Topçu İhsan Bey, Divan-ı Âli huzurundal..

«— Hayır, biz sizi isticvab edeceğiz. Bu kanun icabıdır.»

«— Mademki öyle, cevap vermeğe mecburum. Ancak tekrar arzediyorum ki, gazetelerdeki yazılarınız ve bana husumet tevcih eden zâtın (İsmet Paşa'nın) bugünkü nüfuz ve kudreti beni tedhiş etmektedir.»

«— Benim soracağım sualler alenîdir. Umumî efkâra, millete açıktır. Cevablarınız da açık olacaktır. Hükmünü umumî efkâr, millet verecektir.»

«— Siz umumi efkâra hükmünüzü daha evvelden ilân ettiniz!»

«— Suallerime cevap veriniz İhsan Bey!.. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümeni Reisi sıfatıyle sizden soruyorum: Bahriye Vekili olmazdan evvel nelerle iştigal ettiniz, lütfen söyleyiniz!»

«— Efendiler! Dâmâd Ferid'e su'i-kasd meselesinden dolayı İstanbul hükûmeti tarafından idâma mahkûm edilince kaçtım, Ankara'ya geldim. Burada meb'us oldum. Bir müddet sonra İstiklâl Mahkemeleri teşkil edilince, Yüksek Meclis'in kararıyle Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi oldum. Zafere kadar İstiklâl Mahkemesi'nde vatanî vazifemi yaptım. Zaferden sonra, İstiklâl Mahkemeleri lâğvedilince sadece meb'us olarak kaldım. Fakat, mademki soruyorsunuz, arzedeyim, ufak tefek ticaret işleriyle de iştigal ettim.»

Topçu İhsan Bey'in, Karma Komisyon'daki isticvabı bu şekilde devam eder ve hazırlanan rapor, Büyük Millet Meclisi'nin 26 Ocak 1928 Perşembe günkü içtimaında görüşülür... Dinleyelim şimdi Meclis huzurunda kendini müdafaa eden İhsan Bey'in söylediklerini:

«— Ma'ruzatımın gayesi, Encümen raporunu tahlil etmek ise de, hiç bir vak'it hükümden iskat etmek değildir. Benim ma'sûm veya mücrim olup olmadığımın, Cumhuriyet adliyesinden sâdır olacak bir kararla anlaşılmasını istiyorum.

Adliyemizin geçireceği bu imtihandan muzaffer çıkacağına imanım vardır. Ancak, Divân-ı Âlî'den çıkacak karardır ki, hüviyetime vurulmak istenen irtikâb damgasını silecek, temizleyecektir.

Efendiler! Bilirsiniz ki, her inkılâp neticesinde, inkılâpçılar birbirlerini darbelemeğe başlarlar. İnkılâpçı olarak yaşayan ve nihayet Vekil olan ben, İhsan Bey, hırsız bir Vekil olarak gösterilmemeliydim. İhsan, Cumhuriyete leke süremez. Yavuz'un toplarını çalamazdı. Fakat Cumhuriyet sinesinde maalesef bu iğrenç hâdisenin dalgalandığı görülüyor. Ben, elinde inkılâp bayrağı, cebinde banknot destesi taşıyanlardan değilim!..

Gönül isterdi ki, Yüksek Hey'etiniz arasından bir ferdi, bilhassa en mes'uliyetli bir Vekâleti deruhte etmiş olan bir arka-

daşınızı, en ağır bir cürümle itham ederken, aleyhimde toplanan deliller, hiç olmazsa bir dereceye kadar ikna edici olsun. Halbuki mazbata, sürümünü temin için her tarafa hücum etmeğe alışmış bir gazete başmakalesi mahiyetindedir. Ben bu kadar ahlâksız olduğumu, ancak bu mazbatayı okuyunca haber alm ş bulunuyorum.

Havuzun inşasında Devlete bir habbe zarar vermemeğe muvaffak oldum. Bir de, on para sarfetmeden mayın fabrikası yaptırarak, devlete hediye ettim. Havuz içinde, Dok Bay karşısına Flander'i çıkararak bir mayın fabrikası; Yavuz'da da Flander'e karşı Sen Nazar'ı çıkararak millete bir milyon lira kazandırdım. Buna rağmen, ağır bir ithamla yaralandığım için çok müteessirim. Fakat bu meseleyi, Türk hâkiminin adaleti halledecektir. Adliye her memlekette olduğu gibi, bizde de müstakil bir kuvvet olarak tecelli etmektedir. Beni Divan-ı Âli'ye göndermekte tereddüt etmeyiniz. Çünkü, son bir sadakat nişanesi olarak bunu, sizden ben taleb ediyorum. Adalet huzuruna gözümü kırpmadan gideceğim.»

Topcu İhsan Bey'in yaptığı bu konuşmadan sonra, Başvekil İsmet (İnönü) Paşa kürsüye geldi ve bu fırsattan istifade ile İhsan Bey'e son darbeyi vurdu!.. Diyordu ki, İsmet Paşa:

«— Encümenin zabıtlarını okudum ve sanığın müdafaasını dinledim: Zabıtnâmede, kendisine husumet tevcih eden zâtın nüfuz ve kudretinden çekindiğinden bahsediyor. Bu, herhalde ben olacağım. Fakat husumet tevcihine bir sebeb göstermek lâzımdır.

Yavuz işi için 13 Kasım'da tahkikata başladık. Kendisiyle Vekil ve arkadaş olarak 1 Kasım'da ayrılmıştık. Bu iki tarih arasında husumet sahibi olarak ne zikrolunabilir?. Geçen yegâne hâdise, Yavuz mukavelesinde yaptığı ta'diller ve koyduğu imzadır... Meseleden temiz çıkmanın tek çaresi, bahis mevzuu hesabın açık ve temiz olarak verilmesinden ibarettir. Başka çare yoktur.

Zabıtnâmedeki ifadelerinde gördüm: Vekil olunca, bir adam hususi karakter sahibi olurmuş... Bu, ne demektir?. Karakter var ise, vardır ve ne ise, odur... Yalnız gerek benden evvelki hükûmette, gerek benim riyaset ettiğim hey'etin içindeki Ve-

Topçu İhsan Bey, cezaevi kapısı önünde.

killerle temasa gelmek için onlar gibi bir karaktere bürünmek mecburiyetini itiraf ediyor... Demek ki, aramızda takma, taklid bir karakterle oturuyordu. Yazık, muharebelerde topladığımız şerefleri böyle mi muhafaza edeceğiz?.. Teessüf ederim...

İhsan Bey, Reisicumhur hazretlerinden de muhtelif vesilelerle bahsetmekten çekinmemiştir. Bahriye Müsteşarı Hüsameddin Bey'in, kendisine Reisicumhur hazretleri tarafından tavsiye edildiğini söylemiştir ve eğer kendisinin yanında Müsteşar bulunurken yaptığı işlerde usulsüz ve yolsuz muameleler görülmüş ise, bunun; vaktiyle yapılan bu tavsiye ile bir münasebeti olduğunu îma etmiştir. Bunun, ne münasebeti var? Müsteşar Hüsameddin Bey'e gitmeğe hacet yok. Doğrudan doğruya bizzat kendisini Vekil olarak tavsiye etmeğe lâyık gören de Reisicumhur hazretleridir. Fakat, Reisicumhur hazretleri, onun bugün böyle yapacağını tahmin edebilirler miydi?..

Zaten mesele nedir?.. Devlet bir havuz almak istiyor. Aynı silâh gibi, bir havuz almak istiyor. Vekil olan bu zatın fikri, muayyen bir havuz almağa müteveccihtir. Fakat, bu havuzun kullanılmasının müşkül ve muhataralı olduğunu söyleyen mütehassısları dinlemiyor. Havuz, ilk faaliyet ânında kazaya uğruyor. Bütün memleketin başına yıkılıyor. Yine vicdanı sızlamıyor. Mütehassıslar geliyorlar: «Maksada muvafık değildir, ıslahı mümkün değildir», diyorlar. Halbuki devlet buna, iki milyon küsur lira vermiştir. Bu nasıl iştir, satranç mı oynuyoruz?»

İsmet Paşa'nın konuşması böyle ağır ithamlarla devam etmiş ve Meclis o gün ittifakla aldığı kararla Topçu İhsan Bey'i Divan-ı Âli'ye sevketmiştir... Şûrâ-yı Devlet ile Temyiz Mahkemesi reis ve âzalarından müteşekkil Divan-ı Âli, hemen çalışmalarına başlamış ve 2 Şubat günü tevkif edilen İhsan Bey'le arkadaşlarının duruşması 16 Nisan'a kadar devam etmiştir.

Topçu İhsan Bey, Divan-ı Âli'deki muhakemesi sonunda iki yıl ağır hapse mahkûm olmuş, cezasını Ankara cezaevinde tamamladıktan sonra, gelip İstanbul'a yerleşmiş ve baştarafta kaydettiğimiz gibi, hayatının son yıllarını hâtıratını yazmakla ve Boğaz'da amatör balıkçılıkla geçirmiştir.

«Yavuz - Havuz Dâvâsı» kısaca budur. Pekî.. bu dâvânın içyüzü nedir?.. Ne olmuş, neler cereyan etmiştir ki, Topçu İhsan Bey, böyle bir siyasî mevtâ halinde kenara fırlatılıvermiş, üstelik alnına bir de «irtikâb» damgası vurulmuştur?.. Bu sual-

lere cevab vermeden evvel, İhsan Bey'in muhakemesinin nasıl ve ne şekilde cereyan ettiğine dair öne sürülen bâzı iddiaları nakledelim... Samed Ağaoğlu «Babamın Arkadaşları» adlı eserinde der ki:

«Burada Cumhuriyet Tarihi'nin bir dedikodusundan bahsetmek mümkündür. Alâkalıların hemen hemen hepsi öldüler. Bu dedikodu ne dereceye kadar doğru, bilmem, yalnız onu bizzat Bahriye Vekili'nin ağzından da dinledim.

Urfa meb'usu Ali Sâib, her yerde onun (Topçu İhsan Bey'in) hakkında konuşmakta, onu itham etmektedir. Yavuz - Havuz şehadette bulunmuş: «Ben bildiklerimi Ağaoğlu Ahmed Bey'e de söyledim. Nedense inkâr ediyor...» diye bir söz de söylemişti. *O akşam babam kendisini telefonla her tarafta aradı.* Nihayet gecenin ilerlemiş bir saatinde «Hâkimiyet-i Milliye» gazetesinde buldu. Sahne gözümün önündedir. Babam telefonda bağırıyor:

«— Sen! «Ben Ahmed Bey'e de her şeyi söyledim, nedense inkâr ediyor», demişsin. Bunları bana ne zaman söyledin?.. Sen bir ....., bir ...!... Seni buna teşvik edenleri de biliyorum. Onlar da birer ....., birer .....»

Annem, babamın kolundan çekiyor; Ahmed söyleme, diye yalvarıyor!..

Acaba, merhum Ali Sâib'in Bahriye Vekili'ne karşı duyduğu infialin sebebi ne idi?.. O zamanlar dillerde ehemmiyetli bir dedikodu halinde dolaşan rivayet şudur:

Ali Sâib, Şark İstiklâl Mahkemesi'nde âza veya reis iken şahsî düşmanlarından bir kısmı hakkında gûya tertipler yaptırarak bunları da, âsiler arasında göstermek suretiyle mahkemeye sevketmiş ve bâzıları da hattâ asılmışlar. «Kozan Hâdisesi» diye ma'ruf bir mesele Ankara'ya aksettiği vakit Parti'nin seçim komitesi âzası bulunan Topçu Binbaşısı (İhsan Bey), Ali Sâib'in meb'us yapılmamasına çalışmış ve hattâ hükûmetten Ali Sâib'in tevkif edilerek mahkemeye verilmesini istemiş. Fakat onun bu talebi, İstiklâl Mahkemelerinin haysiyyet ve itibarını muhafaza etmek endişesiyle reddolunmuş. İşte Ali Sâib'in Bahriye Vekili'ne karşı düşmanlığı bundan ileri geliyormuş!..

Tekrar ediyorum, bu rivayet ne dereceye kadar doğrudur bilmem, ancak hiç bir zaman ne resmî olarak, ne hususî mahi-

Devrin Meclis Reisi Kâzım Özalp ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Divan-ı Âli müzakerelerini takip ediyorlar!..

yette tekzib edilmiştir. 1936 senesinde Sanayi Umum Müdür Muavini bulunduğum sırada, mahallî küçük san'atları tedkik etmek üzere Denizli'ye gitmiştim. Bir akşam Halkevi'nde bir kısım Denizli meb'usları ve memurlarla yemek yiyorduk. Sofraya riyaset eden Denizli meb'usu Mazhar Müfid hâtıralarını anlatıyordu. Bahis, eski Bahriye Vekili'nin hâdisesine geçti. Mazhar Müfid, ismini söyleyerek onun tamamen ma'sum olduğunu, ancak bir takım kimselerin düşmanlığına ma'ruz kaldığını, bu sırada kendisi Şark İstiklâl Mahkemesi Reisi iken Ali Sâib'in ötedenberi arasının açık olduğu bir takım insanları mahkeme eliyle yok etmeğe çalıştığını, Bahriye Vekili'nin bunun üzerine Ali Sâib'in mahkemeye verilmesini istediğini, o günden itiba-

ren de Ali Sâib'in onun can düşmanı olduğunu ve yüksek makamları aleyhine durmadan tahrik ettiğini söyledi.

Burada eski Bahriye Vekâleti Yâveri'nin bana anlattıklarını da yazmadan geçemiyeceğim.

Ali Sâib, Bahriye Vekili (Topçu İhsan Bey) hakkında tahkikat yapıldığı sıralarda bir gün Keçiören'de sokakta bu Yâverin koluna girerek kulağına fısıldıyor:

«— Bu işde bildiklerinin hepsini söylemeğe ne lüzum var?.. Hâdise, senin zannettiğin gibi değildir. Gençsin, istikbalini temin etmek istiyorsan dediklerime göre hareket et.»

Genç Bahriye zabiti, kolunu Ali Sâib'in kolundan şiddetle çekerek cevap veriyor:

«— Vicdanımın sesinden başka ses tanımıyorum. Allah'dan başka kimseden de korkmam, şimdiden sonra da sizin ile hiç bir münasebetim kalmamıştır!..»

Şimdi bu satırları yazarken, daha sonraları Ali Sâib'in de ma'ruz kaldığı, kendisini mahkemelere, hapishânelere sürükleyen iftiraların hikâyelerini hatırlıyorum!..»

Samed Ağaoğlu devamla diyor ki:

«— Yine eski Bahriye Vekili'nin bana anlattığı bir başka hikâye daha var.

Topçu İhsan Bey, Bahriye Vekâleti ilga edilmeden evvel Başvekile (İsmet Paşa'ya) bir mektup yazarak, Fransız inkılâbından misâller getirdikten sonra: «Biz de birbirimize düşüyoruz. İnkılâbımızın âkibeti, Fransız inkılâbının âkibetine; şahıslarımızın kaderi de, o inkılâpçıların kaderlerine benzeyecek diye korkuyorum,» demiş. Bunu o zaman ağır bir tehdid diye karşılamışlar!»

Yukarıdaki iddiaları böylece naklettikten sonra, hemen kaydedelim ki: Urfa meb'usu Ali Sâib'in, Topçu İhsan Bey aleyhinde bulunduğu doğrudur!.. Ancak, Ali Sâib'in, eski Bahriye Vekiline düşmanlığı, yalnız Şark İstiklâl Mahkemesinde geçen olaylar değildir!.. O, bu dâvâda sadece bir piyondur... Zira, bugün için bilinen bir gerçektir ki, Topçu İhsan Bey'i, Divan-ı Âlî huzuruna çıkaran adam, zamanın Başvekili İsmet Paşa'dır ve bu husumetin neden ve niçinleri ayrı bir tedkik konusudur.

Zamanın Başvekili İsmet (İnönü) Paşa'nın, Topçu İhsan Bey'e düşmanlığı mevzuunda çeşitli söylentiler vardır. Meselâ derler ki: Cumhuriyetin ilânını müteâkip doğan Hilâfet mese-

lesinde bâzı gazetecilerin yaptığı neşriyat'ın İstiklâl Mahkemeleri'ne intikali ve o gazetecileri muhakeme eden İstiklâl Mahkemesine Topçu İhsan Bey'ın başkanlık edip sanık gazetecileri beraat ettirmesi, bu düşmanlığın sebeblerinden biridir!..

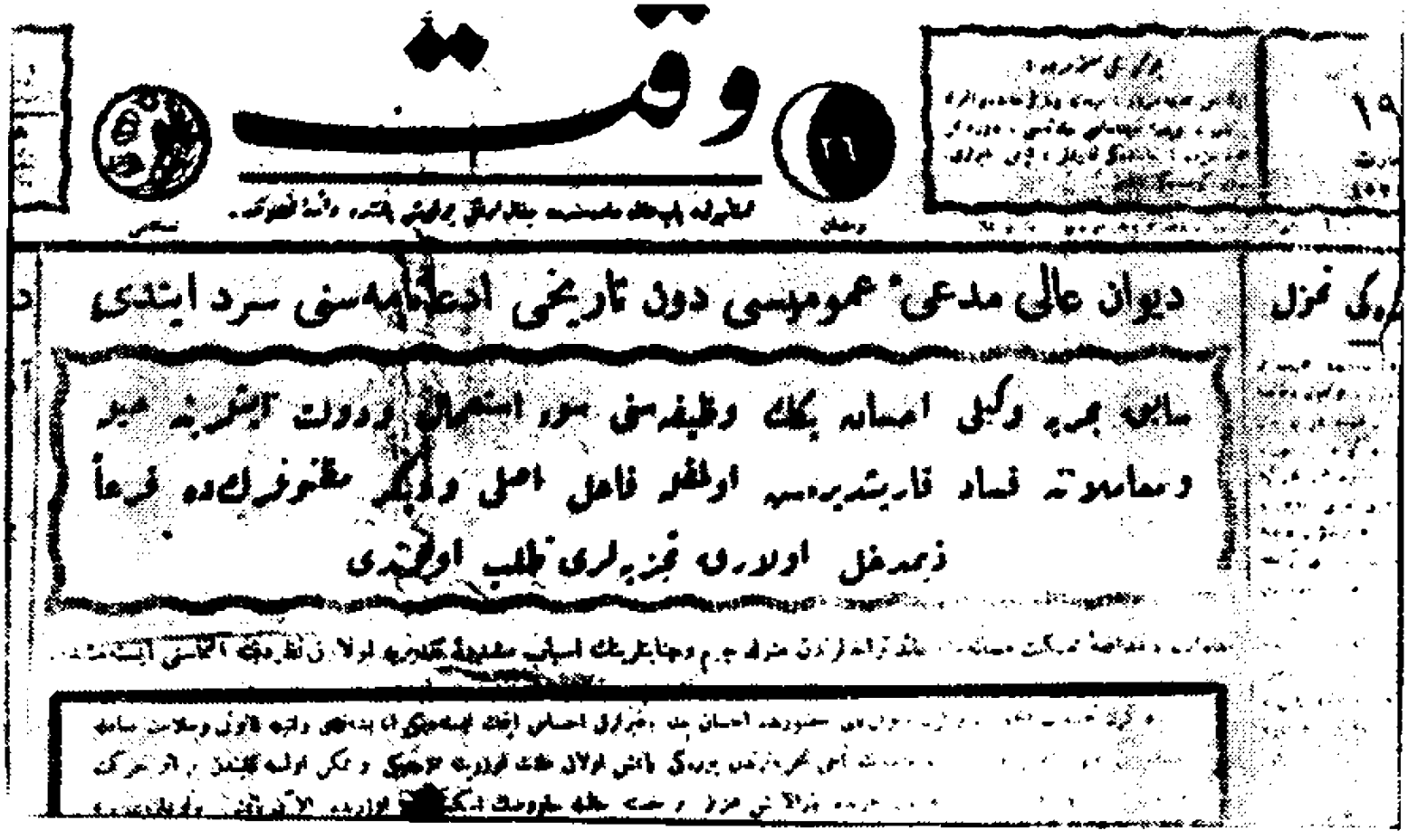
Topçu İhsan Bey'in başkanlık ettiği İstanbul İstiklâl Mahkemesinde yargılanan gazeteciler: **Lütfi Fikri Bey, Ebüzziya-zâde Velid Bey, Ahmed Cevdet Bey** ve **Hüseyin Cahid (Yalçın)** de, bu zevatın gazetelerinin mes'ul yazı işleri müdürleridir. Ve bu gazeteciler arasında bulunan **«Tanin»** gazetesi başmuharriri Hüseyin Cahid'le, İsmet Paşa'nın arası o devirde son derece açıktır... Öylesine açıktır ki, rivayete göre: Topçu İhsan Bey başkanlığındaki İstiklâl Mahkemesi heyeti İstanbul'a mütevecchen Ankara'dan ayrılırken, istasyonda İsmet Paşa, Topçu İhsan Bey'in koluna girip bir kenara çekerek: **«Cahid'i (yâni, Tanin başmuharriri Hüseyin Cahid Yalçın'ı) mutlaka asacaksın!»** diyecek kadar ileri gitmiştir!..

İsmet Paşa'nın arzusu budur amma, beraat eden bu gazeteciler, Topçu İhsan Bey'in tavassutuyle İzmir'de Mustafa Kemal Paşa ile görüştürülmüş, böylece o devrin belli başlı muhalif gazetecileri —tabii bu arada, İsmet Paşa'nın **«mutlaka asılması»**nı arzuladığı Hüseyin Cahid de— Reisicumhur ile konuşup anlaşmışlardır.

Yavuz - Havuz Dâvâsı ile alâkalı bütün tedkiklere göre sanık gazetecilerin bu şekilde beraat etmeleri, üstelik Mustafa Kemal Paşa ile görüştürülüp aradaki anlaşmazlıkların yok edilmesi, devrin Başvekili İsmet Paşa'yı son derece kızdırmış ve Topçu İhsan Bey'le İsmet Paşa'nın arası o günlerde açılmıştır...

Yine başka bir iddiaya göre: Topçu İhsan Bey, Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi iken, Garb Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın ağır ithamlarıyle, meşhur **Ali İhsan (Sabis) Paşa**'nın muhakemesine bakmış ve yargılama sonunda, İsmet Paşa'nın ağır ithamlarının İstiklâl Mahkemesi'ni alâkadar etmediği hükmüne varmış, bilâhare Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaretle bu ithamların hiçbirinin aslı esası olmadığını, bizzat anlatmış, tabii bu hâliyle de İsmet Paşa'nın düşmanlığını kazanmıştır!..

Bu düşmanlık mevzuunda Cumhuriyet devrinin mühim simalarından Kılıç Ali Bey'in, eski Bahriye Vekili'ne yazdığı bir mektup, yukarıdaki iddiaları te'yid eder mahiyettedir... Oku-

وقت

دیوان عالی مدعی عمومیسی دون تاریخی اتهامنامه‌سنی سرد ایندی

•Yavuz - Havuz Dövüşü basında böylesine geniş yer aldı!..

yalım, Topçu İhsan Bey'in müracaatına cevaben yazılan bu mektubu... Kılıç Ali Bey, 21 Temmuz 1934 tarihli mektubunda, İsmet Paşa'nın Topçu İhsan Bey'e düşmanlığı mevzuunda şunları yazıyor:

«Benden mahkûmiyet sebeblerini ve Gazi'nin hakkındaki mütalâalarını soruyorsun. İsmet Paşa'nın bu suretle şahlanması ve işi mahkûmiyete kadar götürmüş olmasının sebebini elbette hatırlarsın. Lâtife Hanım tarafından Çankaya'da verilen büyük bir ziyafette ayağa kalkarak, İsmet Paşa'ya hitaben, Gazi'yi göstererek: **«Bu adamın sana olan itimadına ve emniyetine şükret! Yoksa ben seninle boy ölçüşmesini iyi bilirim...»** demiştin. Bir de, yine hatırlarsın: Bahriye Vekâleti'nden çekildiğinden ve açıkta kaldığından müteessir olarak, hükûmet aleyhine fırka/parti içerisinde bir grup teşkil ettiğine dair olan mesnetsiz telkinler İsmet Paşa'yı ne kadar sıkmış ve sinirlendirmişti. Sonra da İsmet Paşa'ya yazdığın mektubu unuttun mu?.. Bunları İsmet Paşa'nın unutup seni affedeceğini mi zannederdin?..

Bence, hâdisenin sebeb ve âmillerini, aranızda tahaddüs eden bunlara benzer vak'alarda aramalısın. Yoksa Gazi'nin senin aleyhindeki şayialara ehemmiyet ve kıymet vermiyeceğini ve inanmıyacağını benden iyi bilirsin. Mektubunu Gazi'ye verdiğim zaman ne kadar müteessir olmuştu. Gazi'nin, senin hakkındaki hislerini anlatmak için, buna dair olan hâtıralarımdan bir kaç sahifeyi bu mektubuma aynen alıyorum.

Müsvedde halinde bulunan bu hâtıratımın, elli iki ve elli üçüncü sahifelerinde diyorum ki: «Köşke gittiğim zaman Seryaver Rüsuhi Bey tek başına bilârdo oynuyordu. Gazi'nin ne vaziyette olduğunu sordum. «Kütüphânede, İsmet ve Meclis Reisi Kâzım Paşalarla birlikte yarın Meclis'de müzakere mevzuu olacak İhsan Bey meselesini görüşüyorlar» dedi. «Tam, iyi bir tesadüf... Ben de bu mesele için malûmat arzedecektim» diye kütüphaneye çıktım. Gazi, uzaktan beni görür görmez:

«— İhsan için geliyorsun, değil mi?» dedi.

«— Evet Paşam», dedim.

«— Ne istiyorsun?» diye sordu.

Evvelce söyleyeceklerimi hazırlamıştım, Fakat heyecan ve mahcubiyetimden şaşırarak:

«— Affını rica ediyor», dedim.

«— Affını mı?» buyurunca, hemen aklım başıma geldi:

«— Ortada bir cürüm görmüyoruz ki, affını rica etsin. Yanlış arzettim. Mesele yarın Meclis'de müzakere edilecekmiş Zât-ı devletinizin tarafsız kalarak, müzakerenin bitaraf ane yapılmasının teminini ve kendisinin bu hususta himâye buyurulmasını rica ediyor», dedim.

Görülüyor ve anlaşılıyordu ki: Gazi, bu hâdiseden cidden müteellim ve mustaribdir. Bu esnada Kâzım Paşa (Meclis Reisi) atıldı ve aynen:

«— Biz Paşalar karar verdik. Bu iş, bu tarzda devam edecektir», dedi ve Gazi'ye dönerek sordu:

«— Değil mi Paşam?..»

Sözlerinden ve tavrından hissediliyordu ki, Kâzım Paşa da, inkılâb arkadaşı ve kapı komşusu olan ve İsmet Paşa'nın kendisini, Çerkes Edhem'le müşterek olduğuna kani olarak takip ettirip, bavullarını aranttığı ve nihayet posa gibi Keçiören'de bir portatif karyola üzerine attığı zamanlarda, bu halden mustarib olarak benimle birlikte Gazi'ye gidip vaziyeti açıklığı ile anlatıp, kendisini Kocaeli Grup Kumandanlığına tayin ettirmek suretiyle şerefini kurtarmış iyi bir dostu olduğunu unutarak âdeta o da, İhsan'a karşı bir hasım vaziyeti almıştı.

İhsan'ın ona yaptığı arkadaşlık ve onun bugünkü hasım vaziyetini bir lâhzada hayâlimden geçirerek müteessir ve mustarib olmuştum. Bu vaziyet karşısındaki teessürümü hisseden Büyük Şef, hemen Kâzım Paşa'ya, daha fazla söz söylemesi için fırsat vermek istemedi ve:

«— İhsan, bizim inkılâb arkadaşımızdır. Kendisine verilen her hangi bir hizmeti namuskârane ifa etmiş bulunduğundan asla şüphemiz yoktur. Fakat mesele, maalesef umumi efkâra intikâl etmiş bulunuyor. Bunu, şu veya bu suretle, hattâ Fırka/Parti arasında halletmiş olmak dahi «muhakkak bir mesele vardı, aralarında kapatıldı» gibi fena tefsirler yapar. Ben, İhsan'ın bu işden tamamen ve mutlaka açık alınla çıkacağından eminim ve yine namuskâr bir arkadaş olarak, onun elini sıkacağız. Bu sebeble, şimdi yapılacak iş, soğukkanlılığını muhafaza ederek yarınki müzakerede mantıkla kendisini müdafaa etmesidir» dedi.

Ayağa kalkarak, yemek zamanı olduğu için aşağıya sofraya iniyorduk. Merdivende İsmet Paşa koluma girdi:

«— Görüyorum Kılıç Ali... Çok müteessirsin!..» dedi.

«— Evet Paşam... Çok müteessirim... Nasıl müteessir olmayayım ki, memleketin ve istiklâlimizin yüksek menfaatleri namına beraberce yüksek kararlar vermiş olduğumuz arkadaşım, göz önünde kurban ediliyor», dedim.

«— Haklısın, ben de mustaribim!» dedikten sonra, hâlâ tekrarından bile büyük bir acı duyduğum şu sözleri ilâve etti:

«— Haklısın, fakat baldırından et kesip başkalarına yama yapma!..»

Sofraya oturmadan evime döndüm. İhsan'ı telefonla buldum. Yalnız Gazi'nin nokta-i nazarlarını söyledim. Gerek İsmet ve gerekse Kâzım Paşaların kendisi hakkında söyledikleri sözlerden hiç bahsetmedim ve bir şey hissettirmedim.»

Kılıç Ali Bey'in bu mektubu, İsmet Paşa'nın Topçu İhsan Bey'e olan husumetini tesbit bakımından mühimdir... Yine bu husumet mevzuunda Samed Ağaoğlu'nun yazdıkları ise «Cumhuriyet tarihinin en dikkate şayan hâdiselerinden» biridir. Der ki, *Samed Ağaoğlu:*

«Eski binbaşı, sâbık vekil (İhsan Bey) bu tahkikat esnasında, tamir işinin ihale edildiği firmaya Başvekilin muvafakat ettiğini, teklif ettiği iki müesseseden birinin ismini çizerek diğerini kabul ettiğini isbat eden vesikayı hatırlattığı zaman Başvekil (İsmet Paşa): **«Çizgi benim, mes'uliyet onundur. Kimbilir bana ne yalanlar söyledi ki, kabul ettim»**, diye siyasî mes'uliyet müessesesini kökünden yıkan bir cevabı vermekte tereddüd etmedi.»

İsmet Paşa'nın bu durumu, Yavuz - Havuz Dâvâsı ile alâkalı bütün neşriyatta görülür ve bunların cümlesi, Başvekilin, eski Bahriye Vekili'ne olan husumetinde birleşir!.. İsmet Paşa'nın gerek Meclisdeki konuşması, gerek Divan-ı Âli huzurundaki ifadesi, tamamen Topçu İhsan Bey'in aleyhindedir. Nitekim, İsmet Paşa'nın Divanı Âli'de elli beş dakika süren ifadesini, Topçu İhsan Bey sık sık:

«— Daha yüksek söylesin... Duymuyorum», diye kesmiş, daha sonra da söz alarak:

«— Hâfızalarını tahrik için söylüyorum. Çünkü, bir çok şeyleri unutmuş görünüyorlar. Bir de iğfal edilmiş olmaktan bahsettiler. Ben, iğfal eden adam değilim. Başvekil Paşa da, iğfal edilecek adam değildir. İsmet Paşa bana karşı dargın olabilir,

Yavuz ve Havuz meselesinin icyüzü

YAZAN

İHSAN Eryavuz

On yedi yıl evvel memleket meselesi olduğu yolundaki iddiaları hatırlayacaksınız ve bir çok dostlarınızın yeni nesiller olmak üzere bu meseleden bazı şeyler öğrenmek istediklerini bilirsiniz. "Yavuz ve havuz meselesi" adı altındaki eski Bakriye Vekili İHSAN ERYAVUZ şimdi aldığı yüksek mülâhazalarını...

OKUYUCULARIMIZIN MERAK VE ALÂKA İLE TAKİP EDECEKLERİNE EMİN BULUNDUĞUMUZ BU YAZILARI NEŞRE KARAR VERDİK. HAKİKATLERİN DAHA İYİ ANLAŞILMASINA YARDIM ETMİŞ OLUR SAK, KENDİMİZİ VAZİFEMİZİ YAPMIŞ SAYACAĞIZ.

Yarın başlıyoruz.

Tapçu İnsan Bey'in «Yavuz - Havuz Dâvası» ile alakalı hâtıratı böyle reklâm edildi, ama, sonu gelmedi!..

beni sevmeyebilir, fakat her yerde mukaddesatım için konuşmasın» diyerek, Başvekilin husumeti üzerinde durmuştur!..

Cumhuriyetin ilk yıllarının mühim olaylarından olan bu Yavuz - Havuz Dâvâsını, bilâhare «Eryavuz» soyadını alan Topçu İhsan Bey'in son günlerine temasla bitirelim... Samed Ağaoğlu yazıyor:

«Serbest Fırka macerasından sonra İstanbul'a göç etmiş olan babamla Millî Mücadele senelerindeki arkadaşlığı yeniden canlandı. Fakat şimdi artık o atak, mağrur, korkusuz insan değildi. Daha çok dinliyor, hâtıralarını anlatıyor, hâdiselerin seyrinden çıkardığı neticelerin doğru olup olmadığını soruyor ve en çok ma'sum olduğunu herkese isbat etmeğe çalışıyordu.

Fakat kalbi gittikce zayıflıyor, krizler sıklaşıyordu. Acaba daha bir kaç sene daha yaşayamaz mıydı?. Daha bir kaç sene!.. Hiç değilse dâvâsını yeniden gördürerek şeref ve namusunu kurtarmak saadetine kavuşabilirdi!..

Hastalığı gittikce artıyordu. Günlerinin büyük kısmını yatakta geçiriyor, ancak bir kaç dostunu görebiliyordu. Şimdi mahkemenin iadesini bile düşünmüyordu. Tek bir arzusu kalmıştı. Onun, o büyük hasmının (İsmet Paşa'nın) o kudretli kişinin yıkıldığını görmek!.. Sıkışan kalbini eliyle tutarak, Allah'dan biraz daha nefes, biraz daha hayat istiyordu!..

Bir gece son kriz üzerine kaldırıldığı hastahanede derin bir uykudan sabaha karşı uyandı. Birden kalbinde kuvvetli, çok ıstırab veren bir ağrı hissetti. Doğrulmak, kalkmak istedi. Muvaffak olamayınca elini zile ancak uzatabildi. İçeri giren hastabakıcı onu boğazından hırıltı, gözleri duvarda bir noktaya dikilmiş, son nefesini verirken buldu.»

«SERBEST FIRKA»YA DOĞRU...

8 Ağustos 1930 Cuma günü «Serbest Fırka»nın kuruluşu ile alâkalı olarak Yalova'da yapılan son hazırlıkları o günkü toplantıda bizzat bulunan Ahmed Ağaoğlu hâtıratında şöyle anlatır:

«Yukarıda hususî bir odada, Gazi, İsmet (İnönü) Paşa ve Fethi (Okyar) Beyler müzakere ediyorlardı. Saat tam 12.30'a kadar bekledik!.. Nihayet Gazi ile Fethi Bey indiler ve sofra başına oturdular. Fakat İsmet Paşa yoktu. Nihayet İsmet Paşa geldi ve kendisine mahsus tebessümle oturdu.

Gazi, İsmet Paşa'ya hitaben: **«Yazdıklarımızı okuyunuz!»** dedi. Başvekil derhal ceketinin cebinden bir kâğıt çıkardı. Bu Fethi Bey tarafından Gazi'ye yazılan mektuptu. Mektupta Fethi, Gazi'ye: **«Memlekete gelip iç işleriyle uğraşmak ve Cumhuriyetçi, Halkçı bir Fırka/Parti kurarak siyasi faaliyete geçmek isterim. Fikirlerinizi almak isterim!»** diyordu.

Gazi: **«Şimdi de benim cevabımı okuyunuz!»** dedi.

İsmet Paşa cebinden ikinci bir kâğıt çıkardı. Bu cevapla Gazi: **«Fethi Bey'in fikrinin yerinde olduğunu, Cumhuriyette bir Fırka ile idare etmek doğru olmadığını, bunun için inandığı dostu olan Fethi Bey'e bu teşebbüste yardım edeceğini, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı bırakmamakla beraber yeni Fırkayı tutacağını»** va'dediyordu. Anlaşıldı. Bu üç zât, saatlerden beri bu mektubu tertip etmekle uğraşıyorlarmış.

Kâğıtlar okunduktan sonra Gazi hazır olanlara: **«Ne dersiniz?»** diye sordu. Kimseden ses çıkmadı. Biraz böylece sükûtla geçtikten sonra Gazi yüzünü bana çevirerek: **«Profesör bey! Sen ne dersin?»** dedi. Ben ötedenberi hiç olmazsa iki Fırkanın var olmasını isterdim. Hattâ 1926'da vermiş olduğum bir raporda tek Fırkanın zararlarından, murakabesizliğin doğuracağı ağır vaziyetlerden bahsetmiştim. Fakat Fırkaların böylece danışıklı meydana gelmesine misâl görmemiştim. Onun için tereddütler içindeydim...

«— Bu biraz fazla sun'îdir» dedim.

Gazi kaşlarını çattı:

«— Ne demek istiyorsun?.»

«— Arzetmek istiyorum ki, zât-ı devletinizin vaziyeti sarih değildir. Eski Fırka olduğu gibi kalıyor, onun başında yine İsmet Paşa, devletin bütün kuvvetlerine, cihazlarına, vasıtalarına hâkim olarak kalıyor. Bütün bunlar yetişmiyormuş gibi, zât-ı devletleri de cihanşümûl şöhret ve perestijinizle yine o Fırkanın başında kalıyorsunuz. Buna mukabil her türlü vasıtadan mahrum Fethi Bey çıkıyor. Kim gider onun yanına?..»

«— Sen gidersin!..»

«— Ben gitmem!..»

«— Niçin?..»

«— Sizden ayrılmam!..»

«— Neden ayrılmazsın?. Bana bitişik misin?.»

«— Etinize, kemiğinize bitişik değilim. Fakat ifade ettiğiniz mânâya bitişiğim.»

«— Bana senin karıştırıcı adam olduğunu söylerlerdi. Ben inanmazdım. Hakikaten sen karıştırıcısın!..»

Fethi Bey söze karıştı ve «Paşam, Ahmed Bey'in fikirleri doğrudur» dedi.

Paşa, bütün bütün kızdı ve:

«— Ahmed Bey'i ben iyi tanırım. Onun bütün endişesi her tarafını müemmen görmektir. Şimdiye kadar ötede beride, Meclis koridorlarında, gazete sütunlarında didinip duruyordu, işlerin iyi gitmediğinden şikâyet ediyordu. Şimdi kendisine açıktan söylemek, kusurları görmek, hataları doğrulamak imkânı veriliyor. Neden tereddüd ediyor? Bu nasıl şeydir? En çok güvendiğiniz ve inandığınız arkadaşlarınızı vatan ve millet hizmetine dâvet ediyorsunuz, tereddüd ve şüphe ile karşılanıyorsunuz. Artık hangi heves ve ümidle çalışılır?» dedi. Fethi Bey derhal: «Tereddüd, şüphe ve filân yoktur. Söz sözdür!» dedi.

Bu aralık ben Gazi'nin acı sözlerinden müteessir olarak sandalyemi geriye çekmiş ve yanımda oturan hanımın arkasına saklanmıştım. Gazi bu kere hanıma geri oturmasını ve bana da ileri gelmemi emretti ve **«Daha ne düşünüyorsun?»** diye sordu.

«— Paşam, dedim, bana hitap ederek beni şereflendiriyorsunuz. Benim de şiarım, size karşı düşündüklerimi olduğu gibi söylemektir. Fakat bu da sizi sinirlendiriyor. Şimdi ben ne yapayım?..»

«— Sinirlenmiyeceğim, düşündüklerini söyle!..»

«— Pekâlâ! Fırka kurmanın gayet tabii ve hazır bir yolu vardı. Zât-ı devletlerince de ma'lûmdur ki, bizim Fırkamızda bugün dahi birbiriyle anlaşamamış, uyuşamamış ve ilk fırsatta çarpışmağa hazır iki unsur vardır: Terakkiperverler, ilericiler ve Muhafazakârlar, Gericiler... Bunlar, bugün aynı Fırkanın bayrağı altında toplanmışlar, yanyana oturuyorlar. Fırka ve Meclis'te

bunlara serbest düşünmek, serbest söylemek ve serbest hareket imkânı verilirse, Fırka kendi kendine iki kola ayrılır ve bunlar gitgide iki Fırka halini alırdı.»

Gazi kahkaha ile güldü:

«— Bu fikir, Profesör Bey'in aklına gelmiş de kimsenin aklına gelmemişmiş!.. Hayır!.. İlk düşüncemiz bu oldu. Fakat o bırakmadı» diyerek İsmet Paşa'yı işaret etti:

İsmet Paşa benim karşımda oturuyordu. Ben İsmet Paşa'ya sordum:

«— Paşa, neden bırakmadınız?»

Paşa o hiç dudaklarından eksik olmayan tebessümle:

«— *Ben isterim ki, benim taraftarlarım belli olsun...*» On kişi olsun, arkamda bir tabur gibi gelsin!.. Yoksa bugün burada, o gün orada, ben bunu istemem!..» dedi ve bana hitaben:

«— Fırka'da ve Meclis'te serbestlikten bahsettiniz! Siz ne zaman söz istediniz de verilmedi, yahut söylemekten men'edildiniz?..»

«— Resmen cevap isterseniz, hiçbir zaman... Fakat hakikati isterseniz daima!.. Çünkü serbestî öyle bir şeydir ki, sizi kuşatan havadır. O hava kurutulursa o'batteki kimsede ne söz istemek, ne söylemek hevesi kalır. Barem Kanunu münasebetiyle söz aldım söyledim, başıma gelenleri biliyorsunuz!.. Halbuki bu kanun, bu memleketin maliyesini ve iktisadiyatını alt üst etti ve edecektir. On dakikanın içinde memleketin üzerine durup dururken on iki milyonluk, altından çıkılmaz bir yük yüklendi. Biz meb'uslar dört yüz alıyorduk ve cavet memnunduk. Neden beş yüz liraya çıkarmak lüzumu hâsıl oldu?.. Neden on dakika vekâlette bulunmuş olan birisi, velev arkasında on dakika devlet hizmeti bulunsa bile, ayda yüz elli liraya kadar hiç bir memleketin tahammül edemiyeceği bir tekaüdiye alsın?.. Neden meb'usların meb'usluk müddetlerinin memuriyet gibi telâkki edilmesi —ki Teşkilâtı Esâsiye Kanunu'na (Anayasa'ya) tamamen muhalifdir— yetmiyormuş gibi bir de, onların meb'usluk tahsisatı üzerinden tekaüdiye verilmesi esası kabul edildi?»

Başvekilin dudakları yine tebessüm içinde, fakat gözleri diri bir hakaret ifade ediyor:

Serbest Fırka/Parti Genel Başkanı
Ali Fethi (Okyar) Bey

«— Ahmed Bey, dedi, siz hülyaperver bir idealistsiniz. Hayattan haberiniz yoktur. İnsanlar para istiyorlar para!.. Ve siyasi adamlar, insanların bu isteklerini nazara almak ıztırarındadırlar. Siz bunu anlayamazsınız!..»

«— Hakikaten Paşa hazretleri anlayamıyorum. Para kimin? Onu isteyen kim? Veren kim?.. Türk köylüsünün etinden

tırnağından kesip vekillere, meb'uslara, büyük memurlara vermek kimsenin hakkı değildir. İşte bu hak mefhumu, teneffüs ettiğimiz havadan kovulmuş ve onun için de, herkes söz atmak ve söz söylemek haklarını haiz ise de, onları kullanmak cür'eti kimsede kalmamıştır.»

Gazi, muhitindeki adamlar arasında bu gibi münakaşaların geçmesinden memnun ve mütelezziz olur. Çünkü evvelâ bunları birbirine karşı kor, sonra kimin ne olduğunu anlar.

Bu kere İsmet Paşa ile aramızdaki bu münakaşayı zevkle dinledi. Nihayet yine bana hitaben:

«— Sizin murakabe ve kontrol dediğiniz bu hürriyeti, Meclis'de temin etmek için kaç kişi kifayet eder?.»

«— Bir düzine doğru, dürüst, malûmatlı ve cesur adam yetişir!.»

«— Ben yeni Fırkaya, elli - altmış daha çok meb'us temin edeceğim. Şimdiden bile işte size Kütahya meb'usu Nuri'yi (Nuri Conker) *umumî kâtip* olmak üzere veriyorum. Nuri, kabul ediyorsun?..»

Nuri Bey:

«— Emredersiniz!..»

«— Şimdi Saffet'le (Saffet Arıkan) karşı karşıya geliniz, çarpışınız, bakalım! Hemşirem de şimdiden yeni Fırkaya girmiştir.»

Bütün bunlar hakikaten ümid verecek, teşebbüsün ciddiyetini te'yid edecek alâmetlerdi.

Gazi, yine bana hitaben:

«— Daha da söyleyecek bir şeyiniz var mı..»

Gazi'nin soğukkanlılığı bana cesaret vermişti:

«— Fethi Bey bu Meclis'e nasıl girecek? Yeni Fırkanın Meclis dahilinde liderliğini nasıl icra edecektir?..»

«— Meb'us olacak!..»

«— Paşam, nasıl meb'us olacak? Orasını aklım alamıyor!..»

«— Canım! Nasıl aklın alamıyor? Nasıl başkaları meb'us oluyorlar, o da öyle olacak!..»

«— Paşam, af buyurunuz! Başkalarını siz tavsiye ediyorsunuz! Çünkü onlar sizin Fırkanızdandır ve yine Fırkanıza mensup müntehib-i sâniler de onları seçiyorlar. Şimdi Cumhuriyet

Halk Fırkası'ndan olmayan Fethi Bey'i nasıl tavsiye edeceksiniz? Ve Halk Fırkası'nın müntehib-i sânileri başka bir Fırka kurmak için birisini nasıl intihap ederler?..»

Gazi'nin kaşlarındaki ma'lûm tüyler kabarmağa başladı. Kızıyordu:

«— Canım, ne karıştırıyorsun? İntihap olunacaktır, diyorum.»

Ben hakikaten karıştırdığımı anladım ve sustum ve herkes de başını aşağı dikti.»

*
* *

Yalova'daki bu toplantının hemen ertesi günü, Gazi ile Fethi (Okyar) Bey arasında teâti edilen mektuplar gazetelerde yayınlanmış ve yeni fırka «Serbest Cumhuriyet Fırkası» adı ile 12 Ağustos 1930'da Fethi Bey'in başkanlığında resmen kurulmuştur. Bu arada, Halk Fırkası'nın bâzı meb'usları da, Reisicumhurun emri ile Serbest Fırka'ya geçmişlerdir ki, Nuri (Conker), Ahmed Ağaoğlu, Tahsin (Uzer), Mehmed Emin (Yurdakul) ve Süreyya (İlmen) Paşa bunlar arasındadır.

—— « ★ » ——

«SERBEST FIRKA» KAPATILIRKEN...

16 Kasım 1930 Pazar günü, Büyük Millet Meclisi'nin pek şiddetli münakaşalarla geçen içtimaını müteâkip toplanan Serbest Fırka İdarecileri, Partinin feshine karar vermişlerdir.

Kuruluş hazırlıklarına daha evvel temas ettiğimiz Serbest Fırka, o yıllarda yurdun her tarafında büyük alâka ile karşılanmış ve milletin muhalefete gösterdiği bu yakın alâka, Halk Fırkası başında bulunan İsmet Paşa ile arkadaşlarını tedirgin edip, Serbest Fırka kurucuları ağır ithamlar altında kalmışlardı! Bilhassa, muhalefet lideri olarak meydana atılan Serbest Fırka kurucusu Fethi (Okyar) Bey'in Partinin kuruluşundan hemen sonra İzmir'e yaptığı seyahat ve bu seyahatte bütün Ege'nin, Fethi Bey'e gösterdiği olağanüstü alâka ile coşkun sevgi tezahürleri Halk Fırkası idarecilerini fazlasıyle korkutmuş, daha

sonraki devirlerde olduğu gibi, Serbest Fırka hemen «irtica» ile suçlanmıştı!..

Böyle yalnız İzmir'de değil, bütün yurtta halkın Serbest Fırka'ya gösterdiği yakın alâka, Partinin kuruluşundan kısa bir zaman sonra yapılan Belediye seçimlerinde bütün açıklığıyla tebellür etmiş ve Halk Fırkası'nın çeşitli zorluklarına rağmen, Serbest Fırka bâzı vilâyetlerde seçimi kazanmıştır!..

Belediye seçimleri sonunda Serbest Fırka lideri Fethi Bey'in, seçim yolsuzlukları dolayısıyle Dahiliye Vekili Şükrü Kaya hakkında soruşturma açılmasına dair Meclis'e verdiği takrir, büyük gürültülere sebeb olmuş ve şiddetli münakaşalarla geçen o günkü Meclis müzakereleri sonunda: **«Bu şerâit içinde muhalif bir Fırkanın teşekkülü imkânı yoktur!..»** kanaatine varan Parti idarecileri Serbest Fırka'nın kapatılmasına karar vermişler veya daha doğru bir tâbirle karar vermiye mecbur olmuşlardır!..

Olayların nasıl bir seyir tâkip ettiğini ve Serbest Fırka'nın hangi şartlar altında kapatıldığını, olayların içinde bulunan ve Serbest Fırka idarecilerinden olan Ahmed Ağaoğlu'nun «Serbest Fırka Hâtıraları»ndan takip edelim. Diyor ki, Ağaoğlu Ahmed Bey:

«— Fethi Bey'in karşısına çıkanlar arasında Vâsıf (Çınar) ve Ali (Çetinkaya) Beylerden maadaları ile Fethi Bey boy ölçüşmek tenezzülünde bile bulunmadı.

Vâsıf Bey'le Ali Bey'e gelince: Birincisinin nasıl bir zat olduğu ma'lûmdur. Kendisine mahsus bir hitabeti vardır. Söylemez, bağırır ve hitabetine kuvvet vermek için iri vücudunu ileri, geri; yukarı, aşağı sallar ve bu sâbık Vekil ve Sefir açık hakikatları saklamaktan da çekinmez.

Ali (Çetinkaya) Bey'e gelince: Serbest Fırka kurulduğu zaman menkûb bir halde idi. İstiklâl Mahkemeleri zamanında yükselmesi çok görülmüştü ve birdenbire bu mahkemeler kapatılarak kendisi bir yana atılmıştı.

Memleketimizde bu gibi vaziyetlere düşenler hakkında görülen istiskal muamelesi onun da başına geldi. Evvelce etrafında pervane gibi dolaşanlar derhal kendisini terk ettiler. Günlerce gelip Meclis odalarından birinin köşesinde sessiz ve sedasız oturan bu zata şimdi pek az kimse selâm veriyor!..

O gece, o da söz aldı ve Fethi Bey'in hayatından bahsederek sonunda: **«İşte efendiler, size iki şahıs: Mudanya Mütârekenâmesi'ni yapan ve Mondros Mütârekenâmesi'ni yapan!.. Hangisini tercih ediyorsunuz?!»** diyerek eli ile Fethi Bey'i ve İsmet Paşa'yı gösterdi.

İstiklâl Mahkemelerinin kapatılmasından beri menkûb vaziyette bulunan ve fakat bu geceden sonra hemen ertesi günü Grup riyasetine getirilen Ali Bey'e bir gün şaka tarikiyle:

«— Serbest Fırka zamanında yeniden ortaya çıktın!» dedim.

Ali Bey güldü!..

Hülâsa müzakerelerin sonunda, saat tam on iki buçukta içtima salonunun karşısındaki küçük odaya toplandık. Fırka'nın feshine ait kararın metnini tesbit ettik ve Fethi Bey'le Nuri Bey'i bu metni Gazi'ye takdim etmek üzere Çankaya'ya gönderdik.

Bunlar Gazi'nin huzurunda, İsmet (İnönü), Kâzım (Özalp) Paşalarla bütün diğer büyükleri toplanmış buldular. Fethi Bey metni Gazi'ye teslim etti. Hazır bulunanlardan bir kısmı tarafından fesih kararnamesinin metnindeki bâzı tâbirlere ilişilmiş. Hattâ cümle metin serlevhasında **«Büyük Reisimiz»** diye bir terkip vardı. Bu «Reis» kelimesinin iltibasa meydan vereceği bevan edilerek bu kelimenin kaldırılması taleo edilmişti. Fethi Bey râzı olmuş, yerine **«Büyük Gazi»** terkibini koymuş.

Sonra metinde: **«Gazi'nin ısrar ve teşvik ve tasvibi ile kurulmuş olan Fırka»** denmişti. Aynı kimseler, bu «ısrar, teşvik ve tasvib» tâbirlerine de itiraz etmişler.

Fethi Bey uzun münakaşalardan sonra, «ısrar» kelimesini çıkarmağa razı olurum, fakat **«teşvik ve tasvib»** kelimelerinin çıkarılmasına aslâ râzı olmam, demiş.

Nihayet metindeki: **«Bu şerâit dahilinde memlekette ikinci bir fırkanın** (partinin) **teşekkülü muhaldir»**, cümlesine itiraz edilerek: «Cumhuriyette Fırka teşekkülü muhaldir demek, Cumhuriyetin olmadığını ilân etmektir. Buna râzı olamayız, bu cümlenin çıkarılmasını talep ederiz» denilmiş!..

Fethi Bey için bu talebi kabul etmek imkânı yoktu. Kendisine has olan istihza ile: **«Ben ve arkadaşlarım bunu muhal addediyoruz. İtiraz edenler, istiyorlarsa buyursunlar, kendileri tec-**

rübe etsin'ler», demiş ve onlar da açık bir vak'a karşısında fazla ısrar edemiyeceklerini idrakle itirazdan vazgeçmişlerdir.»

Böylece Serbest Fırka yüz gün bile yaşamadan kapatılmış ve meydan İsmet Paşa ile arkadaşlarına kalmıştır!.. O günlerde «Kırklar» diye anılan, İsmet Paşa etrafındaki bir grup insan, bilâhare Halk Fırkası başındaki İsmet Paşa'yı »MİLLÎ ŞEF» yapmış ve millet tâ 1946'ya kadar muhalif parti göremeden 19 yılında «Millî Şef»i al-aşağı etmesini bilmiştir.

—«★»—

«SERBEST FIRKA»NIN KAPATILMASINDAN SONRA GAZİ'NİN ANADOLU SEYAHATİ...

Serbest Fırka'nın nasıl kurulduğuna ve niçin kapatıldığına daha evvel temas etmiştik... Zâhiren **«kendi kendini fesh eden»**, aslında ise, **«kapatılan»** Serbest Fırka'nın bu kapatılma kararından sonra devrin Reisicumhuru Mustafa Kemal Paşa, bir Anadolu seyahatini lüzumlu görmüş ve 1930 yılı Kasım ayı sonlarında Kayseri'ye müteveccihen trenle Ankara'dan ayrılmıştır.

Gazi'ye bu seyahatinde Şükrü Kaya, Recep Peker, Reşid Galib, Memduh Şevket Esendal gibi Halk Fırkası i'eri gelenleri yanı sıra bâzı meb'uslar ve Bakanlıklar Müfettişleriyle mütehassıslar iştirâk etmiş, bu arada «Limancı» namıyle ma'ruf Ahmed Hamdi Başar da iktisat müşaviri olarak bu seyahate katılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, o devirde böyle bir seyahati neden lüzumlu görmüştü?.. Bu suale Ahmed Hamdi Başar'ın verdiği cevap, memleketin o yıllardaki durumunu tesbit bakımından mühimdir. «Limancı» Ahmed Hamdi diyor ki:

«Serbest Fırka hâdisesi memlekette idareden memnun olmayanların çokluğunu ortaya koymuştu. Her taraftan şikâyetler yükselmekteydi. Bunların hepsini hocalar, mürteciler ve saire yapıyor denemezdi. Çünkü her şikâyet madde gösterilerek yapılıyordu. Vergilerin ağırlığı, tahsil edenlerin yaptığı su'i-istimallerden şikâyet umumi idi. Devlet otoritesini temsil eden memurların yaptıkları haksızlıklar ve kanunsuzluklardan her tarafta geniş ölçüde misâller getirilerek bahsolunuyordu. İnkılâbın ve

inkılâpçı elemanların merkezi olması lâzım gelen Halk Fırkası, bir çok yerde menfaatçıların elinde ve emrinde çalışıyordu. Her devirde Fırkaların başına geçerek ve arasına karışarak nüfuz kazanan ve onunla geçinen profesyonel eleman, mütegallibe ve saire Fırka teşkilâtını da idare etmeyteydi. Belediyelere, Ticaret Odalarına, serbest meslek teşekküllerine, hayır cemiyetlerine, şirketlere, hulâsa her nerede bir topluluk varsa oraya Fırka namına bu adamlar burunlarını sokuyorlar; istediklerini «Fırka emridir» diye seçtiriyorlar, iş başlarına getiriyorlardı. Bu yolla yapılan istismar ve zulüm gün geçtikçe şiddetleniyor, dolambaçlı şekillerden sıyrılarak apaçık gözüküyordu.

Köy gittikçe fakirleşiyor, yaşanamıyacak hale geliyordu. Hele son dünya buhranı ile beraber mahsul ve bilhassa buğday fiyatlarının düşmesi bir panik husule getirmişti. Köylü mahsulünü satarak, tohum masraflarını bile karşılayamıyor; öbür taraftan vergileri, banka faiz ve re'sü'l-mallerini, piyasa borçlarını ödemek için tazyik ediliyordu...»

Bu acı durumun neden ve niçinlerini tesbit gayesiyle çıkılan seyahatin ilk kısmında Kayseri - Sivas - Tokat - Turhal - Amasya yolu ile 22 Kasım'da Samsun'a varılmış, oradan Bafra'ya geçilmiş, daha sonra Ege vapuru ile Trabzon'a kadar gidilerek 1930 yılının son günü İstanbul'a dönülmüştür. Bilâhare Trakya da dahil olmak üzere yurdun büyük merkezleri hep gezilmiş ve kısa fasılalarla üç ay devam eden bu seyahatte bâzı olaylar cereyan etmiştir. Meselâ Sivas'da geçen bir olayı Ahmed Hamdi Başar'dan dinleyelim...

«Gazi, bahse bir miktar çeşni vermek üzere, karşı sıralarında oturan ve Maârif Vekâleti müfettişi olarak diğer vekâlet müfettişleriyle beraber seyahate iştirak etmiş bulunan Hasan Âli (Yücel) Bey'e şu suali sordu:

«— Hasan Âli beyefendi, siz felsefe okumuşsunuz, okutmuşsunuz. Elbette ki, sıfır'ın ne olduğunu bilirsiniz. Bize «sıfır»ı tarif eder misiniz?..»

Hasan Âli Bey meşgul olduğu bir saha üzerinde suat tevcih olunmasından memnun... Hele bu sualin «sıfır» meselesi gibi kendisince mükemmel bilinen bir mevzua taallûk etmesinden dolayı büsbütün memnun...

«— Efendimiz, «sıfır» hayatla adem'in, varlıkla yokluğun...»

«— Anlayamadım, hayat ebedî ise, adem ebedî değil mi?»

«— Şüphesiz efendimiz, hayatın ebediyetinde...»

«— Hayır, ben size «sıfır»ı soruyorum. Sıfır, adem demek midir? Sıfırla yokluk arasında ne fark vardır?..»

«— Efendimiz, birisi yâni sıfır, yaşanmış olan bir şeyin yokluğudur. Halbuki...»

«— Tuhaf şey, şu saat varken biraz sonra cebime sokarsam sıfır mı olur? Hayatı nasıl tasavvur ediyorsunuz?..»

«— Efendimiz, sıfır yok demektir.»

«— Güzel!.. Bu yok olan şey bir rakamın önüne, sağına geçince onu on misli yükseltiyor. Bu nasıl olur?..»

Hasan Âli Bey, suallar karşısında mağlûb olmak üzere... Dinleyiciler bu musâraayı eğlenceli ve zevkli buluyorlar. Anlaşılan Atatürk de, Hasan Âli Bey'i fazla sıkıştırmak, mağlûb etmek ve sonra da haşlamak için bu sualleri sormuyor. Maksad, iki saattenberi ciddî meselelerle uğraşmaktan (daha evvel «Serbest Fırka'yı feshetmekle iyi mi ettik?» şeklinde ortaya atılan bir sual üzerine konuşulmuştur) doğan ağır ve yorucu havayı dağıtmak... Hasan Âli nereye gitse yakalanıyor, nihayet ilminden ziyade zekâsını kullanmak icab ettiğini anlıyor:

«— Efendimiz, diyor, **dalma arkanızda ve solunuzdayım. «Sıfır», işte efendimizin solunda olan bendenizim.»**

Bahis bu suretle tatlıya bağlanmış, zaten maksad da hâsıl olmuş oluyor. Şüphe yok ki Hasan Âli bu suallar karşısında, ilim noktasından, bahisle ısrar ederek ve bir çok feylesof isimleri ve felsefe nazariyeleri ortaya atarak, fikrini daha güzel müdafaa edebilirdi. Bu suretle sofranın zaten ciddî bahislerle ağırlaşmış havasını büsbütün tenettüs edilemiyecek kadar ağırlaştırır, belki de sonunda ukalâlığından, malûmatfuruşluğundan dolayı haşlanmağa bile mâruz kalırdı. Hasan Âli, zekâsını isbat etti ve bu imtihan onun siyasî hayatta muvaffakiyetinin başlangıcını teşkil eyledi.»

Ahmed Hamdi Başar seyahatle ilgili hâtıratında, zaman zaman trende, Gazi'nin reisliğinde yapılan toplantılardan bahisle, Ankara - Sivas arasındaki yolculukta, Gazi'nin: **«Fırka** (Halk Fırkası)**nın programını teşkil edecek prensiplerin nelerden ibaret olduğunu beraberce araştıralım»** dediğini, yapılan konuşmalardan sonra Halk Fırkası programının Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Devletçi, Halkçı, Lâik ve İnkılâbcı olarak tesbit edildiğini,

bilâhare Recep (Peker) Bey'in bunu «Altı Ok» haline getirdiğini kayıtla:

«Cumhuriyetçilik belli; bunu tarife hacet yok... Halkçılık da demokrasi demek; bunun da izahtan müstağni olduğu âşikâr... Milliyetçilik ve İnkılâbçılık ise, isimleri üstünde, onlar da ma'lûm sayılır. Kala kala iki umdenin izahı, kısa tarifi yapılmak icabediyor: Lâiklik, Devletçilik.

Lâiklik bahsini, Gazi'nin isteği üzerine, Şükrü Kaya Bey aydınlatmağa başladı, Fransız inkılâbının bir çocuğu olan lâiklik fikri, bu gün medenî dünyanın da fikridir, dedi. Bir mesele ortaya atıldı: Lâiklik dinsizlik midir?. Yoksa sadece dinin dünya işlerine karışmaması mıdır?.. İkincisi olduğunda ittifak edildi. Bu bahsin de aydınlanmış, üzerinde duracak noktası kalmamış olduğu anlaşılmakta idi» diyor ve Lâikliği kendince tarif ettikten, bunu bir sual üzerine Gazi'ye anlattığından, yine bir otomobil yolculuğunda aynı mevzu etrafında Reşid Galib'le konuşup aralarında mutabakat hâsıl olduğundan bahisle ilâve ediyor:

«Çok hassas addedildiği ve izahı ma'lûm sayıldığı için kimse tarafından konuşulmıyan lâiklik bahsi artık aramızda geçmez oldu. Buna nazaran kendilerini İslâm kültürüne daha yakın tanıdığım arkadaşlara, meselâ Hasan Âli (Yücel) ve hattâ Memduh Şevket (Esendal) Bey'lere bile bu bahsi açamıyordum. Mürteci ve dindar gözükmemek için herkes elinden geleni yapıyordu.

Seyahatimizin ikinci merhalesinde cenub vilâyetlerimizden birini ziyaretimizde eski bir hoca meb'usun, beraberce poker oynıyarak rakı içtiğimiz mecliste, lüzumsuz olarak Allah'a küfür ettiğini işittiğim zaman, her şeyi unutup sakin tabiatıma muhalif olarak, bu zatı pataklamamak için çok sıkıntı çektim ve onu daha sekiz sene evvel, cübbesi, sarığı ile, ikide bir âyet okuyarak din namına işlerimize karıştığı günleri hatırladım. O zaman bize «kâfir» diye hücum eden bu zât şimdi —kendisini tenkid edersem— bana «lâik» değilsin, diye hücum edebilirdi.»

Ahmed Hamdi Başar hâtıratında, bu, rakı içip poker oynayan hoca(!!!) meb'usun adını yazmamış, fakat sonraları yapılan çeşitli neşriyatta o hoca meb'usun ismi açıklanmıştır... Bu adam, yıllarca Meclis'de meb'usluk yapan ve bâzı meb'us-

larca «Parsık Efendi» diye anılan Antalya Milletvekili Rasih Hoca, Rasih Kaplan'dır!.. Bu hususu böylece kaydettikten sonra yine Ahmed Hamdi Başar'ı dinleyelim:

«Seyahatin ikinci devresine aid yine bir hazin hâtırayı yazmadan duramıyacağım: Konya'da idik. Alâaddin Tepesi'nde Halk Fırkası b'nasının geniş salonunda, Konya'nın bütün ileri gelenleri toplanmıştı. Gazi, halkın şikâyetlerini dinliyordu. Konya, o sene buğday fiatlarının müdhiş düşüşü ve kuraklık dolayısıyle buhran içinde kalan merkezlerden biri idi. Halk, sulama ihtiyacından, şundan bundan bahsediyor ve dertlerini ortaya koyuyordu. Uzaktan hâkim bir ses işittik:

«— Paşa Hazretleri, müsaade buyurur musunuz?»

Başımızı çevirdik: Efendi kılığında, orta yaşlı bir zat ayağa kalkmış, söz için müsaade istiyordu. Kimbilir ne söyliyecekti? Belki vergilerden, belki Ziraat Bankası'ndan şikâyet edecek, belki de hükûmetin bir yolsuzluğunu haber verecekti. Konya'nın medrese şivesiyle ve ayınları catlatarak söz söylüyordu:

«— Paşa Hazretleri, Gonya'nın derdi ne kuraklıktandır, ne de mahsulün para etmemesindendir. Sayenizde guraklık gider, mahsul para eder, her şey düzelir. Emme lâkin Konyalıları müteessir eden asıl nokta, biz lâik bir hükumet olduğumuz halde, niçin hâlâ cevami (camilere) ve mesacide (mescidlere umumi bütçeden tahsisat vererek onları yaşattığımızdır. Gonya halkı, bu tahsisatın Halkevlerine verilmesini istemektedir.»

Hayret, dehşet, nefret içinde kaldım. Konya'dan bir dinsizin nasıl çıktığına şaşarak yanımdakilere bu zâtın kim olduğunu sordum: Yeniden intihap edilmek (seçilmek) isteyen eski bir meb'us, eski hoca, Türkçe kelimelerin Arapçadan geldiğini isbat için eser yazmış bir zât!.. Dondum kaldım. Bu kadarına kimse yüz vermedi ve onun halk namına yaptığı dilek umumi bir nefret uyandırdı.»

Bu, camilere ve mescidlere ayrılan tahsisatın Halkevlerine verilmesini istiyen şahsın adını, Ahmed Hamdi Başar hâtıratında da yine yazmamışsa da, o isim sonraki yıllarda açıklanmıştır. Bu adam, meb'us Naim Hâzım Onat'tır!..

«Lâiklik»in 1930'larda bâzı kimselerce böyle anlaşılmasının daha sonraki yıllarda nerelere vardığını tesbitle bu mevzuu kapayalım: Mevki sahibi bir zâtın cenaze namazını yalnız cami

den çıkan oz bir cemaatin kıldığını ve cenaze dolayısıyle orada hazır bulunan bâzı münevverlerin (!) ve hattâ cenaze yakınlarının namaza iştirâk etmediklerini gören bir Elçi'nin, namaz kılanların hangi millete mensub olduklarını sorması, bizdeki fâiklik anlayışının acıklı tezahürlerinden biridir!..

—«★»—

«MENEMEN VAK'ASI» NEDİR, NE DEĞİLDİR?..

Menemen Vak'ası, Cumhuriyet devrinin henüz aydınlığa kavuşmamış olayları arasındadır. Bu vak'a bir irticâ olayı olarak kırk küsur yıldır nakledilegelmiş, ancak, olayın neden ve niçinleri henüz yazılıp söylenmemiştir!.. Çeşitli yönleriyle İkinci Meşrutiyet hareketinin meşhur 31 Mart oyununa benzeyen Menemen Vak'ası iddia edildiği gibi gerçekten bir irticâ olayı mıdır, yoksa 31 Mart Vak'asında olduğu gibi, bâzı gaflillerce sahneye konmuş bir irticâ oyunu mudur?.. Bu suali cevaplandırabilmek için evvelâ nedir bu «Menemen Vak'ası» onu kaydedelim...

Menemen Vak'ası, Serbest Fırka'nın (Parti'nin) kapatılmasından hemen kırk gün kadar sonra patlak vermiştir. Serbest Fırka'nın, Fethi (Okyar) ve arkadaşları tarafından nasıl kurulduğunu ve kısa bir müddet sonra yine Fethi Bey tarafından feshine neden karar verildiğini daha evvel incelemiş, bu arada devrin Başvekili İsmet (İnönü) Paşa ile yakınlarının Serbest Fırkaya karşı takındıkları sert tavrı, İzmir olaylarını, büyük gürültülerle geçen Belediye seçimlerini, bu seçimler dolayısıyle Büyük Millet Meclisi'ndeki müzakereleri ve nihayet Serbest Fırka'nın kapatılmasını tafsilâtıyle kaydetmiştik.

Serbest Fırka Reisi Fethi Bey'in, Fırkasının feshine dair yayınladığı beyannâme 18 Kasım 1930 tarihli bütün günlük gazetelerde yer almış ve bu tarihten otuz beş gün sonra Menemen Vak'ası patlak vermiştir!..

31 Mart Vak'asının başında nasıl bir Derviş Vahdeti varsa, Menemen olayının başında da, bir Derviş Mehmed vardır!.. Derviş Vahdeti yobazı, kadın ve içki düşkünüdür; Derviş Mehmed yobazı ise, bizzat Örfî İdare Mahkemesi savcısının belirt-

tiği gibi, esrarkeştir!.. Derviş Vahdeti denilen hâin, gençliğinde medrese tahsili görmüş, hıfza muvaffak olmuş, bilâhare İslâm dairesi dışına çıkıp İngilizlere kapılanmış, azılı bir İntelligence Service ajanı olmuş, Şeriat dışına çıkmış fakat ma'sum insanları Şeriat adına ayaklandırmaktan utanmamıştır!.. Derviş Mehmed adlı serseri ise, tam bir yobaz tipidir. Aslen Giritlidir. Esrarkeştir ve bu esrarkeş, Mehdilik iddiasındadır!.. Bu serseri de, Derviş Vahdeti misâli, bâzı sâf kimseleri Şeriat adına etrafına toplamış ve esrarı çekip, salyasını akıtarak Menemen Camii önünde «Şeriat!» diye avaz avaz haykırmıştır!.. Derviş Vahdeti alçağının İngiliz ajanı olduğu bugün bilinen bir gerçektir ammâ, bu Derviş Mehmed serserisinin ne idüğü belli değildir!..

Bu ne idüğü belirsiz Derviş Mehmed serserisi, günün birinde etrafına beş kişi toplar... Şunlardır, Derviş Mehmed adlı esrarkeşe uyan beş gaafil: Sütçü Mehmed, Şamdan Mehmed, Çoban Ramazan, Nalıncı Hasan ve Zeki Mehmed... Bunlardan Sutçu Mehmed, mahallede süt satmakla hayatını kazanan bir adamdır. Şamdan Mehmed, budalalığıyla şöhret bulmuş bir bağ budayıcısıdır. Çoban Ramazan, on sekiz yaşlarında cahil bir çobandır. Nalıncı Hasan Giritlidir. Zeki Mehmed de bağ budayıcısıdır... Ve işte bunlardır, Menemen Vak'asının failleri!..

Yukarıda temas ettiğimiz gibi, Derviş Mehmed serserisi, Mehdilik iddiasıyle bu adamları iğfal etmiş ve 1930 yılının Aralık ayı sonlarında işbu irticâ(!) kafilesi, yanlarında bir de çakmaklı tüfek olduğu halde Manisa'dan hareketle Menemen'e doğru yola çıkmışlardır. Evvelâ Paşaköy'e uğramışlar, oradan Bozalar köyüne geçmişler ve bu köyde bulunan Sütçü Mehmed'in kardeşine misafir olmuşlardır. Bu arada, Çoban Ramazan kaçıp Manisa'ya dönmüş ve beş kişi kalan kafile ertesi gün Bozalar köyünden ayrılarak 23 Aralık 1930 günü sabaha karşı Menemen'e varmıştır.

Yol boyunca esrar çeken Derviş Mehmed ve bu esrarkeşin Mehdiliğine inanan(!) budalalar, o gün sabah namazı vaktinde şimdiki Belediye binasının arkasındaki Camie girmişlerdir...; Belki de abdestsiz kıldıkları sabah namazını müteâkip, Derviş Mehmed adlı yobaz, Camide bulunan, üzerinde Kelime-i Tevhîd yazılı sancağı kapmış ve Camiden çıkan cemaate karşı:

«— Ey Müslümanlar!.. Ne duruyorsunuz. Halife Abdülmecid

Efendi hududa geldi, işte Sancağ-ı Şerif çıktı, gelin toplanın, şeriat isteyelim» diye bağırmağa başlamıştır!.. Cemaatin şaşkın bakışları arasında Tekbir getirerek ilerleyen Derviş Mehmed ve avanesi, sancağı Hükûmet konağı önündeki meydana dikmiş, bu arada bâzı sâf ve cahil kimseler de bu kafileye katılmış. Derviş Mehmed serserisi avaz avaz haykırıp bütün Menemenlileri Sancağ-ı Şerif altına dâvet ederken; sekiz jandarma eri başında bir yüzbaşı olay yerine yetişmiş, fakat bu yüzbaşı, Derviş Mehmed serserisi ile etrafındaki on - onbeş gaafilin tahrikatına maalesef muvaffak olamamıştır.

Vak'a mahalline yetişen jandarma yüzbaşısı yerinde bir müdahale ile Derviş Mehmed serserisinin ve etrafındaki gaafillerin çılgınlığını önleyememiştir ama, civardaki kışlada nöbetçi olarak bulunan Yedek Subay Asteğmen Kubilây, yanına aldığı bir manga asker başında Hükûmet meydanına koşmuş ve verdiği **«Süngü tak!»** emrinden sonra, tek başına Derviş Mehmed yobazının üzerine yürümüştür.

Kubilây'ın, bu sırada nasıl ve ne şekilde vurulduğu ihtilâflıdır... Bir iddiaya göre, askere «Süngü tak!» emrini veren Yedek Asteğmen, Sancak altında toplananlara nasihatta bulunup, dağılmalarını ihtar etmiş ve bu ihtara o serseri gürûhu silâhla mukabele edip Kubilây'ı yaralamışlardır... Başka bir iddiaya göre ise, askeri geride bırakıp tek başına Derviş Mehmed'in üzerine yürüyen Kubilây, o esrarkeşin yakasına yapışarak Derviş Mehmed'i tokatlamış ve bu tokattan sonra duyulan bir silâh sesiyle Kubilây yaralanmıştır. Şu veya bu.. bilinen gerçek odur ki: Yedek Asteğmen Kubilây, Derviş Mehmed'in avanesi tarafından vurulmuş, bilâhare Derviş Mehmed yobazı, eline geçirdiği bir bağ bıçkısı ile Kubilây'ın kafasını kesmiş ve bu kesik başı, bir iddiaya göre, götürüp cami avlusundaki musalla taşının üstüne koymuş; bir başka iddiaya göre ise, Sancak gönderine geçirmiştir...

Olayın böylesine korkunç bir hal aldığı ve bu müdhiş manzara karşısında bâzı kimselerin sağa sola kaçıştığı sırada, meydan bir bölük asker tarafından sarılmış, bir müsademe başlamış ve açılan makinalı tüfek ateşi sonunda Derviş Mehmed serserisiyle Sütçü Mehmed ve Şamdan Mehmed birer kütük gibi cansız yere serilivermişlerdir... Bu müsademe esnasında

Nalıncı Hasan kaçıp selâmeti Manisa yolunda aramış, Zeki Mehmed ise yaralı olarak yakalanmış, bu arada ma'sum bir mahalle bekçisi de maalesef bu olayın kurbanı olmuştur!..

İşte «Menemen Vak'ası» kısaca budur ve yukarıda sarahatle kaydettiğimiz gibi, olay bir esrarkeşin eseridir... Ancak, devrin hükûmeti olaya bu şekilde bakmamış ve vak'a duyulur duyulmaz, İstanbul'da bulunan Başvekil İsmet (İnönü) Paşa ile Genel Kurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa acele Ankara'ya dönerken; Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ve Ordu Müfettişi Fahreddin (Altay) Paşa da hemen vak'a mahalline hareket etmişlerdir.

İsmet Paşa'nın Ankara'ya dönmesinden sonra toplanan Vekiller Hey'eti, Menemen kazası ile Balıkesir ve Manisa İllerinin merkez ilçelerinde bir ay müddetle Örfî İdare/Sıkı Yönetim ilân etmişdir. Okuyalım bu, S:kı Yönetim ilânı ile ilgili 31 Aralık 1930 tarihli hükümet kararını:

«Esas Teşkilât Kanunu'nun (Anayasa'nın) seksen altıncı maddesinde Vatan ve Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiili teşebbüsat vukuunu müeyyid kat'i emaret görüldükte, İcra Vekilleri Hey'eti müddeti bir ayı tecavüz etmemek üzere, umumî veya mevzii Örfî İdare ilân edilebilir denilmiş bulunmasına ve Menemen'de 23.12.1930 tarihinde irtikâb edilen cürmün hazırlık tahkikatında bu cürmün Cumhuriyet aleyhine şümullü bir tertip olduğu hakkında kat'i emareler bulunmuş olmasına binaen, Menemen kazası ile Manisa ve Balıkesir merkez kazalarında 1.1.1931 tarihinden itibaren bir ay müddetle Örfî İdare ilân olunmuştur.»

Böylece Örfî İdare ilân olunur ve Örfî İdare Kumandanlığına da, Fahreddin (Altay) Paşa getirilir. Ayrıca Kolordu Kumandanı Mustafa (Muğlalı) Paşa başkanlığında bir Örfî İdare Mahkemesi kurulur ve hükûmetin aldığı bütün bu kararlar, Büyük Millet Meclisi'ne arzedilip Meclisce tasvib ve tasdik olunur.

Yürütülen tahkikat gün be gün ilerledikçe yurt sathında geniş bir tevkifat başlar ve Nakşibendî tarikatı büyüklerinin cümlesi Menemen'de toplanıp zindana atılırlar!.. Neticede, Derviş Mehmed adlı esrarkeşce tertiplenen «Menemen Vak'ası» dönüp dolaşıp **Şeyh Esad Efendi** üzerinde düğümlenivertr!.. Ne alâkası vardır, Derviş Mehmed yobazının Şeyh Esad Efendi ile?!.. İddiaya göre, esrarkeş Derviş Mehmed, Nakşibendî sevi

bi(!) veya halifesidir(!) ve Menemen Vak'asını, Şeyh Esad Efendi'nin tahrik ve teşvikiyle tertiplemiştir!..

Bu noktada, Şeyh Esad Efendi kimdir, evvelâ bunu tesbit edelim, bilâhare yukarıdaki iddia ne derece doğru veya yanlıştır, onu inceleyelim...

Şeyh Esad Efendi, Musul civarında bulunan Erbil kazasındandır. Tahsilini Erbil'de tamamlamış, bilâhare Nakşî Şeyhi Tâhâ Hariri'ye intisabla bu zattan icazet almıştır. Daha sonra Şeyh Abdülmecid Refkani isimli zattan da Kadiri icazeti alan Esad Efendi, zâhir ve bâtın ilimlerinde kat'ettiği nice merhaleden sonra 1888'de İstanbul'a gelmiştir.

Meşihat makamı, Esad Efendi'nin aldığı icazetleri tasdik ederek ona, arzusu üzerine Kocamustafapaşa civarındaki «Kelâmi Dergâhı»nı vermiş ve böylece İstanbul'da irşad vazifesine başlayan Esad Efendi, kısa zamanda ilmi ve faziletiyle temayüz ederek bütün İstanbullularca sevilip sayılmıştır.

Şeyh Esad Efendi, bu irşad vazifesine yıllar boyu devam etmiş, bir ara, devrin pâdişahı Sultan İkinci Abdülhamid Hân tarafından memleketi olan Erbil'de ikamete me'mur edilmiş, bilâhare 1900 yılında tekrar İstanbul'a dönmüş ve Sultan Reşad devrinde «Reisü'l-Meşayih/Şeyhler Hey'etinin Reisi» seçilmiştir.

Sultan Reşad'dan yakın alâka ve derin hürmet gören Şeyh Esad Efendi, daha sonraki yıllarda Karacaahmed Mezarlığı karşısında bulunan Çiçekçi durağındaki mescid ve zaviyeye yerleşmiş, burada bir taraftan irşad vazifesine devam ederken, diğer taraftan da **Mektubat, Divan-ı Esad, Kenzü'l-İrfan Risale-i Es'adiye, Risale-i Tevhid** gibi eserlerini tamamlamıya muvaffak olmuştur.

Şeyh Esad Efendi Millî Mücadele yıllarında, Çiçekçi'deki mescidedir ve o yıllarda yaşı yetmişi bulmuştur. Defalarca yazılıp söylendiğine göre: Fevzi (Çakmak) Paşa, Anadolu'daki harekâta katılmak üzere İstanbul'dan ayrılırken, Esad Efendi'yi ziyaret etmiş ve bu zatın duâsını almıştır.

Cumhuriyetin ilânından sonra Erenköy'e yerleşen, bilâhare Erbil'deki emlâkini satarak Erenköy'deki Şevki Paşa köşkünü satın alan Şeyh Esad Efendi, tekke ve zaviyelerin kapatılmasını müteâkip devamlı polis tarassutu altında bulundurulmuş

ve polişçe tanzim olunan raporda da sarahatle bellrtildiğine göre, kanunlara aykırı bir hâli görülmemiştir!..

Esad Efendi'nin Menemen Vak'asındaki rolünü tesbit bakımından mühim bir vesika olan ve bizzat Polis Müdürü'nün imzasını taşıyan 9 Şubat 1931 tarihli raporda bu mevzuda denilir ki:

«Dalma tâkibimiz altında bulunan Şeyh Esad'ın köşküne, Konya ve sâir vilâyet halkından bir çok misafirlerin geldikleri ve hediye getirdikleri ve Cuma günleri İstanbul'dan bir çok misafirler gelerek şeyhi ziyaret ettikleri c'heti de ayrıca Vekâlet-i Celileye (Dahiliye Vekâleti'ne) **arz edilmiştir.**

Fakat âyin ve zikirler yapılmadığı gerek harici tarassutlarımızın verdikleri raporlar ve gerekse dahile nüfuz careleri düşünülerek, eskiden şeyhi tanıyan ve bu sebeble şeyhin evine hizmetkâr suretiyle sokulan teşkilâtımıza mensup bir memurun validesinden alınan malûmattan anlaşılmakta idi.»

Bu resmî vesikadan da anlaşılacağı gibi, Şeyh Esad Efendi'nin o yıllardaki yaşayışı tamamen kanuna uygundur ve polisin müdahalesini gerektiren her hangi bir hali yoktur!..

Böyle kendi köşesinde âdeta inzivaya çekilen ve gelip gi'den ziyaretçileriyle teması sohbetten öteye geçmeyen Esad Efendi, b'r ara Bursa'ya gidip Çekirge'deki «Hakkı Paşa Otel»inde kalmıştır. O günlerde bu otelin karşısındaki «Ada Palas»da da bâzı CHP ileri ge'enleri vardır... Bunlar: Şükrü Kaya, Mahmud Esad, Vâsıf Çınar gibi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (Partisi'nin) müfrit elemanlarıdırlar.

Ve bir iddiaya göre «Menemen Vak'ası», Şeyh Esad Efendi'nin işte bu Bursa seyahatinden doğmuştur!.. Şöyle ki:

CHP ileri ge'enleri, «Ada Palas»da kendi âlemlerinde gülüp eğlenirlerken karşılarındaki «Hakkı Paşa Otel»inin akın akın insanla dolup taştığ:nı görürler... Çeşitli vesait-i nakliye «Hakkı Paşa Otel»ine devamlı insan taşır... Otelin önünde zaman zaman vesait-i nakliye kuyrukları belirir... Civardaki köy ve kasabalard'an ge'enlerin küçük gruplar halinde saatlerce otel civarında dolaştıkları görülür. Ve bu hal, «Ada Palas»daki müfrit CHP. elemanlarının nazar-i dikkatini çeker... Sorarlar:

«— Kimdir bu insanlar, ne var şu karşıki otelde?..»

Cevap:

Menemen Vak'ası sırasında Dahiliye Vekili olan meşhur Şükrü Kaya.

«— Erbilli Şeyh Esad Efendi Hazretleri karşıki otelde misafirdirler. Bu insanlar o zatı ziyarete gelenlerdir.»

Bu cevabın 1930'larda Şükrü Kaya ve Mahmud Esad gibi şahıslar üzerindeki tesiriyle, «Menemen Vak'ası»nı, Şeyh Esad Efendi'nin Bursa seyahatine bağlayan yukarıdaki iddia üzerinde düşünmek gerek!.. İddiaya göre, mürettep bir irticâ olayı ile Şeyh Esad Efendi ve emsâlinin imhâsına Bursa'da karar verilmiş ve bu kararı müteâkip İstanbul gazetelerinden birinde yayınlanan makale ile Esad Efendi aleyhindeki kampanya başlamıştır.

«Erenköyü'nde Bir Dedikodu» başlığını taşıyan ve baştan aşağı asılsız ithamlarla dolu olan bu makale, Halk Fırkası'na mensup şahıslar elinde bulunan «Vakit» gazetesinde, 18 Temmuz 1930 tarihinde yayınlanmıştır. Yâni, «Menemen Vak'ası»ndan tam beş ay, dört gün evvel!..

İstanbul'da münteşir «Vakit» gazetesinde yayınlanan ma'hud makaleyi okumadan evvel şu kadarını kaydedelim ki, bu yazı tamamen yalan ve iftira ile doludur ve bir gaye uğruna kaleme alındığı yazının her satırında buram buram tütmektedir!..

Meselâ: Esad Efendi'nin köşkünde **«gizli âyinler yapıldığı»** yazılmıştır ki, yalandır!.. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, polis, köşkü devamlı kontrol altında bulundurmuş, hattâ temin ettiği ajanı köşkün içine kadar sokmuş ve bütün bu tahkikatın neticesinde öğrenilmiştir ki, Esad Efendi'nin köşkünde o yıllarda zikir ve âyin yapılmamaktadır!.. Yine ma'hud makalede Erenköy'deki köşkün, müridandan bir hanım tarafından satın alınıp Esad Efendi'ye hediye edildiği yazılmaktadır ki, bu da serâpa yalandır!.. Polis tahkikatına göre: Esad Efendi, Erbil'deki emlâkini satmak suretiyle köşkü bizzat satın almıştır!.. Kaldı ki, Şeyh Esad Efendi'nin şunun bunun yardımına da ihtiyacı yoktur... Polisce yürütülen tahkikat ortaya koymuştur ki, o zatın gerek memleketinde, gerek İstanbul'da bir çok ev ve dükkânları vardır. Ve pâdişahların iltifatına mazhar olmuş bir zat için de, bu kadarcık bir servetin fevkalâdeliği yoktur!..

Yalan ve iftira ile dolu olduğunu kaydettiğimiz makalede, Esad Efendi'nin oturduğu köşkün bir mürid tarafından boyatıldığı, başka bir müridin bütün köşkü muşamba ile kaplattığı, atlas perdelerle donattığı, hattâ bir fayton araba ile iki at daha alındığı yazılıp çizilmektedir ki, bu satırlar gerçek din adamı

na karşı duyulan buğzun tezahüründen başka bir şey değildir. Uzun bir tahsil ve terbiye devresinden ve irşad vazifesinden sonra seksen yaşını aşmış, eser sahibi gerçek bir din adamının, o yıllarda İstanbul'un sayfiye semtlerinden biri olan Erenköy'de, döşeli, dayalı bir köşkte oturması, bir fayton arabası bulunması, makale sahibi meçhul muharrirce çok görülmekte ve çeşitli iftiralarla Esad Efendi lekelenmek istenmektedir!.. Bu iftiralara rağmen gerçek odur ki, köşkün tamiri de, tadilâtı da, satın alınan fayton arabası da, bizzat Esad Efendi'nin şahsî servetiyle temin olunmuştur ve bu gerçek, polis tahkikatı sonunda hazırlanan rapor ile sabittir!..

Bahis mevzuu makaledeki âdinin bayağısı iftiralardan biri de, Esad Efendi'nin **«meçhul bir semtten Erenköyü'ne gelip yerleştiği»**dir!.. Bu satırların hangi gaye uğruna karalandığını izaha bilmem lüzum var mı?.. Yukarıda, Erbilli Şeyh Esad Efendi'nin hayat hikâyesini yazarken, bu zatın memleketini, tahsilini, İstanbul'a gelişini, eserlerini, yıllar boyu devam eden irşad vazifesini, hangi tekke ve zaviyelerde oturduğunu kısa da olsa kaydetmiştik. Bu bakımdan, böylesine âdinin bayağısı bir iftira üzerinde durmak istemiyor, yalnız o makalenin hedefinin ne olduğunu tesbit bakımından mühim olan bu satırları gerçeği teşhir için nakille iktifa ediyoruz!..

Sayfalarımızın darlığı dolayısiyle, ma'hud yazının üzerinde daha fazla durmadan okuyalım şimdi, o yalan ve iftiralarla dolu makaleyi... «Vakit» gazetesinin 18 Temmuz 1930 tarihli nüshasında otuz altı punto harflerle göze çarpan ilk başlık şudur: **«Erenköyü'nde Bir Dedikodu»**. Ve bu başlığın hemen altında daha utak puntolarla dizilmiş ikinci bir başlık: **«Yüzlerce müridi olan bu esrarengiz şeyh kimdir?..»** Bu başlıklardan sonra makale şöyle başlıyor:

«Son zamanlarda bütün Erenköyü ve civarı halkının dilinde dikkate şayan bir dedikodu dolaşmaktadır. Beyaz bir konak etrafında temerküz eden (toplanan) bu dedikodular, Polis Müdüriyetine kadar aksetmiştir.

Söylenenler, Erenköyü'nün hücra bir köşesinde, çamlıklar arasında sakî bir köşkte gizli âyinler yapıldığı, gündüzleri de bu ibâdethânede oturan ihtiyar bir şeyhin, çocuk, kadın, erkek, yüzlerce kişi tarafından ziyaret edildiği mahiyetindedir.

Yine rivayetlere göre bu beyaz konak yalnız civarın değil, çok

daha geniş bir sahada oturan halk içindeki cahillerin, safdillerin nazarında ulvî bir mâbed telâkki edilmekte, muhterem şeyh efendi, hastaları iyileştiren, kayıpları birleştiren kerametler sahibi bir evliya, bir ermiş olarak tanınmaktadır.

Bu Şeyh efendinin şöhreti tâ Trabzon ve Of sahillerinden Antalya, Adana havalisine kadar yayılmış ve her mevsimde buralardan bâzı biçareler, işlerini güçlerini bırakıp, türlü türlü hediyelerle gelerek şeyh efendiye istirhamlarda bulunmaya başlamışlardır.

Mesele ile biraz yakından alâkadar olursanız duyacağınız şeyler şunlardır: Erenköyü'nde, Kazasker Camii civarında, (E...) efendi adında doksan dokuz yaşlarında, beyaz sakallı bir şeyh vardır. Bu zat tekkelerin ilgasından sonra meçhul bir semtten Erenköyü'ne gelmiş ve köşkün bir bölüğüne kiracı olarak yerleşmiştir. Efendi, aradan çok geçmeden muhitte dedikodulu bir alâka uyandırmış ve herkes bunun kerametlerinden bahse başlamıştır.

Biraz sonra şeyhin oturduğu evde kalabalık bir mürid kafilesiyle âyin yapıldığı, onun ayrı ayrı topluluklara vaız ve irşadlarda bulunduğu ve her isteyenin, bir tekke imiş gibi burada günlerce yatabildiği şâyi' olmuş, iş büyümeğe, dallanıp budaklanmaya başlamıştır.

Bu sıra (E...) Efendi'nin müridlerinden (Z...) Paşa'nın yakını (S...) Hanım, şeyhin şimdi oturduğu beyaz konağı ona satın almış, diğer bir mürid köşkü boyatmış, bir başkası da baştan aşağı muşamba döşetmiş, atlas perdeler, mobilya, hattâ siyah bir fayton araba ile iki at alarak şeyhin istirahatini temin etmiştir.

Her gidenin mutlaka bir şey götürdüğü, uzaktan gelenlerin, kimsesi olmıyanların bir imaret gibi orada yatırıldıkları, iaşe edildikleri (yedirilip içirildikleri) söylenmektedir.

Bunlara nazaran şeyh efendi, yeşil çamlıklar içinde gömülü beyaz köşkünde beş para masraf etmeden bir cennet hayatı yaşamakta, tenekelerle yağ, un, kahve, şeker, hattâ çikolata sağdan soldan yağmaktadır.»

İşte budur «Vakit» gazetesinde yayınlanan asılsız ithamlarla dolu makale!.. Geçelim şimdi bu makalenin neşrinden sonraki olaylara!..

Asılsız ithamlarla dolu olduğuna baştarafta temas ettiğimiz bu makale, «Vakit» gazetesinin 18 Temmuz 1930 günkü nüshasında yayınlanır ve o tarihten tâ Menemen Vak'asına, yâni 23 Aralık 1930 gününe kadar işbu makale hiç bir resmî makamı alâkadar etmez, harekete geçirmez!.. Meselâ: Dahiliye Vekâleti, bu makaledeki iddialar hakkında bir soruşturma açılıp açılmadığını İstanbul Valiliğinden sormaz!.. Savcı, bahis mevzuu makaleyi bir ihbar telâkki etmez!.. Yalnız İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Şeyh Esad Efendi'nin köşkünü içerden ve dışarıdan kontrola devam eder ve bu konrolla ilgili olarak 2 Ağustos 1930'da Dahiliye Vekâleti'ne bir rapor gönderir amma, bu rapora da itibar eden olmaz!..

O günlerde çok basıp satan bir İstanbul gazetesinde yayınlanan yukarıdaki **«Erenköy'ünde Bir Dedikodu»** başlıklı makaleye karşı resmî makamların bu vurdumduymazlığı hayli mânidardır ve Menemen Vak'asının mürettep olduğu yolundaki iddialar bu vurdumduymazlığa dayanmaktadır!.. Unutmamak lâzımdır ki, Menemen Vak'asının zuhurundan beş yıl evvel 13 Şubat 1925'de meşhur **«Şeyh Sa'd İsyânı»** patlak vermiş ve bir çok kimsenin yakalandığı bu isyân dolayısıyle **«Takrir-i Sukûn Kanunu»** çıkarılmış, isyân bölgesinde Örfî dare/Sıkıyönetim ilân edilmiş, **«İstiklâl Mahkemeleri»** kurulmuş ve o isyân, böylesine fevkalâde tedbirlerle önlenebilmiştir-..

Binaenaleyh, bir irticâ olayı olarak ele alınan ve bastırılabilmesi için fevkalâde tedbirlere lüzum görülen «Şeyh Said İsyânı»ndan beş yıl sonra yayınlanan «Vakit» gazetesindeki makale, o devirde hükümeti mutlaka alâkadar etmeli, ilgili makamlar bu makale üzerine eğilip bir soruşturma açmalı idiler!.. Bu vazife yapılmamış, hergün memleketin dört bucağından gelen kimselerce ziyaret edildiği, gizli zikir ve âyinlerin yapıldığı, müridleri tarafından beslenip Erenköyü'ndeki beyaz köşkte bir «cennet hayatı yaşadığı» iddia olunan Şeyh Esad Efendi hakkındaki neşriyat, resmî makamları —nedense— alâkadar etmemiştir ki, bu vurdumduymazlık —yukarıda kaydettiğimiz gibi— o nazik devrede pek mânidardır!..

«Vakit» gazetesinde yayınlanan Şeyh Esad Efendi aleyhindeki makale, neşrinden beş ay, dört gün sonra patlak veren Menemen Vak'asını müteâkip, ilgililerce ele alınmış ve Manisa Savcılığı bir şifreli telgrafla ma'hud makalenin yayınlan-

Menemen Davâsına bakan Muğla Başkanlığındaki heyet

dığı «Vakit» gazetesini İstanbul Savcılığı'ndan istemiştir'.. Okuyalım Manisa Savcılığı'na verilen cevabı:

«15 Ocak 1931 tarih ve 86 numaralı şifre tele cevaptır: Erenköy'de beyaz bir konaktan bahseden «Vakit» gazetesinin 18 Temmuz 1930 tarih ve 498 numaralı nüshası leffen (ilişikte) gönderildi. 19 Temmuz 1930 tarihli nüshasında da bu meseleye dair neşredilmiş bir fıkra görülmediği beyan olunur efendim.»

Bu cevabî şifreden hemen beş gün sonra Manisa Savcılığı, bu kere de, ma'hud makale dolayısıyle yapılan tedkikatı sormuş ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne havale olunan bu tezkereye, Polis Müdürünün imzasını taşıyan 9 Şubat 1931 tarihli şu yazı ile cevap verilmiştir:

«Vakit gazetesinin 18 Temmuz 1930 tarihli nüshasında intişar eden «Erenköyü'nde Bir Dedikodu» serlevhalı makale üzerine o zaman yapılan tahkikatta, bu şeyhin uzun müddetten beri tarassut altında bulundurulan Erbilli Şeyh Esad Efendi olduğu ve bu zatın 331 (Milâdî 1915) senesinden çok evvel memleketi olan Erbil'den İstanbul'a gelerek han, otel köşelerinde yaşamakta iken intisab ettiği vükelâ-yı sâbıkadan merhum Derviş Paşa'nın iane ve yardımı ile Şehremini'nde kâin ve şimdi kapalı bulunan «Kelâmi Dergâhı»na Şeyh tayin edilerek birçok ricâl ve vükelânın teveccühünü celbetmesi ve az zamanda halk üzerinde büyük nüfuza sahip olması üzerine devrin pâdişahı

Abdülhamid'in şüphesini uyandırdığından Erbil'e sürüldüğü ve Meşrutiyetin ilânından sonra tekrar İstanbul'a gelen şeyhin, adı geçen tekkede âyin yapmağa başladığı ve biraz sonra da Bâb-ı Meşihat'da âza ve bilâhare Meclis-i Meşayih'de (Şeyhler Meclisinde) riyasete terfian tayin kılındığı ve o babdaki kanun hükümlerine tevfikan tekkesinin kapatılmasından sonra Erenköy'de Ziya Paşa köşküne nakledlerek bir müddet kira ile oturduktan sonra iki sene evvel şimdi oturduğu Şevki Paşa köşkünü Erbil'deki emlâkini satmak suretiyle tedarik ettiği para ile iki bin liraya satın alarak bu köşkte bözi tamirat ve tadilât yaptırarak oturduğu ve bundan başka gerek Erbil, gerekse İstanbul'da müteaddid ev ve dükkânları bulunduğu ve kendi malı bulunan iki eşeği satıp üzerine bir miktar para ilâvesiyle seksen liraya bir körüklü araba ve bir at aldığı, maamafih seksen yaşlarında bulunan mumaileyhin evine Konyo'dan ve diğer mahallerden birçok zengin ziyaretçiler gelerek kendisine para yardımında bulundukları ve hediyeler de getirdikleri dosyasında mevcut malûmattan anlaşılmış ve keyfiyet 25 Ağustos 1930 günü Dahiliye Vekâlet-i Celilesine de tafsilen arzedilmişti.

Daima tâkibimiz altında bulunan Şeyh Esad'ın köşküne, Konya ve sair vilâyet halkından birçok misafirlerin geldikleri ve hediyeler getirdikleri ve Cuma günleri İstanbul'dan birçok misafir gelerek Şeyhi ziyaret ettikleri ciheti de ayrıca Vekâlet-i Celile'ye (Dahiliye Vekâleti'ne) bildirilmişti.

Fakat âyin ve zikirler yapılmadığı gerek harici tarassutlarımızın verdikleri raporlar ve gerekse dahile nüfuz careleri düşünülerek, eskiden şeyhi tanıyan ve bu sebeble şeyhin evine hizmetkâr suretiyle sokulan teşkilâtımıza mensup bir memurun validesinden alınan malûmattan anlaşılmakta idi.

Nakşî tarikatını ihyâ ve inkişafına hâdim olmak üzere ve kanunen müdahaleyi dâvet ettirecek bir şekil ihdas edebilmek gayesiyle Konya vilâyetinde hâdis olan bir meseleden dolayı mezkûr vilâyete yazdığımız tahriratta, Şeyh Esad Efendi'nin tevsi-i tarikat için Konya'da şebeke teşkil ettiği hakkında evrak-ı tahkikiye tanzimine kifayet edebilecek derecede bir malûmat mevcutsa, ifadelerin zaptedilerek gönderilmesi yazılmış ve tevessül kılınan kanunî yollar ile de bu noktanın ihzarına medar olacak müsbet bir cevap alınamamıştı.

Binaenaleyh Şeyh Esad'ın dikkat-i câlip halleri dolayısıyle

tekke'lerin daha kapatılmalarından evvel nazar-i dikkati celbederek tarassut altına alınmış ve hakkında malûmat istihsal eylemiş olduğu maruziyle İstanbul Cumhuriyet Müdde-i Umumiliği câni.b-i âlisine takdim kılınır.»

Polis Müdürü'nün imzasını taşıyan bu raporu okuduktan sonra akla gelen sual, yaşayışı kanunlara tamamen uygun olan ve bu gerçek bizzat polis yetkilileri tarafından itiraf edilen Şeyh Esad Efendi'nin Derviş Mehmed ve onun çılgınlığıyla mes'ele ne alâkası olduğudur!..

Hemen kaydedelim ki, Şeyh Esad Efendi'nin ne Derviş Mehmed serserisi ve ne de onun çılgınlığıyla alâkası yoktur!. Baştarafta naklettiğimiz iddiaya göre Menemen Vak'ası, Şeyh Esad Efendi'nin Bursa seyahati esnasında bâzı müfrit CHP'lilerce hazırlanmış, «Vakit» gazetesinde yayınlanan asılsız ithamlarla dolu makale bu hazırlığın icabı olarak neşrolunmuş, bilâhare bir ajan marifetiyle Manisa'da Derviş Mehmed serserisi o ajanın talimatı dahilinde «Menemen Vak'ası» denilen irticâ oyununu sahneye koymuştur!..

Verilen talimata göre: Namazı müteâkip Camiden çıkarılacak Sancak meydana dikilecek, «bu Sancağın altına toplanmıyan kâfirdir!» denerek halk tahrik olunacak, anarşi körüklenecek ve bu arada mutlaka kan dökülecektir!.. Derviş Mehmed ve avanesi kan dökülüp, kargaşalık büyüdükten sonra sür'atle vak'a mahallinden ayrılacaklar ve mel'anetlerine karşılık her biri para ile mükâfatlandırılacaklardır!..

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, bu planın en mühim kısmı gerçekleşmiş, fakat olayın faillerinden üçü va'd edilen parayı alamadan, müsademe esnasında öldürülmüşlerdir!.. Derviş Mehmed adlı esrarkeşin Mehdiliğine inanan budalalardan biri, kaçıp Manisa yolunu tutmuş, Zeki Mehmed ise, müsademenin başlamasından bir müddet sonra ölü taklidi yaparak meydana uzanıvermiş, bilâhare ölmediği anlaşılıp da ellerine kelepçe vurulurken:

«— Bunlar da ne be!.. Hani bize para vereceklerdi?..» demekten kendini alamamıştır!..

Peki, bu irticâ oyunu neden başka bir yerde değil de, Me-

nemen'de sahneye konmuştur?.. Bu sualin cevabı, Menemenlilerin Serbest Fırka'ya sahip çıkmaları, Serbest Fırka ileri gelenlerini görülmemiş tezahüratla karşılamaları ve muhalif Fırkaya gösterilen bu yakın alâkaya karşı CHP'lilerin yüzlerine bakmamalarında düğümlüdür!.. Nitekim Menemen Vak'asını müteâkip devrin Başvekili İsmet (İnönü) Paşa'nın ilân edilecek Örfi İdare (Sıkıyönetim) mevzuunda Meclis'de yaptığı konuşmadan sonra söz alan, münfesih Serbest Fırka idarecilerinden Kars meb'usu Ağaoğlu Ahmed Bey'in alınan şiddet tedbirlerine itirazı üzerine, Urfa meb'usu Ali Sâib:

«— Efendiler, hâdise çıkan Menemen'e Ahmed Bey, bundan üç ay evvel seyahat etmiştir. Hâdise çıkan yerlerde o şehitlin (Kubilây)ın kafasına takılan bayrak, onları istikbâl etmişti. Ben isterdim ki, Ahmed Bey kürsüye çıktığı zaman; efendiler, bu teşkilât yapılırken etrafımıza toplananlar, bizi bayrakla karşılayanlar mürteciler imiş. Bize, çok iyi yaptınız, çok iyi bir teşkilât yaptık, Cumhuriyeti muhafaza edeceğiz diyen adamlar, meğerse kana susamış, vatandaşların kanını içmek istiyormuş. Binaenaleyh, bu kürsüye geliyorum, sizden af diliyorum, beni affedin, deselerdi, kendisinin elini öpecektim» sözleriyle Serbest Fırka'nın Menemen'de gördüğü yakın alâkaya temastan kendini alamamıştır!..

Menemen Vak'ası mevzuunda akla gelen bir başka sual de, bu olay dolayısıyle başta Şeyh Esad Efendi olmak üzere neden hep Nakşibendi büyüklerinin toplanıp Divan-ı Harb huzuruna çıkarıld.klarıdır... İddiaya göre, bu husus, Mareşal Fevzi Çakmak'la Dahiliye Vekili Şükrü Kaya arasındaki ihtilâftan doğmuştur... Birbirlerini hiç sevmeyen bu iki şahıstan Mareşal'a göre, Şükrü Kaya **«ahlâksız herif»**dir!.. Şükrü Kaya'ya göre ise, Mareşal **«ahmağın biri»**dir!.. Ve yine bir iddiaya göre: Mareşal Nakşibendî tarikatına mensubdur. Bursa seyahatinde Şeyh Esad Efendi'ye gösterilen yakın alâkayı bizzat gören Şükrü Kaya, Menemen Vak'asından istifade ile Mareşali lekelemek istemiş, fakat buna muvaffak olamamıştır!..

Menemen Vak'ası ile alâkalı olarak bugünedek öne sürülen çeşitli iddiaları böylece hulâsa ettikten sonra, geçelim muhakeme safhasına... Biz burada, Savcının iddianâmesi ve sanık olarak Divan-ı Harb huzuruna çıkarılanların müdafaaları

üzerinde ayrı ayrı durmayacağız. Ancak şu kadarını kaydedelim ki, bu olay dolayısıyla yüz yedi kişi, Mustafa Muğlalı başkanlığındaki Örfi İdare Mahkemesi'nde yargılanmış ve bunlardan otuz yedisi idâma mahkûm edilmişlerdir!.. Bilâhare bu otuz yedi idam mahkûmundan yedisi hakkındaki karar bozulmuş, ikisi vefat etmiş ve diğer yirmi sekiz kişi, 1931 yılının 3/4 Şubat gecesi sabaha karşı idâm edilmişlerdir.

Böylece, yüz yedi sanıktan yirmi sekizi idâm edilirken; on biri hakkında men'-i muhakeme kararı verilmiş; yirmi kişi beraat etmiş; kırk altı sanık bir yıldan yirmi dört yıla kadar muhtelif hapis cezalarına çarptırılmış, ikisi de hastahanede vefat etmişlerdir ki, bunlardan biri Şeyh Esad Efendi, diğeri de Mustafaoğlu Abdülkerim'dir...

Başlıbaşına bir tedkik mevzuu olan bu mühim olaya sayfalarımızın müsaadesi nisbetinde ışık tutmaya çalışırken hemen ilâve edelim ki, nasıl meşhur 31 Mart irticâ oyunu ile gerçek Müslümanların alâkası yokso, Menemen Vak'ası ile de, gerçek Muslumanların alâkaları yoktur!.. Bu olay, ister yukarıda kaydettiğimiz iddiadaki gibi bir tertip eseri olsun; ister Serbest Fırka'nın irticâa ta'viz vermesi neticesinde doğmuş olsun, her iki halde de Menemen Vak'asından Müslümanlar sorumlu değillerdir!.. Derviş Mehmed adlı esrarkeş, bu olayı ister bir menfaat karşılığında yapmış olsun; ister kendiliğinden «Şeriat» adına böylesine bir hâdiseye meydan vermiş olsun, şu veya bu.. her ne şekilde olursa olsun Menemen Vak'ası gerçek Müslümanların tertibi değildir!..

Gerçek Müslüman basiret sahibidir ve böyle Menemen Vak'ası gibi bir çılgınlıkta basiret sahibi Müslümanın yeri yoktur! (*)

(*) Nitekim Kubilay'ın eşi Fatma Vedide Hanım 1982'de «Hürriyet» gazetesi muhabirine: **«Ben, eşimin katledilmesi olayından sonra bu menfur olayı genelleştirerek Menemenlileri de, din adamlarını da hakir gösterenlerden yana değilim. Ayrıca, eşim Kubilay'ı bir din düşmanı olarak göstermek isteyenleri de kınıyorum»** demiş; oğlu Vedat ise şöyle konuşmuştur: **«Bu olay pekala Karşıyaka'da da olabilirdi. Ne Menemenlileri, ne de bütün din adamlarını suçluyorum. Bence olayın elebaşısı Derviş Mehmed denilen adam... Din kisvesi altında kendi görüşleri doğrultusunda bir takım işlere giren bir yobazdan başkası değildi.»** (Bkz: 19 Aralık 1982 Pazar günkü «Hürriyet» gazetesi ilâvesi.).

İSMET İNÖNÜ'NÜN BAŞBAKANLIKTAN UZAKLAŞTIRILMASI VE SONRASI...

İsmet İnönü, 1 Mart 1935 tarihinde kurduğu hükûmetin başından 1937 yılının yirmi Eylül günü ayrılmış ve o gün, Anadolu Ajansı şu resmî tebliği yayınlamıştır:

«Başvekil Malatya meb'usu İsmet İnönü'ne talebi ve ricası üzerine, Reisicumhur Atatürk tarafından bir buçuk ay mezuniyet verilmiş ve Başvekâlet Vekâletine, İktisat Vekili Celâl Bayar tayin edilmiştir.»

Bu resmî tebliğin neşrinden bir müddet evvel: **«Son günlerde benim hükûmetten çekileceğim hakkında veya bâzı vekillerin çekilmeleri suretiyle Kabinede değişiklik vuku bulacağına dair şayialar olduğunu bâzı neşriyattan anlıyorum. Vatandaşlarımı ve Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile alâkadar olanları tatmin için söylemeğe lüzum görüyorum ki, benim, hükûmet riyasetinden çekilmemi icab ettirecek hiç bir sebeb ve zaruret yoktur...»** diyen İsmet İnönü'nün böyle bir ânda işbaşından uzaklaştırılmasının **«sebeb ve zaruret»**leri acaba nelerdi?!..

Uzun yıllar Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği yapmış olan Hasan Rıza Soyak'ın kaydettiğine göre bu **«sebeb ve zaruret»**lerden biri şudur. Diyor ki, Genel Sekreter hâtıratında:

«Ben o sırada Köşkten ayrılmıştım; hâdiseye bizzat şâhid olmadım. Fakat sofrada bulunan zevattan bâzılarının hikâye ettiklerine göre, esefle karşıladığım hâdise şöyle cereyan etmişti:

Sofrada bir müddet öteden beriden konuşulmuş... Bir ara Başvekil (İsmet İnönü) birdenbire alevlenmiş; Atatürk'e:

«— Sen, benim söylediklerimi başkalarından tahkika kalkışıyorsun. Etrafında bulunanlar benim aleyhimde tezviratta bulunuyorlar... Sofradan emirler alıyoruz ve bunlar yüzünden büyük sıkıntılara düşüyoruz» yolunda konuşmaya başlamış... Atatürk bu sözlerden ve ifade tarzından ilk ânda hayrete düşmüş, ama vaziyeti kavramakta da gecikmemiş... Bir yandan sofradakilere: **«Birdenbire buna ne oldu?»** suali ile hayretini belirtmiş, bir yandan da İnönü'ye:

«— Evet, senin hakkında bana çok şeyler söyleniyor, hattâ aleyhinde bir çok yazılar da alıyorum; fakat sana itimadım olduğu için bunların hiçbirine aldırış etmiyorum» cevabını ver-

mış. Arkasından yarı ciddi, yarı şaka Şükrü Kaya'ya çatmış:

«— Galiba işi sen karıştırdın Şükrü Kaya!.. Bugün çiftlikte geçen muhavereyi kendisine hikâye ettin değil mi?.. Yoksa Vekiller Hey'eti gündeminde bira fabrikası meselesi de mi vardı beyefendi?» diye sormuş. Buna Şükrü Kaya'dan evvel, İnönü cevap vermiş:

«— Benim Vekillerim bütün gördüklerini ve duyduklarını bana bildirmeğe mecburdurlar.»

Atatürk halâ sükûnetini muhafaza ediyor, mütemadiyen konuşma mevzuunu değiştirmeye çalışıyormuş... Bu sefer Ziraat Vekili Şakir Kesebir'e dönmüş:

«— Bugün Çiftliği gezdim, bilhassa Karadeniz havuzunun etrafındaki meyva ağaçlarını biraz bakımsız buldum», demiş. Şakir Kesebir yerine de, yine Başvekil konuşmuş ve Atatürk'e şu ihtarda bulunmuş:

«— Bunları Hasan Rıza ve Tahsin Beylere söylersin!»

Atatürk artık dayanamamış, ayağa kalkmış:

«— Anlaşıldı bu gece doğru dürüst konuşamayacağız» demiş ve sofrayı terketmiş.»

İsmet İnönü'nün o gün'erdeki durumuna Yakup Kadri Karaosmanoğlu da temas etmekte ve: «Bir akşam, Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı sofrasında, eski Maârif Vekillerinden Esad Bey'i vazifesinden affedip yerine Reşid Galib'i getirmek istediğini bildiren bir telgrafına geç vakit, Ankara'dan verdiği cevapta: **«Gece yarısı, gaflet uykusundan uyandırılarak Kabinesinde değişiklik yapılmak istendiği haberini alan bir Başvekil'in, bu hususta ileri süreceği mütalâadan nasıl bir fikir selâmeti beklenebilir»** tarzında bir dil kullanışı, o sıralarda ne kadar buhranlı bir ruh hali içinde bulunduğunu, pek belirli bir şekilde meyda koymuştu» demektedir.

Hasan Rıza Soyak, İnönü'nün işbaşından uzaklaştırılması mevzuunda da şunları yazıyor: «Dolmabahçe Sarayı'nda Tarih Kongresi açılacağından, o akşam tekrar İstanbul'a hareket etti. Başvekil İsmet İnönü de beraberdi.

Şimdi beyaz tren adıyle anılan trenin Cumhurbaşkanına mahsus olan arka salonunda bulunuyorduk. Tren hareket edince Atatürk, İnönü'nü işaret ederek: **«İkimizi ya'nız bırakınız»**

emrini verdi. Birer birer salondan çıktık. Cumhurbaşkanı ile Başbakan, geceki hâdiseden sonra ilk defa olarak yüz yüze geliyor, başbaşa kalıyorlardı.

Ben trenin yâverlere tahsis edilen, küçük salonuna çekilmiştim; on, on beş dakika sonra, İnönü bu salondan gecerek vagonuna gitti. Arkasından Atatürk'ün beni istediğini haber verdiler, kalktım, yanına gittim.

«Gel gel! Meseleyi hallettik, otur da anlatayım», dedi... «İnönü ile yalnız kalınca: **«Ee... Şimdi ne yapacağız?»** diye söze başladım. İki eliyle yüzünü kapadı, heyecanlanmıştı. Teskine çalıştım: **«Sakin ol da meseleyi sükûnetle konuşup halledelim»** dedim ve sövle devam ettim:

«Görüyorum ki, sen çok yorgun ve hattâ hastasın. Uzun zaman istirahate ihtiyacın var; bu itibarla mesai arkadaşlığımıza bir müddet ara vermemiz muvafık olacaktır... Şimdi karar verelim, yerine kimi tavsiye edersin?» diye sordum. Bu sualime: **«Sen kime emreder ve zahir olursan o muvaffak olur»** cevabını verdi. Tekrar sordum: **«Celâl (Bayar) Bey muvafık mıdır?»** Bunu da aynı şekilde cevaplandırdı...»

Olayların bundan sonrası Kandemir'e göre şöyle cereyan etmiş: «Atatürk, **«mesele»**yi İsmet Paşa ile başbaşa bu şekilde hâl ve faslettikten sonra, Tarih Kurultayı'nın toplantısını mutekip o gece, yine Dolmabahçe Sarayı'nda Kurultayın âzalarından Fuad Köprülü, Hasan Reşid, Cevad Dilemre, Ali Canib, Necmi Dilmen beyler gibi tanınmış zevata verdiği ziyafette hâlâ zihnini işgal ettiği anlaşılan aynı **«mesele»**yi, şu şekilde açıklıyor:

«— İsmet Paşa bana isyân etti: Evet, isyân etti. Ben de kendisine, sen hastasın, sana izin veriyorum, biraz istirahat et, dedim. Heybeli'ye gönderdim.»

Ertesi geceki yemekte, yine aynı zevatla Ce'âl Bayar'ın da hazır bulunduğu sofrada ise, **«mesele»**nin sebebini izah etmek istiyerek şöyle diyor:

«— Ben bu İsmet'i yirmi senedir yola getiremedim. O kadar kararsız, mütereddittir ki, Ordu Kumandanlığı edemez. Askerlik malûmatı şüphe yok ki, vardır. Fakat işte o kadar... Belki Erkânıharb Reisi olabilir ama, Ordu Kumandanı, asla! Vehim hastası... Zannediyor ki, memleketi kendisi idare ediyor. Bana

dedi ki: «Başvekil miyim, kıçvekil miyim, anlayamıyorum, nefes aldırmıyorsunuz. Kendi düşüncelerimi, kendi nokta-i nazarlarımı tatbik edemiyorum.» Yâni demek istiyor ki, ben ona muhtacım. Asla...»

***

Celâl Bayar'ın Başvekâlet Vekâleti 25 Ekim 1937 tarihine kadar devam etmiş ve o gün yayınlanan bir «Resmî Tebliğ» ile İzmir meb'usu Celâl Bayar'ın Başvekâlete asaleten tayini efkâr-ı umumiyeye duyurulmuştur. Okuyalım bu Resmî Tebliği:

«Malatya Meb'usu İsmet İnönü, bu ayın yirmi beşinci günü Başvekâletten istifasını vermiştir. Reisicumhur Atatürk, İzmir Meb'usu Celâl Bayar'ı Başvekâlete tayin ve Kabineyi teşkile me'mur etmiştir. Reisicumhur aynı gün de arzolunan İcra Vekilleri Hey'etini tasdik buyurmuşlardır. Keyfiyet B.M.M.'ne yazılmıştır. Reisicumhur Atatürk, Vekâletler Siyasi Müsteşarlıklarına intihab edilen zatların tayinlerini de tasdik buyurmuşlardır. Hükûmet ve Parti Teşkilâtımızın birleştirilmesi dolayısiyle Malatya Meb'usu İsmet İnönü, Parti Umumi Reis Vekilliğinden de, istifa etmiş ve bu vazife Başvekil Celâl Bayar'a tevdi olunmuştur...»

Böylece İnönü'nün Başbakanlığı sona ermiş ve İsmet Paşa Başvekâlet sandalyesine bir daha ancak 27 Mayıs hareketinden sonra oturabilmiştir!..

İnönü'nün, neden ve niçin Başbakanlıktan uzaklaştırıldığını kaydetmiştik. Bu bakımdan gecelim şimdi onun, hükûmet başından alınmasından sonraki durumuna...

Uzun yıllar Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği yapmış olan Hasan Rıza Soyak, o günlere aid hâtıralarını şöyle anlatıyor:

«Yeni Kabinede, eskisine nazaran pek az değişiklik vardı. Ziraat Vekili Şakir Kesebir, bu Vekâlet dahi üzerinde kalmak üzere, Bayar'dan açılan İktisat Vekâleti'ne nakledilmiş, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliğine de, Dr. Refik Saydam'ın yerine Aydın meb'usu Dr. Hulûsi Alataş tayin olunmuştu; diğer Vekiller yerlerini muhafaza ediyorlardı.

Dr. Refik Saydam, Celâl Bayar Kabinesine girmek istemediğinden kendi arzusu ile Sıhhiye Vekilliğinden ayrılmıştı. Ata-

türk onun hiç beklemediği bu hareketini idrâksizlik olarak tavsif eylemiş, üzülmüştü. Bununla beraber şahsı ile, eskisi gibi ilgilenmekten geri durmadı; bana kendisi ile görüşüp, bundan sonraki hayatını nasıl tanzim edeceğini öğrenmek vazifesini verdi.

Doktor Refik Saydam bekârdı. Çankaya'da senelerce evvel Atatürk tarafından yaptırılıp kendisine hediye edilen ve Umumî Kâtiplik ikametgâhının yanında bulunan bir köşkte oturmakta idi. Ziyaretine gittim, söz arasında bir münasebet getirerek: **«Komşuyuz, şimdi meşguliyetiniz de azaldığına göre daha çok görüşmeye fırsat ve vakit bulacoğız»** dedim. Üzüntüsünü belli etmiye çalışarak:

«— Maatteessuf Hasan Rıza!.. Komşuluğumuz devam edemiyecektir. Çünkü ben artık bu evin ağır masrafını karşılayamam. Gelirim buna müsait değildir. Her gün şehre in'o çıkmak için hususi vasıtam da yoktur. Binaenaleyh, burayı kiraya verip, şehirde Anadolu Kulübü'nde bir odaya nakletmeyi düşünüyorum. Oraya gelirs'n, görüşür, konuşuruz» cevabını verdi.

İstenileni öğrenmiştim, veda edip, ayrıldım. Köşke geldim ve Atatürk'e muhaveremizi arzettim. **Biraz düşündükten sonra, İsmet Paşa'nın Başvekillikten ve Saydam'ın Vekillikten ayda ne miktar maaş aldıklarını sordu.** «Aklımda kaldığına göre. Başvekilin meb'usluk maaşından başka ayda bin ve Vekillerin de beşer yüz lira tahsisat aldıklarını, fakat bunlardan vergiler kesilmekte ve tabiatiyle ellerine geçen miktarların do azalmakta olduğunu söyledim.

«— Sen onu bırak!.. Her ikisinin hayatlarında bir değişiklik olmasını istemem. Şimdi İş Bankası'na ayrı ayrı iki tezkere yaz. Bugünden itibaren her ay İsmet Paşa'ya maaş hesabından verilmekte olan iki bin lirayı üç bin olarak ödesinler (Atatürk, senlerden beri İnönü'ye maaşından ayda iki bin lira yardımda bulunuyordu). **Dr. Refik Saydam'a da aynı hesaptan ayda beş yüz lira versinler. İsmet Paşa'nın vasıtası temin edilmiştir. Dr. Saydam'a da, bizim otomobillerden birini tahsis edersiniz»** emrini verdi. Derhal mektupları yazdım, imza ederken, Dr. Saydam'ınkini bizzat görüp vermemi ve arzusunu söylememi, diğerini de Bankaya göndermemi söyledi.

Tekrar Saydam'a gittim, emri tebliğ ettim ve mektubu ver-

dim. Atatürk'ün bu âlicenablığından pek mutehassis oldu, gözleri yaşardı. Kendisine şükranlarıyle beraber hiç bir zaman ve hiç bir vaziyette eksilmesine imkân olmıyan derin bağlılık ve minnettarlık duygularını arzetmemi rica etti. Aldığım emirleri ifâdan başka bir şey yapmadığım halde bana da, hararetle teşekkür etmek nezaketini gösterdi.

Artık evinde kalmış, emrine verilen otomobili kullanmaya başlamıştı. Bu vaziyet, Atatürk'ün fâni hayattan çekildiği güne kadar böylece devam etmiştir. İş Bankası'ndan aldığım son hesaba göre gerek İnönü, gerek Saydam kendilerine tahsis edilen yardımın Kasım 1938 ayına ait olanını da tahsil etmişlerdir.

İsmet İnönü'nün Başbakanlıktan uzaklaştırıldıktan sonraki yaşayışı mevzuunda ise Kandemir şunları yazıyor:

«İsmet Paşa, Başvekâletten ayrıldıktan sonra, menkûb bir vaziyette yaşarken arada bir olsun Atatürk'ü ziyarete devam ettiği sırada, Ankara'da bir gün maç seyretmek için stadyuma gidiyor. Çıkarken, bir rivayete göre kendisine hâlâ bağlı kalmış bulunan Vali Nevzad Tandoğan'ın teşvikiyle, bir rivayete göre de, seyircilerin arasındaki taraftarlarının önayak oluşlariyle «Yaşa!» diye alkışlayan halkın coşkun tezahüratiyle uğurlanıyor.

İsmet Paşa'nın iktidardan uzaklaşışı üzerine mazlûm bir vaziyet alışına rağmen, rahat durmayıp tekrar eski mevkiini elde etmek için bir taraftan Fırka çoğunluğunu, bir yandan da umumî efkârı kazanmak maksadiyle mümkün olan her şeyi yapacağını tahmin edenler, bu tezahüratı bu yolda bir teşebbüs sayarak, Paşa aleyhine kışkırtıcı bir havanın meydana gelmesine sebeb olmuşlar, hattâ Atatürk'ü de aynı havanın tesiri içine almağa çalışmışlardır. Atatürk bu dedikodulara ehemmiyet vermemiş ve bilâkis: «Pekâlâ yapmışlar. Bunca sene Başvekillik etmiş bir adamı alkışlamaktan tabiî ne var? Bu millet, büyük farzettiklerine saygı göstermesini biliyor demektir» diye tasvib etmiş olmakla beraber, nasıl olmuşsa olmuş, etrafındakilerin bir çoğu aynı kanaatte olmadıklarını izhardan çekinmemişler ve bu arada bilhassa Salih Bozok (Bilecik meb'usu) feveran ederek soluğu, toplantı halinde bulunan Fırka Grubunda almıştır.

O güne kadar kürsüye çıkmak âdeti pek olmayan, halim-

selim, kendi halinde kâmil bir insan olarak tanınan Salih Bozok'un, bu defaki soluk soluğa, alı al, moru mor, pürtelâş kürsüye çıkışını gören meb'uslar ve bu meyanda, bir köşede sessiz sedasız oturmakta olan İsmet Paşa, «ne oluyor?» diye bakakalmışlardır!.. Salih Bozok, gittikçe artan bir heyecan ve telâş ile Reisden söz isteyip aldıktan sonra sesini yükseltmiştir:

«— Efendim! İsmet Paşa, evvelki gün stadyumda kendisini halka alkışlatmış... Bu ne demektir? Bundan maksad nedir? Doğrudan doğruya, bizzat İsmet Paşa'dan bu hususta hemen izahat istiyorum!..»

Bütün meb'uslar hayretler içinde, gözlerini, tir-tir titremekte olan İsmet Paşa'ya çevirmişler. Salih Bozok da hâlâ asabiyet içinde cevap bekliyor. İsmet Paşa, bitkin bir vaziyette kürsüye çıkıyor:

«— Ben bir hiçim! Atatürk benim elimden tuttu, en yüksek makama çıkardı. Çoluk çocuğumla bugün bir lokma ekmek yiyorsak, yine onun sayesindedir... O, benim velinimetimdir. Görüyorsunuz ki, bugün yine bir hiçim. Vallahi Billâhi bu işde benim hiç bir kasdım ve haberim yoktur. Ayağım kırılsaydı da, stadyuma gitmeseydim. Bir daha gitmem de, Atatürk, emretsin, çoluğumu çocuğumu alayım memleketin en hücra yerine gideyim. Nâm ve nişanımı sileyim, ortadan kaybolayım» diyor ve yine tir-tir titreyerek, derin bir sessizlik içinde kürsüden inip, gidiyor.

Yine o sıralarda bir gün, Anadolu Kulübü'ne giden Atatürk, tam içeri girerken İsmet Paşa'ya tesadüf ederek, asansöre birlikte biniyorlar. Yukarı çıkarken, Atatürk:

«— Yorgunum... Biraz poker oynayıp yatmaya gideceğim... İçmeğe de niyetim yok» deyince, İsmet Paşa:

«— Vah vah... İşlerle bizzat meşgul oluşunuz, rahatça içmenize mâni olacak derecede yoruyor sizi demek» cevabını veriyor.

Atatürk bu cevaptan, «işte, beni işbaşından uzaklaştırmanın neticesi bu... Bensiz edemezsin...» mânâsını çıkararak, alınıyor ve Kulübde kalmadan, İsmet Paşa'yı da alarak Çankaya Köşkü'ne götürüyor. İçmeyeceğini, istirahate çekileceğini haber vermiş olduğu için kurulmamış olan sofrayı, derhal emir vererek, kurduruyor... Maiyyeti ile beraber sofraya oturur otur-

maz da, İsmet Paşa'ya dönüyor:

«— Lütfen ayağa kalkıp, biraz evvel asansörde bana söylediğin sözü izah eder misin?..»

İsmet Paşa'nın birdenbire rengi atıyor. Söylediklerine Atatürk'ün verdiği mânâyı anlıyarak, ne diyeceğini bilemiyor, kekeliyor:

«— Sayın Büyük Şefim! Vazifeden af buyurulmam suretiyle devlet işlerinin tahmil ettiği...» derken, Atatürk:

«— Bunların bana söylediklerinle bir alâkası yok, otur...» diye, İsmet Paşa'yı susturduktan sonra sesini yükseltiyor:

«— Ne demek istediğini biliyorum. Boş lâflar... Sözlerine dikkat et!.. Her şey olabilir. Fakat ben varım, ben! Anladın mı?»

İsmet İnönü'nün o günlerdeki durumunu Yakup Kadri Karaosmanoğlu ise şöyle anlatıyor:

«Celâl Bayar'ın başvekilliğe «asaleten» tayin edildiğini haber alınca hastalığının «bir müddet istirahat»la geçmeyecek kadar ağır olduğuna hükmederek, büyük bir merak ve endişeye düşmüş ve İsmet Paşa'nın bana, üstüste iki mektup yazarak verdiği teminatla yetinmeyip, bir aylık iznimi kullanarak, Ankara yolunu boylamıştım.

Lâkin, Ankara'ya geldiğimde bir de ne göreyim!.. İsmet Paşa, Anadolu Kulübü'nde bâzı milletvekilleriyle bir briç partisi yapmakta değil mi? Hemen yanına gittim. **«Beni çok meraka düşürdünüz. Hâssaten sizi görmeye geldim»** dedim. İsmet Paşa'da ve yanındakilerde bir şaşkınlık, bir bana yan yan bakış, bir dudaklarda belirmek üzereyken donuveren gülümseme!.. Bu hâl karşısında, ben, işimi gücümü bırakarak tâ Prag'dan kalkıp gelişime bin pişman olmuştum. Kaldı ki, buna da hiç lüzum yokmuş. İsmet Paşa ne hasta imiş, ne de pek fena bir durumda. İşte, önümde sapasağlam oturuyordu ve biraz sonra, briç partisi bitince benimle de, herkesle selâmlaştığı gibi selâmlaşarak ve bu hareketiyle gönlümü kırıp geçirerek oyun salonundan çıkıp gidecekti.

Lâkin, onun çıkıp gidişi üzerinden iki dakika bile geçmeden kulüp garsonlarından biri yanıma sokulup: **«Sizi kapıdan bekliyorlar»** deyince, o gönül kırıklığım bir nevi hayrete inkılâp edecekti. Zira beni kulüp kapısı önünde bekleyenin kim olduğunu düşünmeğe bile hacet yoktu. Bu, İsmet Paşa'dan başka

biri olamazdı. Evet, bu, İsmet Paşa'ydı. Hem, ilk defa olarak, bundan on yedi yıl önce tanıştığım güler yüzlü, cana yakın İsmet Paşa'ydı.

«— Bu akşam bir yere sözlü değilsen gel bize gidelim » dedi ve koluma girerek, beni biraz ötede duran otomobiline götürdü.

İtiraf ederim ki, o anda şaşkınlık sırası bana gelmişti!.. Bu gizli kapalı çağırı neden icabediyordu?.. Onunla benim aramda deminki buzlar, birdenbire neden eriyivermişti?.. Biraz sonra İsmet Paşa'nın âile sofrasında geçirdiğim sıcak ve samimî saatler boyunca zihnimi kurcalayan hep bu sorular olmuştu.

Bunların cevabını, kendi kendime, ben ancak birkaç gün sonra verebilecektim. Ankara'da dolaşan söylentilere göre, İsmet Paşa'yla buluşup görüşmek ya da böyle bir arzuyu göstermek bir çoklarınca büyük bir cesaret sayılmakta imiş. Meğer, İsmet Paşa «tecrid» olunmuş, gözhapsine alınmış bir durumda imiş! Şu halde, İsmet Paşa'nın kendisi de, buna inanmış olacaktı ki, —başıma bir şey gelmesin diye— beni gizlice alıp götürmek gibi bir ihtiyat tedbiri almaya lüzum görmüştü!»

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, devamla diyor ki:

«O günlerde Atatürk'ün geçici bir süre için Ankara'ya gidişi münasebetiyle yapılan bir uğurlama töreninde gözüme çarpan bâzı protokol hâdiselerinden Atatürk'le İsmet Paşa arasındaki açıklığın epeyce genişlemiş olduğunu sezmemek de mümkün değildi. Bu hâdiseleri şöyle tesbit edebilirdim: Dolmabahçe rıhtımından motorlu vasıtalara binilirken bir kargaşalık olmuş, az önce Atatürk'ün hemen iki adım arkasından yürüdüğünü gördüğüm İsmet Paşa «mü'tad zevat»la hükûmet erkânından bir iki kişinin araya girmesi üzerine gerilerde kalıvermiş ve kendisine ancak bizim bulunduğumuz motorda yer bulabilmişti. Baktım: Çehresi gayet asıktı. Hiç konuşmuyor, arasıra kendisine hitap edenlere bile cevap vermiyordu. Hattâ, hep yanıbaşında bulunan ve sarsak kafası her vakitten ziyade titreyen yegâne vefalı arkadaşı ve haldeşi Dr. Refik Saydam'la dahi iki çift lâkırdı etmek isteğini duymuyordu. Bu vaziyet karşısında benim de çenemi bıçaklar açmaz olmuştu.»

İsmet İnönü kendisi de, başvekilliğini ve başvekâletten uzaklaştırılmasını 1968 yılında Abdi İpekçi'ye şöyle anlatmıştır:

«— Atatürk ile birlikte çalışmamızı iki ayrı devrede izah edebilirim. Başlangıçtan hastalığına kadar şöyle olmuştur: Akşamları bir araya gelir, toplanırız. O coşar, biz coşarız. Meydan okuyucu bir takım konuşmalar olur. Hepimiz katılırız buna... Atatürk dahil, şöyle yapalım, böyle yapalım diye bir takım kararlar alır ve gece geç vakit dağılırız. Ertesi sabah uyanınca, düşünürüm. Dün akşam bir takım şeyler konuştuk, bir takım kararlar aldık... Bunlar olacak şeyler değil... Hemen kalkar, Atatürk'e giderim. Onu yatakta iken uyandırırım, oturup konuşuruz. Söylerim: «Dün akşam biz yine coştuk, şunu yapalım, bunu yapalım diye kararlar aldık. Ama olacak şeyler değil, nasıl yapacağız?». «Canım sen bildiğin gibi yap», der bana...

Sonra bir devir olur... Yine aynı şekilde akşamları toplanıp alınmış kararları, ertesi sabah görüşmeye gittiğimde artık: «Sen bildiğin gibi yap» demiyordu, ısrar ediyordu bu sefer... Asabileşiyordu...

İsmet Paşa, başvekillikten uzaklaştırılmasını 1968 yılında böyle anlatıyordu amma, gerek başvekâletten ayrılması, gerek daha sonraki devirde gördüğü muamelenin elbet daha başka sebebleri de vardı. Bir kısmına bundan evvelki yazımızda temas ettiğimiz bu sebeblere; Dr. Reşid Galib meselesi, Kâzım Özalp hâdisesi, Hatay Dâvâsı, Nafia Vekili Ali Çetinkaya ile tramvay şirketi arasındaki ihtilâf, İsmet Paşa'nın kardeşinin durumu ve İnönü - Bayar mücadelesi de ilâve olunabilir. Ve bunların tamamı tedkik edildiğinde görülür ki, İsmet İnönü'nün işbaşından uzaklaştırılmasına sebeb, onun iddia ettiği gibi; değildir!..

——— « ★ » ———

DOLMABAHÇE SARAYI'NDA HAZIRLANAN VASİYETNÂME VE YAĞMA EDİLEN EVRAK-I METRÛKE!..

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın (Atatürk'ün) vasiyyeti hakkında bugüne dek pek çok iddia öne sürülmüş, bu mevzuda birbirini nakzeden çeşitli neşriyat yapılmıştır.

Nedir bu vasiyyetin esası ve nasıl hazırlanmıştır bu vasiyyetnâme?.. Bu suali, o yıllarda Cumhurbaşkanlığı Umumî Kâtibi olan ve vasiyyetnâmenin hazırlanmasıyla vazifelendirilen Hasan Rıza Soyak'ın hâtıratında yazdıklarıyle cevaplandıracağız. Diyor ki, Hasan Rıza Bey:

«Mâruzatım bitince, sağ elini bana doğru uzattı; doktorlar kat'î lüzum olmadıkça kuvvet sarfetmesini men'ettikleri için hareketlerine yardım ediyorduk; elini tuttum, doğruldu; yatağın içine bağdaş kurarak oturdu. Sonra başını önüne eğdi ve ağır ağır konuşmaya başladı:

«— Bu yolda konuşmak, benim için de, senin için de ağır bir şey; ama başka çaremiz yoktur, konuşmaya mecburuz çocuk! Hani seninle ara sıra bir işimizden bahsederdik; hattâ bunun için bir de hususî kanun çıkarılmıştı... Şu vasiyyetnâme meselesi... Bugün, yarın o işi bitirmeliyiz... Nasıl olsa bir gün karnımdan su alınacaktır; ne olur, ne olmaz... Bağırsaklarımdan biri delinebilir, başka bir arıza olabilir; herhalde ihtiyatlı olalım» dedi. Gerçekten bunu beş, altı senedenberi ara sıra görüşüyorduk... Uhdesinde kalmış olan bütün menkul ve gayr-i menkul malları, Partisine bırakmak niyyetinde olduğunu söyler, buna göre bir vasiyyetnâme hazırlamaklığımı emrederdi. Zaten bunu daha 1927 senesindeki Parti kongresinde de ifade etmiş ve sonradan çiftliklerle, bâzı binaları hazineye devreylemiş bulunuyordu.

Aynı meselenin bahis konusu olduğu bir konuşmamızda, bunun Medenî Kanuna göre imkânsız olduğunu, mirasçıların mahfuz hisseleri bulunduğunu arzetmiştim. Cevap olarak:

«— Her ne ise... Bir çaresini bulmalı ve mutlaka istediğim gibi bir vasiyyetnâme yapmalıyız; sen bu işle meşgul ol!» buyurmuştu. Bu hususta büyük hukuk âlimi Saruhan meb'usu rahmetli Mustafa Fevzi Efendi ile istişare etmeği düşünmüş ve kendisine meseleyi açarak mütalâasını sormuştum. Rahmetli Hoca, meseleyi bir, iki gün tedkik ettikten sonra:

«— Paşa Hazretleri için hususi bir kanun çıkartmaktan başka çare bulamadım...» demişti. Keyfiyeti derhal Atatürk'e arzetmiştim. Ve muvafakati üzerine B.M.M.'nce aşağıdaki kanun çıkarılmıştı:

Kabul tarihi: 12.6.1933, numarası: 2307

«Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin, Kanunu Medeni'nin 452'nci maddesi dairesindeki tasarrufları, mahfuz hisseler hakkındaki hükümden müstesna olup, bütün mallarında mutebердir.»

Bu kanun çıktıktan sonra da vasiyyetnâme tanzimini birer suretle ihmal etmiştik, bunda benim büyük kusurum olduğunu itiraf ederim. Ne bileyim, taşıdığı mânâdan dolayı olacak, böyle bir vesika tanzimine bir türlü elim varmıyordu ve her konuşuldukça bir vesile ile ileriye atıyordum.

.....

.....

Vasiyyetnâme için en münasib kanunî şekli tesbit etmek, dikte ettikleri esasları yine kanuna en uygun tarzda ve müsvedde halinde hazırlamak lâzımdı; bu hususta bir hukukçu arkadaş ile istişare etmek ihtiyacındaydım.

Düşündüm, aklıma Kocaeli meb'usu rahmetli Selâhaddin Yargı geldi. Kendisini Atatürk de tanır, takdir eder ve severdi... Ona telefon ettim; mutabık kaldığımız veçhile o gece Osmanbey'deki Suna kahvesinin terasında buluştuk. Beraberce bu konudaki kanun hükümlerini tedkik ettik; vasiyyetnâmeyi kendi eliyle yazıp, kapalı bir zarf içinde Noter'e tevdî etmesi şeklini münasib bulduk. Selâhaddin Yargı'nın tavsiyesiyle bu vazifeyi o zaman Altıncı Noter İsmail Kunter'e yaptıracaktık. İsmail Kunter, Temyiz Mahkemesi âzalığından, noterliğe yeni geçmiş, muhterem bir zattı.

Meseleyi Prof. Neşet Ömer İrdelp'e açtım. Ev halkına (Sarayda bulunanlar kasdolunuyor), noteri konsültasyon için getirdiği eski bir doktor arkadaşı olarak tanıtması hususunda mutabık kaldık.

Selâhaddin Yargı ile bir müsvedde de hazırlamıştık. Ben bunu büyük harflerle tape ettim ve ertesi sabah Atatürk'e kararımızı müsvedde ile beraber arzettim. Dikkatle okuduktan sonra:

«— Derhal yazalım, kapıyı kapa, içeriye kimse girmesin» dedi. Doğrulup yatağın içine oturdu. Önüne ayaklı yemek tablasını aldı, bunu yazı masası gibi kullanıyordu; ara sıra müsveddeye bakarak yazmaya başladı.

Ben yatağın sağ yanında ayakta duruyor, kendisini müthiş

bir heyecan ve teessür içinde seyrediyordum; çok sakindi!.. Arada bir yazdıklarına da göz atıyordum. Hem yazıyor, hem de bâzı kelimeleri değiştiriyor, cümleleri mânâlarına hiç halel getirmeden kısaltıyor ve sadeleştiriyordu.

.....

Vasiyyetnâme aşağıdaki şekli almıştı:

«Mâlik olduğum bütün nukud ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvâlimi, Halk Partisi'ne âtideki şartlarla terk ve vasiyyet ediyorum:

1) Nukud ve hisse senetleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2) Her seneki nemadan bana nisbetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e sekiz yüz, Sabiha Gökçen'e altı yüz, Ülkü'ye iki yüz lira ve Rukiye ile Neb'le'ye şimdiki yüzer lira verilecektir.

3) Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek para verilecektir.

4) Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5) İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.

6) Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.»

Artık işimiz bitmişti, yazdığını aldı, bir zarfa koyup kapadı, baş ucundaki komodinin çekmesine yerleştirdi.

Emrettiği gün ve saatte sayın Noter İsmail Kunter'i dâvet ettik, geldi; kendisine haber verdim, biraz vakit kazandırmamı istedi.

Noteri, Prof. Neşet Ömer İrdelp ile beraber yatak odasının altındaki odada bir müddet beklettik, bu arada bir zabıt tanzim ettik; kendilerinden haber gelince üst kata çıkıp, yanına girdik.

Yataktan çıkmış, traş olmuş, yıkanmış... İpek bir pijama ve yine ipekten koyu kırmızı bir ropdöşambr giymiş, boynuna vişne renginde bir eşarp bağlamıştı, deniz tarafındaki pencerenin önüne koydurduğu şezlongun üzerine oturmuş, sigara içiyordu.

Bizi görünce hafifçe kımıldadı: «Buyursunlar» dedi; tam

karşısına koydurduğu sandalyelerde üçümüze de yer gösterdi, oturduk.

Hatırımda kaldığına göre, bir müddet İsmail Kunter'le İstanbul'daki noter mevcudu ve o sene yeni çıkan Noterlik Kanunu üzerinde konuştu; getirilen kahvelerin içilmesini bekledi, sonra önündeki sigara masasının üzerine koyduğu kapalı zarfı aldı, notere hitaben:

«— Bu benim vasiyyetnâmemdir, icab ettiği zaman lûtfen kanuni muamelesini yaparsınız!» diyerek kendisine tevdi etti. Derhal kalkıp, hep beraber odadan çıktık.»

***

Nasıl hazırlandığını Cumhurbaşkanlığı Umumî Kâtibi Hasan Rıza Soyak'ın hâtıratından naklettiğimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın (Atatürk'ün) vasiyyetnâmesi, Ankara Üçüncü Sulh Hukuk Hâkimi Osman Selçuk tarafından açılmış ve o gün mahkemede, vârislerden Makbule Atadan ile CHP temsilcileri Şükrü Saraçoğlu ve Hilmi Uran hazır bulunmuşlardır.

Vasiyyetnâmenin açılması ve terekenin tesbiti, sonraları çeşitli söylentilere yol açmış ve hattâ bu söylentiler Senato ve Meclis kürsüsüne kadar götürülmüştür!.. Bu, çeşitli söylentilerin neden ve niçinini, vasiyyetnâmeyi açan ve terekeyi tesbit eden Hâkim Osman Selçuk 1969 yılında «Cumhuriyet» gazetesi yazarı Yılmaz Çetiner'e şöyle anlatmıştır:

«— Terekeyi ben tesbit ettim, ve yirmi beş günde bitirdim çalışmalarımı. Ancak, işimdeki sür'at, Nafi Âtıf Kansu'yu kızdırmıştı. Bir hayli münakaşa ettik bu yüzden. O, daha ağır yapmamı arzu ediyordu; ben ise, çabuk bitirmeyi...»

«— Neden acaba?..»

Osman Selçuk tereddüt etti. Cevap vermemek istedi, sorumuzda ısrar ettik. Tarihî bir olayı aydınlatması bakımından sözlerinin büyük değer taşıdığını söyledik. O zaman konuştu:

«— Her halde yevmiye almak için» dedi. **«Bu işle uğraşan hey'etin fazla yevmiye alması için!..»**

Sonra devam etti:

«— Terekeyi tesbit etmek üzere, büyük Atatürk'ün köşküne gidince anahtarları toplamak istedim. Önce, birer tane var, de-

diler. Fakat bir de baktım ki, bir çok anahtar çıktı ortaya. Ve herkeste bir anahtar var!.. Hemen toplamaya başladım bunları. Bir kocaman sandığa doldurdum. Tekrar araştırmalara başlayınca, yeni köşkün bütün kapılarını açan bir «altın anahtar»ın mevcudiyetini duydum. Bir hayli aradım bunu, sordum, soruşturdum; nihayet «altın anahtar»ı getirdiler. Önce bu anahtarın da «tek» olduğunu söylemişlerdi. Sonra ben bunun bir ikincisi olduğunu tesbit ettim. Bütün araştırmalarıma rağmen, bu kapıyı açan ikinci «altın anahtar»ı bulamadık. Sanırım ki hâlâ da (1969'da) ele geçirilememiştir

Sonra, İsmet İnönü'nün Atatürk'e yazdığı bir iki mektup gördüm bu kasada. Bunları, Nafi Âtıf Kansu'ya teslim ettim. O da, İsmet Paşa'ya vermiş bunları!..

Altın anahtarı ve diğer konuları faza kurcalamanın neticesi, Üçüncü Sulh Hukuk Hâkimliğinden, başka yere kaydırıldım... Yerime gelen hâkim ise, bir suçtan dolayı mahkûm edildi.»

«— Bütün bu olayları daha tafsilâtlı açıklamanız mümkün değil mi acaba?. Kurcaladığınız konular, münakaşalar neler di?.. Bunları millete duyurmanız büyük hizmet olacaktır!..»

«— Emekliliğime üç ay var evlâdım. Daha sonra, İnşaallah sırası gelir anlatırım hepsini!..»

Yağma edilen evrak-ı metrûke ve kıymetli eşya mevzuunda daha başka şehadetler de vardır... Meselâ, uzun yıllar Cumhurbaşkanlığı Özel Kaleminde çalışan eski Aydın meb'usu Zühdü Uray bu «yağma» hakkında der ki:

«— İsmet Paşa'nın, Refik Saydam'ın ve diğer önemli zevatın Atatürk'e yazdıkları mektuplar o devrin selâhiyetli kimselerine devredilmiştir... Ancak, bunların, bu mektupların sahibleri ile notlarda isimleri geçenlerin Ata'nın ölümünden sonra bunları aldıklarını duyduk... O günlerde herkesin konuştuğu, birbirine üzülerek anlattığı acı bir olaydı bu... Sonra bir de Atatürk'e hediye edilen üzeri pırlanta, yakut ve zümrütlerle süslü bir kılıç vardı... Bunun da, çiçek bozuğu bir yüze dönüp, delik deşik olduğunu işittim!..»

Aynı mevzu hakkında Yakup Kadri Karaosmanoğlu: «O günlerde, Atatürk'e ait evrakın yağma edildiğini herkes duydu. Vesikaların çoğunun ortadan kaldırıldığı söyleniyordu» derken; o devrin meşhur Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras da:

«— Atatürk'ün notlarını, herkes hakkında kanaatlerini yazdığını bilirim. Gözlerimle görmüşümdür... Sonra onun küçük küçük not defterleri olması lâzımdır!.. Bir gün bana zarfların arasından birini çekip uzattı: «Al bak Tevfik Rüştü», dedi. «Senin hakkında yazdıklarım bunlar...» «Teeddüb ederim Paşam» cevabını verdim. Almadım, okumadım... Daha bunun gibi çok dosyası vardı... Ne oldu acaba?» demiş.

«— İsmet Paşa'nın Atatürk'e yazdığı mektupları nerede olabilir?..» sualini de:

«— Bu mektupları duydum ama, bilmiyorum yerini... Atatürk'ün ölümünden sonra görevden uzaklaştım, biliyorsunuz!» diye cevaplandırıp, ilâve etmiştir:

«— Herkesin kendi aleyhinde mütalâa ettiği vesika'an aldığı doğrudur...»

Ankara Üçüncü Sulh Hukuk Hâkimi Osman Selçuk'un yüz yirmi dört sahifelik bir cedvelde topladığı bütün eşyalar, CHP mümessili Nafi Âtıf Konsu'ya teslim edilmiş ve dört yıl Ankara Halkevi'nin bir odasında kalan bu eşya bilâhare hâkim huzurunda Ziraat Bankası'nda'ki iki çelik kasaya nakledilmiştir.

Üzerlerinde **«Devlet sırrıdır»** ve **«Eşhas»** ibâreleri bulunan dosyalar ve bâzı hususi mektuplar da, bu arada Ziraat Bankası kasalarına konmuş, fakat sonraları —bilinmez ne hikmetse— bunlar kaybolmuş, şu sözler sık sık duyulur olmuştur: **«Bu evrak ve notlar kimin aleyhinde ise, yâni, kimin foyasını ortaya çıkarıyorsa, onlar tarafından vaktiyle ele geçirilmiş veya imhâ edilmişlerdir.»**

Demokrat Parti devrinde, CHP mallarının Hazîneye intikali sırasında, Ziraat Bankası kasalarındaki bütün evrak ve eşya 1955 yılında Maliye Bakanlığı Millî Emlâk Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, 27 Mayıs hareketini müteâkip yapılan çeşitli ihbarlar üzerine Bakanlar Kurulu kararıyle sekiz kişilik bir hey'et huzurunda açılan kasaların mühürlerinin 1955'den beri sökülmediği görülmüştür.

CHP mallarının Hazîneye intikali hakkındaki kanun, 1963'de Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiş ve 1964 yılında İsmet İnönü'nün Başbakan olduğu devrede 6/2538 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyle Ziraat Bankası kasalarındaki evrak ve eşyanın Genel Kurmay Harb Tarihi Dairesi'ne teslimi kararlaştırılmış

ve bu karar üzerine Millî Mücadele ile alâkalı evrak Harb Dairesi'ne teslim edilmiş, diğerleri ise, Cumhurbaşkanlığı arşivine, Türk Tarih Kurumu'na ve Anıt - Kabir Müzesine devrolunmuştur.

1962 yılında Senato ve Meclis kürsüsüne kadar götürülen bu yağma edilmiş evrak ile eşyanın, üzerinde **«Devlet sırrıdır»** ve **«Eşhas»** yazılı dosyalarla ilgili bölümü karanlıktır, kimler tarafından nasıl ve ne şekilde yağma edildiği aydınlığa kavuşamamıştır!..

——— «★» ———

İSMET İNÖNÜ NASIL REİSİCUMHUR OLDU?..

11 Kasım 1938 Cuma günü, Büyük Millet Meclisi'nce Reisicumhur seçilen İsmet İnönü, aynı gün saat on dörtte Meclis kürsüsünde şu şekilde yemin ediyordu:

«— Reis.cumhur sıfatiyle Cumhuriyetin kanunlarına ve hâkimiyet-i milliye esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Türk milletinin saâdetine sâdıkane ve bütün kuvvetimle sarf-ı mesâi, Türk Devletine teveccüh edecek ve her tehlikeyi kemal-i şiddetle men', Türkiye'nin şan ve şerefini vikaye ve iläya ve deruhte ettiğim vazifemin icabatına hasr-ı nefsetmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm.»

Mustafa Kemal Paşa'nın hayatının son yıllarında Başbakanlıktan uzaklaştırılan ve işbaşından ayrıldıktn sonra pek ağır muameleye ma'ruz kalan İsmet İnönü, nasıl olmuştu da, böyle Mustafa Kemal'in ölümünün hemen ertesi günü, Meclis'in tam ittifakıyle Devlet Reisliğine getirilmişti?..

Bu mevzuda çeşitli iddialar vardır. Meselâ, Cumhurbaşkanlığı Umumî Kâtibi Hasan Rıza Soyak'ın hâtıratına göre: İsmet İnönü, Mustafa Kemal'in arzusu hilâfına o makama gelebilmiştir!.. Okuyalım Hasan Rıza Soyak'ın yazdıklarını:

«Yanında kaldığım on beş, yirmi dakika zarfında öteden beriden konuştuk; bir aralık sözü Devlet Reisliğine getirerek şu mütalâada bulundu:

«Elbette bunda söz ve intihab hakkı sadece milletin ve onun mümessili olan Türkiye Büyük Meclisi'nindir; yalnız ben

bu meseledeki mütalâamı ifade edeceğim. Evvelâ akla İsmet Paşa gelir. Evet, o, memlekete pek büyük hizmetler ifâ etmiştir. Fakat nedense umumun sempatisini kazanamadığı görülüyor; bu yüzden durumu pek cazip olmasa gerek... Bir de Mareşal Fevzi Çakmak var. O, hem memlekete büyük hizmetler etmiş, hem de herkesle iyi geçinmiş, selâhiyet sahiblerinin mütalâalarına dalma kıymet vermiştir; kimse ile münazara hâlinde değildir. Bu itibarla bence Devlet Başkanlığı için en münasib arkadaş odur. Filhakika kendisi ordu işleriyle uğraşmaktan çok hazzeder, belki ordudan ayrılmak istemez... Amma Cumhurreisliğinde, aynı zamanda Başkumandanlık mevkiinde de olacağı için bu meşguliyetine devam imkânı daima mevcut demektir. Binaenaleyh, kanuni bir yol bulup kendisi namzet gösterilir ve seçilirse çok iyi olur zannederim.»

Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu'nun iddiasına göre: Bu tavsiyeye, yâni, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Reisicumhurluğuna, o devrin Dahiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya mâni olmuştur!.. Der ki, Nizameddin Nazif Bey:

«Mareşal ve muhiti için Şükrü Kaya, «ahlâksız herif»in biriydi. Dahiliye Vekili ise, ona: «Hem kel, hem fodul» deyip duruyordu... Bu karşılıklı nefretin, ikinci Cumhurbaşkanı seçiminde oynadığı rol büyüktür. Çünkü, Mareşal'in Cumhurbaşkanı olabilmesi sadece Şükrü Kaya'nın elindeydi. Ve gene Şükrü Kaya ancak Mareşal'in desteği ile o makama yükselebilirdi. İkisini saran nefretten istifade eden İsmet İnönü olmuştur.»

Nizameddin Nazif Bey'in bu satırlarında hakikat payı büyüktür. Şöyle ki: İsmet İnönü'ye «İkinci Adam» diyen ve bu isimle üç büyük cild kitap yazan Şevket Süreyya Aydemir, İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına getirilmesini incelerken, basıt bâzı meseleler üzerinde durup sayfalar doldurmuş, fakat yukarıya aldığımız Hasan Rıza Soyak'ın hâtıratına ne hikmetse(!) itibar etmemiş ve İkinci Cumhurbaşkanı mevzuunda Şükrü Kaya ile Tevfik Rüşdü Aras'ın bir tertibini kaydedivermiştir!.. Şevket Süreyya'ya göre, o devrin Meclis Reisi Abdülhalik Renda, Şükrü Kaya ve Tevfik Rüşdü tarafından İstanbul'a dâvet edilerek Perapalas'da kendisine Reisicumhurluk teklif olunmuş, fakat Abdülhalik Renda bu teklifi reddetmiştir. Bu iddiayı Yakup Kadri Karaosmanoğlu da te'yid etmektedir.

İsmet İnönü ise, kendisinin, Hariciye Vekili Tevfik Rüşdü Aras tarafından sefirlikle yurt dışına çıkarılmak istendiğini, bu teşebbüsün neticesiz kalması üzerine Şükrü Kaya tarafından İstanbul'a götürülmeğe çalışıldığını, ancak bu tertibin de yakın arkadaşları tarafından önlendiğini söylemektedir. Şükrü Kaya'nın tertibini önleyen adam, Hasan Rıza'ya göre Dr. Refik Saydam'dır. İsmet Paşa, İstanbul'a gitmek üzere trene binmişken, koşa koşa Ankara istasyonuna gelen Refik Saydam, İnönü'ye Şükrü Kaya'nın tertibini anlatmış, İsmet Paşa tereddüd edince de: **«Eğer gitmekte ısrar ederseniz lokomotifin önüne yatarım(?!!)»** diyerek İnönü'nün seyahatine mâni olmuş, böylece «İsmet Paşa'yı yok etmek, bir kazaya getirmek» tasavvuru suya düşmüştür!..

İsmet İnönü'nün Reisicumhur seçilmesini müteâkip istifa eden ve ikinci defa yine Celâl Bayar tarafından kurulan yeni Kabineye Şükrü Kaya ile Tevfik Rüşdü'nün alınmaması ve bu işin İnönü'nün arzusu ile yapılması, hattâ, İnönü'nün bu değişiklik mevzuunda: **«Dr. Tevfik Rüşdü Aras'la Şükrü Kaya'nın iktidardan gitmeleri mem'ekete hakiki bir inşirah verdi. Kendilerine karşı antipatinin bu kadar şamil olduğunu görmesi herkesi şaşırttı»** demesi yukarıdaki iddiaları doğrulamaktadır.

Âsım Us'a göre, Şükrü Kaya, İsmet Paşa'nın Cumhurreisliği seçiminde re'yini kullanmamıştır. Diyor ki, Âsım Us:

, Şükrü Kaya: **«reyler toplandıktan sonra elinde bir beyaz kâğıt parçası olduğu halde ayağa kalktı. Reisin kürsüsüne doğru gitti, elindeki rey pusulasını göstererek: «Reylerin toplanması muamelesi bitti mi?» diye sordu. Abdülhalik Renda da: «Bitti» dedi. Bunun üzerine re'yini koymaksızın yerine oturdu. Bir rivayete gore dalgınmış!.. Diğer bir rivayete göre bir telgraf gelmiş, onu okurken rey vermek sırasını kaçırmış!..»**

Yine Âsım Us'un kaydettiğine göre: İsmet Paşa'nın Cumhurbaşkanlığını «Vakit» gazetesi bir gün evvel yazmış. Bu haberi gazetede okuyan Şükrü Kaya, bütün muhabirleri partı merkezinde toplayıp: **«Bakalım İsmet'i Parti namzed gösterecek mi?»** demiş...

Yukarıda naklettiğimiz Hasan Rıza Soyak'ın hâtıratı ve Mustafa Kemal Paşa'ya yakınlığıyla tanınan Şükrü Kaya, Tevfik Rüşdü gibi hükûmet adamlarının İnönü'nün Reisicumhurluğuna

—türlü tertiplerle— karşı çıkmaları şu hakikati ortaya koymaktadır ki: İsmet Paşa'nın Devlet Reisliğine getirilmesi Mustafa Kemal'in arzusu hilâfına gerçekleşmiştir.

İnönü, bu mevzuda: **«Kasım 1938. Meclis çılgın bir halde yirmi dört saat güç sabretti. Bütün memleket, radyoları başında bekledi. Müttefikan beni Reisicumhur intihap ettiler. İktidarda olmayan, hattâ iktidar mevkiindekilerin sevmedikleri, korktukları bilinen bir çekilmiş adamın getirilmesi, rıza ile serbest rey ile yapılmış hakiki bir intihab olarak tarihe geçecektir»** diyor.

Bu iddia doğru mudur?.. Bu sual, ayrı bir tedkik mevzuudur

——«★»——

ANIT-KABİR NEDEN ÇANKAYA'DA İNŞÂ OLUNMADI?..

Muhtelif vesilelerle kaydettiğimiz gibi, bugün yine tekrar edelim ki: Cumhuriyet devrinin bâzı mühim olayları henüz karanlıktadır. Hattâ, yalnız Cumhuriyet devrinin değil, daha gerilere gidilerek denilebilir ki, İmparatorluğumuzun son yıllarının nice olayları da aydınlığa kavuşamamıştır!.. Bu karanlık kalan hâdisata ışık tutabilmek vazifesi yarının gerçek tarihçisine kalmakta ve bu mühim vazife gün be gün zorlaşmaktadır!.. Zira, Mustafa Kemal Paşa'nın yağma edilen evrak-ı metrûkesi misâli, nice tarihi vesikalar kaybolmakta, bu arada olayların içinde yaşamış zevat, şaşılacak bir gafletle hâtırat yazmadan birer birer aramızdan ayrılmaktadırlar... Bu bakımdan yarının gerçek tarihçisinin vazifesi zordur ve TARİH ŞUURU'na sahip her fert, bu zor vazifeye yardımcı olmakla mükelleftir.

Yukarıda İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesini incelerken, bu seçimin Mustafa Kemal Paşa'nın arzusu hilâfına gerçekleştiği üzerinde durmuştuk... Şimdi bir başka iddiaya temas a yine, yerine getirilmeyen bir vasiyyeti kaydedecek ve Mustafa Kemal'in neden Çankaya'ya gömülmediğini, bu vasiyyete kimlerin niçin muhalefet ettiğini inceleyeceğiz.

Cumhuriyet devrinin mühim simalarından, gazeteci ve meb'us **Falih Rıfkı Atay,** Anıt-Kabrin Ankara'daki yerini tesbit için kurulan komisyon âzasındandır ve Falih Rıfkı'nın bu mevzuda yazdıkları meseleyi çeşitli yönleriyle aydınlatmaktadır. Evvelâ onu dinleyelim. Diyor ki, Falih Rıfkı:

«— Atatürk, kendisinin öldükten sonra, Çankaya'da köşkün hemen baş ucundaki bir kaya parçası altına gömülmesini vasiyyet etti. Ben bu vasiyyeti duyanlardanım. Yaşayan iki tanıktan biri: Umumî Kâtibi **Hasan Rıza Soyak,** ikincisi: Sayın **Afet İnan'**dır. Yeni Millet Meclisi projesi ile bir de, Cumhurbaşkanlığı saraycığı tasarlandı. Ve Atatürk'ün emri ile bu yapıya, yatak odaları bölümü de eklendi idi. Atatürk öldükten sonra «velinimet» ine âdeta düşman kesilen **Refik Saydam,** bir gün önce yeni efendisi «İsmet Paşa»yı köşke taşımak için paçaları sıvamıştı. Biz diretmeye kalktık. Bir komisyon kuralım, dediler. Bu komisyonda vasiyyet meselesini ortaya attım. Üyelerden çoğu direktifli idi. Hiç unutmam, bir Çorum milletvekili: **«Ölmüş olanların iradesi yürümez»** dedi. Bir başkası da: **«Atatürk nesi var, nesi yoksa Partisine bırakmıştı. Bir başkasının malı içine ölü gömülemez»** demişti. Ona verdiğim cevap hatırımdadır: «Bize bir vatanı veren adamdan, Partisi bir mezarlık toprağını mı esirgeyecek?» Ne olur canım, diyorduk. İnönü'nün evi de hayli büyük. Yeni başkanlık binası bitinceye kadar evinde oturur. Atatürk'ün köşkünü hem müze yaparız, hem de büyük devlet davetlilerini orada kabul ederiz, dedikse de dinletemedik. İnönü hemen köşke taşındı. Daha eski kuva-yı milliye evine de, hiç kimsenin hiç bir zaman sevmediği Umumî Kâtibi yerleşti idi.»

Falih Rıfkı'nın yazdıklarını Yakup Kadri Karaosmanoğlu da te'yid ile bâzı **«söylentiler»**den bahsetmektedir!.. Diyor ki, Yakup Kadri:

«Komisyonda bulunan Falih Rıfkı Atay —kendisinin bana anlattığına göre— Atatürk'ün Çankaya'da gömülmek **istediğini** ve bu dileğini âdeta bir vasiyyet şeklinde tekrar ettiğini hatırlatır, buna karşı Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Gedeleş de: **«İnönü'ye, demek ki bir türbedarlık vazifesi verilecek!»** diye söylenir dururmuş. Nihayet, dönüp dolaşmış, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterinin ısrarlı teklifi üzerine bugünkü Anıt-Kabrin yeri kabul edilmiş ve ortada dolaşan söylentilere bakılacak olursa, Kemal Gedeleş bu teklifi yaparken bir taşla iki kuş

vurmuş, yâni, **bir yandan İsmet Paşa'yı türbedar olmaktan kurtarmış, öbür yandan şimdi Anıt - Kabrin bulunduğu semtteki arsalarını değerlendirmek imkânını sağlamış imiş...»**

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hâtıratında şöyle bir kayıt da vardır. Der ki: «Halk vicdanında derin tepkiler uyandıran başka bir mesele daha vardı ki, o da Atatürk'ün yıllar ve yıllarca Etnoğrafya Müzesi'nin eşyaları arasında bırakılışı ve şânına lâyık bir Anıt - Kabir inşâsı işinin, her baştan savma işler gibi, bir komisyona havale edilip uyutulmasıydı.»

Bu satırlardaki gerçeğe, İsmet Paşa'nın Reisicumhur seçildikten sonraki icraatını, yâni MİLLÎ ŞEF'lik devrini incelerken yine temas edecek, bu arada **«Atatürk'ün yıllar ve yıllarca Etnoğrafya Müzesi'nin eşyaları arasında bırakılışı»**nın nedenlerini inceleyeceğiz... Gecelim şimdi **«Anıt - Kabir inşası işinin, her baştan savma işler gibi bir komisyona havale edilip uyutulması»**na...

Anıt-Kabrin yerini tesbit için kurulan komisyonda üç milletvekili vardır: Ankara meb'usu F. Rıfkı Atay, İstanbul meb'usu Selâh Cimcoz ve İçel meb'usu Ferid Celâl Güven.. Bu komisyon, aralarında Ankara'nın imar plânını yapan Prof. Yansen'le Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından Prof. Bruno Tavt da bulunan eksperlerin fikirlerini sormuş, verilen mütehassıs raporlarını incelemiş ve hazırladığı raporda Anıt - Kabir inşası için en münasip mevkiin Çankaya olduğu üzerinde durmuştur... İlk defa Cemal Kutay tarafından açıklanan bu raporun tam metni şudur:

«Hükûmetçe teşkil olunan komisyon, Ankara şehrinin imâr plânını yapan şehirci ile iki mimar, bir heykeltraş ve diğer mütehassıslardan Anıt - Kabir yeri için fikir sormuştur.

Mütehassıslar, Etnoğrafya Müzesi yerinin böyle bir âbide için muvafık olmadığı hususunda hemen hemen müttefiktirler... Bizler, mütehassısların bu kararına iştirâk ediyoruz.

Mütenassıslar, istasyon arkasındaki tepeyi tasavvur bile etmemekte haklı idiler. Sonra da teklif olunan tepe hakkında, ilk raporları imza etmiş olanlardan Ankara'da bulunanlar kat'î red cevabı vermişlerdir. Bizler bu red cevabına ve onun mucib sebeblerine iştirâk etmekteyiz.

Mütehassısların ekseriyeti Çankaya mevkiinde toplanmıştır. Çankaya'daki binalar grubundan herhangi bir suretle istifade

edebilmek ihtimalini düşünen Nafia Fen Hey'eti, Köşk yolları ile iltisakı olmayan bir yer seçmişlerdir. Eski Köşk'ün diğer tarafında, su depolarının bulunduğu tepe de aynı vasıfları haizdir. Bizim fikrimizce Çankaya üstünde karar vermek, fakat tam muvafık yerinin intihabını Âbide Müsabakasına iştirâk edenlerle münakaşa ederek tayin etmek daha doğru olur.

Atatürk, bütün hayatında Çankaya'dan ayrılmamıştır. Çankaya, şehrin her tarafına hâkimdir ve Millî Mücadele, kuruluş ve inkılâplarımızın hâtıralarına ayrılmaz bir surette bağlıdır. En muhteşem âbideler inşaasına müsaittir. Hulâsa, maddî-mânevî bütün şartları haizdir. Atatürk'ü ölümünden sonra Çankaya'dan ayırmayı haklı gösterecek hiç bir sebeb bulamadık. Onun için bizler, Çankaya fikrinde ısrar ediyoruz.»

Falih Rıfkı Atay, Selâh Cimcoz ve Ferid Celâl Güven'in imzalarını taşıyan bu rapor, ne gibi bir muamele görmüş, seçilen komisyonun bu raporuna neden itibar edilmemiş **ve Anıt - Kabrin bugünkü yeri, kimler tarafından nasıl tesbit edilmiştir?. Böyle bir rapor varsa, bu rapor nerededir ve kimler tarafından hangi mucib sebeblere dayanılarak hazırlanmıştır?..**

Baş tarafta kaydettiğimiz gibi, bu olay Cumhuriyet devrinin korantık meseleleri arasındadır ve aydınlığa kavuşması yarının gerçek tarihçisinin himmetine kalmıştır!..

—— «★» ——

SON HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'NİN NA'ŞI PARİS CAMİİNDE ON YIL NASIL BEKLETİLDİ?!..

Son halife Abdülmecid Efendi, Sultan Abdülaziz Hân'ın küçük oğludur. 29 Mayıs 1868 Cuma günü doğan ve Sultan Vahidedâin devrinde veliahd olan Abdülmecid Efendi, saltanatın ilgası üzerine veliahdlık sıfatını kaybedip 19 Mayıs 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nce halife seçilmiş ve böylece Abdülaziz Hân'ın oğullarından hiçbirine saltanat nasib olmamıştır.

Abdülmecid Efendi, hilâfetin kaldırılması ile hânedânın yurt dışına çıkarılmasına kadar, bir sene, üç ay, on dört gün hilâfet mevkiinde kalıp «Halife-i Müslimin» ünvanıyle anılmış ve Bü-

yük Millet Meclisi'nin çıkardığı 431 sayılı kanun hükümlerine göre, 1924 yılının 3/4 Mart Pazartesi/Salı gecesi hudut haricî edilmiştir. Bir müddet İsviçre'de kalan son Halife, bilâhare Fransa'ya gecerek evvelâ Nice'de, sonra Paris'de oturmuş ve Paris'in Onaltıncı Nahiye Müdürlüğü'nce tanzim olunan ilmühabere göre 23 Ağustos 1944 Çarşamba günü saat yirmibirde, yetmiş altı yaşında vefat etmiştir.

Abdülmecid Efendi'nin hususî kâtibi Sâlih Kerâmet Bey, son halifenin yurt dışına çıkarılışında yanında bulunmuş, onunla birlikte İsviçre'ye gidip hizmetine orada da devam etmiş, bilâhare İstanbul'a dönen bu zat, evvelâ Abdülmecid Efendi'nin, onun vefatıyle de kızı Dürrüşehvâr'ın umumî vekili olarak hânedândan bâzılarının işlerini Türkiye'de takiple şahidi bulunduğu olayları günü gününe kaydetmiştir.

Salih Kerâmet Bey'in notlarından öğrendiğimize göre: Son Halife Abdülmecid Efendi, cenazesinin Türkiye'ye nakille vatan topraklarına gömülmesini vasiyyet etmiş ve bu vasiyyeti yerine getirebilmek için gerek kızı Dürrüşehvâr, gerek umumî vekili Salih Kerâmet Bey, on yıl devamlı uğraşmışlardır!.. CHP iktidarında başlayıp Demokrat Parti devrinde de devam eden bu faaliyet esnasında, Abdülmecid Efendi'nin naşı, on yıl Paris Camii'nin bir hücresinde bekletilmiş ve neticede hususî bir uçakla Medine'ye naklolunup «Cennetü'l-Bakı'»ya defnedilmiştir!..

Okuyalım şimdi, bu on yıllık hazin bekleme devresinin hikâyesini Salih Kerâmet Beyin notlarından:

(İstanbul, 20 Kasım 1945)

Cennetmekân pederinin (Abdülmecid Efendi'nin) cenazesini, vasiyyeti mucibince, mümkünse İstanbul'a defnettirebilmek için gereken müsaadeyi istemek maksadıyla, Prenses Dürrüşehvâr buraya geldi.

Cumhurreisimizin (o tarihte İsmet İnönü) Dolmabahçe Sarayı'nda bulunduğunu öğrenince yâverini gönderdi ve ziyaretçiler defterine ismini yazdırttı.

Özel Kalem Müdürünü ertesi gün Prenses'in ziyaretine yollayarak teşekkürle mukabelede bulunan Cumhurreisimiz, Prensesi, iki gün sonrası için, Savarona Yatı'nda öğle yemeğine davet ettirdi.

Prensesin şerefine başka davetlilerin de iştirâk ettiği bu ziyafetten ve Marmara'da uzunca bir cevelândan sonra, Cumhurreisimiz o akşam Ankara'ya döneceğini söyleyerek Prensesi oraya da dâvet etti.

Ziyaret maksadını bu mülâkat esnasında izah fırsatını bulamayan Prenses, Ankara'ya da gitti ve ricasını Cumhurreisimize bir mektupla bildirdi. Bunun üzerine Prensesi, Cumhurreisimiz adına ziyarete gelen Hususî Kalem Müdürü, ertesi gün için Çankaya Köşkü'nde çaya dâvet edildiğini arzetti.

Çankaya'da Cumhurreisimizin annesi ve eşi tarafından istikbâl ve i'zaz edilen, fakat Cumhurreisimizi göremeyen ve müracaatının cevabını alamıyan Prenses, teşekkürle vedâ etti.

Cumhurreisimiz adına Prensesi ertesi sabah Hava Meydanında teşyie gelen Hususî Kalem Müdürü'nden müracaatın mukabelesini sordum: **«Matlûbun is'âfı kanuni bir hükme bağlıdır»** mütalâasında bulunulduğunu bildirdi.

Bahis mevzuu kanunî hükmün istihsalini uzun zaman bekledikten sonra, Hususî Kalem Müdürüne şu mektubu gönderdim: **«Cennetmekân pederlerinin vasiyyeti mucibince cenazesi'ni muazzez vatan toprağına ve ecdâdının yanına defnettirebilmek için Prenses Dürrüşehvâr'ın Ankara'daki istifsarına, bunun kanuni bir hükme bağlı bulunduğu vasıtanızla bildirilmiştir. Fazla geciktirilmeye tahammülü olmayan tedfin vazifesini yerine getirebilmek emeliyle icab eden kanuni müsaadeyi temin için ne yolda bir teşebbüs ve müracaatın Cumhurreisimizce tensib edileceğini istifsara Prenses tarafından me'murum. Cumhurreisimizin bu hususdaki tavsiyesini bana telefonla bildirmenizi diler, saygılarımı sunarım.»**

Salih Kerâmet Bey'in 18 Kasım 1946 tarihli bu mektubuna, Hususî Kalem Müdürü bir hafta sonra telefonle cevap verir: **«Vaziyetin daha olgunlaşmadığı»**nı bildirir... Salih Kerâmet Bey, bu cevap üzerine: **«Acaba ileride bir müracaat şartı ve imkânı var mı?»**, diye sorar. Cevap yine aynıdır: **«Vaziyetin daha olgunlaşmadığı beyan buyuruluyor!»**

Bu telefon konuşmasından sonra, Salih Kerâmet Bey, Prenses Dürrüşehvâr'a yazdığı mektubda kanaatini şu satırlarla ifade eder: **«Teşebbüsün neticesiz kalmış olmasından bittabi çok müteessirim ve bu vaziyet karşısında Cennetmekânın (Abdülmecid Efendi'nin), tensip buyurulacak mahalle tedfini için icabeden**

hazırlıklara teşebbüsten başka, şimdilik, yapılacak bir şey kalmadığına kaniim.»

Böylece bir kaç yıl geçer ve son Halife Abdülmecid Efendi'nin na'şı, bir ümidle Paris Camii'nde bekletilir!.. Derken... 1950 yılının meşhur 14 Mayıs seçimlerinde CHP iktidardan düşer ve Demokrat Parti işbaşına gelir... Seçimlerden hemen üç hafta sonra, Salih Kerâmet Bey, Prenses Dürrüşehvâr'dan şöyle bir telgraf alır: **«Hükûmet değiştiğinden cenazenin defnine itiraz ortadan kalkmış mıdır? Bunu öğrenip bana bildirir misiniz?»**

Dürrüşehvâr'ın bu telgrafı üzerine Salih Kerâmet Bey, Başbakanlığa şu istida ile müracaat eder, der ki: **«Paris'de 1944'de vefat eden pederi Abdülmecid ibni Abdülaziz Hân'ın vasiyyetine uyarak Türkiye'de defnini temin için Prenses Dürrüşehvâr 1945'de Ankara'ya gelmiş ve o zamanki Cumhurreisimizden** (İsmet İnönü'den) **bu vasıyyetin infazını rica etmiş, «**bunun bir kanun mevzuu olduğu ve Millet Meclisi'nin tasvibine muallâk bulunduğu**» cevabını almıştı. O vakittenberi muallâkta kalan bu meselenin Millet Meclisimize arzıyle bir karara bağlanmasının teminini saygıyle dilerim.»**

Prenses Dürrüşehvâr vekili Salih Kerâmet Be 'in 7 Mart 1951 tarihli bu müracaatını, yine Başbakanlığa verilen 12 Şubat 1952, 31 Ekim 1952 ve 2 Mart 1953 tarihli dilekçeler takip eder. Hattâ son dilekçede, İstanbul'un beş yüzüncü fetih yıldönümü hürmet ve şerefine beklenen iznin verilmesi talep edilir, ama bu müracaatların cümlesi cevapsız kalır!..

Dikkat buyurunuz... Abdülmecid Efendi'nin ölümü ile, cenazenin Türkiye'ye nakli hususunda Başbakanlığa yapılan son müracaat arasında tam dokuz yıl geçmiştir ve bu müddet zarfında son Halîfe Abdülmecid Efendi'nin tahnit edilen na'şı, hâlâ Paris Camii'nin bir hücresinde bekletilmektedir!.. Salih Kerâmet Bey, 2 Mart 1953 tarihli dilekçesinin «E» fıkrasında bu duruma temasla şunları yazıyor:

«Merhum Abdülmecid'in cenazesi, vasiyyeti gereğince, bir gün Vatan Toprağı'na gömülebilmek ümid ve dileğiyle Paris Camii'nin bir hücresinde 1944'den beri bekletiliyor. Camii ziyarete gelen bütün insaf ve merhamet sahipleri bu hali o zamandan beri esef ve teessürle görüyorlar, bir ölünün bile sürgünde bırakılmasına bir türlü akıl erdiremiyorlar.»

Paris Camii ziyaretçilerinin **«akıl erdiremedikleri»** bu iş, nihayet günün birinde, Cami Mütevelli Heyetinin de sabrını taşırır ve na'şın Camiden kaldırılması, Abdülmecid Efendi'nin vârislerinden istenir!.. Bu haklı talep üzerine Salih Kerâmet Bey, bir taraftan Paris Camii mütevellisine: **«Halife İkinci Abdülmecid'in vatan toprağına defni müsaadesini alabilmek maksadiyle, vârislerinin vekili sıfatıyle Türkiye Hükûmetine şimdiye kadar mükerrer müracaatlarda bulundum. Bu teşebbüslerim neticesiz kaldığından, Türkiye Hükûmetince arada her hangi bir karar ittihaz ve bana tebliğ edilmezse, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu hususta bir karar vermesini önümüzdeki içtima devresi başında istidâ edeceğim. Meselenin nihaî hallîne intizaren, cenazenin yıllardanberi saklandığı Cami hücresinde, bu sene sonuna kadar da hıfzına müsaade buyurulması»** yolunda müracaat ederken; diğer taraftan da Büyük Millet Meclisi'ne başvurur... Salih Kerâmet Bey'in 19647/18306 numara ile muamele gören bu dilekçesini inceleyen Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Encümeni, 11 Ocak 1954 tarihinde aldığı 7852 sayılı kararla, Abdülmecid Efendi'nin na'şının yurda naklinde bir mahzur görmez... Okuyalım bu kararın son kısmını:

«Gereği düşünüldü: Osmanlı hânedânına mensub kimseler hakkındaki Kanuna tevfikan yurt dışına çıkarılmış ve âhiren yabancı memlekette vefat etmiş olan sâkıt halife Abdülmecid'in na'şının hâlen bulunduğu yerden alınıp Türkiye'ye getirilmesinde ve burada defnedilmesinde her hangi kanunî ve siyasî bir mahzur mütalâa ve mülâhaza edilemediğinden merhumun mirasçılarına izafeten vekilleri tarafından bu babda vâki talebin kabulüne ve mütevakkıf bulunduğu muamelenin de Hükûmetçe ifası lüzumuna ittifakla karar verildi.»

Encümenin ittifakla aldığı bu karar, mevcut usule göre, bir ay içinde herhangi bir meb'us tarafından itiraza uğramazsa, kesinleşecektir. Usûl budur...

Encümen kararına Kırşehir meb'usu Rıfat Özdeş, kanunî müddeti içinde itiraz eder. Mesele tekrar Encümene havale olunur ve Encümen, bu kerre 18306 sayılı kararıyla, eski kararında ısrar eder: «Encümenimiz, Osmanlı hânedânının T.C. memâliki hâricine çıkarılmasına dair kanunla, âhiren neşredilen kanunun tahdîdî mahiyetindeki hükümlerinin yalnız hayatta bulunan hânedân mensublarına taallûkunu ve bunlardan ölenler

Abdülmecid Efendi Halife olduğu günlerde bir Cuma namazına giderken...

hakkında hiç bir kayıt ve sarahati ihtiva etmediğini, hânedân âzasından bir çoğunun yurdumuzda medfun bulunduğunu göz önünde tutarak ve bu itibarla mesbuk talebin kabulüne mâni herhangi hukuki ve siyasî bir mahzurun vârid olamıyacağını da tezekkür ederek, itiraza uğrayan kararı vermişti» deyip **«bu kararа ma'tuf itirazın, arzedilen sebeblerden dolayı reddine»** karar verir...

Ve bütün bu işler olup biterken de, beklemekten usanan, neticeden ümidini kesen Prenses Dürrüşehvâr, babasının na'şının Medine'ye *naklini temin için faaliyete geçer. Suudi Arabistan* hükûmetinden resmî müsaade alınır, cenazenin nakli için hususî bir uçak kiralanır, bu arada Salih Kerâmet Bey de, cenazenin *nakli* ile alâkalı işlerle meşgul olmak üzere Paris'e gider... Okuyalım şimdi, Salih Kerâmet Bey'in bu mevzuda yazdıklarını:

«18 Mart 1954 — Mütevellinin tasvib cevabı alındı. Cennetmekân'ın na'şı, on senedenberi gömülmeden Camide alıkonmuş olduğu için, sıra resmî makamların nakil müsaadesini istihsâle geldi.»

«23 Mart — Resmî makamların muvafakatı da temin edildi. Sanduka'nın Paris'den Medine-i Münevvere'ye kadar nakli hususunda B.E.A. ve Aden Airvaya uçak şirketlerinin mümessilleriyle anlaşıldı.»

«25 Mart — Prenses Dürrüşehvâr, *validesi* ve büyük oğlu ile beraber bugün Camie geldi. Hücrede ve birlikte duâ ile Cennetmekân'a vedâ ettiler.»

«27 Mart — Cennetmekân'ın gelini ve torunu da bugün geldiler. Sanduka henuz hucresindeyken ziyaretle vedâda bulundular. Sonra sanduka ikinci bir mahfazaya yerleştirildi ve Camiden alınıp hava meydanına nakledilerek gümrük deposunda alakondu.»

«28 Mart — Cenaze bu sabah, hususî nakliye uçağına taşındı. Prenses Dürrüşehvâr'la büyük oğlu teşyi için «Le Bourget»ye gelmişlerdi. Kendilerine teşekkürle hayır duâlarını dileyerek vedâ ettim ve Cennetmekân'ın bu son hizmetinde bulunabilmek ümidiyle yola çıktım.»

Son Halife Abdülmecid Efendi, ölümünden on ay kadar evvel Paris Camiinden çıkarken.

«30 Mart — Romo ve Beyrut'da birer gece geçirdikten sonra buradaki (Medîne) hava meydanına öğleden sonra varabildik. Harem-i Şerîf'de cenaze namazı ancak akşam üstü kılınabildi ve sanduka «Cennetü'l-Bâki»ye alaca karanlıkta taşındı. Kabir için seçilen yer taşlıktı. Sudanlı mezarcılar, kazmakta epey güçlük çektiler. Sanduka, nihayet, Salâvatla makbereye indirildi ve Vahhâbî icâbı, dışarıda hiçbir işaret bırakılmayarak taş ve toprakla örtüldü.»

Son Halîfe Abdülmecid Efendi'nin na'şı, on yıl Paris Camiinde bekletildikten sonra, nihayet 30 Mart 1954 Salı günü Medine-i Münevvere'de toprağa verilebilmiş ve bu olayı takip eden aylarda Salih Kerâmet Bey, T.B.M.M. Dilekçe Komisyonu Reisin'den bir mektup almıştır. 17 Kasım 1954 tarih ve 18306 sayılı bu yazıda: «Encümenimiz bahis mevzuu na'şın Medine-i Münevvere'de defnedilmiş olması karşısında, gene eski talebinizde ısrar edip etmediğinizi öğrenmek lüzumunu duymuş olduğundan» bahsedilmektedir ki, Salih Kerâmet Bey'in o yazıya verdiği cevap şudur:

«Gurbette vatan hasretiyle ölmüş bir ma'sûmun cenazesinden bile Anayurt Toprağı'na gömülmek hakkını esirgemiş olanların, insanî telâkkilere aykırı, zihniyet ve mümanaatını millî kanaat ve vicdanımızın hükmüne bırakarak, mevcut şartlar altında artık yapılacak başka bir şey kalmadığını müekkillerim adına saygıyla bildiririm.»

HASAN ÂLİ YÜCEL'İ BİR SİYASÎ MEVTÂ HALİNDE YERE SEREN ADAM: KENAN ÖNER!..

Merhum Kenan Öner, MİLLÎ ŞEF devrinin meşhur Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'i bir siyasî mevtâ halinde yere seren ve bu büyük zaferi dolayısıyle ilelebed rahmetle anılmaya hak kazanan büyük adamdır.

Biz, bu büyük adamı, vefatının yıldönümünde rahmetle anarken, onun o misilsiz zaferini de hulâsaten kaydedeceğiz. Şöyle ki:

1947 yılında Giresun Milletvekili Ahmed Ulus, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verdiği bir sözlü soru önergesiyle, memleketimizdeki komünizm faaliyetleri hakkında Dahiliye Vekili'nden bilgi istiyordu. Bu sözlü soru Meclis'in 29 Ocak 1947 günkü celsesinde görüşülmüş ve devrin Dahiliye Vekili Şükrü Sökmensüer yaptığı uzun konuşmada, komünistlerin yurdumuzdaki faaliyetlerine dair korkunç ifşaatta bulunmuş, bu arada, o yıllarda milletvekili olan Mareşal Fevzi Çakmak'dan da bahisle, Mareşal'ın —bilerek veya bilmeyerek— komünistlerin faaliyetine iştirâk ettiğini söylemişti!.. Bu iddia, CHP'nin bilinen oyunlarından biriydi ve Dahiliye Vekili, Mareşal'ın şahsında, onun sempatizanı olduğu Demokrat Parti'yi çürütüp halk nazarında lekelemek istiyordu!..

Mareşal Fevzi Çakmak, bu iddiaya cevap verdi. 5 Şubat 1947 günkü gazetelerde yayınlanan bu cevapta, Mareşal şunları söylüyordu: **«Ben, komünistliği bu memleket için muzır telâkki edenlerdenim. Onun için komünistler ordu ve donanmaya sokulmak istedikleri zaman şiddetli hareket ettim. Halk Partisi mensuplarından bir çok hatırlı zevâtın tavassutuna rağmen ısrar ettim. Fakat onlar Şefik Hüsnü'ye Parti kurmak salâhiyetini ve otuz dört tane müseccel komüniste de, amelen'n, işçinin önüne geçerek rehberlik etmek imkânını sağladılar. Ben daha işbaşında iken eski bir Milli Eğitim Bakanı'nın bu faaliyeti desteleyen hareketinden dolayı hükûmeti resmen ikaz ettim. Kimse kulak asmadı ve sonra da Hamidiye Köy Enstitüsü'ndeki komünist yuvasından bahsettiler...»**

Bu cevabın neşrinden üç gün sonra, o yılların CHP İzmir milletvekili olan eski Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, (Ulus) gazetesinde bir açık mektup yayınladı. Mareşal'a hitaben yazılan bu açık mektupta meşhuur Hasan Âli Yücel, Mareşal'dan şunları soruyordu:

«1) Beyanınızda «eski Eğitim Bakanı» dediğiniz hakikaten ben miyim? 2) Desteklenen komünistler kimlerdir ve nasıl desteklenmişlerdir? 3) Bu hususta hükûmeti yazı ile mi ikaz ettiniz, sözle ise, kime ne zaman söylediniz? Bunları sizden soruyorum ve sözünün sahibi bir Türk vatandaşı olarak cevabınızı bekliyorum.»

Telefon: 20520 — Sayı: 663

PERŞEMBE 30 OCAK 1947

Kahramanlık Timsalleri

ŞEHİDLER

Türkiye Millî Müdafaasının her türlü fedakârlığa katlanmak ve bu uğurda ölmek azmini gösterdi.

TASVİR

GÜNLÜK SİYASİ GAZETE

Faziletlerin başı vatana bağlılıktır.

NAPOLEON I

Komünistlik faaliyeti

İçişleri Bakanı dün geniş izahat verdi

Komünistlerin ihtilâl hazırlamak teşebbüslerini vesaik ile belirtti

Memleketi Sovyetler Birliğine satmıya çalışanlar, gayeleri uğrunda demokrasi hürriyetlerini istismar ederek Mareşalli ve Demokrat Partiyi kendilerine âlet göstermiye çalışmışlar

Ankara 30 (TASVİR) — Bütçe müzakere neticesi... Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanlığında toplanmışlardır. Türkiyenin hükümdar teşkilâtını ve bütçesinin... Millet Meclisi bütçesinin müzakeresi münasebetile... Bütçe üzerinde izahat vermiştir.

Bütçe üzerinde yapılan müzakerelerde dinleyenler, milletvekilleri ve bakanlar tarafından büyük bir alâka ile takip edilen İçişleri Bakanının izahatı, Meclis kürsüsünden

Hasan Âli Yücel, beklediği cevabı aldı. Ama Mareşal'dan değil, Kenan Öner'den!..

11 Şubat 1947 tarihli **«Yenisabah»** gazetesinde yayınlanan **«EVET, O MAARİF VEKİLİ, SİZSİNİZ!..»** başlıklı ve Prof. Avukat Kenan Öner imzalı bu yazı şöyle başlıyordu:

«Sayın Mareşal'a yazmak cür'etinde bulunduğunuz açık mektubun Ulus'tan İstanbul gazetelerine intikal eden kırıntılarını baş döndürücü bir hayretle okudum. Mes'ullerin sâil (saldırıcı) mevkiine yükseldiği bir zamanda, sizin de aynı taktiği kullanmanızda şaşılacak bir şey olmamakla beraber, durup dururken deliye taş atar gibi gösterdiğiniz cür'et, nokta veya sıfırın hakiki kıymetini keşif hususunda ibraz buyurduğunuz dirayetle te'lif edilir şeylerden olmadığı içindir ki, hayret etmiş bulunuyorum.

Sayın Mareşal'a tevcih buyurduğunuz üç sualden, eski Millî Eğitim Bakanı dediklerinin siz olup olmadığınıza ve hükümeti ikaz şeklinin mahiyetine taallûk eden kısmına cevap vermek bana düşmez. Düşse de bunları bilmiyorum. **Fakat desteklediğiniz komünistlerin kimler olduğuna ve nasıl desteklediğinize cid olanı hakkındaki merakınızı, daha doğrusu ârifâne bir tecahül mü, yoksa cahilâne bir tearüf mü olduğunu kestiremediğim tereddüdünüzü ben izale edeceğim.»**

Kenan Öner, o meşhur açık mektubuna bu şekilde başlıyor, bilâhare himâyeye mazhar olan komünistleri sayıyor ve bunların nasıl himâye olunduğunu izah edip, Hasan Âli Yücel'e: **«Siz yalnız komünistleri Bakanlığınızda beslemek, uğradıkları hücumlara karşı onları müdafaa etmekle de kalmadınız. Yirmi üç genci İspanyolların engizisyonuna rahmet okutacak işkencelerle ezdirdiniz, harap ettiniz ve hırpalattınız»** diyordu.

Kenan Öner'in bu açık mektubundan sonra, Hasan Âli Yücel, 22 Şubat 1947 tarihinde tekrar Mareşal'a hitap ediyor ve o günkü devlet radyosu ile Ulus gazetesinde yayınlanan bu açık mektubunda: «Herşeyden önce şu noktada müsterih ve emin olmanızı dilerim ki, sözlerinizin arasında isim açıklamadan yaptığınız ağır ittihamı, benim hakkımda ne siz ne de başka herhangi bir kimse, hiç bir zaman ve hiç bir surette isbata muktedir değildir. Bu iddia iftira olarak kalacaktır. Müfteriler iftiracı olmaktan kendilerini kurtaramayacaktır. Avukat Kenan Öner'i mahkemeye vermiş bulunuyorum. İsteğim, hakkın mey-

SALI
11
ŞUBAT
10

Yeni Sabah

HAKKIN VE DEMOKRASİNİN MÜDAFİİ HALK GAZETESİ

Hasan Âli Yücelin Mareşalden sorduğu sualin cevabı

Evet, O Maarif Vekili, Sizsiniz!...

Siz, yalnız komünistleri Bakanlığınızda beslemekle, hücumlara karşı müdafaa etmekle de kalmadınız; telkinlerinizle başlarını belâya soktuğunuz 23 genci işkencelerle ezdirdiniz.

Kenan Önerin, Eski Millî Eğitim Bakanına açık mektubu

Bir sürü hakikatler adalet arşivlerinde bekliyor..

Himaye ettiğiniz zümre kimlerden müteşekkildi?

Şimdi konuşma sırası bizde.

Bay Yalçın hakikî çehresile Lozan'da

dana çıkmasını görmektir» diyerek Kenan Öner hakkında dâvâ açtığını tefahürle ilân ediyordu.

İşte, meşhur ÖNER - YUCEL DÂVÂSI böyle başlamış ve eski Maarif Vekili, Kenan Öner'le birlikte «Yenisabah» gazetesi mes'ul yazı işleri müdürü Cemaleddin Saraçoğlu'nu da neşren hakaret suçu ile mahkemeye vermiştir.

O yıllarda büyük alâka uyandıran ve her celsesi heyecanla takip olunan ÖNER - YUCEL DÂVÂSI'na 17 Nisan 1947 Perşembe günü Ankara'da Üçüncü Asliye Ceza Mahkemesi'nde bakılmaya başlanmıştır. O gün saat 14.30'da açılan duruşmaya Hâkim Saffet Unan çıkmış, iddia makamını ise, Abdullah Polat Gözübüyük işgal etmiştir.

Kenan Oner'in ve Cemaleddin Saraçoğlu ile vekili avukat Mahmud Even'in hazır bulunduğu duruşmada Hasan Âli Yucel'i Bülent Nuri Esen temsil etmiş ve bu zat, hüviyetlerin tesbitini müteakip verdiği istida ile Kenan Oner ve Cemaleddin Saraçoğlu'nun cezalandırılmalarını, ayrıca herbirinden beşer bin lira tazminat istediklerini bildirmiş, bilâhare söz alan Kenan Öner:

«— Dâvâcının memur sıfat ve selâhiyetini haiz olduğu su götürmez bir hakikattir. Ve izah edeceğim vakıaların hepsi, icrayı memuriyetini su'i-istimâl suretiyle yapıldığı muhakkak bulunmaktadır. Evvelâ memurdur, çunkü devlet bütçesinden maaş almakta, devlet otoritesini temsil etmekte ve hükûmet teşkilâtından biri olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın başında bulunmaktadır.

Sonra, komünistliği iddia olunan şahısları Milli Eğitim Bakanı sıfatiyle Maarif teşkilâtında topladığı gibi, milliyetçiler aleyhinde yapılan işkencelerin icrasına da vazife ve nüfuz-ı memuriyetini kötü istimal ederek sebeb olmuş bulunmaktadır.

Kendisi Maarif Vekili olmasa, bu komünistleri profesör, doçent, öğretmen, umum müdür ve talim ve terbiye âzası şöyle dursun, bir kapıcı olarak da tayin etmesine imkân olmadığı gibi, komünizm telkinatını içinde toplayan bir sürü dergi ve kitapların yazıcılarına Bakanlık tahsisatından para veremez ve bunları Maarif teşkilâtına tavsiye edemezdi» demiş, iddialarının isbatına yol açılmasını istemiştir.

Bilâhare söz alan Bülend Nuri Esen, medeni memleketlerdeki hürriyet telâkkileri hakkında uzun izahat vermiş, yazının,

müekkilini tamamiyle halkın husumetine mo'ruz bıraktığını, madde-i mahsusa tayini suretiyle hakaret edildiğini söylemiş ve «komünist hâmisidir» sözünün Türkiye'de bir hakaret sayılacağını izah etmiş, Kenan Öner'in isnat ettiği suçu isbat talebinin tecviz edilemiyeceğini, aksi takdirde mahkemelerin bir skandal yeri halini alacağını anlatmış, Bakanların memur olmaları kabul edilse bile, kanunun Bakan ve Milletvekillerine bâzı haklar, imtiyazlar ve salâhiyetler tanıdığını, dokunulmazlık imtiyazından müekkilinin feragat edemiyeceğini söyliyerek, fiillerin icrayı memuriyete taallûk ettiği kabul edilse dahi, müekkilinin ancak Yüce Divan'da yargılanabileceğini söylemiştir.

Bu iddia üzerine tekrar söz alan Kenan Öner:

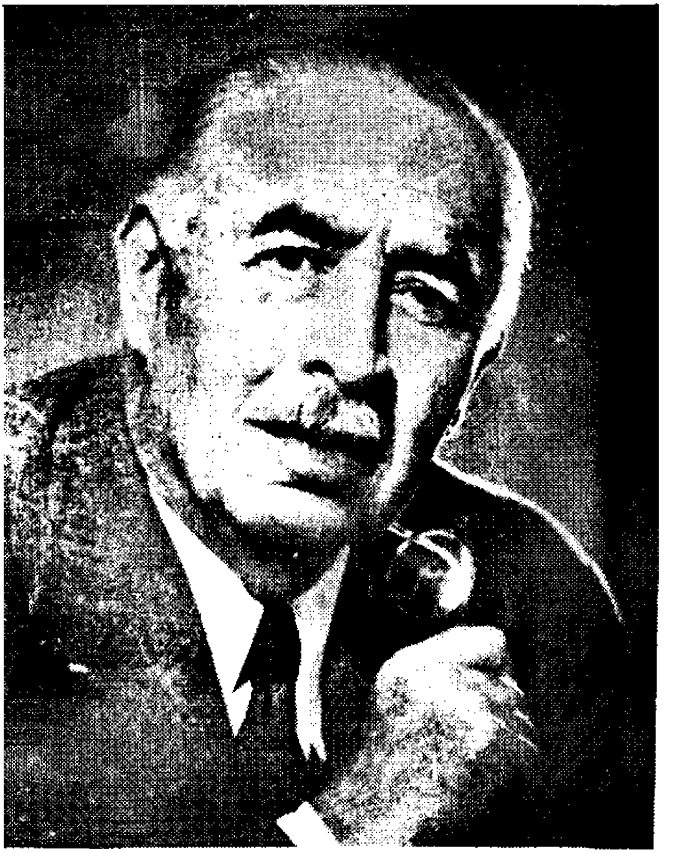
«— Verdikleri konferanstan çok istifade ettik. Fakat bizim dâvâmızla ne alâkası var, anlayamadık. Konferansın millet hürriyetine taallûk eden noktalarında müşterek bulunuyoruz. Şu şartla ki, onlar bu mukaddes varlığı yalnız dillerinde dolaştırdıkları halde, biz tahakkuk ettirmek için hayatımızı nezretmiş bulunuyoruz. Bir Hasan Âli Yücel'le bir temizlik amelesi Hasan arasında fark yoktur. Bir adamın imtiyazlarından istifade ile karşı tarafın mahkûmiyetine gidemeyiz. Kendisi milletvekili olduğu için bütün cinayeti yapacak, ne için böyle yaptın diye buna cevap veren mahkûm mu edilecek?» demiş ve kanun maddesinin izahından sonra şunları ilâve etmiştir:

«— İstediğim hakkın meydana çıkması, diyordu. Şimdi bundan korkarak kaçıyor mu?.. Elimden kurtulacak değildir, bu milletin hakkını müdafaa edeceğim.»

Kenan Öner'in bu konuşması, salonu dolduran muazzam kalabalık tarafından «bravo!» sesleri ve sürekli alkışlarla karşılanıp, bu umumî tasvib bir ânda koridorlardaki kalabalığa da sirayet ederken; Hâkim Saffet Bey müdâhale zorunda kalmış, bilâhare iddia Makamının mütalâası alınmış ve neticede, Kenan Öner'in iddialarının isbatı talebinin tedkiki için dâvâ 26 Nisan tarihine bırakılmıştır.

26 Nisan 1947 Cumartesi günkü celsede, Kenan Öner'in iddialarının isbatı talebi kabul olunarak göstereceği delillerin tedkikine geçilmiş ve o gün Kenan Öner tarafından mahkemeye verilen istidadaki yirmi yedi maddelik talebin iki maddesi hariç, diğerleri kabul edilmiştir.

Bu, yirmibeş maddede toplanan hususlar tedkik olunurken, gerek Ankara'da, gerek yurdun muhtelif yerlerinde pek çok şahıt dinlenmiş, içlerinde eski milletvekillerinin, valilerin, maarif müfettişlerinin, muallimlerin, polis şefleriyle memurlarının da

Prof. KENAN ÖNER

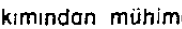
bulunduğu bu müdafaa şahitleri, Hasan Âli Yücel'in Maarif Vekâletindeki icraatını, bu arada sicilli bâzı komünistlerin nasıl himâye edildiğini olanca dehşetiyle gözler önüne serivermişlerdir!..

Bu korkunç gerçekler, o yıllarda bütün yurtta derin bir heyecanla takip edilmiş ve Kenan Öner merhum, bu meşhur dâvâyı misilsiz bir cesaretle sonuna kadar götürüp, Hasan Âli Yücel'i bir siyasî mevtâ halinde yere sermeğe muvaffak olmuştur.

ÖNER - YÜCEL DÂVÂSI, bâzı mes'ul hükûmet odamlarının o yıllarda komünistleri nasıl himâye ettiğini, himâye gören bu sicilli komünistlerden maarif teşkilâtına sızanların mekteplerde yaptığı korkunç tahribatı ve 12 Mart öncesi boy veren fidanların vaktiyle hangi eller tarafından nasıl itina ile dikilip, büyütüldüğünü tesbit bakımından mühimdir ve bu meşhur dâvâ, yarının siyasî tarihçisi için kıymetli vesikalarla dolu pek zengin bir kaynaktır!..

ÖNER - YÜCEL DÂVÂSI kahramanı merhum Kenan Öner'i vefatının yıldönümünde tekrar rahmetle anıyor, afv ve mağfiret niyaz ediyoruz.

Nur içinde yatsın.

27 MAYIS HAREKETİ VE MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ'NİN KURULUŞU!..

«27 Mayıs Hareketi» hakkında kısa zamanda çeşitli neşriyat yapılmış ve bizzat darbeyi gerçekleştirenlerden, devrilen Demokrat Parti mensuplarına, hattâ Yassıada'da bâzı sanık'ları müdafaa eden avukatlara kadar muhtelif zevât hâtıratını yazmış, bu arada merhum **Ord. Prof. Ali Fuad Başgil**'in İsviçre'de Fransızca olarak neşrettiği **«27 MAYIS İHTİLÂLİ VE SEBEBLERİ»** adlı mühim eseri, dilimize çevrilerek «Yağmur Yayınevi»nce yayınlanmıştır. Neşri, Avrupa'da ve yurdumuzda büyük akisler uyandıran, hattâ dâvâ mevzuu olup, İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesinden beraat kararı alan bu mühim eserde merhum

Ali Fuad Başgil, 27 Mayıs sabahı Demokrat Parti iktidarının yıkılmasını şöyle anlatmaktadır:

«26/27 Mayıs gecesi her türlü tertibat yerli yerince alınmıştı. Plân gereğince, önce PTT ve Ankara Radyosu'nu ve sonra da tesbit edilen diğer yerleri ele geçirmek için sabah saat dörtte tam techizatlı ve elleri silâhlı Harp Okulu talebeleri, uykuya dalmış şehre indiler. Sadece küçük bir mukavemetle karşılaştılar. Yalnız PTT'nin işgali bir kişinin ölümüne mal oldu. Şehrin şurasında burasında patlayan silâh sesleri hâdiseyi haber vermeye kâfi gelmişti. Bu, gerçekten yıldırım gibi bir müdahale idi. Bir buçuk saat içinde, bütün kilit noktaları işgâl edilerek hareket plâna uygun bir şekilde tamamlanmıştı. Önce hükûmet üyeleri, sonra da Refik Koraltan dahil bütün milletvekilleri yataklarından kaldırılarak tevkif ve derhal bir temerküz kampı haline getirilen Harp Okulu'na sevk edildiler. Bu sırada, Ankara Radyosu iktidarın silâhlı kuvvetler tarafından ele geçirildiğini ilân ediyordu. İstanbul'da da, her şey aynı zaman ve sür'at içinde olup bitti.

Bununla beraber, şimdi geriye en önemli hedefin ele geçirilmesi kalıyordu: Çankaya'daki Cumhurbaşkanı Köşkü. Basında çıkan haberlere göre, burada hâdise şu şekilde cereyan etmişti: Silâh seslerinin gürültüsü ile yatağından sıçrayarak uyanan Celâl Bayar, kalkmış, sanki bir ziyaret bekliyormuş gibi hemen giyinmişti. Telefon hatlarının kesildiğini anlayınca kabul salonunda sinirli bir halde durmadan bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu.

Birdenbire pencereden Köşkü çevirmiş bulunan topların namlularını gördü. O zaman cereyan etmekte olan hâdiselerin vehâmetini anlıyarak âile efradının ve Köşk personelinden birkaç kişinin etrafını çevrelediği bir koltuğa oturdu ve beklemeye başladı. Birdenbire kapı şiddetle açıldı ve Veteriner General Burhaneddin Uluç ile Komite üyesi Ahmet Yıldız'ın idare ettiği genç subaylar içeri girdi. Önde, elinde otomatik silâh olduğu halde, General Burhaneddin Uluç ile subaylar, Celâl Bayar'a halde, ilerlemeye başladı. General, Bayar'ın önünde durdu ve:

«— Çabuk istifa edip peşimden gel, yoksa ateş ederim» dedi.

Cumhurbaşkanı gayet metanet ve soğukkanlılıkla cevap verdi:

«— Ben buraya millet iradesi ile geldim ve yalnız gene o irade ile burayı terkederim.»

Bu sırada subaylar arasında Muhafız Alayı Kumandanı Osman Köksal'ı gördü ve ona:

«— Albayım, sizin vazifeniz bizi muhafaza etmek değil mi?» dedi.

«— Ne yapmamı istiyorsunuz, ateş mi açayım?»

«— Sadece vazifeni yapmanızı hatırlatıyorum.»

«— .....»

Cumhurbaşkanının kollarından tuttular, âdeta sürükleyerek bahçeden çıkarıp askerî bir ambülânsa bindirdiler. Böylece Ankara faslı sona erdi.

Başvekile gelince: O, bu sıralarda Eskişehir'de bulunuyordu. Gece yarısına doğru Başvekil hiçbir şeyden kuşkulanmadan yatağına yattı. Sabah saat dörde doğru sekreteri kapısını çaldı ve Ankara'da olup bitenleri anlattı. Hemen bütün mahiyet erkânı uyandırıldı. Başkent ile telefon muhaberatı kesilmişti. Derhal hazırlık yanıldı ve Konya'ya gecmek üzere Kütahya'ya hareket etti. Bu gidişten maksad ne idi?.. Bunun gerçek sebebi meçhul. Fakat oldukça doğru görünen bir farazîyeye göre, belki bu şehirde bulunan İkinci Ordu Karargâhına sığınmak ve himâyesini temin etmek ümidi ile hareket ediyordu. Çünkü, Konya'da İkinci Ordu'nun Menderes Hükûmetine karşı sempatisi temin edildiği zannediliyordu. Her ne ise, Menderes ve mâiyetindekiler son sür'atle yol alıyorlardı.

Kütahya'ya yakın bir yerde askerî uçaklar çok alçak mesafeden, üstlerinden uçmağa ve peşlerini takip etmeğe başladılar. Şehre girince Menderes sanki teslim olmak istiyormuş gibi şoföre, doğrudan doğruya Vilâyet Konağına gitmesini emretti.

Üzüntüden ne yapacağını şaşırmış vaziyette bulunan Valinin odasına çıktılar. Vali, Menderes'in önünde yürüyordu. Odaya girince Vali, emirlerine âmâde olduğunu söyledi. Tam bu sırada telefon çaldı. Vali ahizeyi eline aldı. Telefonda konuşan Eskişehir Hava Üssü Kumandanı General Bedii Kirectepe idi. O kadar sert bir sesle konuşuyordu ki, Menderes bile bu kısa konuşmayı takip edebildi.

«— Vali bey, bizimle misiniz, yoksa bize karşı mısınız?»

27 Mayıs 1960 Cuma

İmtiyaz Sahibi: Necmettin Erişçioğlu
Yazı İşleri Müdürü: Safa Erişçioğlu
Basıldığı Yer: Yeni Sabah Matbaası

Yeni Sabah

GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASİ GAZETE

23 Sene 7 Ay No. 7819 Kurucusu: SAFA ERİŞÇİOĞLU Sayısı: 15 Kuruş

BÜYÜK TÜRK ROMANI
Dağ Başını Duman Almış
CİLT I
Yazan: OCAK Gazeteci
Çıkarır: TÜRKİYE YAYINEVİ

SİLAHLI KUVVETLER BÜTÜN YURTTA İDAREYİ ELE ALDI

Bayar, Koraltan, 6 Vekil, Erkânıharbiye Reisi Kara ve Jandarma Kuvvetleri kumandanları muhafaza altına alındı

Demokrasimizin düştüğü buhran ve son müessif hâdiseler dolayısı ile kardeş kavgasını önlemek için Ordunun idareyi ele aldığı yayınlandı

HAREKET KANSIZ BAŞARILDI

Başvekilin huzurunda ne diyeceğini bilemiyen Vali, bir ân tereddüt etti ve cevap verdi:

«— Kumandanım bir ân düşünmeme müsaade etmenizi istiyorum.»

Ahizeyi masaya bıraktı. O ânda Menderes:

«— Aziz Vali, mesleğinizi bize fedâ etmeyiniz. Bundan sonra kendinizi mukadderatımıza bırakacağız» dedi.

Birkaç dakika sonra, bir grup subay odaya girdi ve başlarındaki Kumandan Başvekile yaklaşarak:

«— Sizi, maiyetinizdekilerle birlikte tevkif etmek ve Eskişehir'e götürmek emrini aldım.»

Menderes:

«— Buyurun, emrinize âmadeyiz» dedi.

Bütün maiyetindekilerle birlikte Harp Okulu'ndaki mevkufların yanına konmak üzere tevkif edilip uçakla Ankara'ya götürüldü.»

Merhum Ali Fuad Başgil'in verdiği bu bilgiye şu gerçeği de biz ilâve ederek, geçelim Millî Birlik Komitesi'nin kuruluşuna... 27 Mayıs darbesinin Eskişehir harekâtını Agasi Şen, Hulûsi Kaymaklı ve Muhsin Batur idare etmiş; Menderes'i Kütahya'da tevkif eden ise, Tugay Kumandanı Albay Demet olmuştur.

* * *

27 Mayıs hareketini gerçekleştirenler arasında bulunan Orhan Erkanlı, hâtıratını **«Anılar... Sorunlar... Sorumlular»** adlı kitabında toplamış ve bu eser kısa zamanda mükerreren basılmıştır. Darbe sırasında, Davutpaşa Kışlası'ndaki Üçüncü Zırhlı Tugay'ın Tank Taburu Kumandanı olan, bilâhare Millî Birlik Komitesi içinde mühim bir mevki işgal eden Orhan Erkanlı, kitabında, Millî Birlik Komitesi'nin kuruluşunu şöyle anlatıyor:

«27 Mayıs akşamı Türkiye'nin her yerinde, Demokrat Parti iktidarı yıkılmış ve askeri yönetim işbaşına gelmişti. Memleket radyo tebliğleri, telsiz ve telefon emirleriyle idare ediliyordu... Millî Birlik Komitesi denen hükmi şahsiyet, Türkiye'de iktidarı ele geçiren kişiler kimlerdi?.. Herkes bunu merak ediyor, birbirine soruyor, fakat cevap alamıyordu. Aslında bu soruların doğru cevapları da yoktu, biz dahil, kimse hakiki durumu bilmiyordu. İstanbul'da nizâm ve âsâyişi sağladıktan sonra birkaç ar-

kadaşla beraber Ankara'ya geldik. Komite ismini almış olan topluluk Başbakonlıkta çalışıyordu. Kapıdaki nöbetçiler beni içeri almadılar, o günlerde ortalıkta dolaşan yüzlerce binbaşıdan ne farkım vardı?.. Kimse kimseyi tanımıyor ve kimse kimseye güvenemiyordu, tam bir kargaşalık, şaşkınlık ve düzensizlik içindeydik. Silâh zoruyla Başbakonlığa girebildim.

Bakanlar Kurulu'nun toplantı salonuna girince şaşkınlığım bir kat daha arttı!.. Elli, altmış kişilik bir kalabalık, Kabine toplantısı yapılan masanın etrafında kısmen oturmuş, kısmen ayakta, her kafadan bir ses çıkıyor... Bunlar kimdi?.. Çoğunu tanımıyordum. Milli Birlik Komitesi denen, bu topluluk muydu?.. Bizim Atatürkçüler Cemiyeti'ne ne olmuştu?.. Eski arkadaşlarımız nerede idiler? Kafam bir sürü soruyla doldu. Tanıdık arkadaşlarla görüştük. Bir kenara iliştim, konuşmaları dinlemiye başladım... Sabaha karşı Başbakonlıktan çıktım, şiddetli bir yağmur yağıyordu, taksi bulamadım ve annemin Cebeci'deki evine kadar yaya yürüdüm. Üç gündür Türkiye'yi idare ediyorduk, fakat binecek bir araba bulamıyorduk. Bu yürüyüş bana iyi geldi; daldığım rüyalardan ayıldım, yıktığımız devletin altında kaldığımızı, çok kısa zamanda duruma hâkim olamaz ve kendisine Komite ismini veren bu grubu düzene sokamazsak, devleti de, kendimizi de batıracağımızı idrâk ettim.

Yakın arkadaşlarla özel birkaç toplantı yaptık, Komite'yi resmen kurmayı ve isimlerini açıklamayı kararlaştırdık. O güne kadar isimlerimiz bilinmiyordu, yalnız Gürsel'in adı belli idi. Yirmi iki kişilik bir komite teşkil etmek, en kısa zamanda eski meclise yerleşmek ve muntazam bir çalışma düzenine girmek lüzumunda birleştik. Adedi bazan altmışa çıkan bu toplulukla ve bu perişanlık içinde, özellikle Gürsel'in tutumunun belli olmasından sonra, başarılı ve faydalı bir çalışma yapmak imkânı kalmamıştı. Birbirini tanımayan, hiç bir fikir ve usulde beraberliği olmayan bu hey'et tesadüflerle bir araya gelmişti. Daha sonraları söylendiği gibi, erken gelen, **«ben komite üyesiyim»** diye oturmuş, kalkmıyordu...

Konuyu komite toplantısına getirdik ve ben durumu şöylece açıkladım: «Komite bu haliyle çalışamaz ve memlekete hizmet göremez. Komite üyelerinin sayısı ve isimlerini tesbit etmek ve halka açıklamak mecburiyetindeyiz. Millet, kendisini kimlerin idare ettiğini bilmelidir. Dışarda birçok kişi, kendisine

komite üyesi sıfatını vererek çeşitli yolsuzluklar yapmaya başlamıştır... Takip edeceğimiz usûl şu biçimde olabilir:

1) Önce altı, sekiz kişilik bir hey'et seçeceğiz. Bu hey'et kendilerine vereceğimiz kıstaslara göre, Komiteyi adet ve isim olarak tâyin edecek.

2) Dikkate alınacak kıstaslar, ihtilâlin icra safhasındaki hizmet, rütbe, jandarma dahil dört kuvvetin temsili, liyakat ve kaabiliyet, ordu içindeki itibar ve güç, geçmişteki durum ve tutum, gelecekte kendisinden beklenen hizmetler.

3) Şimdi salonu boşaltacağız, seçtiğimiz hey'et çalışmalarını bitirdikten sonra, Komiteye dahil edilenlerin isim listesini kapıya asacak. Listede ismi olan Komite üyesidir, içeri girecek, olmayan dışarıda kalıp, kendisine verilecek görevi bekleyecek. Bu arkadaşlara münasip vazifeler verilecek.

4) Bu listeye hiçbir şekilde itiraz edilmeyecek ve bu mesele gizli kalacak.

Önce şiddetli itirazlar oldu. Özellikle durumunu zayıf görenler, buraya haksız ve yanlış geldiğini bilenler, aynı şekilde devam etmek istediler. Fakat biz kesin kararlı idik, gerektiği anda zor kullanmayı göze almış ve buna göre hazırlanmıştık, boş lâflarla kaybedecek vaktimiz yoktu. Tartışma kısa sürdü, teklif kabul edildi ve sekiz kişilik bir hey'et seçildi. Bu hey'ete ben de dahildim. Salon boşaltıldı ve biz çalışmaya başladık. Bütün bu işler olurken Sayın Gürsel, sessiz sedasız bakıyor, olumlu olumsuz bir şey söylemiyordu. Bakışları donuk ve mânâsızdı, belki kendisini seçip seçmeyeceğimizi düşünüyor, belki de bizlerden toptan kurtulmanın çarelerini arıyordu. Bizi ilk günlerde dağıtıp, iktidarı tek başına ele almamakla o mu hatâ etti? Yoksa Gürsel'e Devlet Başkanlığı, Komite Başkanlığı, Silâhlı Kuvvetler Başkumandanlığı gibi tarihte Atatürk dahil kimseye verilmeyen görev ve yetkileri vermekle biz mi hatâ ettik? Şu anda kestiremiyorum, fakat muhakkak ki, taraflardan biri büyük hatâ yaptı. O günlerde, isteseydi Gürsel, bizi; biz arzu etseydik Gürsel'i tasfiye edebilirdik, hiç bir şey değişmezdi. Ismarlama lider, başsız Cunta olmayacağını daha sonraları anladık, acısını çektik, belki de memleket hâlâ bu hatânın neticesi yüzünden bunalımlar içinde sallanıyor...

Bizim toplantımız, altı yedi saat devam etti. Seviyeli ve ciddî tartışmalar yapıldı, altmış kişilik liste bir kaç defo elden geçti. İlk kararı uygulamak imkânı bulunamadı, yâni, Komiteyi yirmi kişiye donduramadık. Üyeler, arkadaşlarını, şahsî hesaplarını ve hislerini unutamadılar, neticede bir tavan rakamı tesbit etmekten vazgeçtik, önce isimleri tesbit etmeyi ve adet üzerinde durmamayı uygun bulduk. Hepimiz bunun son şans olduğunu, lüzumsuz inatlar nedeniyle işi uzatır ve o gün netice alamazsak, çok büyük problemlerin çıkabileceğini anlıyorduk. Sekiz kişinin oy birliğiyle otuz sekiz kişilik liste meydana geldi ve kapıya asıldı... Komiteye alınmayanların büyük çoğunluğu kararı sükûnet ve itaatle kabul ettiler, bir kaç kişi tehdid, şantaj yollarını denedi ve iş bitti. Artık Türkiye'nin kaderi, belirsiz bir süre için otuz sekiz kişinin eline terk edilmişti. Gürsel hiç bir itirazda bulunmadı. İşte ihtilâller tarihinin en enteresan Komitesi böylece doğdu.»

—— « ★ » ——

ADNAN MENDERES'İN İDÂMI!..

27 Mayıs hareketini müteâkip Yassıada'da kurulan fevkalâde mahkeme, 14 Ekim 1960 Cuma günü çalışmalarına başlamış ve 1961 yılının 14 Ağustos Pazartesi günü duruşmalar sona erip otuz iki günlük bir fasıla ile 15 Eylül Cuma günü sanıklar hakkındaki karar tebliğ edilmiştir.

Karar günü, sanık'ar gruplar halinde mahkeme salonuna alınmış ve ilk gruptaki sanıkların yoklamasını müteâkip, Mahkeme Reisi Salim Başol şöyle konuşmuştur:

«— Sanık Menderes getirilmedi. Getirilmemesine dair rapor da henüz verilmediği görüldü.»

Adnan Menderes'in niçin mahkeme salonuna çıkarılmadığı o gün öğle tatili için verilen arada, Yassıada Garnizon Kumandanı Albay Tarık Güryay'ın yaptığı basın toplantısında açıklanmış ve Adnan Bey'in fazla uyku hapı almak suretiyle intihara teşebbüs ettiğinden bahsedilmiştir!..

Basın toplantısını müteâkip Menderes gazetecilere gösterilmiş ve odaya giren her gazeteci içeride ancak bir dakika kal-

mak suretiyle Adnan Bey'i görebilmiştir. O günkü manzarayı bir basın mensubu şöyle anlatıyor:

«Üç metre boyunda, iki metre eninde olan odanın parmaklıklı küçük bir penceresi vardı. Bu pencereden ufuktan başka bir şey görünmüyordu. Burası Menderes'in Yassıada'ya getirildiğinden beri kaldığı odaydı. Sol köşede bir dolap, pencere yakınında da küçük bir masa vardı.

Menderes, içeriye girenlerden tamamen habersizdi. Nefes aldığı güçlükle farkediliyordu. Yatağına cansız gibi gömülmüştü. Kırmızı çizgili pijamasının göğüs kısmı açılmıştı. Birkaç günden beri traş olmadığı anlaşılıyordu. Başucunda bir nöbetçi subay ve doktorlar vardı. Bir tüpten burnuna devamlı oksijen veriliyordu.»

Karar günü, sabah ve öğleden sonra iki celse akdolunmuş, saat 15.15'de biten hüküm tefhimi sonunda, on beş kişinin idâma mahkûm olduğu anlaşılmıştır. Bu on beş idâm mahkûmuna ait dosya, o gün saat 16.30'da bir helikopterle Yeşilköy askerî havaalanına getirilip hemen Ankara'ya götürülmüş ve 18.15'de Millî Birlik Komitesi'nde idâm kararlarının müzakeresine başlanmıştır.

Bu müzakerelerin hangi şartlar altında, nasıl ve ne şekilde cereyan ettiği yolunda çeşitli iddialar vardır. Biz bunlar üzerinde durmayıp, yalnız Adnan Bey'in idâmını inceleyecek, ileride bir vesile ile aynı mevzua yine temas imkânı arayacağız.

İdâm kararlarının müzakeresi aynı günün akşamı saat 20.40'da sona ermiş ve Ahmet Yıldız: «Kararın İstanbul İrtibat Bürosu tarafından açıklanacağına» bildirmiştir. Bu beyanata rağmen İstanbul'daki İrtibat Bürosu bir açıklama yapmamış, beklenen tebliğ, 16 Eylül 1961 Cumartesi günü saat 03,de yayınlanmıştır.

Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu'nun 58 sayılı bu tebliği aynen şudur:

«1) Yüksek Adalet Divanı'nca ölüm cezasına mahkûm edilen sanıklardan sâkıt Başbakan Adnan Menderes, sâkıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüşdü Zorlu ve sâkıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezaları Millî Birlik Komitesi'nin 15 Eylül 1961 gün ve 75 numaralı kararı ile tasdik edilmiştir. Ancak, sâkıt Reisicumhur Celâl Bayar'ın altmış beş yaşını bitirmiş olması

dolayısıyle verilen ölüm cezası, müebbed ağır hapse tahvil edilmiştir,

2) Ölüm cezasına mahkûm edilen Refik Koraltan, Agâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmed Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman ve Rüşdü Erdelhun'un cezaları 15 Eylül 1961 gün ve 75 numaralı kararla müebbed ağır hapse çevrilmiştir. Tebliğ olunur.»

İdâm mahkûmlarının dosyaları, Millî Birlik Komitesi'nde İncelenirken, ölüm yolcuları İmralı'da bulunuyorlardı. Hüküm günü ölüm cezasına çarptırılanlar bir hücumbot'a İmralı'ya götürülmüşler ve iskelenin hemen arkasındaki bir binada ayrı ayrı hücre'lere kapatılmışlardır. Elleri arkadan kelepçeli olduğu hâlde hücreye kapatılan bu ölüm yolcularının durumu, Yassıada ile alâkalı bir tedkikde şöyle anlatılıyor:

«Bir aralık Koraltan'ın hücresinden bir ses duyuldu: **«Kollarım çok sıkıştı. Bu görülmemiş bir işkence!»** dedi. İkinci hücreden cevap geldi. Bu Fatin Rüşdü Zorlu'nun sesiydi. Bu seste hafif gülümseme vardı: **«Zaten işkence olsun diye değil mi? Heyecanlanmayın beyefendi...»** Koraltan bu hitaba cevap vermedi

Biraz daha zaman gecince Emin Kalafat'ın sesi duyuldu... Kalafat'ın esasen kolları Londro uçak kazası dolayısıyle sakat olduğu için kelepçeyi zorla takmışlardı.

«— Artık asınlar da bu iş bitsin... Tahammül edemiyorum» diye inliyordu. Kalafat'ın inlitleri her beş veya on dakikada bir tekrarlanıyordu. Nihayet orada bekleyenlerden bir muhafız:

«— Merak etme, biraz sonra kurtulursun» dedi. Buna mukabil Kalafat:

«— Bir ân evvel, bir ân evvel asın da kurtulayım» diye cevap verdi.

Şafak vakti gelmişti. Tahta koridorlardan ayak sesleri duyuldu. Herkes dikkat kesilmişti. Bunlar Hasan Polatkan'ın hücresi önünde durdular. Tahta kapı açıldı. Bir ses:

«— Buyurun Hasan Bey, hücrenizi değiştireceğiz» dedi. Başka bir ses duyulmadı. Tahta koridordan ayak sesleri yavaş yavaş uzaklaştılar.

«Yüksek Adalet Divanı» denilen fevkalâde mahkemenin Adnan Menderes hakkında verdiği «idâm» hükmü İmralı'da kendisine bildirildikten sonra'..

Biraz sonra hücredekiler bir otomobilin motör sesini duydular... Bağırmalar, gürültüler işitiliyordu. Bu seslerde hiddet ve hakaret olduğu anlaşılıyor, fakat neler söylendiği belli olmuyordu. Nihayet bu sesler de kesildi.

Sonra tekrar bir otomobilin sesi duyuldu. Arkasından da yine koridorlarda ayak sesleri belirdi. Ayak sesleri yaklaştı ve bu defa Fatin Rüşdü Zorlu'nun hücresi önünde durdu. Yine bir ses:

«— **Fatin Bey, sizin hücrenizi değiştireceğiz»** dedi. Yine başka bir ses işitilmedi. Hücrenin tahta kapısı kapandı. Yine gürültülü ayak sesleri koridorlarda kayboldu...

Aşağıda yine jeep arabasının motör gürültüsü. Yine kalabalık, hareketli, hiddetli sesler. Neler söylendiği anlaşılmıyor. Yalnız bir aralık net bir ses duyuldu. Bu ses, Fatin Rüşdü'nün sesiydi... Bu ses de boğuldu ve sonra yine ortalığı derin bir sessizlik kapladı.

«— **Allah'a yolculuk başladı. Hazır mısınız arkadaşlar... Bir Kur'an okuyacağım.»**

Bu sese cevap veren olmadı. Fakat Agâh Erozan yüksek sesle Bakara süresinin iki yüz seksen beşinci âyetini okumağa başladı...»

Fatin Rüşdü Zorlu ile Hasan Polatkan'ın bu şekilde idâmları o gün Milli Birlik Komitesi'nce yayınlanan bir bildiri ile milletçe duyurulmuş ve bu bildirinin ikinci maddesinde Menderes'den bahisle şöyle denilmiştir:

«**Hakkında idâm hukmu tasdik edilen diğer suçlu sâkit Başbakan Adnan Menderes'in mezkûr vak'tte (diğer idâmlar esnasında) hastalığı devam ettiğinden hüküm infaz edilememiştir. Teblig olunur.»**

Fazla uyku hapı almak suretiyle intihara teşebbüs ettiği iddia olunan Adnan Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idâm edildikleri gün kendisine gelebilmiş, o gün yayınlanan altmış numaralı tebliğde de Yassıada Garnizon Hastahanesi Başhabipliği'nin şu raporu açıklanmıştır:

«**Sâkit Başbakan Adnan Menderes'in sıhhi durumu sağlığa doğru gitmekte olup, bugün 16.9.1961 Cumartesi günü öğleden sonra sigara içmek ve gazete okumak isteğinde bulunmuştur.»**

Bu raporun neşrinden hemen bir gün sonra Yassıada'ya celbedilen altı doktor, Adnan Bey'i muayene etmiş ve sıhhi du-

rumunun normale döndüğüne dair verdikleri rapor üzerine Menderes o gün bir hücumbotla İmralı'ya götürülmüştür. Bu nakil hazırlığı esnasında: **«İdâma mı götürüyorum?»** diye soran Menderes'e, bütün sanıkların İmralı'da bulunduğu, mahkemece verilen kararın henüz Millî Birlik Komitesi'nce tasdik edilmediği söylenmiş, ölüm yolculuğu saklanmıştır.

Bu şekilde İmralı'ya sevkolunan ve oradaki cezaevinin bir odasında, Yassıada Mahkemesinin meşhur Başsavcısı Egeseli tarafından okunan idâm hükmünü dinleyen Adnan Bey: **«Bugün ayın kaçı?»** diye sormuş, bir Yenice sigarası içmiş, bilâhare Ordu Foto Film Merkezi vazifelilerince resmi çekilmiştir. Ki bilâhare muhtelif vesilelerle yayınlanan bu fotoğraflarda, Menderes'in elleri kelepçeli durumdadır.

Cezaevinin küçük odasında Adnan Bey'e dinî telkinde bulunan imamlar: Abdurrahman Hürdoğan ile Edhem Akalın'dır. O gün dinî telkini müteâkip Menderes'e beyaz gömlek giydirilmiş ve Adnan Menderes, mu'tad dışında güpegündüz idâm edilmiştir!..

Samed Ağaoğlu, Menderes'le ilgili kitabında o idâm gününü şöyle anlatır:

«17 Eylül Pazar sabahı Adanın küçük meydanında büyük hareket var. Jip gidip geliyor, askerler telâşla dolaşıyorlar, küçük bir torpido biraz açıkta duruyor, hava dağınık bulutlu. Koğuşlardaki mahkûmların aklına gelen hemen o ihtimal!.. Acaba bugün mü? Ruhumuzun karanlığında beklediğimiz seher doğmuyor demek! Saat on iki sularında koğuşa bir subay girdi: **«Pencerelere yaklaşılmayacak!»** Biraz geçti. Dışarıda gürültüler artıyor, torpitodan hoparlörle verilen anlaşılmaz emirler!.. Subay yine girdi: **«Herkes yatağına uzanacak!..»** Demek kaldığımız binanın önünden geçirecekler. Saat on üç... Kirazoğlu hafif sesle Kur'an okuyor. Torpitodan bu sefer açık işitilen bir ses: **«Ameliyat oldu mu?»** Saat on üç otuza geliyor. Şiddetli bir yağmur başladı. Yatağımda gözlerimi kapadım. Hayalimde ayak sesleri var. Evet hayalimde, ama onları işitiyorum, tanıdığım sesler. Yavaş yavaş yaklaşıyorlar. «Şimdi koğuşun önünden geçiyor» diye düşünüyorum. Yapılan bir yolu, hizmete açılan bir fabrikayı görmek için yürüdüğü gibi ağır ağır, adım adım... Soruyorum kendi kendime, neden onlar ve o, neden

EN BÜYÜK YAZARLARIN
EN GÜZEL ESERLERİ
GÜVEN
KİTAPEVİ

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADİ

38. yıl Sayı 13.334

Pazartesi 18 Eylül 1961

HEZİNE ARAZ
Anadolu Evliyaları

Menderes Hakkındaki Hüküm de İnfaz Edildi

İnfazdan evvel Menderes'in sıhhî durumunun düzeldiği resmî bir raporla tesbit olundu

Raporda 6 doktorun imzası var

Menderes mahkeme heyetini selâmlar ve tavırlarını değiştirir

C. H. P. Meclisi olağanüstü

KARARLARA AİT GEREKÇELER

İdama mahkûm edilip M.B.K. tarafından ö- lüm cezaları müebbet ağır hapse çevrilen dü- şükler hakkında mucip sebepler

Refik Koraltan

...

...ecrübenin ...Aydınlattığı

biz değil?. Onu ve onları ölüme götüren yolda iyi, fena ne yapıldıysa beraber yapıldı. Arkadaşları bendim, bizlerdik. Yardım ederek, teşvik ederek, susarak veya konuşarak bendim ve bizdik. O halde evvelki gece ölüme gitmiş olanlar benim için de, bizim için de yürüdüler!. Şimdi giden de benim için, bizim için gidiyor!..

Hayâlimdeki ayak sesleri zayıflıyor, zayıflıyor, zayıflıyor!..»

Samed Ağaoğlu'nun bu şekilde anlattığı infaz gününün hâli, «Yassıada ve Sonrası»na göre de şudur:

«Ortalıkta bir fevkalâdelik vardı. Ama neydi? Bu tedbirler niçin alınıyordu?.. Kimse bir şeyin farkına varamıyordu. Bayar, bu tedbirlerden bir şey hissetmiş olmalı ki, yine yattığı yerde yüzünü duvar tarafına çevirdi. Diğerleri yatakların üzerinde oturuyorlardı. Bahadır Dülger'le İbrahim Kirazoğlu aynı karyola üzerinde oturuyorlardı.. Kirazoğlu, Kur'an-ı Kerîm'i çıkardı. İkisi birden gür sesleriyle «Zilzal» sûresini okumağa başladılar.

Tam bu esnada «Allah» diye dışardan, bütün gürültülerin arasından sızan bir ses duyuldu. Bu sesi bir çokları tanımışlardı. Saatlerine baktılar: «Allah» sesinin duyulduğu anda, saat 13 ü 23 dakika geçiyordu. Sanki hafif bir sarsıntı duydular.Gök birdenbire kapandı. Saat on üçü yirmi üç dakika geçe, «Allah» sesinden ve feryadından hemen bir iki saniye sonra görülmemiş bir fırtına koptu. Sel gibi yağmur boşanıyordu. Askerler öteye beriye koşuşmağa başladılar. Anî fırtına karşısında kuşlar kaçacak yer arıyorlar, kanat çırparak pencerelere vuruyorlardı. Kasırga halinde rüzgâr esiyordu. Bir ânda ortalık birbirine karışmıştı. Bütün subaylar, erler, gardiyanlar birkaç dakika evvel ortada tek bulut yokken birdenbire kopan bu fırtına karşısında hayrete ve telâşa düştüler. Sırılsıklam olmuş gardiyanlar koğuşlara kaçıyorlardı. Ne olmuştu? Neden birdenbire böyle fırtına kopmuştu? Savcılar, gardiyanlar, subaylar, askerler birbirlerinin yüzüne bakıyor ve bu suâlin cevabını arıyorlardı...»

Bu mevzuda yazılanlar daha pek çoktur. Son yıllarda 27 Mayıs hareketiyle Yassıada'da bakılan dâvâlar hakkında çeşitli neşriyat yapılmış, türlü iddialar ortaya atılmıştır. Bütün bu iddiaları ve 27 Mayıs hareketine dair yazılanları ileride incelemeye çalışacağız. Yalnız şu kadarını kaydedelim ki, Adnan Menderes'in idâmı o yıllarda büyük heyecan uyandırmış ve 17 Eylül günü saat on dokuzda Millî Birlik Komitesi İrtibat Bü-

rosu'nca yayınlanan şu bildiriyle, duyulan teessür son haddine varmıştır:

Okuyalım, İrtibat Bürosu'nun iki maddelik bildirisini:

«1) Ord. Prof. Dr. Suat Tayat, Amiral Bristol Hastanesi Dahiliye Servisi Şefi Dr. Nevzad Yeğinsu ve Yassıada Garnizon Hastanesi tabiblerinden Dr. Galip Bozalioğlu, Dr. Ahmed Karahaliloğlu, Dr. Zeki Kebabçıoğlu ve Dr. Sedat Yürütgen'den müteşekkil hey'et tarafından düşük Başvekil Adnan Menderes'in sıhhi muayenesi yapılmış ve sıhhi durumunun tamamen normale döndüğü raporla tesbit edilmiştir.

2) Yüksek Adalet Divanı'nca verilen ve Millî Birlik Komitesi'nce tasdik edilen idâm cezası hükmü infaz edilmiştir. Tebliğ olunur.»

Yazımızı, Orhan Erkanlı'nın Menderes hakkında yazdıklarıyla bitirelim. 27 Mayıs hareketinin mühim siması Orhan Erkanlı **«Anılar... Sorunlar... Sorumlular»** adlı eserinde diyor ki:

«— Menderes'in hayatı, parti mücadeleleri, Başbakanlığı, feci âkıbeti, Menderes âilesinin başına gelen'er gerçekten bir insanlık dramıdır. İnsan olarak bu kadar iyi vasıflara sahip olan, politik kabiliyetleri kendisinde toplamış bulunan Menderes, bir ihtilâlin kurbanı olmaktan kurtulamamıştır. Kim ne derse desin, Menderes, Atatürk'ten sonra Türk ha'kının en çok sevdiği ve peşinden gittiği kişidir. Hiçbir Başbakan, halkının bu ölçüde desteğine ve sevgisine sahip olamamıştır. Menderes'in talihsiz sonu münakaşa edilebilir, fakat bu gerçeği kimse inkâr edemez. Tarihin hükmü, halkın kanaati böyledir.»

SEYYİD BATTAL GAZİ VE TÜRBESİ

Hazırlamakta olduğumuz Battal Gazi ile ilgili yazı serisi, bu büyük Türk kahramanının Eskişehir'in Seyidgazi kazasındaki kabrini ziyaretimize ve gördüklerimizi kayda vesile oldu.

Seyidgazi, Eskişehir'in güney-batısında, şehre kırk beş kilometre uzaklıkta küçük, fakat tarihî bir kaza merkezi... Şemseddin Sami Bey'in Kamusü'l-A'lâm'ına göre, kasabanın ilk sakinleri: Etiler ve Frikyalılardır. Sonraları muhtelif kavimler hâ-

kimiyetinde zaman zaman el değiştiren bu küçük kaza merkezi, son defa Bizanslılar eline geçip «Primnezi» adıyla anılmaya başlanmış, muhteşem Malazgirt Zaferi'nden sonra da Sultan İkinci Kılıç Arslan tarafından zapt edilmiştir.

1176 yılında Selçuklu hâkimiyetine giren beldeye, bâzı Türkmen aşiretleri iskân olunmuş ve kasaba bu sebeble «Türkmen Köyü» adı ile anılmışsa da, Battal Gazi'nin kabri bulunup, türbesi yapıldıktan sonra belde «Seyidgazi» adını almış ve sekiz yüz yıla yakın bir zamandanberi bu isimle anılagelmiştir.

Kimdir bu, bir beldeye adını veren ve asırlar boyu unutulmayıp hürmetle yâd olunan Seyyid Battal Gazi adındaki zât?.

En eski kaynaklara göre: Seyyid Battal Gazi, 674 - 680 yılları arasında Malatya'nın bugün «Aspuzu» diye anılan Aspozan bağlarında dünyaya gelmiştir. Babası, Malatya Valisi Ömer Bey'in Serâskeri Hüseyin Gazi; annesi ise, Saide - Hatun'dur.

Muhtelif eserlerde, Seyyid Abdüllahi'l-Antaki, Esseyyid Nurullahi'l-Buhari, Esseyyid Cafer ibni Hüseyin - ibni Murteza gibi adlarla anılan büyük Türk kahramanının asıl adı: Esseyyid Cafer'dir. «Battal» adı, iri vücud yapısı; «Gazi»lik ünvanı da muhtelif savaşlardaki şecaat ve kahramanlığı dolayısıyle sonradan verilmiştir.

Yaşadığı devrin icablarından olarak ata binmeyi, ok atmayı, harb oyunlarını öğrenen ve tahsilini Malatya'da tamamlayan Battal Gazi, bilâhare Antakya'ya gitmiş ve orada «Abdullah» müstear adıyla Hristiyanların iç dünyasını tedkike, lisanlarını öğrenmeğe muvaffak olmuştur.

Battal Gazi'nin hayatı hakkında merhum Mükrimin Halil Yınanç ve İbrahim Alâaddin Gövsa geniş tedkiklerde bulunmuşlardır. Ayrıca İslâm Ansiklopedisi'nde de etraflı bilgi vardır. Eski kaynaklardan Taberî tercümesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Battal Gazi çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bunlara göre: Seyyid Battal Gazi'nin yaşadığı devir, Emeviler'in saltanatı yıllarına rastlamaktadır. Emevî ordusunda vazife alıp küffar üzerine açılan savaşlara katılan ve bu savaşlardaki kahramanlığıyle temayüz eden Battal Gazi, Bizans'ın muhasarasında da bulunmuştur. Son olarak, Emevî hükümdarı Hişam zamanında, Emevî ordularıyle Bizans İmparatoru Üçüncü Leon kumandasındaki Bizans ordusu arasında, Türkmen Dağı etekleriyle Se-

yidgazi civarında vuku bulan Akroinon Savaşı'na katılmış ve bu savaşta şehîd düşen Battal Gazi, bugün medfun bulunduğu tepeye gömülmuştur.

Battal Gazi'nin şehâdet tarihinin 740 yılı olduğunda hemen bütün kaynaklar ittifak etmişlerdir. O tarihten, kasabanın Selçuklular eline geçişine kadar kaybolan kabir, Selçuk Sultanı Gıyâseddin Keyhusrev'in saltanatı yıllarında, halk arasında «Çoban Baba» diye anılan **Kutluca Baba** tarafından bulunmuştur. Kabrin bulunuşuna dair eski kaynaklardaki kayıtlar ve mahalli rivâyetler pek çoktur. Bu, çeşitli rivâyetleri burada ayrı ayrı nakle imkân olmadığından şu kadarını kaydedelim ki, mânâ âleminde hayli mesafe kat'ettiği anlaşılan Kutluca Baba, kabrin bulunduğu mevkide gördüğü bâzı emareler üzerine bizzat Gıyâseddin Keyhusrev'e müracaat etmiş ve Konya'dan gönderilen bir hey'et huzurunda yapılan kazı sonunda, Kutluca Baba'nın gösterdiği mahalde Battal Gazi'nin cesedi ile birlikte bir Kur'an-ı Kerim, Sancak, Kılıç, Teber ve demirhindi ağacından yapılmış bir de tesbih bulunmuştur. Kazı neticesi, bir haberci ile derhal Gıyâseddin Keyhusrev'e bildirilmiş ve Sultan, müjdeyi getiren o haberciyi yedi yüz dirhem altınla mükâfatlandırmıştır.

Kabir böylece bulunduktan sonra, Sultan'ın âilesi ve şehzâde Alâeddin Keykubâd'ın annesi Ümmühan Hatun buraya bir türbe ile cami yaptırmış, iki yıl sonra da dershane ve medrese inşaatı tamamlanmıştır. Valide Sultan, bu inşaat sırasında üç defa Konya'dan Seyidgazi'ye gelmiş ve bu arada kasaba içindeki «Selçuklu Hamamı»nı da inşâ ettirmiştir.

Battal Gazi türbesine Osmanoğulları da yakın alâka göstermişlerdir. 'Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde: «Horasan'dan yedi yüz maiyyetiyle Rum diyarına gelmek için Hoca Ahmed Yesevi'den izin alan Hacı Bektaş Veli'nin Seyidgazi'ye gelip burada sakin olduğunu, hattâ Orhan Gazi'nin Bursa'dan kalkıp buraya gelerek o büyük zata ulaştığını, onun işaretiyle kasabayı i'mar ve bin hane halkı iskân etmek suretiyle Seyidgazi'yi büyüttüğünü» yazmaktadır.

Türbenin Fâtih Sultan Mehmed Hân zamanında geniş çapta tamir gördüğü, daha sonra İkinci Bâyezid zamanında da bâzı ilâvelerle tamire devam edildiği mevcut kitabelerden anlaşılmaktadır.

Seyidgazi kazası vaktiyle Bağdad yolu üzerinde bulunduğundan, kasaba, doğuya sefer açan pâdişahlarla orduların daimî uğrak ve ziyaretgâhı olmuştur. Yavuz Sultan Selim Hân, Mısır seferinde, Dördüncü Murad Bağdad seferinde Seyidgazi'de konaklamışlar ve Seyyid Battal Gazi'yi ziyaret etmişlerdir.

Zengin vakıf kaynaklarına sahip olan Battal Gazi külliyesi, yıllarca bir ilim, irfan, aşk ve vecd yuvası olarak etrafa feyz saçmış, Yunanlıların Seyidgazi'yi işgâline kadar ma'mur bir halde kalmıştır.

Yunanlılar kasabayı işgâl edince bu külliyeyi kendilerine karargâh ve kışla yapmışlar, içinde barındıkları kıymetli eserin harap olması için de ellerinden geleni esirgememişlerdir!.. Meselâ: Çoban Baba'nın kabrinin bulunduğu kısma hayvanlarını bağlayarak burayı tavla haline getirmişler, kasaba civarındaki Cevizli mer'asından gelen ve külliyenin su ihtiyacını karşılayan Çakmaklı suyunun künklerini tahrib etmişler, «Kızlar Manastırı» adıyle anılan çok eski binaya çayır otlarını doldurup burayı bir samanlık gibi kullanmışlar, kaçıp giderken de otları yakıp gitmişlerdir. Ki bu büyük yangının izleri bugün, Kızlar Manastırı duvarlarında Yunan medeniyetinin(!) şaheserleri olarak ziyaretçilerin gözleri önündedir!.. Yine işgâl esnasında Türbenin çok kıymetli bâzı eşyalarıyle birlikte zengin kütüphânesi de kayıplara karışmıştır!..

Türbelerin kapatılmasından sonra yürekler acısı bir halde harab olan Türbe ve müştemilâtı, 1956 yılında başlayan restore sonunda yıkılıp, yok olmaktan kurtulmuştur ve bugün, muhteşem medeniyetimizin bir şaheseri olarak bütün haşmetiyle gözler önündedir.

Battal Gazi türbesi, kasabanın bulunduğu mahalden iki yüz metre kadar yükseklikte ve etrafa hâkim bir tepe üzerindedir... Türbeye, vasıtalar ve yayalar için yapılmış iki ayrı yoldan çıkılmaktadır. Yolun başlangıcında ve tepenin eteğinde bugün Jandarma Karakolu olarak kullanılan bina, eski bir Kervansaray'dır. Bu bina geçildikten biraz sonra, sol tarafta eski bir mezarlık vardır. Seyyid Battal Gazi külliyesinde vazifeli dersiâm, talebe, imam, hatip, müezzin v.s.'nin medfun bulunduğu bu kabristan, etrafının duvarla çevrilmesi ve ağaçlandırılması gibi hizmetler için bir hayırseverin himmetini beklemektedir.

Genç Osman'ın yapmak istedikleri 67
Sultan Dördüncü Murad Hân 68
Korkunç bir yobaz: Cinci Hoca! 71
Yalan söyleyen tarih utansın! 73
Köprülü Mehmed Paşa'nın cinayeti! 76
Yeniçeri Ocağı'nın imha ve ilgası! 78
Sultan Abdülmecid'in ölümü 83
Sultan Aziz'in Avrupa seyahati ve 85
Sultan Abdüláziz Hân Paris'de 87
Türkiye'de ilk «Yeraltı treni/Metro» 90
«Kılıç Alayı» nedir? 93
Sultan Abdulhamid Hân ve Yahudiler! 96
«Devleştirilmiş Cüceler»den biri! 102
Midhat Paşa, Brendizi yolunda! 108
Çırağan Vak'ası'ndaki sır! 110
Talât Paşa'nın Masonluğu! 119
Ahmed Rıza Bey kimdir? 125
Bir ziyafet ve sonrası 128
Tevfik Fikret - Hüseyin Cahid münakaşası 132
Avcı Taburları Yıldız'da 140
Abdülhamid Hân'ın 31 Mart Vak'ası'nda parmağı yoktur! 142
Sultan Reşad'a dair 149
Trablusgarb'ın acısı! 151
Enver Bey'in «Paşa»lığı ve Harbiye Nâzırlığı! 155
Cemal Paşa'nın Sultanlığı! 161
Mekke Şerifi Hüseyin'in ihânetı! 164
«İttihad ve Terakki» isim değiştirip «Teceddüd Fırkası» oluyor!.. 169
Türkiye'de İçki yasağı! 170
İkinci İnönü Savaşı'nın İçyüzü! 177
Ali Kemal mi, Artin Kemal mi? 182
Cemal Paşa'nın katli! 193
Trikopis'i esir eden Türk Albayı 196
İzmir'e ilk giren dört kahraman konuşuyor 199
Lozan'a kafa tutanlar 203
Dâmâd Ferid serserisinin ölümü 208
Hilâfet'in ilgası ve hânedânın yurt dışına çıkarılması ... 217
Ziya Gökalp'in ölümü 221
«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» kuruluş ve sonrası! 235

İzmir Su'i-kasdi, Ziya Hurşid ve mühim bir iddia!... 241
Kuşçubaşı-zâde Hacı Sami'nin sonu! ... 250
«Yavuz - Havuz Davası»nın içyüzü! ... 253
«Serbest Fırka»ya doğru ... 275
«Serbest Fırka» kapatılırken ... 279
Serbest Fırka'nın kapatılmasından sonra Gazi'nin Anadolu seyahati ... 282
«Menemen Vak'ası» nedir, ne değildir? ... 287
İsmet İnönü'nün Başbakanlıktan uzaklaştırılması ve sonrası ... 303
Dolmabahçe Sarayı'nda hazırlanan vasiyetnâme ve yoğ ma edilen evrak-ı metruke! ... 312
İsmet İnönü nasıl Reisicumhur oldu? ... 319
«Anıt-Kabir» neden Cankaya'ya inşa olunmadı? ... 322
Son Halife Abdulmecid Efendi'nin naşı Paris Cami'inde on yıl nasıl bekletildi? ... 325
Hasan Âli Yücel'i bir siyasi mevtâ halinde yere seren adam: Kenan Öner ... 333
27 Mayıs hareketi ve Milli Birlik Komitesi'nin kuruluşu! 341
Adnan Menderes'in idâmı! ... 348
Seyyid Battal Gazi ve türbesi ... 356

MUSTAFA MÜFTÜOĞLU'NUN

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- İ'lâ-yı Kelimetullah Uğruna
- Çankaya'da Kâbus (Tükendi)
- İttihad ve Terakki'nin İçyüzü
- Yüz Küçük Adam (Tükendi)
- Milliyetçiliğimizin Meseleleri (Tükendi)
- Abdülhamid Kızıl Sultan mı?, Cild: 1
- Abdülhamid Kızıl Sultan mı?, Cild: 2
- Yalan Söyleyen Tarih Utansın 1 - 10 ciltleri çıktı, 11 basılıyor)
- Cumhuriyet Tarihinde Mühim Olaylar
- Siyasi Cinayetler Cild: 1
- Siyasi Cinayetler Cild: 2
- Tarihi Gerçekler
- Çakıcı Mehmed Efe

ESER HAKKINDA

Tarihimiz tezatlarla doludur. Nice gaflet, dalâlet, hattâ hiyanet erbabı büyük tanıtılmış; buna mukâbil nice gerçek büyükler unutulmuş, unuttu-rulmuştur.

Bu hak ve hakikat kalpazanlığının acı neticesi olarak bugünün genç adamı, tarih sahifelerine altın harflerle yazılması gereken büyüklerimizden birçoğunun isimlerini bile duymamıştır.

Böylece birçok cüceler devleştirilmiş, birçok devler de cüceleştirilmiştir.

«Yalan Söyleyen Tarih Utansın» başlıklı bu eser, bazısı asırlardan beri süregelen bu gibi haksızlıkların tâmiri maksadıyla kaleme alınmış bulunmaktadır.

Kitabımız, bu mevzuda, genç tarihçi ve mütefekkirlerimiz arasında müsbet ve yapıcı araştırma ve intikadlara vesile olabilirse kendimizi bahtiyar addederiz.

Bir hakikat kalmasın dünyada nihan!..

BASKI-SEÇİL OFSET- 02/3200-5/2060

ÇİLE YAYINLARI